

Colectia

Classici

**I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI
EMIL GÂRLEANU**

POVESTIRI

și

NUVELE

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

EMIL GÂRLEANU

POVESTIRI ȘI NUVELE

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

De ce s-o fi ducând Andrei Rizescu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte la vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire, prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzică.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cântate la pian de domnișoare și o să plece obosit de urât, cu dorul Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași doamne cu figuri pătimase, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; – în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într-altă parte câțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în joia trecută câțiva ofițeri se plângeau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărtășeau cu bucurie

hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei dar procurorul și supleantul jucau pocher, iar cu președintele nu prea era în dragoste mare; mai erau și avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decât de vreo câteva luni; noroc că erau pe masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mâna ca să facă și el ceva.

Era adâncit în răsfoirea lor, când din odaia de pian se auzi altceva decât obișnuitele valsuri. După o clipă de gândire, își aduse aminte că e „*Mondschein-sonnate*“, a lui Beethoven, o bucată pe care o cânta și el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la ușa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut el acel chip, a cărui frumusețe nu sta numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri scilipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta domnișoarele râdeau de glumele unui ofițer; în odaia de alături se iscase ceartă la o masă.

– Fugi, domnule, d-aici, se auzea strigând vocea colonelului, joci ca o mazăre. O joci de patruzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi când mă vezi că-ți lepăd pică de-un ceas...

Lumea râdea cu hohote.

Fata care cânta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cânta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta!“ se frământa Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință câteva zile mai înainte pe uliță.

– Eram să vă întreb cine e domnișoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curând decât mine.

– Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevastă-mi.

– Așa?! Ce bine cântă la pian domnișoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte și începu să râdă.

– A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

– De unde?

– Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacă vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cântat și domnișoara Murgu?

– Așa e.

– Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cât de bine a cântat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

– Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

– A, ba nu.

– Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu din pricina aerului Giurgiului, care nu-i pria, a obținut să fie mutat aci, în orașelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decât de două luni, simțea o mare îmbunătățire în sănătate; că

Elena îi era cumnată și fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinții de când era abia de șase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

În vremea asta fata sfârșise și, întorcându-se, îi privea.

Directorul se sculă și luând pe Andrei de mână îl duse la dânsa.

– Eleno, dă-mi voie să-ți prezint pe domnul Andrei Rizescu, judecător de ședință la tribunal și absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afișului de la Govora.

– Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

– Nu.

– O știi la vioară? întrebă directorul.

– Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-și aducă vioara.

– Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei pași până la dumneata.

– Altă dată da, astă-seară însă nu.

– Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stăruie Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decât pianul de care sta rezemată, și privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

– Fie.

Atunci fata făcu un pas către dânsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

– Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aș ruga să aduceți și afișul.

– O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre ieșire.

Totuși l-a adus. Citise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci, înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar și-l întinse fetei, care citi cu obrajii înfloriți, desigur din pricina răsfrângerii culorii afișului.

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civilă, o față palidă la față, cu ochii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat de la început încredințarea că, dacă va cânta și această domnișoară, va cânta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atâta muzică. Dar de la primele acorduri a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt, i s-au făcut ovații“.

După ce Andrei întocmi afișul cu îngrijire și-l vârî în buzunar, încep să cânte, și cântă amândoi atât de bine și puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează, până și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar când sfârșesc, lumea izbucnește în aplauze:

– Admirabil!

– Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

...Și acum, întors acasă, Andrei se gândește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umplea inima. Își ia vioara și cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

*

* *

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la Biserica Sântului Gheorghe din Pitești, om

sărac, fără altă avere, decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului; dar pe când feciorul boierului își trecea clasele cu propteli, băiatul dascălului ieșea printre cei dintâi.

La sfârșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decât la drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrânului Mărescu, care vrea să-și aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sânguință și cuminenție puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă facultatea de drept, Andrei mai făcea și pe cea de Filozofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizea cânta la vioară. Și iarăși, pe când Andrei ducea o viață așezată, necunoscând alte petreceri decât cititul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea târziu, la berărie, în discuții, – tânărul Mărescu își cheltuia viața în cafenele și în petreceri desfrânate.

După ce și-a luat licența, pe când Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, când s-au întâmplat nenorocirile care au sfârșit deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespus de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanță de la Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile, în care s-a sfârșit, otrăvinduo-se. Peste câteva luni s-a răpus și dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul numănu, numai prin purtarea lui bună și prin munca lui – câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătorești – înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de șase ani judecător de ședință aci, în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz și mândru; dar n-aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-și risipea banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat câți magistrați cinstiți, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumușică, să călătorească o dată până la Roma și să aibă două mii de lei puși deoparte. Mândru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănu, nu prea se ducea în lume; dar asta ținea și de miopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau nițică dreptate, ziceau că „fulgeră la Cornul caprii când o râde Rizescu“, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decât cu blândețe și apoi, când îți iei în serios misiunea de judecător și când nu privești cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mahnire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghi al sfâșierilor și întremâncărilor pentru un peticel de interes.

Așa cum era, în scurta vreme de când era în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini acei care având o fiică, o soră, sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dânsul. Se poate, prin urmare, înțelege ușor ce vâlvă a stârnit în acest orașel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, când, slavă Domnului, erau în oraș atâtea fete frumoase, bine crescute și cu stare.

Lucrurile s-au întâmplat în chipul cel mai firesc.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se dusese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mânușile în mâini, nemișcat de pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întâia vorbă i-a fost:

– Mă rog, ții la etichetă? să mă duc să-mi schimb haina...

– Te rog nu te deranja, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cucoanele și după ce l-a înfățișat nevستی-sii, îl întrebase dacă se grăbește și față cu răspunsul negativ al lui Andrei:

– Apoi scoate-ți mânușile. Mă rog, nu te las așa cu una, cu două; mi-ai spus deunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut: săli de studiu curate, mari și luminoase, – sală de desen, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi așteptat Andrei să găsească într-un orașel atât de mic; și în sfârșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamare de admirație a lui Andrei, directorul se întorcea către față și o întreba:

– Să-i spunem aci? și răspundea tot el: Nu, la urmă.

Antonescu era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț, chel ca sticla, vioi ca o vrabie; porecla de „*Neamțul*“, pe care o purta din școală, i se cuvenea și pentru înfățișarea lui, și pentru că, în adevăr, era german

după mumă; iar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise de la bunicul său matern, răposatul Maller, farmacistul.

– Uite ce am combinat noi, domnule Rizescu, zise el, după ce se întoarseră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere?

– Lasă mai târziu, Alexandre – zise nevastă-sa.

– A! nu. Nu mă știi pe mine? Eu când am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Și începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale, care trebuiau neapărat cumpărate; că de la minister era greu de căpătat suma trebuincioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri. Atunci ce s-a gândit? Așa e că Elena cântă bine la pian?

– O, foarte bine!

– Eleno, așa e că domnul Rizescu cântă bine din vioară?

– Mai mult decât bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu: s-a gândit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert – era destul de încăpător amfiteatrul – și s-ar putea scoate o sumă destul de frumoasă; și părându-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei:

– Mai întâi, n-o să ai de cântat toată seara, că o să mai fie și alte bucăți; băieții o să cânte în cor, alții o să declame, alții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. În orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îți acordăm trei zile de gândire: luni, marți și miercuri, când te rugăm să vii să prânzești cu noi. Dacă primești, vii miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva afară din cale afară de ursuz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă?

Miercuri seara se dusesese cu vioara. După masă venise și doctorul Georgescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena și discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe care vrea să le introducă Antonescu în cursurile lui. De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntâlnire găsisese noi cuvinte să-i fie dragi și să se apropie de dâșii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor naturale, dar pe care-l interesa orice fel de cunoștinți; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă care inspira de la întâia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blândețe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără nici un ropot, fără cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcărilor ei aduceau aminte sprinteneala nezgomotoasă a unei furnici. Cu drept cuvânt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul lui de fizică un aparat mai precis decât nevastă-sa. Elena, pe lângă însușirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama-Tilda), avea inteligența mai vie, era mai zglobie, era frumoasă și avea mare talent la pian. Câteșitrei aveau în comun simplitatea, naturalețea, lipsa de supraveghere de tine însuți și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe care le au mai ades nemții decât românii, însușiri care sparg gheața și te îmbie la intimitate și la prietenie de la întâia întâlnire.

Om singur pe lume, mâncând pe la birturi, trăind într-o odăiță rece de singurătate, la ușa căreia când se întorcea nu era nimeni să-l întâmpine cu un zâmbet ori cu o vorbă bună, – e lesne de înțeles ce înrâurire a avut asupra gândurilor și hotărârilor lui Andrei fericirea casnică aflată în casa Antoneștilor. Cetiri împreună, discuții intresante, muzică, până și șahul de odinioară, că și Antonescu juca și

șah, și toate astea sub lumina unor ochi zâmbitori, a căror pereche n-o întâlnise încă în viață, – i se părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă și rece, a sosit într-o locuință curată, caldă și îmbălsămată. Gândurile mohorâte despre zădărnicia străduințelor omenești, îndoielile neli-niștitoare despre rostul lumii, care-l frământaseră atâtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele soarelui. Viața dusă de el până atunci îl făcuse să ajungă până la vârsta de 29 de ani, cu inima adăpostită de simțirea, ce acum i-o cucerea cu furie, – parcă vrea să-și recâștige întârzierea. Ce altă înfățișare căpătau toate câte până acum i se păruse fără însemnătate... Și după lungi certuri cu sine însuși, după lungi șovăiri, când din fericirea fără de nume pe care o simțea alături de fată și din neli-niștea dureroasă care-l rodea departe de ea, când din tăierea răsuflării pe care i-o pricinuia numai gândul că s-ar putea să n-o mai vadă, s-a încredințat că fără dânsa nu se mai poate, – a cerut-o lui Antonescu...

*

* *

Doamnei Adina căpitan Gh. Nicolau
Giurgiu

Nu-ți e rușine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de șase și de opt pagini? Vream să-mi răzbun și să nu-ți scriu decât un rând: „Sunt bine merci; sper că și voi idem“, și să iscălesc; dar nu pot. Eu nu sunt ca tine, la un loc cu toate prietenele copilăriei noastre, având cui spune atâtea câte aș avea de spus; eu n-am aici decât pe Mama-Tilda, dar cu ea nu pot vorbi așa cum aș vorbi cu tine. Ce n-aș da să te pot avea aici măcar o zi...

Am primit fotografia băiețelului tău. Numai decît am poruncit la un tâmplar o ramă pe care s-o pirogravez (am găsit un model cu călțunași de toată frumusețea) și o s-o așez într-un loc de unde s-o privesc toată vremea. Ce drăguț e! Că o să am tot băiat și eu, nici nu mă îndoiesc. Prea o dorim din adâncul inimii și Andrei și eu, – prea ne-am obicinuit cu ideea asta, pentru ca Dumnezeu să nu ne îndeplinească dorința. Și Mama-Tilda tot așa crede, – la toate câte lucrează pentru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mângîind-o: „Feciorașul tatii, fecioraș“. Gîndul c-o să aibă și el un fecioraș îl înnebunește de bucurie. A! dacă ai ști ce bun, ce plin de atenții e pentru mine Andrei, așa de bun încît i-am spus că dacă o vrea să-și resfețe copilul cum mă răsfată pe mine, îl iau de sub creșterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum își notează fiecare cusur și cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrînge la copil. Am rîs ieri de ne-am prăpădit; mă rog, era să ne certăm, pentru că eu ziceam că o să-l pun la pian de la trei ani și Andrei zicea că nu, că e prea devreme.

Sunt fericită, Adino dragă, așa de fericită încît parcă mă cuprinde o grijă.

Aș vrea să se împietrească lumea așa cum e acum, să rămîn totdeauna sub iubirea mîngîietoare și ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău, Andrei, are însă o privire bună și un timbru de voce grozav de duios între bas și bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine cînd le aud: „marmură, bravură“.

Parcă ți-am scris că avem o căsuță mică și drăguță ca un pahar, așezată în mijlocul unei curți pline de flori. Proprietarul, care șade în fundul curții în două odăițe, un pensionar bătrîn, e un grozav iubitor și de flori și de păsări.

Am făcut aici cunoștința unui coleg de școală al lui nenea Alexandru, un doctor Georgescu, a cărui nevastă seamănă leit cu Victoria Nanu, doar nițel mai în vârstă. Sunt amândoi oameni foarte buni și care au prins mare dragoste de noi. Am primit de la ei mai multe daruri de nuntă. Duminica trecută am petrecut la via lor: o poziție încântătoare, din pridvorul casei lor se vede tot orașul. Nici nu mai încerc să-ți descriu frumusețea de rai a viei. Parcă n-am văzut de când sunt așa nuci uriași și umbroși, nici fân atât de plin de flori și de miresme. Ne-am întors seara acasă târziu, pe lună, cu sufletul îmbălsămat de fericire.

Zici că te duci la Câmpulung în iulie. Poți să înțelegi câtă plăcere mi-ar face să putem veni și noi; dar nici nu vreau să mă gândesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atât din pricina poziției mele, cât și din altă privință. Andrei și-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce-a pus de-o parte și tocmai acum vin cheltuielile serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos și bine. În orice caz, dacă s-ar întâmpla să veniți, te rog să mă înștiințezi. Sosirea voastră fără de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu uit să vă scriu sărutări din parte-i. Din partea mea salutări d-lui Nicolau; iar pe tine te îmbrățișez cu drag și cu dor ca pe-o soră.

Elena Rizescu

P.S. Uitucă ce sunt! Sărută pe băiețel de sute de ori, pentru Andrei și pentru mine.

*

* *

Oricine trecea ziua prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuiește Andrei Rizescu, se oprea

să admire grădinița. Cum împrejmuirea de la uliță e de plasă de sârmă, se poate vedea tot: cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca-n palmă, fără zare de buruiană, iarba tunsă cu mașina, rondurile de flori așezate și alese după culori, bețe de trandafiri vopsite verde cu bășici de sticlă în vârf; la umbra unui ienupăr un arap de ipsos cu joben galben, haină roșie și pantaloni albaștri, care, picior peste picior și cu țigara în gură, șade citindu-și gazeta; dincolo, tolănit pe iarbă într-o rână, un pitic bărbos care zâmbește trecătorilor; împrejmuirea din dreapta și din stânga îmbrăcate până sus în iederă; într-o parte bolta de viță, iar în mijlocul grădinii, simplă dar curată, căsuță.

Ce altă treabă are Matache Petrescu, văduv, acum de zece ani pensionar, decât să îngrijească toată ziua de flori și de păsări? În dosul casei, închiriată lui Rizescu, e altă căsuță cu două odăi și bucătărie, care nu se vede de la drum și în care locuiește el; tot acolo e și curtea păsărilor. Cei care au intrat până acolo au putut vedea găini cu adevărat vrednice de văzut: Paduane moțate de nu li se mai văd nici ochii, nici ciocul, încălțate de de-abia se pot mișca; găini de Cochinchina uriașe; găini de Bramaputra cu urechi mari, care le atârnă ca niște cercei de mărgean; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului și ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei până-n noapte, bătrânul, cu o pălărie cu margini mari înfundată până la ochi și veșnic cu un tartan cenușiu pe umeri, nu stă o clipă, umblă de colo până colo; ici are de plivit o buruiană, dincolo are de tuns o ramură, într-altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treptat-treptat de la practicant în arhivă ajunsese grefier, acum zece ani, când se retrăsese la pensie, și-a clădit căscioara pe care o da cu chirie și trăia cu florile și cu

găinile, ajutat la treburile casei de o mătușă mai bătrână decât dânsul.

Porecla de „inimă-rea“ i s-a născocit de lume, nu atât în înțelesul de om rău ori hain, cât în înțelesul de om amărât și iubitor de singurătate...

De când s-au mutat Rizeștii aci, trecătorii se opresc și seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e așa de tăcută în oraș, încât din uliță se aude nu numai pianul, vioara și violoncelul, dar se aude deslușit și un glas de om care zice din când în când: „*No, no, no! dà capo, più sostenuto*“.

E glasul căpitanului Caselli, șeful muzicii regimentului, care cântă cu violoncelul și conduce.

Cu ăst Caselli au făcut cunoștință Rizeștii curând după mutarea lor în casele lui Mache Petrescu.

Într-o seară cântau împreună o melodie de Rubinstein.

Când au sfârșit, au pornit din dreptul ferestrei niște aplauze puternice și un glas de om striga: „*Bravo! bravissimo! mio complimento!*“

Era Caselli, care intrase în grădină și se furișase în vârful degetelor până sub fereastră.

Antonescu și doctorul Georgescu, care-l cunoștea din vedere, îl poftiseră înăuntru.

N-avea cuvinte italianul să-și exprime mirarea și mulțumirea pe care i le stârnea descoperirea în oraș a unei case unde se făcea muzică. Și, într-o limbă italiano-francezo-română, nu tăcuse timp de un ceas, vărsându-și tot necazul și tot disprețul împotriva orașenilor care au atât sentiment muzical cât teaca sabiei lui, în care bătea cu pumnul în semn de demonstrare, și împotriva colonelului regimentului: „*una bruta, ve dico!*“

A! ce alte vremuri apucase el, când comanda regimentul colonelul Opran... Gagiști plătiți bine, orchestră cu care organizase audiții muzicale la clubul militar, proiecte

de cumpărare de instrumente perfecționate, saxofoane și de-a înființa o muzică cum n-a existat încă în țară, când, „*una bona mattina, crac!*“, colonelul Opran mutat, și-n locul lui un om... un om care nu se gândea decât la economii, un om care concediază gagiștii, un om căruia nu-i trebuie muzică, ci fanfară, care știe, acolo, un cadril, un vals... „*una bruta, ve dico!*“

Dar atunci pentru ce se plătea de județ și de comună subvenție muzicii? Erau proști că i-o dădeau.

Și ridicându-și mâinile spre cer, se mira: „*Cristo!*“ cum de nu înțelegea lumea că într-un orașel mic ca ăsta, lipsit de teatru, lipsit de muzee, lipsit de cor în biserici, lipsit de toate, singurul mijloc de a scoate pe oameni din lăncezeală, din trivialitatea vieții de toate zilele era înființarea unei muzici bune! Dar nu înțelegeau ei ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunează? Iată, aici un exemplu: În ce casă ar fi îndrăznit el să intre așa fără să cunoască pe nimeni? Aici a intrat pentru că e o vorbă: unde se cântă nu te sfii, intră, că sunt oameni buni. „*Meloterapia, signor dotore, nu așa?*“ Dar cu cine să se înțeleagă? Și cu un ton de desăvârșită deznădejde: „*A! Colonel Opran! da quando a plecat zé suis oun homme perdou...*“

De aceea n-avea cuvinte să-și exprime mirarea și mulțumirea, auzindu-i cântând așa de bine. Și el cânta cu violoncelul și, dacă voiau, puteau organiza trio frumoase... A doua zi își adusese instrumentul și d-atunci, cel puțin de două ori pe săptămână, venea regulat după masă.

Rizeștii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai întâi cânta perfect și sub conducerea lui făceau progrese vădite; apoi doctorul Georgescu zisese într-un rând că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștenesc de copil; și, în sfârșit, atât Andrei, cât și

Antonescu și doctorul simțeau deslușit ce bine le făcea această cură de muzică, cum îi lecuia de oboseală și de supărarea muncii de peste zi.

Mai vârtos simțea această binefacere Andrei, care se întorcea ades acasă istovit și cu inima plină de o silă pe care i-o făceau atât cele șase ceasuri de muncă neîntreruptă, cât și zilnicele lui neînțelegeri cu președintele tribunalului.

Era ăst președinte, Nicolae Zărnescu, o fire ciudată. Fiul unui negustor din Ploiești, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de ședință în orașul său natal. Perspectiva marii averi, ce urma să moștenească de la tatăl său, făcuse pe un ministru de justiție de pe vremuri să-i dea în căsătorie o nepoată de vară din Ploiești. Micșorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu șansele de înaintare pe care le oferea înrudirea și nășia ministrului dreptății. Înlocuit curând după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbândă, să practice avocatura în Ploiești. Atunci s-a întâmplat falimentul tatălui său, care a înghițit toată averea, din care n-a scăpat decât o moșioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s-au retras și fostul negustor și fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar Nicolae Zărnescu, urmând să fie înscris de formă în baroul de Prahova, își vedea acum de mica lui gospodărie: livezi de pruni, fâneată și un petec de vie. Pledând o dată pe lună la judecătoria din Văleni și la un an o dată un proces la tribunalul din Ploiești, înconjurat de stima concetățenilor, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministrului erau titluri însemnate, urmase timp de opt ani o viață tihnită, care-i pria de minune.

Și desăvârșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase și neobositoare ale micii lor gospodării, în mijlocul naturii care-l cucerea neconținut, departe de

frământările minții pentru care nu-și simțea nici o chemare, dacă dorul vieții de oraș, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sămânța unei neînțelegeri care creștea și se întindea mereu ca o buruiană rea.

Opt ani de-a rândul, cu prilejul Sfântului Gheorghe, cântarul negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soțului era egal cu scăderea sănătății soției.

Revenirea atât de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenungherile și amenințările ei cu sinuciderea pe de o parte; statornicia sentimentelor lui politice și chipul în care fusese înlocuit și care făcea dintr-însul un fel de victimă politică pe de alta – au fost cuvinte destul de puternice, pentru ca unchiul să-l numească președinte, în locul rămas vacant printr-o moarte sosită parcă într-adins.

Bucuria soției că pleca din satul în care-și îngropase cei mai frumoși ani ai tinereții, nu se putea măsura decât cu părerea de rău cu care se smulgea el din locul unde gustase dulceața odihnei și a considerațiunii ieftine. A! în primele vremi, ce greu apăsa pe grumazul dezobișnuit al bietului om jugul slujbei și al vieții ceremonioase și complicate la care-l îndatora situația sa de cel mai înalt megistral al județului. Adio viața simplă și tihnită de odinioară, care nu cerea nici o frământare de creier, nici o supraveghere de sine; adio plimbările în fânul plin de miresme al livezilor de la Văleni și dulceața celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă și de zorele, – adio libertatea!

Acum, cu mâncarea în gură, era silit să dea fuga la tribunal și cu riscul unui atac de dambla la grosimea și la scurtimea gâtului său, trebuia să șează ceasuri întregi

nemișcat, să asculte teorii de drept și împrejurări de fapt, care-l oboseau până la durere.

Ca un pom prea în vârstă, smuls dintr-un loc și mutat într-altul, multă vreme a tânjit, buimăcit de mulțimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă și îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

A! Nu era ușor! Câtă prudență și cât meșteșug trebuia, pentru a împăca atâtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luare-aminte asupra marei puteri cu care-l învestea slujba lui, și-i spusese lămurit că e trimis acolo, ca să echilibreze balanța justiției, care, prin purtarea predecesorului său, atârna prea greu în partea advocaților din partidul advers. Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau credințele lui politice; dar pe de altă parte, cazuri întâmplare chiar atunci, și care dovedeau șubrezenia garanției inamovibilității, cereau o tactică întortocheată, prin care să se puie la adăpost de vrășmășia puternicilor de mâne.

Multă vreme, inima lui de om simplu și cinstit în fond, suferise din pricina complicației și pervertirii sufletești pe care i-o cerea noua lui situație; dar încet-încet, ajutat pe de-o parte de măgulirea pe care i-o procura considerațiunea aparentă a lumii și conștiința marei puteri cu care era investit, pe de alta, de prețiosul sprijin al soției sale, femeie deșteptă și plină de tact, păstrând totuși în fundul inimii o nespusă foame de odihnă și regretul vieții tihnite de odinioară, începea să se dezmeticească, să se adapteze condițiunilor mediului în care intrase.

Dragostea soției sale îi fusese de mare ajutor și încet-încet îngrijirea dezmiardătoare cu care se căznea să plivească din mișcările, din înfățișarea și din tot modul lui de a fi, părțile aspre, greoaie și lipsite de grație, pe care le

adăugaseră cei opt ani de viață la țară, – au gonit din mintea lui hotărârea de a demisiona, care-l stăpânise multă vreme...

Toată lupta asta vrednică de compătimire dispăruse, și acum, la sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizescu se găsea în fața unui om antipatic și la fizic și la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă și fălci, cu niște ochi mici, pierduți în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des și aspru ca o perie, avea o atitudine protectoare și suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „țară eminentă agricolă“, „fiul operelor sale“, „cu o oră mai înainte“, – toate locurile comune și frazele făcute gata, învățate din gazeta partidului, care fusese atâta vreme, la Văleni, singura, dar zilnica lui hrană intelectuală.

Neînțelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase de îndată.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase de la început în jurul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-și împăca simpatiiile politice cu dorința de a nu nemulțumi pe nimeni, era unul din cuvintele neînțelegerii. Ori de câte ori era un proces însemnat, în care pledau față-n față cei doi șefi adversari ai politicii locale, se ferea și se sustrăgea de la judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul; iar pe de altă parte, în mod pieziș și ascuns, căuta să înrâurească hotărârea colegilor care judecaseră procesul.

Cu supleantul și cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseseră de minune. Amândoi, prin asemenea acte de supunere, găsiseră mijlocul de a-și căpăta indulgență pentru propriile lor greșeli: cel dintâi având de iertat nopțile albe petrecute la cărți, sau la chefuri, care-l făceau să vie întotdeauna la slujbă târziu, cu ochii umflați de somn; cel de-al doilea, deseale întârzieri la București până luni seara.

Până atunci intra în ședință la un proces, două, și apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse raporturi la minister, în cabinetul său, de unde pleca cel mai târziu la ceasurile patru.

Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel.

De o exactitate în serviciu și de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cinsprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de președinte.

Stratagama migrenei nu se mai putea prinde, de la descoperirea într-unul din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antipirină neîntrebuințate, pe care aprodul le cumpărase de la spițerie, de atâtea ori trimis în grabă de cum sosea la tribunal.

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărțirea vacanței din urmă și președintele fusese silit să-și ciuntească fericirea viligiaturii de la Văleni, întorcându-se în oraș de la 10 august. Și ce era mai supărător, e că de spiritul de independență al noului venit se molipseau acum ceilalți colegi de magistratură. Judecătorul de instrucție, până atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicând că-i copleșit de treburi. În sfârșit, rezerva și seriozitatea lui Rizescu, vădit intenționata lui abținere de la discuțiile în care se vâra el, licărirea de compătimitor dispreț ce i se păruse că vede uneori în privirea lui Andrei, când el se încumeta să vorbească despre lucruri pe care nu le știa, stăpânirea ce-și impuneau și unul și celalt pentru a păstra aparențele unei desăvârșite armonii, – toate astea pricini adunate la un loc aduseseră în camera de chibzuire a tribunalului o pâclă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea oboselei ceasurilor de lucru, petrecute într-o astfel de atmosferă, avea de vindecat Andrei cu muzica. De la primele acorduri toată mâhnirea pierea ca prin farmec.

De aceea acum, cel puțin de două ori pe săptămână, trecătorii auzeau seara valuri de armonie ieșind pe ferestrele casei din strada Speranței și, din când în când, glasul lui Caselli:

„No, no, no da capo, più moderato, molto più moderato“.

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stânga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă șah doctorul Georgescu și Antonescu. Pe cât de liniștit e cel dintâi, care-și mănâncă tacticos vârful favoritei stângi, făurindu-și greoi planurile, pe atât de nerăbdător e cel de-al doilea, care – calculând cu repeziciune mișcările – e silit să aștepte prea mult.

De aceea se sâcăie pe scaun, își scoate și vâră ceasornicul, vântură dintr-o mână într-alta pionii mâncați, ori își scarpină cu furie chelia.

În antreu, în fața unei mese pline de jurnale de modă și de cataloage de la *Louvre*, stau „Mama-Tilda“ și soția doctorului, adâncite în căutări de lucruri noi pentru rufăria copilului ce se așteaptă în curând...

*

* *

Când aflate de la grefier, avocatul Berlescu, deputat și primar, că președintele lipsea, chemat cu telegramă la București, încercase toate mijloacele ca să amâie procesul, dar îi fusese cu neputință. Protivnicul său, Vineanu, s-ar fi învoit bucuros la amânare, dacă nu i-ar fi fost de față clientul, care se împotrivise în ruptul capului. Și așa procesul se înfățișase. După sfârșirea dezbatărilor, tribunalul, prezidat de Andrei Rizescu, se rostise, fără a se ridica de pe scaun, respingând acțiunea ca prescrisă. La auzirea hotărârii, Berlescu, roș-vânăt la față, adunându-și hârțiile și ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă și d-acolo la gară.

Furia cu care trăsesese perdeaua și încerca să încuie ușa compartimentului era firească. Vrea să rămâie singur să-și mistuiască necazul și planurile. Pierdea cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsea de vreo câțeva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. Nu pretindea că i se făcuse nedreptate. Încă de la pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărți câștigul pe din două, dovedea nesiguranța pricinii. Lipseau 300 de pogoane din cele „ca două mii“ arătate în actul de vânzare, ceea ce – socotit după prețul total – făcea 60 000 de lei, și se scula acum cumpărătorul să ceară micșorarea prețului peste doi ani de la vânzare, când legea spunea lămurit că așa proces va să fie pornit până într-un an; iar scrisoarea prin care se încercase să dovedească recunoașterea dreptului său din partea protivnicului, își da bine seamă, că cuprindea, dimpotrivă, cea mai hotărâtă tăgăduire. Nădăjduise însă că, cu sprijinul protivnicului său, va putea sili pe vânzător să cadă la pace. Cu câteva zile înainte de proces, întorcându-se amândoi de la București, vorbiseră împreună. Nu încăpea codire între aști doi oameni, șefi politici din județ, în aparență adversari înverșunați, în realitate cei mai buni prieteni; – nu pentru întâia oară combinau ei o așa afacere. De câte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămășiță de pudoare îi făcea să simtă nevoia de a-și împrumuta parcă o altă personalitate. Întotdeauna începeau cu glume, schimbându-și glasul, imitând la vorbă pe bătrânul conu Liță Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a cărui amintire îi înveselea întotdeauna.

– Cât îți plătește ție Costăchescu în proțes, Mateiaș neică? întrebuse Berlescu pe Vineanu, mângâindu-l pe gușe și vorbind peltic.

De la primele vorbe Vineanu pufnise de râs.

– O mie de lei.

– Îți dă nen-tu trei, Mateiaș neică. Să fațem cum e bine, Mateiaș neică.

– Nu se poate. Nu știi cine e Costăchescu?

– Îl știu, Mateiaș neică. E un ursuz și un țufut, dar și tu ești mare smecher, Mateiaș neică.

Vineanu râdea cu hohote. Atunci Berlescu, schimbând tonul:

– Nu, ascultă, să lăsăm gluma... și la rândul meu... Îți aduci aminte cu moșnenii Stănești... Fă-l să înțeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului și că s-ar putea și să piarză.

– Vezi că nu depinde.

– Fugi, mă, d-acolo. Nu e părerea ta că nu e proces oricât de nedrept, care să nu se poată câștiga cu abilitate? Nu sunt vorbele tale: „Mare e puterea judecătorului când vrea?” Am cerut șaiszeci de mii de lei, să ne dea treizeci... douăzeci și cinci...

Și reluând vorba peltică a lui conu Liță Pitărescu:

– Și are neica trei mii de lei pentru Mateiașul lui.

– Să încerc, răspunse Vineanu. În orice caz, tu fă tot posibilul să câștigi procesul la tribunal și atunci mult mai lesne îl putem sili la pace.

Peste câteva zile îi dase răspunsul: cu neputință; Costăchescu nu vrea să audă de pace d-ar ști de bine că ar cheltui încă o dată prețul moșiei. Atunci vorbise cu președintele, care-i făgăduise că va face tot ce-i va fi cu putință. Nenorocul lui să fie chemat la București chiar în ziua procesului. Și acum, cercetările de amânare zădărnice – zădărnicită și ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi! să-i respingă acțiunea fără a se ridica de pe scaun! Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puțin douăsprezece mii de lei!...

Indignarea și necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcnea acum conductorului:

– Permanent! Ți l-am arătat de douăsprezece mii de ori până acum!...

Nici măcar cinstea unei deliberări! Și nu pentru întâia oară i-o făcea „țârcovnicul“! De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria și aștepta nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese“ fără a se ridica de pe scaun. A! dar de rândul ăsta nu mai merge așa... De vreo câteva ori președintele îi vorbise cu nemulțumire de atitudinea lui Rizescu, dându-i să înțeleagă că l-ar mulțumi mutarea lui. Avea deci ca s-o facă un împătrit câștig: îndatorarea președintelui, sporirea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în județ, înlăturarea unui judecător a cărui purtare îi cam știrbea înfluența și, în sfârșit, mulțumirea sufletească de a se răzbuna de pierderea unui câștig care-i era atât de trebuincios...

A fost cu desăvârșire de prisos să vorbească ministrului răspicat cum se hotărâse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a doua zi venea nu se putea mai bine. În ajun trecuse pe acolo președintele, care, întrebat despre colegi, răspunse cu privire la Andrei: „M... da... băiat bun... cam prezumțios... cam încăpățânat... cam prea dese divergențe, care pierd vremea tribunalului...“ Și nu era un ceas de când plecase de la minister vicepreședintele Camerei, care cerea cu stăruință pentru a zecea oară un loc într-un tribunal aproape de București, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut – și care acum își mânca amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbârnn!“ – sunase clopoțelul. Câteva vorbe trecuseră de la ministru la secretar, de la secretar la șeful de birou, până la copistul care scrisese ordinul ale căruia litere jucau acum înaintea ochilor lui Andrei Rizescu, cu o iuțeală amețitoare.

Întâi nu pricepu. Întorcea hârtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate. Numai când i se ivi înaintea ochilor imaginea Elenei, – așa cum o lăsase acasă, în brațele Matildei și ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naștere, și din primejdia căroră scăpase ca prin minune, – își dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc și că furtuna care vâjia în fereastra camerei de chibzuire arunca peste unele din ele pete de întuneric, stingându-le: „Am onoare... în urma propunerii... Sa regele a binevoit a vă transfera... 1 noiembrie... de judecător al ocolului Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră“. De zece ori s-a uitat la plic și la adresa din josul ordinului cu speranța că poate s-a înșelat; dar nu, era deslușit, nu mai încăpea nici o îndoială...

Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare; – socotise însă că cu frământările chinuitoare, prin care-l făcuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese nașterea băiețelului. Și acum această veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăznit.

Ce să răspundă președintelui, care se închina ca de o minune, ori procurorului și supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni? Luându-și pălăria și paltonul, a plecat într-un suflet la gimnaziu. Era numai Antonescu acasă. „Mama-Tilda“ era la Elena. La aflarea vestei, Antonescu sări ca ars; apoi, înțelegând că nu era vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urma să plece îndată la București, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea și pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

– A! Îmi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îți arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi, poate merge și el cu tine la ministru. Stai, să trimit după o birjă.

Asta era o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într-o vreme mare dragoste. Cum locuința lui Andrei, pe când era necăsătorit, era peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întorcându-se din oraș, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cântând din vioară; și comparațiunea dintre viața așezată a lui Andrei cu viața de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsurați, făcuse să-i licărească în minte puțința unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cumnatului său. De aceea, de câte ori îl întâlnea pe-atunci, avea pentru dânsul un zâmbet binevoitor și-l mângâia cu dragoste, zicându-i „mânzule“.

Se scula tocmai de la masă la sosirea lui Andrei. De la întâia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dase servitoarea, înțelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din București cu Berlescu și știa de mutare.

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoți la București și mai ales la descrierea stării în care se găsea: casa închiriată, soția mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... și toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoțiune, inima i se muie, avu pentru Rizescu o mângâiere plină de duioșie:

– Mânzul neichii!

Dar îndată, înțelegând nemulțumirea pe care ar fi pricinuit-o lui Berlescu intervenirea lui de altminteri nefolositoare pe lângă ministru și scuturându-se ca de o slăbiciune periculoasă:

– Îmi pare rău, domnule Rizescu, dar nu pot. Peste puțință.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarse la gimnaziu. Îi trebuia ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze față de Elena și pentru a explica nevoia plecării sale de îndată.

Când ajunseră acasă, Elena se simțea mai bine. Sub plapuma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară, și cu părul ei negru, în care vița de păr alb din frunte părea un buchet de iasomie, era neînchipuit de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începu:

– Ei bine, dar sunt nebuni! pe supleant nu putea să-l trimeată? Așa e, bine zici, lipsește; dar pe judecătorul de instrucție?

– E bolnav.

– Ce e? întreabă Elena.

– Uite ce e: Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul, să ia consimțământul unuia care-și face testamentul. Supleantul lipsește, judecătorul de instrucție e bolnav și cazul urgent.

Apoi, pe când Andrei luând mâna Elenei, îi spunea că se întoarce a doua zi și să n-aibă grijă că „Mama-Tilda“ va veni să doarmă la dânsa, Antonescu luă pe Matilda afară și-i spuse despre ce e vorba. La auzul vestei, Matilda își înăbuși un țipăt în batistă.

– Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la București. E cu neputință ca ministrul, aflând situația în care se găsește, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

Se întoarseră în casă.

– Ei! acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decât 3 și trenul pleacă la 5, ia-ți rămas bun, ia-ți ce-ți trebuie și vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuți la redactarea unor rapoarte.

Când ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrise o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlașca, un bun prieten al său, care avea mare trecere la minister...

Toate au fost de prisos. Zătreanu era greu bolnav, nu putea să iasă din casă; iar când a doua zi, după o așteptare

de două ceasuri în anticamera plină de postulanți, Andrei pătrunse la ministru, gândul acestuia numai la păsurile lui nu era. Pe ușa opusă ieșise nevastă-sa, care-i adusese vestea că trei dintre persoanele poftite la prânzul diplomatic ce da în acea seară se scuza că nu pot veni; și trebuia acum o nouă bătaie de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni.

După ce a ascultat, moțâind din cap și scoțând din când în când ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situații în care se găsea Rizescu; după ce a ascultat surprinderea lui de a se vedea (după aproape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plângere împotriva-i) retrogradat... „căci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul de ședință nu înseamnă nimic, domnule ministru; și trecerea din capitala unui județ, din tribunal, la o judecătorie de plasă, e o adevărată retrogradare...” ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-i da să înțeleagă că n-avea vreme de pierdut, și-i răspunse că singurul lucru ce putea face, era acordarea unui concediu de zece zile, în care să se mute.

Ca la loviturile fizice care tocmai mai târziu dor, acum, la întoarcerea sa spre casă, Andrei își da seama nu numai de grozăvia situației în care îl puneă această mutare, dar și de cât de singur și de lipsit de sprijin era pe lume.

De câteva ori proprietarul căsuței în care locuia îl întrebase ce protector are și ce persoană cu trecere se interesează de soarta lui, și la răspunsul lui că n-are pe nimeni, nenea Mache arătase o mirare, al cărei rost acum îl pricepea. Și acum mai pricepea că toată situația, la care ajunsese, nu se datora atât meritelor bune sale purtări, cât unor sprijine de care acum era lipsit. Până la sfârșirea studiilor și pentru căpătarea întâiului loc în magistratură, avusese sprijinul boierului Mărescu; de la ruperea

legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din orașele prin care trecuse și care-l priveau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei fete din neam. Acum își da seama pentru ce oamenii, care până atunci erau plini de bunătate către dânsul, îi ziceau „Andreiaș“, îndată după căsătorie îi ziceau cu răceală și cu ceremonie „domnule Rizescu...”

Și acum ce era de făcut? Ce era de făcut? Iarnă... afară ninge cu viscol. Să-și lase nevasta și copilul și să plece la Urziceni? Dar se putea? A! toate le pusese la socoteală în planurile de viitor ce adesea își făurea cu Elena: economiile de făcut deocamdată în așteptarea înaintării ce nu putea să întârzie prea mult, căci avea să se puie pe muncă, să scrie articole interesante care aveau să-i facă un nume în lumea judecătorească; și atunci, când o ajunge președinte și cine știe? poate consilier la o Curte într-un oraș mare, unde copilul ar fi putut... a! numai puțința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnise prin minte...

După cinci zile de frământări, și-a înaintat demisia...

De părerea asta fuseseră doctorul Georgescu, Antonescu, Amedeu Niculescu, un avocat tânăr din baroul local, băiat bun, prieten al lui Andrei, care-l asigura că-și va câștiga leafa cu avocatura, și Caselli. Bietul italian! Cum amenința cu pumnul spre București, unde era ministrul: „*a bruta!*” și cum se ruga de Andrei să nu plece, să rămâie: „*zé sérais oun homme perdou*”.

Numai nenea Mache fusese contra acestei hotărâri. De câteva ori se amestecase în chibzuierile lor.

Nu era bine să-și dea demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aștepte vremuri mai bune, să scrie articole de drept, și mai ales, mai ales, să-și caute un protector puternic.

– Ascultă-mă pe mine, eu sunt om bătrân și am îmbătrânit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci

de avocat! Avocatul, mai ales într-un orășel d-astea micile, va să fie șmecher, șiret și la dumneata șiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumatăle îți plac altele: cititul, vioara; habar n-ai de lume și de chichițele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

– Ei bine, dar ăilalți cum trăiesc?

– Care ăilalți? Păi ți-i număr pe degete. Sunt vreo cinci care câștigă parale mai bune și mai mult cu afacerile decât cu avocatura; dar ca ăștia n-o să ajungi niciodată, pentru că n-ai nici situația lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condițiile în care au început-o ei! E! când au început avocatura Vineanu și Berlescu, nu erau aici în oraș decât doi avocați și ăia practicanți, fără titlu. Azi sunt treizeci; vii și dumneata al treizeci și unulea... Afară de Vineanu și Berlescu mai e Beneș, Urziceanu și Amedeu, care câștigă ceva; ăilalți abia dacă își câștigă pâinea de toate zilele; și bagă de seamă, nu e unul din ăștia care să n-aibă ca dumneata nici o altă stare, nici legături de rudenie în oraș și în județ. Și să mai știi de la mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care știe carte și care vorbește frumos; se duce la ăl care știe că are trecere. Uite-te dumneata la Berlescu. Să zici că e vreun om învățat? Nu e. Cum vorbește, l-ai auzit, la fiecare zece vorbe „ăă... ăăă...“, dar năpădesc clienții la el că știe că e tare și mare.

Antonescu îl întrerupsese într-un rând:

– Ia lasă nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D-aia îți zice lumea „inimă rea“.

– Așa? prea bine.

Își săltase tartanul pe umeri și plecase, dar numaidecât se întoarse ca să adauge cu un glas plin de duioșie:

– Numai Dumnezeu știe cât mă mănnește pe mine gândul plecării dumneavoastră. De când sunt, n-am avut chiriași mai de ispravă. Îmi plătiți șapte sute de lei pe an și

pe deasupra muzică, alinare; dar nu faci de avocat, nu; ar fi păcat de firea și de inima dumitale.

*

* *

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Rizescu în barou.

În vremea asta copilul a crescut și e – nu numai pentru câți îl cunosc – cel mai drăguț copil ce s-a văzut vreodată; frumos ca un înger, având chipul Elenei, cu părul creț, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu când zicea că îndeletnicirile mamei din timpul sarcinei se moștenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească șase ani și cântă la pian cu mânuțele lui – să te închini ca de o minune, nu altceva. Cântă și la patru mâini cu Elena și cu drept cuvânt, când îl vede, Caselli strigă: „*Un segundo Mozart, ve lo dico io!*“

Tot părintele își iubește copilul, dar puțini așa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mângâierea, „toată nădejdea lui de mai bine“, și ce adâncă înrâurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară: „Doamne sfinte și-ndurate, varsă-ți marea bunătate peste noi cei umiliți“, zisă cu mânuțele împreunate și cu ochisorii ridicați înspre icoane – acolo și-a regăsit Andrei toată mângâietoarea credință pierdută într-o vreme. Și acum, cu adâncă convingere, spune lui Antonescu și doctorului:

– Crez, da, crez într-o conștiință a întregii lumi. Când vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință? Ce e în

creierul nostru? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu? și elementele astea ajung să producă conștiința noastră de existență căreia nu ne îndoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creierul nostru e plin universul și cine poate afirma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creier omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țepă într-un deget și o lași, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subțiază, o crapă și iese cu el și țepa, că dacă e prea adânc intrată și n-o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi o minte și o putere care lucrează cu scop – și când mintea și puterea de-acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea asta, avem fiecare mintea și puterea noastră, și, dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria, că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mâhnire pe care să n-o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului și simte că parcă i se topește inima dintr-însul când îl aude zicându-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cânt eu ceva, ca să-ți treacă“.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n-o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul ăsta: naturalist; îl vedea el după apucături; și e drept că avea un spirit de observație nemaipomenit. Când nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirându-le, întrebând pe bătrân și întrebându-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămâie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațintiți la cuibul de sub

streașină, urmărind rândunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într-o seară, în amurg, Antonescu îl găsisese privind cu mare atenție spre turnul bisericii de alături.

– Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

– Știu eu? Stau.

– Dar de ce stă?

– Ca să se odihnească.

– Nu, stă la pândă!

– La pândă?

– Da, stă la pândă după cărăbuși. Uite-o! Uite-o!

În adevăr o cioară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l-a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într-o zi la ce slujesc păsările, într-alta la ce slujesc florile; și-ți venea să-l mănânci în sărutări de seriozitatea cu care apoi povestea lui Andrei cele învățate de la unchiu-său: „Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n-aș fi crezut niciodată! Mi-a spus că furnicile...”

Cu un copil atât de drăgălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cumnitate, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu, dacă – în anii trecuți de la înscrierea lui în barou – fiecare zi n-ar fi venit cu învățământul ei, pentru a-i plivi câte o iluzie și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nea Mache și din criticile reciproce ale confrăților săi de avocatură a făcut cunoștința desăvârșită a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămâne nici o nedumerire.

Acum știe că lumea avocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militarește, având în cap

una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori“, rând pe rând, satrapi atotputernici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt – amândoi încărcăți de procese. Împrejurul lor sunt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, avocații, care abia își câștigă pâinea zilnică, făcând parte dintr-o tabără sau dintr-alta, după cum îi povățuiesc interesele prezentului sau năzuințele viitorului. Măsura, după care înăuntrul celor două tabere sunt convenite gradele, e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acum bine. Sunt unele deosebiri între amândoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adânc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor „de tactică și de strategie“, cum zice adesea; amoretat de meseria de avocat, așa de amoretat, încât încurcăturile, în care a băgat pe mulți, de dragostea artei, i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n-ar fi avut – pentru ca să și-o poată păstra – pe de o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de vorbire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cât de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atât îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Îi povestise nenea Mache că era furnizorul de procese grase în timp de opoziție al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsea din minister, când venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu, și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici, – totuși nu-i intra în cap cum un

întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netaientat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire decât o șiretenie fără margini, care se citea cât de colo în iuțeala mișcărilor, în figura spânatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvârșită de scamator.

Curând a trebuit să se încredințeze că, afară de doi-trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decât a codului, de orice altă preocupare decât a afacerilor și a politicii militante, de orice altă aspirațiune, de orice alt ideal decât al câștigului și al parvenirii.

Cum n-are decât foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede și aude – și cu propria experiență, pe care a făcut-o în fiecare zi, și cu ajutorul lui nenea Mache, își dă acum seamă de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută din dreptatea pe care are s-o împartă un judecător, e îngrădită de articole de lege și acelea încă tălmăcite în zeci de feluri, – restul e lăsat la „suverana lui apreciere“.

Aici cere dreptatea un om dibaci, priceput, meșter, care are sub mână lui toată ocârmuirea județului, care n-are decât să întindă mâna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor; dincolo judecă un om care n-are nici experiența, nici timpul, nici puțința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptate.

Zilnic vede același tablou; de o parte Vineanu, ori Berlescu, ori Beneș, câteodată doi; la spatele lor clientul de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălii; de partea cealaltă un avocat neînsemnat, atâta avocat a putut plăti nenorocitul trențaros,

care așteaptă cu privirea aiurită dreptatea de la boierii care judecă cu crucea pe masă. Și procesul se pledează; cu atâta meșteșug din partea împilătorului, atât de slab din partea celui împliat, încât nimeni nu se îndoiește de dreptatea hotărârii, decât cel care a câștigat-o.

De câteva ori refuzase procese, care i se păruseră cu neputință de câștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului – și apoi asitase la câștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un vițiu de formă. Vineanu asigura pe judecător că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casației“. Și iacă așa, împricinatul trecea pe lângă dânsul râzând: „Ziceai că n-o să câștig, domnule Rizescu“ – și se gândea că ăst împricinat are să spuie întâmplarea în sat la dânsul; – iar ca să puie vârf zdruncinării credințelor lui, cinsprezece avocați care erau de față întâmpinau cu hohote de râs cinica zeflema a lui Berlescu: „Procese drepte poate să câștige orice dobitoc. Meritul e să câștigi procese nedrepte. Aud?...“.

Avea dreptate nenea Mache: nu, nu făcea de avocat! Pânea cea de toate zilele pe care abia o câștiga îl costa prea multă frământare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lângă pricinile din afară, care-i produc dezgustul astei meserii, sunt și pricini dinăuntru. Moștenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boierului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și câștiga existența, îi dase puțința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mintea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții; și acum era silit să muncească pentru câștigarea ei, într-o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce caută el într-o meserie în care însușirea de căpetenie era șiretenia?

Ce n-ar da să poată reîncepe învățătura altei meserii! A! dacă ar fi putut bănuî – în vreme când, după îndemnul stăruitor al Mărescului, se hotărâse să învețe dreptul – amărăciunea sufletească și dezgustul de care se simțea acum înecat, ar fi primit mai bucuros s-o curme cu învățătura și să urmeze meseria simplă, dar curată și cinstită, a dascălului Rizea, în strana bisericii din Pitești...

Adeseori vorbea cu ai lui:

– Mă mir că nu pricepi, dumneata un om așa de inteligent. Dar nu e meserie care să te silească la scamatorii cu propria ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atâtea indignări. S-o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvârșire prăpădit și dacă îi dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismului lui reacții, operații chimice cârmuite de legi statornice și bolnavul se vindecă. Așa e?

– Așa, răspundea docotrul Georgescu.

– E! La meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Îi studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cât se poate de bine. Ar trebui să câștig; și cu toate astea îl pierz; pentru ce? pentru că aici hotărârea judecătorului nu se produce ca în cazul dumitale după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s-o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă; mai îmi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduiește dreptatea.

– Bine, silește-te și câștigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

– Cum?

– Adaptându-te la mediu, ți-am mai spus-o.

– Îmi pare rău de dumneata, nene Alexandre!... Aduceți-vă aminte de afacerea lui Manolescu. Știți câtă dreptatea avea. Am studiat și am pledat procesul cât nu se putea mai bine. L-am pierdut! Și știți pentru ce. V-am spus cum am întâlnit pe Berlescu ducându-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărârii; v-am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusesse și cum mi-a răspuns că-l dusesse la judecătorul de ședință...

Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la granițele nebuniei? Și bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cât o fi, și pățania lui pe care o s-o istorisească tuturor, face ca nici alții să nu mai vie. Și are dreptate, bietul om. El n-a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i câștig pricina și i-am pierdut-o!

– *Ma il a raison il povero ragazzo*, zicea Caselli.

– Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s-ar putea întâmpla în meseria unui doctor. A! uite: Închipuiește-ți pe un prieten, pe un frate, care-ți este drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă, îl îngrijești, îl speli, îl pansezi și merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai, raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Îi e rău, mâine mai rău, poimâine și mai rău. Te silești, te zbați, te frământă și simți că-l pierzi, fără ca să poți pricepe pricina răului și... deodată descoperi că îngrijitorul bolnavului, când pleci dumneata de lângă el după ce i-ai spălat rana, i-o infectează înadins cu puroiu de la altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cât despre chestia adaptării la mediu, ce preținzi dumneata, nene Alexandre? Că puțința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

– Da.

– Ba nu.

– Ba da!

– Ba nu! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cât o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atât caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munții și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și zice: „*é pur si muove!*“, omul pune mâna pe bici și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

– Dacă poate, dacă nu...

– A! nu, pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu?... e gândul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

– Aici n-ai dreptate, zicea doctorul... Tot așa și la meseria noastră: permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

– Da, și cu toate astea e o nuanță. Mai întâi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume; dar la ce poate slui ticăloșia? Pe urmă voi sunteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s-o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească; dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară – știe și nenea Mache, că era de față – mi-a venit un țăran de la Mândrești, țăran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Il dase în judecată frate-său, cerând să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pământ rămase pe urma lui tat-su; îl întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum, după optsprezece ani de la moartea taichii?“

„Păi bine, zic, d-asta n-ai să te plângi dumneata. El stăpânește ceva din avere?“ „Păi cum? i-am dat un pogon.“ „Are copii fratele dumată?“ „Are.“ „Câți?“ „Șapte.“ „Dar dumneata?“ „Am și eu doi“. Zic: „Bine, nu e păcat, el cu șapte copii să stăpânească un pogon și dumneata numai cu doi copii să stăpânești nouăsprezece? De ce nu vrei mai bine să le împarți cu el frățeste? să nu mai cheltuiți nici dumneata, nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțea, să renunțe și el la venitul pământului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mâncați între voi, frați ce sunteți“. După ce s-a gândit nițel, a plecat, zicând că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n-o să mai vie, că o să-l ducă vreun samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doi-trei ani, în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ori, întotdeauna cu mâna plină de plocane. Și așa s-a întâmplat. Asta a fost alaltăseară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențaros pe care d-abia se ținea zeghea: „Nu-l cunosc! nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taică!“ Procesul s-a amânat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l-am văzut pe omul meu într-un colț, se scobeia de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L-am auzit cum îi zicea: „Lasă că am să ți-l duc până i-o ieși părul prin căciulă, până s-o lipsi“; apoi s-a întors radios zornăind un fișic de patace... Și n-ar fi de mirare să câștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu, nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mâhnește mai mult decât toate, mai mult decât greața nevoii de a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu, – e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și –

ce e mai dureros și mai dezgustător – își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea ce sunt aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dânsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu, i-a aruncat în inimă sămânța lor.

Zărnescu – iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n-ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe de o parte să-l întrebe cu un zâmbet prietenos: „Ce mai faci, Andreiaș – băiețuș?“, iar pe de altă parte să-l lovească de câte ori avea prilej.

Pe lângă pricinile neînțelegerii din trecut, au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. Într-o zi Andrei pierduse un proces, a cărui dreptate era vădită tuturor. Ne mai putându-și stăpâni mânia, strigase în camera avocaților: „Ăștia nu sunt judecători, sunt slugi!“ Atunci se ridicase Vineanu, care-i fusese adversar:

- Nu e permis unui avocat să se exprime astfel!
- Ce, nu e permis să spui adevărul?
- Adevăr-neadevăr, nu știu, dar eu în calitatea mea de decan al baroului...
- Nu vreau să știu!
- ...am dreptul să observ pe avocații care se exprimă necuviincios la adresa...
- Nu vreau să știu!
- Am să-ți dau avertisment!
- Poftim!

Striga unul, striga și celălalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiii din grea de alături, arhivarul; și de la unul la altul vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s-a întâmplat.

Se poate înțelege ce indignare l-a cuprins, auzind că „fărcovnicul“ îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barba albă de patriarh, îi zicea în ședință: „De

când avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ...”

D-atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător război. A! nu lovea cu sabia să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul.

Și are un judecător la îndemână niște ace subțiri-subțiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control“, coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n-o vrea să împărtășească pe un avocat cu nici o firimitură, îl lasă pe drumuri; și mai are un președinte și puțința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală, care avocat îi e drag și care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aștepte: „Domnul președinte e ocupat“; – pentru unul se găsește în condică orice termen cere: „Ce termen vă convine?“, pentru altul termenul vine la rândul condicii – „Optsprezece noiembrie. „Domnule președinte, optsprezece noiembrie vine peste șase luni și omul n-are ce mânca.“ „Optsprezece noiembrie.“ „Domnule grefier, strigă alt proces“. Unul e lăsat să vorbească în liniște, fără întrerupere; poate să facă zeflemele la adresa adversarului și e ascultat cu încordare; celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu șoapte către celălalt judecător, ori e întrerupt: „Veniți la chestiune... treceți peste asta, cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese“. Unuia, măcar că cere cuvântul pentru a treia oară, i se dă cu politeță: „Poftiți, aveți cuvântul!“ Celuilalt, dacă cere replica, i se răspunde scurt și tăios: „Tribunalul e luminat“.

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari.

Mai deunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi răspunse țipând: „Nu se poate. Citește regulamentul grefei. La ora 3!“

A! ce val de sânge vâjâitor îi adusesese în urechi răspunsul ăsta. Ăst Ilieș era ajutor de grefă și în vremea când era el judecător – și fiind prins într-un rând că sfântuia împricinații, se târâse ca o râmă dinaintea lui Andrei luându-i mâna în mâinile lui veșnic înădușite și rugându-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea. Și dacă se plânsese în camera avocaților, era acolo și Berlescu să-i răspundă: „Ai început să suferi de mania persecuției“.

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină, întâmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care își ascundea cu atât meșteșug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De câte ori nu plecase de la tribunal nebun de mânie. Acum îl cunoștea perfect. Știa că, de două ori ales în parlament, nu deschisese o dată gura să spuie un cuvânt asupra păsurilor celor care-l trimiseseră acolo; că pentru dânsul deputăția nu era decât un prilej de gheșefturi, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului, de care vorbea în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netaientat îl pălmuia în fiecare zi cu zeflemeaua care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, când n-avea procese, venea cu câte o carte la tribunal, cu gândul ca la plecare să iasă undeva la câmp și să citească. Pentru Berlescu, Spencer era Laibăr și Nietzsche era Niță; și cum râdeau ăilalți, când îl întreba: „Iar ai venit cu Laibăr?“

Alteori, știind că Andrei era în odaia de alături și poate să audă, zicea unuia dintre avocați:

– Mă, să întrebi pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spuie el nouă, de ce fel de cireș erau tunurile lui Mihai Viteazu, de cireș dulce ori de cireș amar?

Și toți se prăpădeau de râs.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu și acum, în camera avocaților,

istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzând că n-are dreptate – și în hohote de râs, care fac să zbârnâie geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism:

– Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălându-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-și gonească sângele care vâjâie și zvâcnește în urechi, pe când Elena, speriată, îl dojenește: „Andrei! Pentru numele lui Dumnezeu! Ești de nerecunoscut!”

Atunci se liniștește deodată. Da, are dreptate Elena, – așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zâmbetul pe buze; și trecându-și mâna peste frunte, ca să gonească cel din urmă rest de supărare:

– Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm?

– Da, dar a venit adineauri o cucoană bătrână, care zice că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Didi Urziceanu. Cum isprăvești, ia-l pe Radu și vino de mă ia, să mergem cu toții să ne plimbăm.

– Bravo! viu neapărat...

*

* *

La șase vine femeia. E o cocoană bătrână, uscățivă, îmbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească cu voce blândă și duioasă, oprindu-se din când în când:

– Uite la ce-am venit, cocoșelul maichii. Mă vezi, sunt bătrână, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Eu n-am pe nimeni decât o nepoată, fata fii-mi, care e la azil

la București... Din pensia răposatului, din ce-am mai câștigat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul, și din vânzarea viei, c-am avut și eu o vie zestre de la părinți, dar am dat-o că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea, și așa, am pus și eu deoparte, coconașul maichii, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoată-mi, când o fi să se mărite, să nu fie silită să ia pe cine i-o ieși-nainte, că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu – și așa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraș, singură cum sunt, mi-e frică. Doamne ferește! să nu vie și la mine... și nu mi-e de viața mea, dar mi-e de zestrea copiliței...

– Și câți bani aveți? întreabă Andrei.

– De! cocoșelul maichii, banul se prăsește dacă nu-l risipești... am douăsprezece bonuri de câte o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri? De ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de doisprezece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu...

Și d-aia am venit să-ți spui că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-aș da după vorba dumitale... Și nu degeaba; te plătesc, cocoșelul maichii, cu ce mă-i îndatora și dacă are coconița ceva de cusut, bucuros o ajut...

Și văzând pe Radu, care intră îmbrăcat, gata de plecare:

– Aoleu! vin la maica, îngerașul maichii, ptiu! ptiu! ptiu!... de când sunt n-am văzut așa copil frumos.

– Bine, cucoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, o să mă căznesc să-ți găsesc un loc sigur...

– Sigur, cocoșelul maichii, să nu pierd viitorul fetei.

– Și când voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

– Lângă bărăție, cocoșelul maichii... o căsuță mică, roșie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

– Prea bine.

– Așa. Bună ziua. Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și aplecându-se să mai sărute o dată copilul, pleacă...

– Mergem, tăticule?

– Mergem.

Își ia pălăria și o pornesc...

Pe strada Salcâmlor copilul zice:

– Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

– Unde?

– Tocmai colo, în capul uliții.

Andrei nu vede bine de departe. Peste câțeva vreme o vede și el: vine iute-iute însoțită... de cine oare?... a! de Beneș, colegul de avocatură al lui Andrei.

S-au întâlnit drept în poarta clubului.

– Bună ziua, Andrei.

– Bună ziua.

– Veneam din colo și ți-am însoțit cocoana, care ieșea de la Urziceanu. A! Ce mai faci, domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

– Bună ziua.

– Mi-a vorbit Caselli de tine. Cică ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant e! Haine civite, ghetе fumurii, mănuși roșii, pardesiul cu căptușeală de atlas pe mâna stângă, iar în dreapta baston cu mâner de aur.

– Și unde vă duceți?

– Să ne plimbăm nițel afară din oraș.

– E! petrecere bună. Sărut mâna. La revedere. Și învârtindu-și bastonul intră la club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo, la marginea orașului, o punte peste gărlă, care duce înspre vii. De-o parte și de alta a drumului sunt sălcii, anini mari și tufișuri dese în care cântă privighetorile de la Paști până la începutul lui iunie.

– Ia auzi, mămico, ce frumos cântă privighetorile – și colo, și colo, și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

– Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se văd jos, în apa limpede ca sticla. Sunt sute. Unii stau în loc ficși, la suprafață, alții înoată repede pe dedesubt, licărind ca niște scânteii argintii.

– Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare.

– Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

– Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sunt în dealurile alea. Civit, violet închis, violet deschis – și câte feluri de albastru! Uite albastru ăla din fundul zării ca fumul de țigară.

– Da.

– A! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să câștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m-aș duce și eu la vie la nenea docotrul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvârșită... desăvârșită...

– Da.

– Dar ce ai tu? Nu ți-e bine? Ai ceva.

– Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lângă niște stânjenei, care miroseau așa de tare, încât m-a apucat capul îngrozitor...

– Vrei să ne întoarcem acasă?

– Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

*

* *

Printre avocați erau doi, înscriși în barou în urma lui Andrei, băieți tineri, fără experiență, pe care Andrei îi privea cu sentimentul cu care te uiți la un portret al tău însuși de câțiva ani din urmă. Unul din ei e Titu Vasilescu, cu care pleacă acum de la tribunal.

– Mergi spre casă, domnule Rizescu?

– Da.

– Mergem împreună.

Și iată-i mergând alături.

– Zău! ce dreptate ai dumneata, domnule Rizescu, când zici că ți-e silă de meseria asta... Mă uit la noi cum stăm dimineța pe sala tribunalului, ca tăietorii de lemne la București pe piața Sfântului Gheorghe, așteptând să ne pice un împricinat în mână... Să stai să te cerți cu samsarii care forfotesc de colo până colo și întind clienții de mânecă.

– Așa e! răspunde Andrei.

După o tăcere, Vasilescu zice:

– Am văzut azi ceva!...

– Ce?

– Marinescu a făcut azi un act prin care nevasta vinde bărbatului niște pământ. Lăsase actul pe masă. Din întâmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz: vânzătoare Maria P. Diaconescu; cumpărător P. Diaconescu. Când a venit să-și ia hârtiile îl întreb: „Sunt rudă părțile din actul ăsta?” Zice: „Da, e nevastă-sa”. „Păi, zic, actul e nul, nevasta nu poate să vândă bărbatului”. Ei, ce crezi c-a făcut?

– Ce?

– Zice: „Ti! bine că-mi atrăseși atenția. Mă duc să-l dau judecătorului de instrucție, că el nu pretinde să-i citești actul, dacă părțile știu carte, și n-o să bage de seamă”. Și a băgat actul.

– Ei ași!

– Pe onoarea mea!

După o nouă pauză, Vasilescu urmează:

– Știi care mi se pare mie ăl mai imoral dintre toți?

– Berlescu?

– Nu, Beneș. Lasă că are în permanență trei samsari. Bine, aș mai înțelege să se slujească de samsari un

începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu știu câte ori înfricoșând pe martorii protivnicului și învățându-i ce să spuie... dar chiar în afară de meseria avocatului... Moral lucru e să intri în casa omului, să profiți de prietenia lui, ca să-i furi cinstea și încă să te și lauzi, cum face el cu Văleanu?... Îmi spunea Panțu mijloacele perfide pe care le întrebuița ca să întoarcă capul veri-sii. I le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întâlnea îi șoptea: „Unei femei tinere și frumoase îi trebuie un cadru demn de tinerețea și de frumusețea ei. Virtutea e o calitate negativă...” Altădată îi zicea: „Lumea tot vorbește că...”

A! poate să spuie de-acu Vasilescu ce-o vrea, că tot nu-l mai aude Andrei. Ajunși la o răspântie îi întinde mâna.

– La revedere.

– Ziceai că mergi acasă.

– Mi-am adus aminte că trebuie să merg într-un loc.

Și plecă. Unde? Nici el nu știe. Așa înainte... Unde-o fi... unde-o nimeri... ah! numai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gândurile chinuitoare care-i sfredolesc creierii. E cu neputință! Elena lui la care se închină ca la o icoană! Mama lui Radu!

– Ei! Ei! păzește, păzește! strigă cât poate un birjar, care numai printr-o minune nu-l calcă.

A! acum își explică distracția ei de alaltăieri, când s-au plimbat pe punte, după ce i-a întâlnit împreună, și nu e o săptămână de când la sindrofia de la căpitanul Toporanu ea era la pian, iar el îi întorcea foile notelor, aplecat peste dânsa. Ticălosul! desigur și ei îi cântă în urechi același cântec: „Virtutea e o însușire negativă”...

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar ști el în ce chip demn și hotărât Elena a tăiat lui Beneș orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-a întâlnit împreună.

Dacă ar ști că neliniștea ei din ziua aceea era pricinuită numai de indignare și de eforturile pe care le făcea să nu-i spuie lui nimic, ca să nu-i sporească nemulțumirile... Dacă ar ști toate astea poate n-ar suferi chinul care-l face acum să întinză cât poate de gulerul care-l strânge de gât, îl înăbușe. Cu toate că, mai știi? Împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci și-ar zice: „Da, a rezistat acum, dar o să poată rezista totdeauna?” Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneș, auzite de atâtea ori în camera avocaților: „Femeile sunt ca perele: toate cad, totul e să știi să le culegi la vreme“, ori: „Dacă o femeie rămâne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e deloc ajutată de împrejurări“.

Și ce rost avea să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu și de vara lui Panțu, dacă nu ca să-i deschiză lui ochii? Și iată că lucruri, cărora nu dase odinioară nici o luare-aminte, iau acum o însemnătate înspăimântătoare. Acum își aduce aminte numele tuturor femeilor, de care se vorbește că au avut legături cu Beneș... Compară îmbrăcămintea lui simplă – cu eleganța desăvârșită a celuiilalt, stângăcia – pe care i-o dă miopia și neaverea lui – cu grația și siguranța pe care o dau mișcărilor lui Beneș, averea și conștiința izbânzilor lui. Cu ce gentilețe știe el să ofere *șampanie* cucoanelor la cofetărie și cu ce liniște știe să se scoale de la masa de cărți la care a pierdut câteva sute de lei.

Dar încet-încet, aerul curat, plin de miros de sulfină, în care umblă de mai bine de un ceas, primenește sângele, gonește otrava, îl liniștește, îi aduce gânduri bune. Nu, e o nebunie! Ce? nu cunoaște el mintea sănătoasă și inima cinstită a Elenei? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipui? Nu! ochii ăia frumoși și limpezi, care nu au altă pereche pe lume decât ochii lui Radu, nu pot să înșele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt, când se întoarce acasă, unde pe banca de la poartă îl așteaptă Șerb Călugăreanu, un țăran chiabur din Cărbuneni.

– Iar pentru afacerea aia ai venit? îl întreabă Andrei.

– Da, răspunde omul.

– Ți-am mai spus o dată că nu se poate. Pământul nu e al dumitale, e al copiilor și nu poți să-l ipotechezi dumneata.

– Dacă vreți dumneavoastră se poate, domnule Andrei, și plătesc bine.

– Haide, haide! ți-am spus: nu se poate! răspunde Andrei intrând în curte și închizând poarta.

Sub boltă îl aștepta Elena îngrijată.

– Unde ai fost?

– M-am plimbat spre via lui nenea doctoru. Ce frumos era.

Își sărută copilul, o sărută pe ea, strângând-o cu putere la piept și silindu-se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gâtleej.

– Iar te-ai supărat la tribunal? zice Elena.

– Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte și își zice: „Bietul băiat! nu mai vrea să ne amărase și pe noi istorisindu-și neajunsurile“, și jucându-se cu mâna în părul lui:

– Lasă c-am să-ți cânt ceva frumos după masă, să-ți treacă.

– Da, să-mi cânti...

– Tăticule, să-ți cânt eu ceva care-ți place ție. Am învățat-o într-adins pentru tine. Știi, partea aceea din Cavaleria: „*Voi lo sapete o! mama...*“.

*

* *

Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, nesfârșite.

Îndoiala d-atâtea ori batjocorită și gonită, dar întoarsă tiptil pe căi piezișe în nopțile de nesomn, pune acum stăpânire pe sufletul lui cu brutalitatea și cu cruzimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneș, față cu Elena, vădita lui ferire de a vorbi cu dânsa, el care mai înainte, de câte ori îi întâlnea, trecea strada ca să le strângă mâna, – iau acum în mintea lui înțelesuri chinuitoare. Teamă de a nu jigni pe Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări; iar ea pune neliniștea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face să intre în vacanța de peste câteva zile, mai săraci ca oricând.

Ce ticălos vierme e gelozia, dacă poate lăsa în sufletul soțului unei femei cinstite și bune ca Elena, veninul gândurilor, care-l împiedică acum să închidă ochii, venin care-i aduce până și în gură un gust coclit ca de otravă! Nu-i erau lui de ajuns zbuciumările din afară, de la tribunal? Nu mai departe, ieri, pe când vorbea cu unul, se întorsese Berlescu și-i zisese: „Eu mă mir ce cauți aici dacă nu-ți place avocatura. De ce nu te faci subșef la muzică? O sută cincizeci de lei pe lună, ăia sunt bani. Aud?“ Îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturaseră ca o plesnitură de gârbaci pe obraz... Nu-i era de ajuns indignarea pe care i-o pricinuia în fiecare zi duplicitatea lui Zărnescu? Și pentru ce-și permiteau oamenii ăștia să se poarte așa cu dânsul, decât pentru că-l știau sărac? Dar cel puțin îi rămânea fericirea și liniștea căsutei lui, la care se-ntorcea ca la un liman, cum se întoarce corăbierul în port după o noapte vijelioasă... Și acum... a pierdut și fericirea asta!... Și ce să facă? Să se scoboare la ticăloșia de a-și supraveghea, de a-și urmări pe Elena lui? Ei? și dacă s-o încredința că presupunerile lui sunt întemeiate, ce o să aibă de zis? Ce? N-are dreptate Beneș? Are dreptate, ticălosul! „Frumuseții și tinereții unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele“; și ce cadru face el tinereții și frumuseții Elenei? Firea lui mohorâtă de om

măhnit și amărât? Bucățică de pâine de toate zilele? Pălăriile și rochițele alea de zece ori cârpite și prefăcute, la care privesc zâmbind femeile celorlalți? A! acum înțelege pentru ce nu vrea ea să meargă nicăieri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe ce trebuie să se petreacă în sufletul ei, când aude pe altele istorisind cum au petrecut la Constanța, ce frumos era la București, la teatru, la curse, ori la bătaia de flori.

Încă o noapte în care n-a închis ochii nici măcar o clipă, și acum slujnica, intrată în vârful degetelor ca să aducă apă, văzând că nu doarme, îl înștiințează:

– Domnule, te așteaptă un om afară.

Se îmbracă pe tăcute, ca să nu deștepte pe Elena, și iese. E Șerb Călugăreanu, țăranul de la Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atâta vreme să-i dea lui cu împrumut banii cocoanei Zinchii Sărdăresii.

– Faci rău că nu vrei, domnule Andrei... Da, așa e, nu e pământul meu, e de la nevastă-mea; dar n-ai grijă; nu-și pierde femeia banii. Nu-i iau decât pentru un an. Eu sunt om vrednic și acum am o ocazie care cine știe când s-o mai ivi; o pădure mare pe care pot s-o iau pe nimic și din care pot câștiga mai bine de o sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricât pretindeți. Are douăsprezece mii de lei? Iau eu zece și dumneata două.

Două mii de lei! Ce n-ar putea face cu suma asta? Cinci sute de lei Elenei să se ducă la București cu Mama-Tilda să-și cumpere tot ce-i trebuie; cu alți cinci sute și-ar putea mobila odaia în care e pianul și să împlinească dorința d-atâtea ori visată și exprimată de Elena: „Știi, Andrei, dacă ar da Dumnezeu să-ți meargă bine, ăl dintâi lucru pe care aș vrea să-l facem, ar fi să mobilăm salonașul, să am și eu unde primi pe ale patru-cinci prietene la care mă duc...” Și ar putea chiar să plece cu Elena și cu copilul, să trăiască liniștit măcar două săptămâni undeva, departe de

tribunal, de Zărnescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta! Știi bine că Șerb Călugăreanu nu e un om muncitor cum zice; chiar marea sumă pe care ți-o dă ca plată dovedește că ia banii să-i risipească în petreceri desfrânate, cum și-a risipit toată starea lui, Andrei, riști fericirea și viitorul fiștei frumoase cu codițele pe spate, pe care ai văzut-o dăunăzi, Andrei, te vede Dumnezeu.

Care Dumnezeu? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a cărei desfășurare asistă zilnic la tribunal? Dumnezeu care nu numai că trece cu vederea netrebnicia unui om ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui? Ce? nu știe el că de atâția ani s-a hotărât de minister împărțirea la țărani a moșiei Păunești; că toate lucrările de plan și de parcelare sunt sfârșite și că de cinci ani, în schimbul unei mituiri grase din partea arendașului, Berlescu împiedică împărțirea moșiei țăranilor rupti, hărtăniți, galbeni de foame și de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturii, veniți să cerșească un pumn de porumb stăpânirii!? Dumnezeu care-i trimite în fiecare zi câte o amărăciune și care îngăduie să i se răpească până și ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam!!...

*

* *

– Coconașul maichii, scoate-mi un ghimpe de la inimă. Toată noaptea n-am dormit. Adevărat să fie ce am auzit. c-ar fi murit Șerb?

E adevărat. Andrei o știe de acum o săptămână, de când s-a întors din călătorie. În vremea asta a putut să-și făurească liniștea cu care acum răspundea cucoanei Zinchii:

– Da, a murit.

– Vai de mine, maică! Ce mă fac eu cu ipoteca mea?

– Cum ce te faci? Dumnitale nu-ți era dator Șerb, îți e datoare moșia. A murit el, plătesc moștenitorii. N-or vrea să plătească? Scoatem moșia în vânzare, care face de trei ori atâta.

– Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om de la munte, d-acolo de unde e Șerb, că pământul pe care mi l-a zălogit mie n-ar fi al lui, c-ar fi de la nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenușie a odăii în care se găseau, împiedică ochii bătrânei de a vedea schimbarea feței și tremurarea mâinilor lui Andrei. Cu o voce străină, pe care parcă nu și-o recunoaște, răspunde:

– Te iei după o vorbă aruncată așa de un om din lume, ca să te frământă degeaba... E al lui pământul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

– Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii. Nu știi ce ghimpe înveninat îmi scoți de la inimă... De, ce să faci cu pustia de frică? dar mă gândeam eu că nu se poate.. că dumneata ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și-ți mulțumesc că mi-ai risipit grija c-o vorbă bună.

– ...

– Ați fost de v-ați plimbat, coconașul maichii.

– Da.

– Ați fost departe?

– Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu și ne-am întors pe valea Oltului.

– Frumos! Eu nu m-am putut învrednic să mă duc niciodată, dar îmi spunea bietul răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

– Da, frumos de tot...

În curte coana Zinca întreabă:

– Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului? c-ai mai slăbit, ești tras la față.

– Acum, de-o săptămână, de când m-am întors nu prea mi-a fost bine...

Și luându-și rămas bun, bătrâna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii care se lasă, se aud unele vorbe: „cinstit... cu frica lui Dumnezeu...”

Da, cu frica lui Dumnezeu, și o frică grozavă care l-a împiedicat să guste toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărașit de drăgălășia Elenei și a copilului; o frică grozavă, care o să-i mănânce și cel din urmă dram de liniște sufletească și care o să-l mistuie, încât toți au să se mire: „Cum a îmbătrânit Rizescu, și numai acum, de curând, de vreo câteva luni!”

*

* *

A trecut un an. În vremea asta a avut două momente în care se miră că nu și-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost când a aflat de la arhiva tribunalului că moștenitorii lui Șerb Călugăreanu au pornit proces de anularea ipotecii și când i s-a părut că tăierea răsuflării ce simțea era pricinuită de năruirea întregii clădiri a tribunalului peste dânsul...; al doilea a fost când i-a venit cocoana Zinca cu citația. În răstimpul trecut de la aflarea despre pornirea procesului până la darea citației în primirea bătrânei, avusese vreme să culeagă niște informații care-l mai liniștiseră.

A putut dar îndura zdruncinarea pe care i-o pricinuia spaima și durerea bătrânei.

Venise liniștită, cu citația în batistă.

– Mi-a adus azi un om de la tribunal hârtia asta și a lăsat-o în mâna slujnicei, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, coconașul maichii. Eu zic că-mi pune în vedere c-a murit Șerb. Ia vezi dumneata.

Când a auzit pe Andrei zicând: „Ce șarlatani! Încearcă marea cu degetul, s-o prinde ori nu s-o prinde? Te cheamă în judecată, ca să strice ipoteca“, a închis ochii și s-a făcut la față ca turta de ceară; dar tăria de convingere cu care zisese Andrei: „Să n-ai grijă, cucoană Zinco, sunt eu aici ca să te apăr“, și mai ales iluziile de existența dreptății, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să-și deschiză ochii, să ia și dânsa mâinile lui în mâinile ei tremurătoare și să-i zică: „Da, sufletul maichii, să-mi aperi... să aperi norocul... și viitorul... și cinstea fetei... să le aperi, sufletul meu... că eu aș muri...“

Se opri se ca să-și șteargă ochii...

...,„Și ce s-ar face ea singură... frumoasa maichii... un copil... fără sprijin... fără un ban... pe drumuri ca fetele lui Nisipeanu...“

*

* *

Acum e mai liniștit. Muzica de care s-a reapucat cu patimă îi aducea un ritm egal în mersul sângelui și ordine în judecată – și are mare trebuință de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni, unde s-a încredințat cu ochii lui cum stau lucrurile... De nenumărate ori și-a pus sie însuși pricina și s-a încredințat c-o s-o câștige... A lăsat Călugăreanu doi moștenitori: un băiat de douăzeci și patru de ani și unul de șaptesprezece – și a rămas pe urma lui, ca avere a sa proprie, casa și ograda de două pogoane. De la moartea tatălui, băiatul cel mare, care era băgat la o prăvălie la Ploiești, s-a mutat în casele tatălui său, pe care le-a stăpânit și le stăpânește și acum; a vândut prunele și fânul din livele, a luat banii care s-au găsit asura tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunță la moștenire, dar aia nu se prinde, să declari că renunți și să stăpânești... Prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu

ce a moștenit de la el, dar și cu averea moștenită de la mamă-sa. Și ce bine a făcut că a chemat și el în judecată pe moștenitori, ca să-i plătească banii împrumutați și că a cerut și înființarea de sechestru pe partea de avere a băiatului vârstnic, rămasă de la mamă...

I se părea limpede ca lumina zilei și inima lui plină de dorința nemărginită de a câștiga procesul, îi făurește iluzii. Ce? Când o auzi tribunalul cum spun martorii găsiți la Cărbuneni, și pe care o să-i aducă la înfățișare, oameni bătrâni, doi dintre cei care au cumpărat prunele și fânul – alți trei care erau de față când s-au numărat banii găsiți la Șerb, patru mii de lei luați de băiatul vârstnic, n-are decât să deschiză gura ca să câștige procesul...

Da, așa ar fi, dacă protivnicul cocoanei Zinchii ar fi un bătrân neputincios ca dânsa, cu locuința la două poștii de Cărbuneni – dar protivnicul ei e un băiat ager la minte și la mișcări, chiar d-acolo din Cărbuneni, dintr-un sat cu martorii; așa ar fi, dacă avocatul băiatului ar fi un avocat naiv, nepriceput ca dânsul, – dar adversarul lui e Vineanu, adânc cunoscător nu numai al codului, dar și al tuturor regulilor „de tactică și de strategie...” Și iată că în ziua procesului are certificat de la primăria din Cărbuneni, care sună ritos, că băiatul vârstnic „n-a stăpânit nici un moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Șerb Călugăreanu...” și iată că și martorii nu știu nimc, se miră de ce i-a „prepus” martori; abia doi care îngână fără convingere că da... l-au văzut și pe băiatul ăl mare prin casa lui Șerb, dar dacă stăpânește ori nu...

Zadarnic se frământă Andrei cu deznădejde. Zadarnic, cu toate protestările lui Vineanu de a lăsa ca întrebările să se facă de „onor tribunal”, se apropie el de martor și-l întreabă privindu-l în ochi: „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrânețele dumitale, că erai de față când s-au

numărat cei patru mii de lei găsiți la Șerb și că i-a luat dumnealui?“, martorul răspunde cu tărie: „Ferească Dumnezeu!“

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămânând ca creditoarea să se despăgubească urmărind casa, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrâna n-a înțeles cum s-a rostit tribunalul. Ședința fiind suspendată, e îmbrâncită până la ușă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s-o lumineze aprodul, care-i strigă în ureche:

– Ai pierdut, cocoană. Ți s-a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lângă ușă vorbind fără șir: „Viorica... viitorul... norocul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu“.

Și văzând pe Andrei care iese, îi zice cu mâna dreaptă întinsă a blestem:

– Dumnezeu să-ți plătească și să te miluiască.

El pleacă, scoboară scara și repede cotește pe după tribunal; pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea orașului, unde e o fântână cu un șipot de apă rece ca gheața. Ajuns, își smulge gulerul și legătura de la gât, le bagă în buzunar, se apleacă, își pune capul în bătaia apei. Aaa! ce bine face răceala asta care-i curge în creștet! Cum potolește zvâcneala din tâmple și zgomotul din urechi... Multă vreme stă așa; apoi se scoală, se șterge și pornește prin zăvoi spre punte...

*

* *

Atâta vreme de când umblă întruna și nici frumusețea locurilor prin care a rătăcit, pline de miresme și de cântece de greieri, cu orizontul ăla frumos de dealuri verzi și de munți cu atâtea nuanțe de albastru, nimic nu i-a putut goni din auz sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară

doctorului: „Avem fiecare mintea și puterea noastră, și dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare...”

Cu ele în urechi a plecat de la tribunal acum patru ceasuri și tot cu ele în auz intră acum în strada Speranței...

Ce însemnează asta?... Lume adunată la poartă? Copii spânzurați pe uluci? Grăbește pasul după ritmul bățăilor inimii. În curte îl întâmpină nenea Mache: „Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic“. El îl îmbrânțește și intră în sală. Acolo îi iese înainte Antonescu.

– Ce s-a întâmplat? îl întreabă Andrei cu o voce stinsă.

În locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături:

– Nu așa. Ridică-i capul mai sus, mai sus. Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet.

Dă năvală în ușa odăii de culcare, care se bate de perete... Într-o privire de-o clipă vede tot: Elena leșinată... docotrul... două femei... sticle... ligheanul plin de sânge și copilul!!... Vrea să înainteze dar nu poate, și scoțând un răcnet înspăimântător, ca de uriaș înjunghiat, se năruie în pragul ușii.

*

* *

– Fraților, zice Urziceanu, intrând în camera avocaților, să vă spui o veste tristă: a înnebunit bietul Rizescu.

– Tocmai ce le spuneam eu, adaugă altul.

– Da, întâlnii chiar acum pe doctorul Georgescu; venea d-acolo; plângea săracul. Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.

– Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s-o sfârșească așa omul ăsta. Ce era mania aia a persecuției de care suferea?...

PUIUL

Sandi, să ascuți de mămica

Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de obo-seală – că venea de departe, tocmai din Africa – s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo câteva zile, a început să adune bețișoare, foi uscate, paie și fire de fân și și-a făcut un cuib pe un moșoroi de pământ, mai sus, ca să nu i-l înece ploile; pe urmă, șapte zile de-a rândul a ouat câte un ou, în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început ca să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Așa sta și ea, doar că ea în loc să stea în coteț, sta afară în grâu; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișca, ca nu cumva să pătruznă o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămâni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase și au început să umble prin grâu după mâncare. Prepelița prindea câte o furnică, ori câte o lăcustă, le-o firimița în bucățele mici și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numaidecât. Și erau frumoși, cuminți și ascultători; se plimbau primprejurul mamei lor și când îi striga: Pitpalac“! repede veneau lângă ea... Odată, prin iunie, când au venit țăranii să secere grâul, ăl mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-sii, și cum nu

știa să zboare, haț! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit, când s-a simțit strâns în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țăran bătrân, care s-a rugat pentru el.

– Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de-abia e cât luleaua.

Când s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliță să-i spuie ce-a pățit. Ea l-a luat, l-a mângâiat și i-a spus:

– Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum ai vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.

Și așa trăiau acolo liniștiți și fericiți. Din seceratul grâului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe miriște o groază de boabe cu care se hrăneau și, măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineța picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, când era căldură mare, stau la umbră la lăstare; după-amiază, când se potolea văpaia, ieșeau cu toții pe miriște; iar în nopțile răcoroase se adunau grămadă ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliței. Încet-încet puful de pe ei s-a schimbat în fulgi și în pene, și cu ajutorul mamei lor au început să zboare. Lecțiile de zbor se făceau dimineța spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios din pricina hereților, care dădeau târcoale pe deasupra miriștei.

Mama lor îi așeza la rând și îi întreba: „Gata?“ „Da“, răspundeau ei. „Una, două, trei!“ Și când zicea „trei“, frr! zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo, lângă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuiau s-o facă în curând, când o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și râuri și marea“.

Într-o după-amiază, pe la sfârșitul lui august, pe când puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o

căruță venind și oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgelile negre și ascultau.

„Nero! înapoi!“, s-a auzit un glas strigând. Puii n-au priceput; dar mama lor, care înțelesese că e un vânător, a rămas încremenită. Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vânătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pământul, și cu nici un preț să nu se miște.

– Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară, e pierdut. Ați înțeles?

Puii au clipit din ochi c-au înțeles și au rămas așteptând în tăcere.

Se auzea fâșâitul unui câine care alerga prin miriște și din când în când glasul omului:

„Unde fugi? înapoi, Nero!“

Fâșâitul se apropie, – uite câinele a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii țintă înspre ei.

– Nu vă mișcați, le șoptește prepelița și se strecoară binișor mai departe. Câinele pășește încet după ea. Se apropie grăbit și vânătorul. Uite-l: piciorul lui e acum așa de aproape de ei, încât văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei. Vai! cum le bate inima. După câteva clipe prepelița zboară ras cu pământul, la doi pași de la botul câinelui, care o urmărește; vânătorul se depărtează strigând: „Înapoi! Înapoi!“ Nu poate trage de frică să nu-și împuște câinele; dar prepelița se preface așa de bine că e rănită, încât câinele vrea cu orice preț s-o prindă; iar când socotește ea că e în afară de bătaia puștii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce și trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă.

N-a picat, a putut zbura până în lăstar; dar acolo, de mișcarea aripei, osul – la început numai plesnit – a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vânătorul, cunoscând desimea lăstarului și văzând că trăsesese într-un pui, nu s-a luat după dânsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ăilalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița.

Ascultau în tăcere. Din când în când se auzeau pocnete de pușcă și glasul vânătorului strigând: „*Apporte!*“ Mai târziu căruța s-a depărtat înspre vânător pe drumeagul lăstarului; încet-încet, pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins, și în tăcerea serii care se lăsa, nu se mai auzea decât cântecul greierilor, iar când s-a înnoptat și răsărea luna dinspre Cornățel, au auzit deslușit glasul mamei lor chemându-i din capul miriștei: „*Pitpalac! Pitpalac!*“

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat; lipsea unul.

– Unde e nenea?

– Nu știm, a zburat.

Atunci prepelița disperată a început să-l strige tare, mai tare, ascultând din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „*piu! piu!*“

Când l-a găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjuiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui; se uita cu ochii plânși cum frații lui se învățau la zbor dimineța și seara; iar noaptea, când ăilalți adormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă:

– Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c-o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și râuri și marea?

– Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plângă.

Și a trecut vara. Au venit țăranii cu plugurile și au arat miriștea, prepelița s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături; dar peste câțeva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul; atunci s-au mutat în niște părloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorâte, a început să cadă brumă și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserat se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergând toate în aceeași parte, către miazăzi.

În inima bieteii prepelițe era o luptă sfâșietoare. Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul toamnei înainte, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să-i moară toți puii, mai bine numai unul, – și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărârea, a zburat cu puii zdraveni, pe când îl rănit striga cu deznădejde:

– Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!

A încercat să se târască după ei, dar n-a putut, și a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii până au pierit în zarea despre miazăzi.

Peste trei zile toată preajma era îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu dânsul un ger aprig.

*

* *

La marginea lăstarului, un puiu de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până adineaori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crâmpie de vedenii... miriște... un carâmb de cizmă pe care se urcă o furnică... aripa caldă a mamei. Se clatină într-o parte și într-alta, și pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

DOUĂ SURORI

Cunoștința s-a făcut într-o zi de toamnă, când copilul casierului – speriat de o trăsură care era aproape să-l calce – a dat fuga în curte la Elena, în poalele ei. De multe ori vrusese ea să intre în vorbă cu copilul, dar îi lipsise prilejul; acum însă îl luă în brațe, îl duse în casă, îi dete să bea apă ca să-i treacă de spaimă și, fiindcă era vorbitor ca un om mare, măcar că spunea vorbele pe jumătate, îl mai opri câțva cu dânsa. Copilul foarte apropiat, îi răspunde la toate întrebările, spuindu-i că-l cheamă „Nitu“; că e de cinci ani; că semnul din frunte e o bubă făcută de mama de la Caracal și că iubește pe tata mult, mult, „până la tâg“, ceea ce dânsa pricepu numaidecât că înseamnă: până la gât.

Cu întrebări de ale ei, cu întrebări de ale lui, s-a întârziat; iar când casierul, trecând de la slujbă, se opri mirat că-și vede copilul în brațele ei la fereastră, Elena coborî din casă, îi ieși înainte la poartă și îi povesti întâmplarea cu trăsura. El îi mulțumi cuviincios, își luă copilul și se despărțiră...

A doua zi copilul cere să meargă la „coca mică“, nume scornit de el Elenei și care trebuie să-i fi venit de la vorba „coconiță“. Casierul îl trimete cu servitoarea; iar seara când copilul cere din nou, îl duce el însuși.

Negreșit, întâia întâlnire ar părea grea, mai cu seamă când îi lipsește și mijlocul obișnuit de scăpare: spunerea numerelor; căci ea știe că el e casierul județului, Iosif Dănescu, precum știe și dânsul că pe ea o cheamă domnișoara Elena Cioranu.

Sunt însă împrejurări care le vin în ajutor. De două luni de când el locuiește peste drum, o salută întotdeauna, ducându-se sau întorcându-se de la slujbă; și-au și vorbit de două ori, la casierie, cu prilejul plății pensiei pe lunile august și septembrie; și apoi nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor ce și le spun, alte gânduri pe care ar trebui să le ascundă.

– Domnișoară, Nicu, copilul meu, cere să vie la dumneata. Ea zice: „Da?“ ia copilul în brațe, îi scoate pălăria și, văzând că tatăl e cu mâna tot pe clanța ușii, îl pofteste printr-o întrebare:

– Pofțiți să ședeți?

El se așează.

Dacă ori unul, ori altul s-ar gândi să producă vreun efect deosebit asupra celuilalt, și-ar alege vorbele și s-ar turbura; dar așa, se rupe gheața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia odăițelor în care locuiește el peste drum, despre neîngrijirea caldarâmurilor orașului, despre frumusețea aleii de tei care duce de la pod la mânăstire – parcă s-ar cunoaște de când lumea.

A treia zi casierul înțelege pentru ce Elena l-a întrebat în ajun cine a făcut paltonașul copilului, când vede că acum paltonul are un guler de imitație de astrahan și la marginea mânecilor reveruri de aceeași stofă.

Și negreșit aceasta face a doua întâlnire și mai ușoară.

– Domnișoară, am venit să-ți mulțumesc pentru osteneala ce ți-ai dat cu...

– A, nu e nici o osteneală, domnule; dimpotrivă, o petrecere.

El se așează de îndată.

– Adevărat, zău, trebuie să ți se urască. Nu te duci niciodată, nicăieri.

– Mai de mirat e de dumneata. În ceasurile în care nu ești la slujbă, ești totdeauna acasă.

– Eu... e altceva... Mi-e greu să fac cunoștințe noi... De când sunt aci, de două luni, nu pot să zic... cunosc câțeva lume... dar numai din vedere, din treburile care-i aduc la casierie.

– Bine, dar sunt altele... Avem un club, cofetărie, o cafenea în care se poate duce orișicine.

El o privește și i se pare că acest chip cu părul dat în sus, dezvelind toată fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are un farmec deosebit și că tot deosebită e și limpezimea glasului ei.

Adevărul e, că atât din vorba cât și din întreaga înfățișare a Elenei, lipsesc micile asprimi, micile ascuțimi nelămurite, care dau ceva ridicol fetelor rămase bătrâne.

Acum, când el îi răspunde că nu-i prea place să se ducă în lume, că firea lui îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu șocoteli, cu jurnale, – e rândul ei să-l privească cu dorința de a citi în fața lui cât adevăr e în cuvinte.

E lipsită de experiență, totuși ghicește că ce spune e adevărat; și de altminteri seriozitatea cu care vorbește și părul lui încărunțit sunt puternice îndemnuri ca să-i dea crezământ...

Așa s-a început prietenia dintre casier și Elena: din dragostea copilului pentru ea.

Azi el știe din gura Elenei că ea e fata lui Răducanu Cioranu, omul cel mai bogat într-o vreme, dar și cel mai nesocotit risipitor, vestit pentru chefurile și vânătorile lui, așa de vestit încât la moartea lui s-a vândut toată averea și nu le-a rămas decât căsuțele astea, în care stă, și pensia de 190 de lei pe lună. Tot din gura Elenei mai știe casierul că

mama ei era o femeie bună, care – cât a trăit tată-său – a suferit de traiul pe care-l ducea el, iar după moartea lui, de lipsa în care o lăsase.

Seară cu seară prietenia lor crește. Nici unul, nici celălalt nu se gândește la judecata lumii. Despre judecata cărei lumi să-i pese ei? Despre judecata orășenilor, care cât timp le era casa în sărbătoare, dădeau năvală la petreceri; iar de când au rămas aproape pe drumuri, nici nu vor să mai știe de ele; dovadă moartea mamă-sii, la care n-au venit decât câteva bătrâne și câțiva credincioși? Or, iar să-i pese de judecata acelor care-i aruncaseră fără cercetare o învinuire nedreaptă pentru greșelile alteia?

El mai puțin nu se gândea la părerea lumii, de la care suferise atât, în singura dată când încercase să intre într-însa.

*

* *

E o lună de când s-au împrietenit. Copilul are rufăria întreagă făcută de mâna Elenei, cu o cheltuială ridicol de mică. În schimb ea a primit un dar frumos și folositor: o mașină de cusut.

Dar iată că într-o seară, măcar că vremea e bună, sună șapte ceasuri și ei nu vin; sună opt, și ei tot nu vin. Elena trimite pe slujnică să întrebe nu cumva e bolnav copilul... ori el? Slujnica se întoarce. Nu sunt bolnavi. Nici o altă explicație; nici un alt răspuns.

Atunci Elena intră în casă tristă. „Trebuie să fi aflat“, își zice ea; și e neliniștită, nu poate să doarmă până noaptea târziu, când – fără să înțeleagă cum – se simte îmbărbătată și își zice că mai curând ori mai târziu tot ar trebui să afle; că a doua zi are să i-o spuie ea însăși, ca să scape de o așa de grea povară. Ea, are să i-o spuie negreșit mâine seară. Dar dacă n-ar mai veni deloc?...

A doua seară, casierul vine, dar se cunoaște că știe ceva.

E afară aceeași liniște plăcută a orașelor de provincie, întreruptă la răstimpuri rare de un lătrat de câine ori de un fluier de vardist, înăuntru aceeași căldură potrivită; ca în alte dăți, copilul se joacă între ei cu o carte mare cu chipuri; ca în alte dăți tăciunii se dărâmă în sobă cu izbucniri de scânteii roșii; și cu toate astea el se încurcă la citit, ea se încurcă la lucru. Se vede bine că e ceva la mijloc.

Deodată Elena, aducându-și aminte de hotărârea de noaptea trecută, se întoarce către dânsul și, fără altă pregătire:

– Ai aflat ceva despre soră-mea?

Aflase în adevăr; ușor se găsește cineva care să-ți dea lămuriri și despre ce vrei și despre ce nu vrei să știi; dar el se aștepta așa de puțin la o mărturisire, încât rămâne aiurit. Într-un târziu o întreabă:

– E adevărat?

– Da, adevărat. A! dar dacă ai ști...

Și începe a-i spune pe larg toate câte le ținea ascunse, dezvinovățirea ei... Toate strâmtorile pe care și le impusese numai și numai ca s-o poată ține într-un pension din București: aceeași rochie purtată doi ani neîntrerupt și rușinea de șalul și de giuvaericelele puse la loterie, ca să poată împlini ratele la timp...

– Cine e ăsta, Cocă-mică?

Ea se apleacă să vadă gravura arătată de copil:

– ăsta? Un împărat, dragă... Vacanțele erau o sărbătoare neîntreruptă pentru mine. Bătrână eram de 26 de ani? Și când ieșeam cu dânsa pe uliță, – ea îmbrăcată cu îngrijire și frumoasă, eu așa cum sunt, cine nu ne-ar fi cunoscut, ar fi crezut că nu suntem surori, că sunt slujnica ei... Pe urmă, după ce pleca, zile lungi și triste, tresăriri

deodată din somnul cel mai adânc: „Ce-o fi făcând Sofia?“ și apoi zvârcoliri până la ziuă... pentru un răspuns care întârzia...

– Dar ăsta cine e, Cocă-mică?...

– Tot un împărat, drăguță, răspunde ea.

Apoi urmează povestind boala ei, care a ținut mai bine de o lună acum patru ani, în luna lui iulie; dragostea soră-sii din vremea aceea cu un militar; cât a fost de târziu când a putut să se scoboare din pat; scena de tălmăcire pe care n-are s-o uite niciodată, în care soră-sa își dase pe față toată ușurința ei, sporită în mai rău la pensionatul din București... Stăruințele sale pentru mutarea lui, fuga soră-sii după dânsul, rușinea de judecata lumii, care le cuprindea pe amândouă sub aceeași firmă batjocoritoare: „fetele lui Cioranu...“

Se oprește câțva pentru a cere ajutorul bastei, ca să poată vedea o floare din peretele pe care o privește de câțva vreme cu stăruință.

– Și nu mai știi nimic de dânsa? îndrăznește el să întrebe.

Ba da... În fiecare lună îi trimite regulat jumătate din pensie. S-au mai văzut de câteva ori: chiar în anul acesta la Paști; dar parcă nu mai era soră-sa... Era o străină frumoasă și elegantă, a cărei plecare după cinci zile de ședere cu o vădită silă – în loc s-o întristeze, parcă a bucurat-o.

– Și ofițerul nu vrea s-o ia?

Ea tace. Va să zică nu știe tot? Dar nici ea nu-i poate spune că de mult a fost înlocuit cu altul, și urmașul, la rândul lui, cu altul; că la fiecare două-trei luni primește aceeași înștiințare: „M-am mutat. Nu-mi mai scrie pe adresa cutare, trimite-mi banii aici, strada cutare...“

Casierul ghicește ce nesocotită i-a fost întrebarea, deschide și închide de câteva ori jurnalul fără nici un

cuvânt; apoi simțind ce dureroasă trebuie să fie pentru Elena tăcerea care se prelungește, începe s-o mângâie cu vorbe simple, așa cum se pricepe el:

– Trist... da... foarte trist, domnișoară; dar de... trebuie să te mângâi și să te gândești că dumneata ești cu inima împăcată, că dumneata ți-ai dat toate silințele... Așa că lumea asta... și iar să te mai gândești, domnișoară, că nu ești numai dumneata nenorocită pe lumea asta...

Elena tace.

– Unul una, altul alta... fiecare are necazurile și neajunsurile lui. Uite eu, câte n-am suferit și eu... Doisprezece ani n-am visat altă fericire decât să pui capăt vieții de urât și de singurătate pe care o duceam. Ajunsesem să-mi fie silă de casa unde nu era nimeni să mă întâmpine cu o vorbă bună... Și dacă m-am însurat, peste ce-am dat? – peste o femeie cu trupul și sufletul legate de lume. Mi-era urât singur, acum îmi era groază... Neorânduială într-ale casei, certuri, vorbe rele. Și împotriva bietului copilașului ăstuia dușmănie, pentru că știa că-mi era drag...

Fără să vrea, ochii Elenei se îndreaptă către semnul din fruntea copilului.

– Da, domnișoară... semnul acela e de la dânsa.

Într-o seară, ne întorceam de la o sindrofie – eram silit s-o însoțesc în toate serile; sindrofii de rând, cu cleветiri și jocuri de cărți, care întotdeauna se sfârșeau prin certuri și prin vorbe rele... Pierduse... se certase; când ne întorceam, copilul plângea... Ea vrea să-l potolească, dar se vede că mângâierile îi erau aspre de supărare; atunci, văzând că nu tace, îl împinge cu furie, el se împiedică de covor și cade cu capul de colțul sobei... Cinci zile am crezut că moare... Și uite așa, domnișoară, patru ani de canon. Și vezi, n-aș fi scăpat nici acum singur, fără ajutorul unui băiat de ispravă, președintele tribunalului de acolo, din Caracal, cu sprijinul căruia divorțul a trăgănit mai puțin și copilul

mi-a fost dat mie... E... așa e lumea, și omul va să se mângâie și să nădăjduiască în alte zile mai bune...

Din seara aceasta știu unul despre altul tot ce puteau ști. Casierul are să vie mai cu drag și Elena mai cu drag o să-l primească, o să-și aducă și de lucru: socoteli de verificat, în timpul ce ea va coase ceva la mașină.

Și în vremea asta, copilul face progrese minunate, că e așa de deștept, iar „Coca-mică“ așa de bună profesoară! A învățat lunile anului, zilele săptămânii, câteva poezii mici; și numără până la o sută; și are o placă pe care știe să facă câteva slove cu degetele lui nesigure de cinci ani. Ieri a arătat că știe pe sărite literile până la I.; azi spune „Tatăl nostru“, cu o singură greșală, la cuvântul „izbăvește“, pe care nu-l poate spune; mâine, după îndemnul „Cochii-mici“ o să se așeze frumos în fața lui tată-său și, luându-și degetul arătător de la o mână în cealaltă mână, o să înceapă:

„Eu sunt mic, tu fă-mă mare;

Eu sunt slab, tu fă-mă tare.“

Cu așa nimicuri trec trei ceasuri ca trei clipe.

Că vremea nu stă în loc, ca să asculte cu Elena gazeta citită de casier, nici să se bucure cu amândoi de progresele copilului; ci vremea zboară și se trezesc că ceasornicul bate zece.

„A! deja...“ zic amândoi... El se îmbracă, ea îngenunche să îmbrace copilul și nu uită nimic: gulerul paltonașului, bine ridicat, băsmăluța bine legată împrejurul gâtului. Apoi, după ce sărută copilul, se scoală, întinde mâna casierului și se despart:

– Mâine, cu bine...

*

* *

Miercuri, în ajunul lui Sfântu Nicolae, pe la patru după-amiază, Elena tocmai învăța pe copil să scrie numele

întreg, când s-a oprit la poartă o trăsură care aducea pe soră-sa de la gară.

Ar trebui s-o primească mirată și rece ca la celelalte venituri; dar de o lună încoace așa i s-au schimbat toate simțirile și s-a adunat în inimă atâta trebuință de a mângâia și de a fi mângâiată, încât văzând pe soră-sa îi aleargă repede înainte: „Sofio!“ Căci la urma urmei e soră-sa, cu zece ani mai mică decât dânsa, aproape copilul ei! soră-sa care a supărat-o, dar acum parcă nu mai e dânsa care a plâns și s-a chinuit, parcă e alta.

– Sofio! și o cuprinde în brațe, o sărută și plânge.

Sofia, văzând astă primire la care nu se aștepta, se găsește numaidecât în apele ei; spune că a ținut să-i facă o surpriză, că-i era dor, o! grozav de dor, și văzând copilul:

– Al cui e copilul ăsta?

Elena arată servitoarei unde să așeze cufărul Sofiei.

– Țațo, al cui e copilașul ăsta?

– Al unui vecin.

– Care vecin?

– Al casierului.

– O! Ce drăguț e! Vino la mama, puiule.

Il ia în brațe, îl dezmiardă; repede găsește cheia și scoate din cufăr câteva bomboane. Dragostea Sofiei pentru copil apropie și mai mult pe Elena de dânsa. Copilul arată toate câte le știe: „Ianuae, febuae“, „Un copil odată mic ca dumneata“, numără, arată cum face popa când vine cu botezul... Sofia și Elena fac haz; ceasornicul bate cinci, – casierul e în pragul ușii.

Nu se mai poate înlătura întâlnirea. După o foarte scurtă socoteală, Elena se scoală:

– Soră-mea Sofia, – domnul Iosif Dănescu, casier.

Sofia se uită de la unul la altul; dar surâsul început la vederea lui îi piere de pe buze, când vede fața serioasă a

Elenei, cu o dungă între sprâncene, care îi da un aer de desăvârșită cinste.

În seara aceea casierul nu vine, a doua zi însă e sărbătoarea așteptată de atâta timp – e ziua copilului. S-ar putea să n-o petreacă împreună? De nu s-ar duce, Elena și-ar închipui că o socotește părtașă la vinovăția soră-sii. Nu e vorbă că pentru dânsul nu trebuiesc cuvinte ca să-l hotărască a merge: așa face de mai bine de o lună, acum i-ar fi greu să poată face altfel.

E o adevărată sărbătoare a doua zi, de când vin până pleacă. Iată surpriza costumului de marinar lucrat în ascuns pentru copil. Sunt toți de părere că-i șade de primejdie. Sofia, mai ales, nu-l mai lasă din brațe. Trebuie să-i repete iar toate fleculețele spuse ieri; și râd în cor și se bea, în sănătatea lui, vutcă făcută de mâna Elenei, pe când Sofia cântă la clavier semnalul de urare. Au fiecare cuvinte deosebite pentru a fi veseli.

Aflarea acestui străin în casă îndreptățește pe Sofia să apropie pe Elena de dânsa pe drumul vinovăției. Și dacă e așa (că nu se poate să fie altfel), n-o să mai aibă de acum nici rarele muștrări și licăriri de păreri de rău, făcute din compararea vieții ei cu a soră-sii. Parcă asta e sfântă? Parcă ea nu petrece? Negreșit, mai puțin decât ea; dar e și mai urâtă și mult mai mare, și apoi copilașul care înseninează casa; o idilă a soră-sii și dânsa surprinzându-i în flagrant delict! Astea au farmecul noului și neașteptatului; sunt atâtea lucruri de care o să facă haz la București, istorisindu-le actualului. Și cine știe, poate de rândul viitor o să-l aducă și pe el.

Casierul ar putea să fie serios și ursuz? Ce ar însemna? Lasă că e ziua copilului; dar mai întâi ar fi de-a dreptul necuviincios, și nu numai față cu Sofia, căreia trebuie să-i dea să creadă că nu știe nimic, ci chiar față de Elena s-ar cuveni să-i arate că a mai uitat din greșelile Sofiei.

Elena asemenea e veselă de recunoștință pentru purtarea casierului cu soră-sa, de dorința de a nu-l trăda în prefacerea lui că nu știe nimic, – și mai ales de nevoia de iertare și de mângâiere adunată încet-încet în vremea din urmă.

Drept e că acestea sunt cuvintele de la început; mai târziu nu mai au trebuință de ele, căci se răspândesc din Sofia valuri-valuri de veselie și de încântare. Ce grație în cele mai neînsemnate mișcări! Ce vioiciune sclipitoare în ochi și ce măiestrie în mânuirea vocii. Ce perfecție de gust în alegerea rochiei aproape albă, cu câteva funte în care se amestecă roșu închis, violet închis, verde închis și care totuși, departe de a părea încărcată, pare simplă și-i dă un aer de pasăre rară din țările calde! Știe atâtea glume hazlii, mângâie copilul așa de frumos, cântă la pian atât de bine! Toate acestea sunt nimicuri încântătoare, mai ales pentru casier și pentru Elena, provinciali nepricepuți. Ei nu-i găsesc nici un cusur, ci sunt fermecați de drăgălășenia Sofiei, care a dărâmat orice sfială și i-a adus în apele lor:

Seara, după ce casierul pleacă, Sofia se apropie de soră-sa:

– Ce e cu omul ăsta, țațo?

A! cum și-ar deschide inima Elena; dar într-o clipă își face în minte nenumărate judecăți. Ar înțelege-o Sofia când n-are la îndemână o poveste de dragoste cum i-ar plăcea ei? Ce să-i spuie? Viața lor tihnită, rămasă aceeași din prima zi până acum? Dar, n-ar crede-o; ori, dacă i-ar da crezământ, ar întâmpina-o cu hohote de râs.

De aceea, când Sofia își repetă întrebarea, Elena îi răspunde serioasă:

– Nimic.

– Cum nimic?

Și se despart să se culce: Elena, tristă că n-are cui să se destăinuiască, Sofia, înciudată și hotărâtă să descopere adevărul.

*
* *

În seara celei de a cincea zi de la venirea Sofiei, casierul se întoarce acasă trist. Parcă n-ar mai fi el, cel care până acum în fiecare seară mulțumea în gând cui îl adusesse în acest oraș, unde dase peste o femeie bună, care-i ținea de urât și-i îngrija copilul ca o mamă.

Din toate socotelile ce-și face și-și desface, încheie că e nenorocit, că traiul ce-l duce e fără noimă.

Zadarnice îi sunt încercările de a dormi: nu-l lasă o vedenie care i se ține cu îndărătnicie înaintea ochilor.

E o singură ființă făcută din două. Iată: un trup mlădios... O rochie simplă numai cu trei funte de culori vii, dar închise... dintr-un cuib de dantelă iese o mână albă ce se întinde către dânsul... din alt cuib de dantelă un gât încântător... Și iată chipul... E trupul și chipul Sofiei, cu gura ei ispititoare, cu nasul ei puțin cam ridicat... Doar la frunte nu seamănă: fruntea e largă, părul negru dat în sus... fruntea Elenei cu dunga dintre sprâncene care-i dă un aer de desăvârșită cinste.

Ce nedeslușite lucruri știe el despre astă femeie! Parcă a greșit odată și seriozitatea ce acum îi vede pe chip trebuie să-i vie din remușcarea pentru vina ei... și pentru supărarea adusă unei surori bune a ei... parcă sora ei ar fi ea însăși.

Închide ochii, o vede învățând pe copil poezii, ori cosând cuminte la mașină – și ar vrea s-o vadă mereu așa; închide ochii iar, o vede râzând cu hohote la pian, ori ciripind în joc cu copilul ca o pasăre zburdalnică – și așa ar vrea s-o vadă întruna; iar când n-o mai poate vedea nici

într-un fel, nici într-altul, se așează pe pat și chinuiește colțul pernei.

Vezi că și Sofia, ca să descopere ce e între el și soră-sa, a întrebuințat față de dânsul toate meșteșugurile, urmărind pe chipul Elenei efectele văditei robiri a prietenului ei.

Și ce bine se pricepe Sofia.

↳ Dacă nu sunt de ajuns îngenuncherile pe covor pentru a se juca drăgălaș cu copilul, ea știe și să vorbească cu glasul tremurător de „farmecul dureros al micilor lucruri neînsemnate care aduc aminte o viață atât de iubită!... și pentru totdeauna pierdută...” Iar când o așa scenă începe a-și produce efectul, Sofia știe să-l facă să crească, așezându-se la pian și cântând emoționată:

*Vezi rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nu...u...uc
Se-așterne bruma peste viiii
De ce nu vii? de ce nu vii?*

*

* *

Elena pregătește ceaiul în sufragerie și-l pregătește cam de mult.

Despre câte n-a avut Sofia vreme să vorbească casierului? Despre multe și între altele despre dezgustul ce-i inspiră viața zgomotoasă a Bucureștiului, despre valurile de dor ce-i năpădesc în inimă și o cheamă aci, în provincie.

↳ – Ah! cum vă invidiez. Poftim: Nici un zgomot... o tăcere așșșș de dulce... la casa ta... cu cei care-ți sunt dragi... îngrijind de un copil adorabil, în care ți-ai pune toată nădejdea, toată viața.

↳ Le spune așa de bine! Negreșit, un bucureștean rafinat ar ști să-și dea seama că joacă pe sentimentală; dar micile

nuanțe, vizibile pentru un cunoscător, nu le poate vedea Iosif Dănescu; ba dimpotrivă, tocmai părțile care ar dovedi că Sofia se preface, sunt pentru casier dovezi de sinceritatea ei.

Și ce ușor i-ar dăruia toată această clădire de prefăcătorii, întrebând-o de ce n-a păstrat aceste fericiri pe care le-a avut – și de ce le-a dat cu piciorul, nesocotind sfaturile Elenei! Dar acum e prea târziu: O privire caldă, un glas duios și o mână ispititoare, ce se întinde peste masă, scot din fire pe un om hotărât și rece; cum n-ar îmbăta pe un om fără voință ca dânsul?

De unde să ia el putere de a se împotrivi? De nicăieri. Pe când, din ochii negri plecați către dânsul, ia puterea de a cuprinde în mâinile sale mâna arzătoare a Sofiei și de a o descoperi cu sărutări pătimașe.

Sofia își lasă capul pe umărul lui, apoi deodată se zbate ca să-și scape mâna... În ușa deschisă de perete stă nemișcată Elena. E așa de albă... iar cuta dintre sprâncene atât de adâncă...

*
* *
*

Nu i s-a întâmplat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvânt necuviincios; și pentru o astfel de greșeală mică nu s-a zbatut până la ziuă mușcându-și mâinile de necaz și de rușine? I s-a întâmplat?

Atunci o să înțeleagă chinul casierului din noaptea aceea; o să înțeleagă de ce stinge și aprinde de zece ori lampa, fără izbânda de a goni din minte dureroasa scenă pe care n-are s-o uite niciodată. A! și cu ce asprime se judecă: „Nebun, netrebnic“; nu sunt cuvinte aspre pe care să nu și le adreseze; că i-a fost destul o clipă să vadă pe Elena, în pragul ușii, pentru ca să se desmeticească din

beția produsă de farmecele Sofiei. Acum se miră cum n-a murit de rușine! Cum o să-l judece Elena? Ce neadevăruri nerușinate o să socotească ea destăinuirile despre nenorocirile lui trecute și despre firea lui? Nu e de nici un folos să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l strânge la gât, că de pe inimă nu pierе greul clipelor cât a mai stat acolo după surprindere. Inima rămâne grea de rușine și strivită de răceala privirii, mâinii și glasului Elenei la despărțire.

Nu! n-a putut fi decât nebun; nu e altă lămurire; căci iată asta e Sofia și asta Elena. Despre cea dintâi știe bine că e o femeie pierdută, iar despre a doua nu e el încredințat prin el însuși că e cea mai bună, cea mai harnică și cea mai cinstită femeie din câte și-a putut închipui? Nu știe cât a suferit de nedreapta învinuire a lumii? N-o cunoaște de atâta timp; și în vremea asta nu i-a îngrijit dânsa de copil ca o mamă? Nu era dânsa întruparea visului visat atâția ani în vremea când trăia singur? O femeie bună care să-l întâmpine cu o vorbă bună în pragul ușii, căreia să-i placă ce-i place lui: liniștea și odihna casei, să urască ce urăște el: dezbinarea și dușmănia zgomotoasă a lumii? Până mai ieri nu-și făcea el cu mulțumire și cu bucurie planul de petrecere a sărbătorilor cu dânsa, numai cu dânsa, femeia blândă și iubitoare de copil? și acum s-au dus toate!... A pierdut prietenia femeii cu glas mângâietor, cu ochi mângâietori, cu fruntea... Ah! fruntea ei și cuta adâncă dintre sprâncene...

Și iată acum că, cu prilejul muștrărilor își dă seama de cât loc i-a cuprins în inimă prietena neprețuită, care până ieri îi zicea blând: „măine, cu bine“, și care astă-seară, rece, i-a zis: „adio!“

Liniștea de afară, care altădată îi plăcea atât de mult, acum îl supără, îl chinuiește; parcă o ființă vie ar face-o cu tot dinadinsul, ca să nu-i poată pieri lui din minte nici atât din gândurile care-l dor.

Numai cu sutimile numărului de pași făcuți între sobă și fereastră s-ar putea socoti de câte ori i s-a întors în minte aceleași și aceleași gânduri, până când zgomotul unei trăsură, oprită peste drum, vine să-l trezească... Ridică perdeaua... Afară se îngână ziua cu noaptea și ninge... De atâta veghe abia poate vedea, ca prin vis o trăsură, un birjar care potrivește un cufăr pe capră, o femeie care se urcă. Lasă perdeaua... Îi cade sub mână un petic de hârtie pe care-l mototoleşte, nu pentru că a văzut pe Sofia plecând, ci pentru că și-a adus aminte că va trebui să iasă din casă, că n-are decât o singur ieșire și că o să fie silit să treacă pe sub ferestrele Elenei. Se mai poate aceasta de acum încolo? Nu! Dar mai bine ar muri decât să mai dea ochii cu dânsa. Nu se mai poate! Și, într-o clipă de nesocotință, își ia hotărârea de a se muta.

*

* *

Cu mult mai tare decât dânsul e Elena, cu toate că ei nu i-a trebuit o astfel de întâmplare pentru a-și da seama de dragostea ei pentru casier.

Să iubești pentru întâia dată într-o viață de treizeci de ani – și nu din orbirea patimii, ci din încredințarea socotită că dintre toți oamenii, acesta este cel mai vrednic de iubirea ta; să fii atât de dezlegată de lume, încât să n-ai pe nimeni căruia să te destăinuiești; să-ți faci o sărbătoare din gândul că odată și odată poate îți va sosi ziua fericită a mărturisirilor... și apoi să surprinzi pe acela, în numele căruia te închini, dând alteia semnele iubirii la care năzuiai în tăcere!...

O alta s-ar fi trădat printr-un gest. Elena însă e atât de stăpână pe sine! Liniștită s-a arătat față de ei, liniștită mai apoi față de soră-sa în scena de explicație, din care a ieșit hotărârea Sofiei de a pleca; iar mai târziu, în odaia de

culcare, Elena n-a umblat cu neastâmpăr, nu s-a zbătut cu desperare până la ziuă, ca fostul ei prieten.

Numai cine ar fi citit dincolo de liniștea ei ar fi putut ghici, din patima cu care a îmbrățișat copilul la plecare, ce gol dureros avea în inimă. Știa ea bine că-l îmbrățișează pentru cea din urmă oară, înțelesese deslușit că vinovatul nu va mai da ochii cu dânsa.

*

* *

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

E strigătul cu care casierul e întâmpinat la intrarea sa în localul clubului civililor. Vin toți să-i strângă mâna, că e singurul om din tot orașul împotriva căruia nu au nimic rău de spus, și nu e unul care să nu fi rămas mulțumit de graba și de bunătatea casierului pentru a-l sluji. Un singur lucru se spunea până acum, anume că prea era retras de lume, prea era ursuz; și iată că face ruptoarea, vine la club. Și din toate părțile același strigăt:

„Ei! lume nouă! lume nouă!”

Dacă ar ști ei că din hotărârea lui de a veni la club, nu se cuvine nici o parte dorinței de a se împrieteni cu dânsii!

De trei zile de când s-a mutat de peste drum de Elena nu mai are astâmpăr, nu-și mai găsește loc. Și parcă într-adins afară e o vreme nesuferită, o lapoviță care-l omoară. Că dacă ar fi frumos, ieșind de la slujbă s-ar duce să se plimbe pe șoseaua mănăstirii până la vremea mesei și după masă: dar așa e silit să vie acasă. Casă friguroasă, lucrurile rău așezate. Îl supără silințele servitoarei de a le așeza pe placul lui; îl necăjește până și copilul. N-a fost astă-seară de o asprime ce nu și-o știa, când i-a cerut iar să-l ducă la „Coca-mică?”

Nu de dragul celor ce găsește acolo, ci de dorința de a fugi de el însuși a venit la club, iar acum se miră de ce a făcut-o.

Ce-i pasă lui de opiniile politice ale domnului Dincă Micșuneanu, care (chiorul printre orbi) explică într-un colț onorabililor Petrică Marinescu, Ioniță B. Matei și Nicolae Posic că „astea... taxiele, care asta... vin de se pun pe popor, fac mă-nțelegi?... cum să zic?... stai că-ți spun acum...”

Ori ce-i pasă dacă complectul tribunalului joacă *ferber* cu un băiețaș, fecior de bani-gata (pe socoteala ăștia din urmă)?...

Și ce-i mai pasă iar, dacă în celălalt colț, vreo câțiva alți stimabili se întreabă cu îngrijire, ce catastrofă politică sau economică se pregătește, de vreme ce Nicu Racu s-a hotărât să consume o cafea turcească cu rom?

Iată dar cu ce s-a schimbat, dintr-o nebunie, liniștita lui fericire: cu o sindrofie de străini nepăsători. Ce poate avea el cu dâșii în afară de treburile casieriei? Și fiindcă nu-i mai place casa lui (că nu-i mai place), trebuie să înceapă iar traiul de câine hârbar, ca în vremea de care-și aduce aminte cu groază.

– Ei! lume nouă!

E prefectul, care intrând, dă cu ochii de casier.

– Ce mai faci? În sfârșit, te-ai hotărât să ne faci onoarea... Ei! ce bine îmi pare! Știi să faci ceva?... Ce știi? Panțarolă știi?”

Știe. Și asta îi aduce aminte vremea în care a învățat-o: sindrofiile fostei lui soții.

Prefectul interpelează pe alți tovarăși:

– Antonescule, faci o panțarolă?

Antonescu asta aștepta.

– Doctore Fana, faci o panțarolă?

Și începe să joace panțarolă. Dar gândul lui nu e acolo, ci la prietenia pierdută. Și pierdută pentru cât? Pentru o lună, pentru un an? Nu, pentru totdeauna. Căci cum s-ar putea să mai dea ochii cu dânsa? Adică s-ar mai putea?...

Se cere treflă, el joacă pică.

– Unde ți-e gândul, casierule? îl întreabă intim prefectul.

Unde să-i fie? Aici. Și ca să dea și el o explicație, spune că nu e obișnuit cu aceste cărți. În clipa aceea se gândea cât de aspru fusese cu copilul.

Partida urmează din ce în ce mai încordată pentru ceilalți. Numai el nu se poate ține de dânsa.

Se cere cupă, el taie cu treflă.

– A! pardon, am cupă.

– Ei! zice prefectul, ce să ne mirăm noi? Parcă nu știm?

Ceilalți zâmbesc, fac haz. Casierul se apără:

– Mă doare capul foarte rău.?

– Ei așa! nu mai spune. Știm noi unde te gândești. Parcă noi trăim sub pământ ca dumneata.

La sfârșitul partidei, casierul se folosește de prilejul că la masa complectului tribunalului se iscase o ceartă în care se amestecă toată lumea, se dă pe lângă prefect:

– Vă rog să mă iertați. Mă doare grozav capul. Nu mai pot urma jocul.

Și iese.

Iată-l acum cu ce dușmănie lovește pietrele cu bastonul, închipuindu-și că ar lovi pe prefect pentru cuvintele lui. Și ceilalți făceau haz, ticăloșii! Adică de ce ticăloși? Nici-decum. Ticălos e el, căruia nu-i mai rămâne nici puțința de a face să înceteze bârfelile lumii, că desigur toți or fi bârfind. Și acum despărțirea lor, care n-o să întârzie de a fi aflată, o să le fie o dovadă mai mult... da, o dovadă mai mult.

*

* *

Tată-său e dus la casierie, slujnica spală în cuhnie, și el stă singurel la fereastră, privind fulgii de zăpadă, care se cern încetișor de sus.

Nu mai pricepe nimic. De patru zile nu mai merge la „Coca-mică“. Dar de ce? Parcă „Coca-mică“ nu e bună? Ba e bună... Tată-său e supărat mereu. Astă-seară l-a împins și a ieșit trântind ușa; pe urmă noaptea târziu era îmbrăcat, cu pălăria în cap; în genunchi lângă pat îi săruta mâna... Adică de ce s-a mutat de lângă „Coca-mică?...“ acolo era peste drum... se ducea numaidecât... dar aicea e departe... departe... parcă el nu știe unde e?...

E așa de trist lucru seriozitatea unui copil!

Vrăbiile care ciripesc lângă geam nu-l mai distrează ca de obicei. Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei și cu capul în mâini stă și-și face în creierașul lui socoteli de om mare, de cum ar merge la Coca-mică: drept, drept înainte până la cârciuma lui „Nitulae“, pe urmă la stânga și pe urmă iar drept și pe urmă e un plop mare: ăla e plopul de la Coca-mică. Dar Maria nu vrea să-l ducă... i-a spus tata să nu-l ducă și paltonul e în dulap și dulapul nu poate să-l descuie.

Atunci, jumătate cu judecată, jumătate fără judecată, copilul iese binișor din casă și o pornește fără pălărie. Întâi merge încet; apoi începe să alerge, parcă l-ar goni cineva.

Elena, care era la fereastră, când îl vede dă un țipăt și-i iese înainte speriată.

– Cum ai venit?

– Sin...gur, abia poate el răspunde gâfâind.

Ea îl ia în brațe, îl duce în casă ca în ziua întâi, veselă că-l vede, îngrijată că a venit numai așa:

„Doamne! de n-ar răci!“ și îl îmbracă în șalul ei, îl apropie de sobă; pe când el îi spune pe neîntrebate toate câte le știe și din care Elena simte și înțelege toată rușinea și căința casierului. Apoi reîncep amândoi lecția întreruptă de patru zile, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Sunt plânsete, când înainte de cinci ceasuri vrea să-l trimeată acasă. Dar e așa de înțelept! Când Elena îi spune

că, dacă o iubește, să plece acasă, copilul își curmă deodată plânsul, se lasă să-l îmbrace cu hainele aduse de slujnică și pleacă.

Nu-l așteaptă muștrări acasă; dimpotrivă, tată-său îl cuprinde în brațe, îl sărută, îl dezmiardă, privindu-l cercetător, parcă ar vrea să vadă pe dânsul urmele mângâierilor Elenei, și-l întrebă iar; dar ce poate să-i spuie copilul? Un om mare, trimis acolo, nu i-ar fi putut aduce răspunsul deslușit de ce gândește Elena despre dânsul...

*

* *

Știuta și străvechea comedie, care ține de când lumea și cât lumea o să ție... Au jucat-o mii și mii de neamuri înainte: și împărații cârmuitori de lumi în palaturi și robii nemernici în lanțuri și înțelepții și nerozii, dar farmecul nu i l-au secăt; a mai rămas câtva și pentru bietul casier, care de câteva zile își aduce singur copilul până aproape de casa Cochii-mici.

E dureroasă și ridicolă tot într-o vreme iubirea unui om în toată firea, care a alergat azi orașul întreg, ca să găsească vreo câteva micșunele degerate, pe care acum le trimite prin copil stăpânei gândurilor lui...

*

* *

Elena iese însăși, pentru a duce copilul acasă. Nu sunt încă nici cinci ceasuri... Casierul nu s-a întors, iar ulițele sunt pustii... afară e înserat, n-are cine s-o vadă.

Dar după ce a dus copilul până la ușă, când se întoarce și vrea să iasă din curte, se găsește față în față cu un om, care a urmărit-o și acum o oprește.

– Ah! iartă-mă, iartă-mă!... Am fost un ticălos... un ticălos... Iartă-mă...

Ea se dă înapoi spre ușă...

*

* *

Elena e într-un jeț, cu mâna stângă peste ochi, cu mâna dreaptă în mâinile casierului, care stă la spatele jețului aplecat într-o atitudine de umilință... și nu îndrăznește să-i sărute mâna...

NEAMUL UDREȘTILOR

În județul Dâmbovița nu e nimeni care să nu fi cunoscut pe Conu Costache Udrescu; dar cred că or fi și în București puțini care să nu-l fi văzut, căci până în vremea din urmă, venea de două ori pe lună să-și ia baia rusească.

Conu Costache Udrescu...

„Nepotul lui Mihai Viteazul!“

Cine l-a văzut fără ca să fi întors ochii după dânsul, ca să-i admire capul de cronicar bătrân, dar mai cu seamă ca să se mire de ciudățenia îmbrăcăminții lui de pe alte vremuri: jumătate de joben, cum se purta acum 25 de ani, surtuc lung până la genunchi și pantalon ca oul de rață?

Conu Costache și ciudata lui soară, Luxița, care nu s-a măritat, ci a rămas fată bătrână, erau copiii lui Negoită Udrescu, boier de baștină din Târgoviște, care a murit pe la opt sute cincizeci și doi, și pe care l-a moștenit numai fiul, fetele neavând drept de moștenire după legiuirea de pe atunci; măcar că și de ar fi avut drept, nu s-ar fi gândit să și-l ceară coana Luxița, care se închina la frate-său, și care fiind mai mare decât dânsul, îi ținuse și loc de mamă.

Negreșit, n-a fost totdeauna bătrân Conu Costache.

În vremea în care începe această istorisire, pe la anul 1864, era un om de 38 de ani și trăia împreună cu soară-sa, iarna la Târgoviște și vara la moșia sa Udrești din apropierea orașului.

„Nepotul lui Mihai Viteazul“ nu era un titlu de rudenie pretins de Conu Costache, ci o poreclă scornită de lume pentru îndeletnicirile lui.

Conu Costache n-avea de ce să vrea să fie nepotul lui Mihai Viteazul, că avea în șipetul lui cu hrisoave, la care nu umbla decât el, act în regulă în care se pomenea de neamul lui și de moșia lui Udrești, cu o sută de ani înainte de Mihai Viteazul.

Dar îi plăcea omului să-și urmărească moșii și strămoșii din trecut și să descopere toată „funia neamului Udreștilor“. Și cu alergătură, cu cheltuială, cu strădanie și cu străduință, găsisse fel de fel de lucruri folositoare nu numai pentru ce le aduna el.

Încetul cu încetul, casa lui se prefăcuse într-un fel de muzeu. Avea copii în ulei după pisanii de biserici din județ; după pisania și după portretele ctitorilor bisericii Stolnicu din Târgoviște, clădită întâi de lemn, înainte de 1600, de Stolnicu Stoica Udrescu; după pisania și portretele ctitorilor bisericii din Petrești-Patruzeci-de-Cruci, clădită iar de un Udrescu și mai avea sumedenie de acte în care, după formula *iată și martori așează domnia mea*, pe lângă numele lui *Mihalcea comis*, al lui jupân *Constan-dache vel postelnic*, urma și numele lui jupân *Udrescu*. Drept e iar, că e greu să vezi pe un om scotocind mereu hârtii vechi, buchisind toate pietrele de la biserici și luând copii de pe ele fără să-ți vie nu știu cum; și d-aia și lumea trebuie să-i fi scornit porecla.

Dar în afară de această nevinovată slăbiciune, mai rar om de ispravă și cu scaun la judecată ca Conu Costache; puteai să-l judeci după cum își vedea și-și îngrijea singur de moșie: pahar nu altceva.

Cucoana Luxița, soră-sa, da, asta era cam „paraxină“, dar și ea avea paraxenii nevinovate. Întâi avea patima curățeniei. Să nu fi văzut un bob de praf că era comedie.

Toată ziua, de când răsărea soarele, până apunea, nu făcea decât să sufle, să șteargă, să deretice și să frece lucrurile de prin casă, ori să plivească frunzele uscate pe la florile din pridvor. Un lucru nelalocul lui o îngheța, și o necuviință de muscă pe o oglindă o omora.

Pe urmă mai avea cucoana Luxița o cumplită groază de căsătorie; și ce e mai greu de lămurit, e că groaza ei nu era pornită din ură împotriva bărbaților, ci din lipsă de stimă pentru femei. Numai ea ar fi putut spune de unde și cum ajunsese în așa stare sufletească; dar n-a spus niciodată.

Cât a plâns și cât s-a frământat ea la '67, când s-a însurat frati-său, numai Dumnezeu știe, și s-ar fi dus la mănăstire decât să urmeze a trăi în casă cu dânsul după sosirea cumnată-sii, dacă frumusețea și mai ales înfățișarea împăratească a Sașinchii n-ar fi încremenit-o.

Sașinca Rupinski era nepoata de frate a colonelului Rupinski, fost aghiotant al lui Vodă Alexandru Ghica, și n-a adus zestre Conului Costache decât frumusețea ei și legături de rudenie cu toate neamurile boierești din București; starea o risipise tată-său în cărți și în petreceri care au rămas de pomină.

Această căsătorie s-a făcut după stăruințele lui Alecu Moroianu, prefectul de pe acea vreme, care era cam rubedenie cu Șasınca, și tot dânsul este cel care o făcuse să înțeleagă, că dacă Udrescu n-avea înfățișarea și apucăturile lumii elegante în care trăia dânsa la București – numai în mâinile ei frumoase sta meșteșugul de a și-l preface așa cum și-l dorea.

Această căsătorie s-a mai făcut din îndrăgostirea lui de dânsa de la întâia vedere. Om trecut de patruzeci de ani, prin urmare în vârsta în care începi să pricepi că ai să pieri și toată firea ta se împotrivește – om simplu și fără farmec, încurajat în drumul dragostei de o ființă plină de farmec.

Din multe ițe se împletea legătura căsniciei lor, dar cea mai tare a fost tot a care nu se poate nici vedea cu ochii, nici pricepe cu mintea, voința celui care trimite cu o pornire vijelioasă una către alta două inimi care se deosebesc ca focul de apă...

Căsătoria lui Conu Costache cu nepoata aghiotantului domnesc, crescută-n București, în legătură cu Curtea, și ajunsă la Târgoviște, a mers bine câțeva vreme. Frumusețea și înfățișarea ei mândră, neamul din care se trăgea, impuseseră lumii, iar Conu Costache își deschisese casa și prin petreceri pe care le țin minte târgoviștenii, își dădea toate silințele să facă pe nevastă-sa să uite că nu mai era în București.

Neînțelegerea a început la vreo patru ani.

Erau în casa lor atâtea lucruri pline de valoare pentru Conu Costache și pentru soră-sa, străine și lipsite de orice preț pentru Sașinca; atâtea lucruri dragi lor și nesuferite ei: mobilele casei, tacâmurile, trăsura și hamurile, toate, până și înfățișarea prea prietenoasă a slugilor, a Smarandei bucătăresei, a lui Pârvu vizitiul, a lui Iordache feciorul... Și fiindcă nu se pot preface fără supărare și fără suferință obiceiuri trăite patruzeci de ani și moștenite mai dinainte de la părinți – Sașinca s-a încredințat curând și că frumusețea ei era mai slabă decât ele, și că nici starea bărbatului său nu era destul de mare ca s-o ajute la îndeplinirea schimbărilor pe care voia să le întemeieze.

S-a mai întâmplat că descoperirea neașteptată de straturi de cărbuni și de izvoare de păcură în împrejurimile Târgoviștei, ridica neconținut d-asupra oamenii de jos, care n-aveau nici hrisoavele lui Conu Costache, nici vreun aghiotant domnesc în neam. În puține orașe ca în Târgoviște s-a întâmplat ca mulți culcați în ajun săraci, să se trezească a doua zi bogați și scoși, printr-o avere nevisată, dintr-o desăvârșită umilire. Amestecarea în

luptele politice iarăși adusesese în slujbele de seamă ale județului oameni care până atunci se strecurau nebăgați în seamă.

Conul Costache, cu totul adâncit în treburile moșiei și în cercetările lui, nesimțindu-și în suflet nici o tragere de inima pentru politică, putuse privi nepăsător la aceste schimbări. Nu tot așa le privea nevastă-sa, care vedea în fiecare ridicare a altora o scoborâre a lor înșile. D-aceea nu contenea cu îndemnurile stăruitoare pe lângă soțul ei să-și arendeze moșia și să se vâre în politică. Dar el se împotrivea, nu cu strigăte la strigătele ei, ci cu blândețe:

– O să mă bagi în mormânt cu nepăsarea dumitale! striga ea. Nu vezi cum îți trec toți înaintea? Trezește-te! Trezește-te odată! Urlă târgul de ropotul alegerilor, și dumneata stai de silabisești hrisoavele, arde-le-ar focul!

– Nu sunt făcut eu pentru asta, Mico.

Așa îi zicea el, măcar că era cu două-trei degete mai înaltă decât el.

Cucoana Luxița nu zicea nimic, tăcea neștiind cum să împace mila pe care i-o făcea nefericirea lui frati-său, cu mulțumirea că avusese dreptate de a-l îndemna să nu se însoare.

A fost odată o scenă și a din urmă.

Era în vreme de alegeri și se alesese deputat Ionescu, fiul lui Iancu Mălăeru. Urla în adevăr târgul de urale și de lăutari.

În vremea asta, Conu Costache dase în mâna unui țăran de la munte peste o carte de judecată din anul 1656, dată de mai mulți boieri, printre care era și *Jupân Radu biv-vel logofăt Udrescu*.

În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mâna dreaptă și cu hârtia în stânga, sorbea scrisul cu ochii:

„1656, Martie 25. Adică noi boiarii judecători jupan Preda Brâncoveanul, biv-vel-dvornic, jupan Preda Bucșanul, biv-vel logofăt, i jupan Radu biv-vel logofăt Udrescu, i Pătru vornic, i Ivașcu sluger Știrbei, i Manole vel-postelnic, datam cartea noastră de judecată părintelui popii Irimie ot Staia petca ot Târgoviște și coconilor lui ca să se știe când au fost în zilele răposatului Matei-Voevod, că hagi Constantin Zălariul el au fost cerșut de la Domn un vad de moară milă în iazul de la tunărie de și-au făcut o moară.“

Ca o moară a umblat gura Sașinchii, care a intrat vijelie, indignată până în fundul firii ei, de alegerea pe care o sărbătorea orașul, în strigăte ce se auzeau prin fereastra deschisă.

Nu e bine să vă spui toate câte i le-a strigat lui conu Costache nevastă-sa, pentru că se alesese băietul Mălăerului.

...Numaidecât trebuia să-și arendeze moșia și să-și lase la o parte „terfeloagele“, că dacă nu, pleacă...

Nu se aștepta la răspunsul categoric:

„Nici mort nu mi-oi da eu moșioara pe mâini de arendaș. Fiecare cu rostul lui pe lume!“ Iar când s-a repezit să rupă hârtiile îngălbenite, care stau pe masă dinaintea lui, s-a îngălbenit și el ca ele, s-a ridicat și i-a strigat și dânsul: „Mico!“ cu o încruntare de sprincene și cu o asprime care au făcut-o să lase hârtiile jos și să iasă dreaptă, rece și mândră pe lângă cucoana Luxița, care sta încremenită lângă ușă.

Biata cucoana Luxița! Neputând să-i facă ei nimic, și-a vărsat focul pe lucrurile din casă, pe care le-a șters, le-a frecat și le-a răsfecat de ai fi zis că vrea să le jupoai.

Două luni și dureroase luni de zile a întârziat împăcarea acestei certe; dar a sosit peste două luni, aducând în firea Sașinchii o vădită domolire, iar în sufletul

lui conu Costache și al cucoanei Luxița o bucurie fără de margini.

E lesne de înțeles cum i s-au tăiat picioarele boierului Udrescu și cum s-au înseninat toate împrejurul lui, – el care nici că se însurase decât cu gândul și cu nădejdea asta.

Se poate înțelege și schimbarea Sașinchii. Îi venea un copil – și avea încredințare că era să fie băiat – un copil pe care era să-l crească numai ea, și din care avea să facă ce în zadar se încercase să facă din bărbatu-său.

– Niciodată, zicea ea lui Udrescu în ziua destăinuirii sarcinii, niciodată n-o să-ți mai fac un reproș. Vezi-ți cum vrei de moșie și de hrisoave, dar să știi că pe copil o să-l cresc eu, numai eu, așa cum oi vrea eu.

Și a primit conu Costache această învoială prin care își cumpăra liniștea căsniciei...

Cocoane Costache!... Cocoane Costache!

Spun popii din Târgoviște că nu e biserică din oraș, la care să nu fi dat acatiste ca să-i facă nevasta băiat, iar când în noaptea nașterii s-a încredințat cu ochii lui că băiat era, a căzut pe un scaun, unde a răs și a plâns, până când l-a frecat soră-sa cu oțet de trandafiri pe tâmpile și i-a dat să bea apă.

S-a făcut un botez ca-n basme; dar cu prilejul botezului a simțit pentru întâiași dată boierul ce scump târg făcuse. Nimic nu putuse îndupleca pe Sașinca să puie copilului alt nume de cât a vrut ea.

Și se rugase umilit bietul conu Costache:

– Lasă, Mico, să-l botezăm Negoită, ca pe tata.

Dar trebuia să fie nebună ca să primească. Auzi, Negoită! Ei așa! Raoul; și l-a botezat un văr al ei, venit înadins din București, și i-a pus numele Raoul, Raoul Udrescu...

Când s-a făcut copilul de doi ani, i-au adus guvernantă franțuzoaică din Savoia. Întâiele săptămâni nu putea

copilul s-o suferă: cum se apropia, plângea de ți se rupea inima și fugea în brațele doicii, ori în ale cucoanei Luxiței. Se nimerise că era și bolnav de tuse rea, și într-atât ura pe guvernantă, încât când îl întreba cucoana Luxița după câte o criză de tuse:

– De unde ți-a mai venit, maică, tusea asta?

Răspundea scurt și hotărât:

– De la Macmazela.

Avea și dreptate, sărăcuțul, să n-o poată suferi. Cu câtă caznă învățase el cele o sută, două de vorbe pe care le știa, și acum trebuia s-o ia d-acapo, să nu mai zică: „*potocală, cufurlită, fogor*“, ci *orange, fourchette, tapis...*

Dar cu ce nu se obișnuiește omul, mai cu seamă dacă o ia de mic? Încetul cu încetul s-a apropiat de ea ca de când lumea, și a învățat să vorbească ca un pui de franțuz și-i turuia gurița de poezii franțuzești.

Când era de cinci ani și s-a dus Sașinca cu dânsul la București, s-au înnebunit de el rudele ei. „Mă, francezule!“ îi ziceau toți mâncându-l în sărutări. Frumos copil! de-o frumuseță străină, care aducea aminte copiii din tablourile lui Velasquez.

Când a împlinit șapte ani, l-au băgat în pension la București, prilej pentru Sașinca de a sta mai mult acolo decât la Târgoviște; iar după ce și-a isprăvit clasele primare, cu toate strașnicele împotriviri ale lui Conu Costache, tot a biruit ea și l-au trimis, împreună cu copiii lui Moroinanu, ai lui Vinescu și ai altor bogătași din București, la Paris, unde trăia o mătușă a Sașinchii, care-l scotea din pension duminica, sărbătorile și vacanțele mici.

*

* *

Au trecut ei anii de la facerea lumii; cum erau să nu treacă zece ani de la plecarea copilului la Paris?

În vremea asta s-au petrecut multe în lume și câteva și în casa lui Udrescu.

După stăruințele neașteptate ale nevastă-sii, s-au mutat la moșie, cu lucruri, cu slugi, cu tot rostul, afară de casă, pe care a vândut-o. Cu banii prinși și-a mărit și și-a îmbunătățit casele de la moșie.

Ce a făcut pe Sașinca să se învoiască, ba să ceară mutarea la moșie, e greu de priceput. Poate că fiind casele moșiei la zece minute de gara Văcărești, se știa cu o jumătate de poștie mai aproape de București; poate că vrea să plece dintr-un oraș în care nu mai era întâia; poate că din pricina veninului pe care i-l făcea zilnica „ridicare a noroadelor“, cum zicea ea. Faptul e că hotărârea ei a venit odată cu numirea ca prefect la Dâmbovița a lui Istrătescu; căci ce-i păsa ei de învățătura și meritele recunoscute de toată lumea ale noului prefect, când știa că era feciorul fostului pantofar al casei lor din București...

Greu e de zugrăvit prin cuvinte frumusețea moșiei Udrești. Va să meargă cineva să vadă cu ochii moșioara asta, cu casele bătrânești, cu strașină ieșită, cu pridvor de jur-împrejur, stăpânind din culmea din malul Ilfovețului toată preajma; trebuie să vază din pridvor priveliștea încântătoare care se desfășură: spre miazăzi, lanuri de grâne, printre care șerpuiește ca o panglică argintie Ilfovețul, până-n fundul zării unde se pierde în fumuri albastrii, iar spre miazănoapte, aproape tot șirul munților Munteniei, de la Negoiu până la munții Buzăului, ca niște spinări de vite uriașe care dorm în marginea zării.

Când o vedea cineva dichisurile de la hanul așezat pe șoseaua București-Târgoviște, curățenia liniei satului care duce de la han la casele moșiei printr-o alee de duzi, moara de pe Ilfoveț, heleșteul, biserica bătrână de alături de casă, dichisurile și acaretele curții, când o mai vedea și hărțile vechi ale moșiei, păstrate de conu Costache, atunci

o să priceapă dragostea lui fără de margini pentru ea și atunci o să priceapă și ce fel de om era.

Ce vă spui eu, om cu scaun la judecată conu Costache. În afară de nevastă-sa îl mai îndemnaseră și alții să intre și el în politică și le răspunsese: „Eu fac politică la Udrești”; iar când nevastă-sa îi vorbea cu un amestec de admirație și de părere de rău de cutare care ținuse un discurs tipărit în toate gazetele, el scutura din cap și zicea: „Ce-am făcut eu aici, face mai-mai cât discursul lui“. Și făcea mai mult.

După ce și-a hotărnicit moșia toată, o mie treizeci și patru de pogoane cu pădure cu tot, afară de a oamenilor, s-a pus să hotărnicească pământurilor țăranilor, și nu cu judecata, altfel, mult mai frumos. A chemat la el pe toți locuitorii împrumietăriți pe moșia lui; i-a întrebat dacă vor să-și hotărnicească și ei locurile; le-a făcut socoteală până-ntr-o para cât l-a ținut pe el judecata hotărniciei; le-a arătat câtă vreme s-a judecat și le-a cerut să-i dea lui jumătate din cât a cheltuit el, și să le-o facă el.

După ce s-au învoit, au început. Pentru stabilirea hotarului chema pe amândoi vecinii.

– Care e hotarul, Predo?

– Uite asta, boierule.

– Asta e, Marine?

– Asta, boierule.

– Bine.

Și pe linia arătată de amândoi vecinii, din trei în trei stânjeni, au făcut gropi și a sădit un dud și un prun, un dud și un prun: prunii pentru țiucă, duzii pentru viermii de mătase. Unde era cârâiala ori prigonire „mai lasă, tu; mai dă, tu“, a stăruit de i-a împăcat. Și așa toată moșia țăranilor a ajuns grădină de grădină; iar avocații puteau să se topească de dor de împricinat din Udrești și tot nu puteau; că dacă ajungeau ei la vreo ceartă ori la vreo neînțelegere (că oameni erau), nu dădeau fuga cu jalba la judecătorie, îi

juđeca conu Costache în pridvorul casei și i se supuneau fără crâcneală, că le era rușine și de el și de popa Iosif și de bătrânii satului care au trăit și-au vânătorit cu boierul Negoită Udrescu.

La Udrești să fi poftit să vedeți sat model. Garduri frumoase cu strașină, căsuțe curate, curți cu grădinițe de flori și de zarzavaturi, despărțite de oborul în care stau vitele, și vite bune, din prăsila vitelor lui conu Costache, iar câinii ținuți în lanț, lăsați slobozi numai noaptea.

Nu era casă fără patru cinci stupi de albine, nici femeie în sat care să nu crească viermi de mătase; precum nu era bărbat care să nu fi învățat să altoiască în frunză și în lemn; iar din păpurișul de la heleșteu și din răchita de pe malul Ilfovețului făceau oamenii rogojini și coșuri de te minunai.

Cum era conu Costache judecătorul satului, așa era coana Luxița doftoreasa și spițăreasa satului. Avea spițărie în regulă și pe lângă doctoriile aduse de la târg, mai făcea ea fel de fel de leacuri, de veneau să-i ceară și oamenii de prin satele vecine. Și era doftoreasă bună, că meșteșugul ei ăl mare îi venea din pornirea ei pentru curat.

La curte, pe lângă grădina deosebită pentru păsări, pentru poame, pentru zarzavat, pe lângă grajd, șopron, magazii, mai era și o magherniță mare făcută înadins pentru creșterea viermilor, de mătase. De ei îngrijea cucoana Luxița cu femeii care făceau clacă. Aici, la îngrijitul viermilor, se desfășura în plin trebuința curățeniei. Frunza de dud trebuia ștearsă foaie cu foaie; de zece ori trebuia să se spele pe mâini femeia care intra cu dânsa la schimbatul viermilor și tot îi găsea cusur, că dacă vedea a doua zi vreunul mahmur, era vina Casandrei ori a Mandeii, care nu se spălase bine.

Păcat că n-ați văzut-o și n-ați auzit-o pe cucoana Luxița vorbind cu toate lighioanele din curte, până și cu

viermii. Unui vierme căzut de pe patul lui îi făcea o dojană lungă.

„Nu ți-e rușine obrazului! Sâcâitul! N-ai destul loc, hai! Ai plecat-o la spațir. Poate că nu-ți place aici că e la țară. Oi fi din sămânță de București. Să te mai prind eu jos, că-ți dau eu București...”

Ați priceput pe lângă vierme, în cine mai vrea să bată cucoana Luxița. Și avea dreptate.

Nenorocită fire a Sașinchii. Cum or fi făcuți oamenii cărora le place minciuna și le e silă de adevăr? Înoată de jur-împrejur în fericire aievea și li se scurge privirea după o fericire închipuită; nu le plac florile vii și admiră florile de cârpă; rămân nepăsători la durerea din preajma lor și se înduioșează la citirea unei nenorociri petrecute la marginea lumii. Așa era Sașinca. Se scutura de viața curată, liniștită și fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici și se topea după viața zgomotoasă, frământată, plină de minciuni și de intrigi pe care o ducea la București, între rudele ei. Nici două luni încheiate din an nu sta ea la țară, nici măcar vara, pe care și-o petrecea cu băiatul la Sinaia.

Cum se învoia conu Costache cu felul ăsta de viață? Se învoia ca toți oamenii buni și slabi care mai ușor pier, decât să se scuture de răul care-i doboară. Lua de la moșie douăzeci, până la douăzeci și două de mii de lei pe an – nu cheltuia nici două pentru trebuințele lui și era bucuros să dea restul pentru copil la Paris și pentru dânsa, numai ca să-și poată vedea în tihnă de moșie și de hârțiile lui. Și cu vremea patima lui crescuse: după „funia neamului lui”, a venit funia neamurilor afinilor, după a afinilor a străinilor, de numele cărora dase în acte alături de al Udreștilor.

Pe nesimțite s-au adunat în rafturile dulapului lui material mult, care-i da de lucru și din care putea face o întreagă arhondologie. Avea caiete-caiete, opise alfabetice

cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat cu roșu numărul 8“.

Mai mult fără voie ajunsese el aici, în parte însă și cu voie.

Erau ceasuri în care-l năpădeau gânduri dureroase cu privire la Raoul, care-și sfârșise liceul și acum nu mai făcea nimic la Paris; și încerca să-și tămăduiască durerea pe care i-o pricinuia depărtarea sufletului copilului său de al lui, adâncindu-se din ce în ce în căutări și în cercetări obositoare.

Bietul conu Costache! n-a spus nimănui, nici soră-sii ce simțea de la vacanța din urmă când a venit fiu-său, străin, elegant, frumos ca un heruvim, care n-a avut pentru moșia strămoșilor lui decât o vorbă spusă din vârful buzelor. Din pridvorul caselor, uitându-se de jur-împrejur, zisese: „*tiens! c'est gentil*“, iar după trei zile plecase cu mă-sa la Sinaia, iar de acolo de-a dreptul la Paris.

*

* *

Ani de urgie pentru agricultori. Ger la înfloritul pomilor; secetă în vremea când pământul moare de sete și potoape de ploi nesfârșite, care îmbrăcau în jale câmpiile până atunci pline de făgăduințe de belșug.

Îndeosebi, peste moșia Udrești, au trecut doi ani răi, cum n-au apucat bătrânii. Nimeni n-a pomenit Ilfovețul revărsat, prefăcând în prund de gărlă toată lunca de grâu în ajunul seceratului; nimeni n-a pomenit grindină să omoare vitele și copiii pe câmp și să prefacă țarina în bătătură.

S-a văitat țara toată de urgie, – s-a văitat și conu Costache nevستی-sii, pe care a făcut-o să înțeleagă că nici ea nu mai poate duce viața risipitoare de până atunci, nici copilul nu mai poate sta degeaba la Paris; iar când i-a pomenit ea, după cum o îndemnase rudele din București

de „înlesnirile și avantajele creditului“, așa s-a schimbat la față, încât n-a mai îndrăznit să-i pomenească...

Au durut-o strâmtorările pe care a trebuit să le îndure, dar a tăcut, văzând că erau împărtășite și de toți ai ei.

La sfârșitul anului s-a întors și Raoul de la Paris. De trei ani isprăvisise bacalaureatul și nu putuse da un singur examen de drept.

Cu trecerea de care se bucurau neamurile mamei sale, după ce a scăpat de armată ca debil, a fost numit slujbaș la Ministerul de Externe: câteva ceasuri pe zi, care nu-l putea stânjeni de a urma și cursurile Universității din București.

*

* *

Cine nu l-a cunoscut pe Raoul Udrescu, nemaipomenit de frumosul și de drăguțul Raoul, copilul răsfățat și cum ziceau dările de seamă ale gazetelor high-life-ului „*le bout-en-train de la haute volée Bucarestoise!*“ A fost bal în lumea mare, ori pavană la palat, la care să nu danseze el cu o grație fermecătoare? A fost comedie în care să nu joace cu un talent desăvârșit? Delicatețea lui feminină, vocea lui dulce cu care fredona acompaniindu-se la pian nenumăratele cântece franțuzești pe care le știa, – colecția nesleită de poezii și de anecdote pe care le recita ori le istorisea cu un talent și cu un haz neîntrecut, sumele de bani pe care le risipea cu nepăsare împăratească făceau să fie smuls de toți, să se trimeată trăsura după dânsul când se întâmpla să întârzie! A! se putea bucura Sașinca, era desăvârșit!

N-a avut însă parte să se bucure îndeajuns, căci la un an și ceva de la sosirea lui, a pierit dânsa cu prilejul îngrozitoarei catastrofe din gara Titu. A fost o minune că n-a rămas moartă pe loc; căci n-a murit decât după ce a

ajuns la Udrești și după ce a apucat să șoptească în urechea bărbatului său cu suspinul ei din urmă.

– Iartă-mă și nu mă blestema.

Da, și-a cerut iertare, săraca.

Cine poate pricepe cum și ce tainice schimbări se pot face în sufletele oamenilor? O tămăduise vârsta de dragostea nejudecată pentru ropotul lumii de nimicuri în care a trăit? Și-a dat ea seama că sclipirea copilului ei era sclipirea unei stele căzătoare? Taină!...

Cu o săptămână mai înainte venise Raoul la vânătoare, însoțit de trei prieteni vioi și zgomotoși din București. Graiul lor numai franțuzesc, mișcările lor, cântonele pe care le cântau la pian, sunau așa de fals în casa asta veche, alături de cocoana Luxița, de Iordache, feciorul și de toată preajma, încât seara, după plecarea lor, fără să priceapă cum și pentru ce, Sașinca spusese lui conu Costache, lucru ce nu i se întâmplase de peste douăzeci de ani și care l-a lăsat și pe el nedumerit:

– Dragă, ia-ți ceva pe dumneata, cam trage aici în pridvor.

Săraca! Dumnezeu s-o ierte.

*

* *

Câți ani au trecut de la pierderea Sașinchii? Cincizeci?

Nu, nici un an împlinit și cu toate acestea conu Costache a îmbătrânit de nu-l mai cunoșteai. Privirea stinsă și împăienjenită, mâinile tremurătoare, spinarea încovoiată, umbletul nesigur, cu opriri care-i aduceau la colțul gurii o cută de amărăciune, toată înfățișarea lui arăta ce adânc fusese lovit.

Acolo, la locul unde se întâmplase nenorocirea, vaietele răniților, plânsetele rudelor victimelor, Sașinca lui jos lângă șinele drumului de fier, cu amândou picioarele tăiate

de la genunchi, toată priveliștea asta înspăimântătoare îl zdruncinase din temelii; iar mângâierea ei din urmă și vorbele care au însoțit zburarea sufletului ei, au sădit în mintea lui sămânța unei neliniști ucigătoare...

...Va să zică și ea a simțit că drumul pe care a îndreptat pașii copilului lor era un drum de rătăcire. Va să zică rău făcuse părăsind în mâinile ei felul creșterii copilului lor, slăbiciune neiertată, născută din egoism, din setea lui de liniște și din dorința de a-și scuti osteneala și durerea unei lupte... Așa făcuse tată-său cu dânsul? Îl lăsase pe mâini străine, ori îi slujise de pavază și-l călăuzise pas cu pas?... Iar el, ce a făcut? Nimic! Banii pe care i-a cheltuit, nu i-a dat pentru asta, ci pentru cumpărarea liniștii lui.

Și muncit de gândul vinovatei lui nepăsări, pe care și-o socotea ca un păcat fără putință de ispășire, conu Costache se zbătea toată noaptea suspinând cu amar, ori închinându-se cu cruci tremurătoare și pripite ca-n pragul unei nenorociri:

– Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, Ziditorule!

Nici ziua, nici frumusețea firii, nici treburile moșiei, nici cercetarea hârtiilor nu-l mai puteau răpi acestei frământări – și nu știa de a fost nebunie munca lui de o viață pentru adunarea atâtor hârtii doveditoare de vechimea neamului lui, ori de era nebunie acest gând ce-i răsărea acum în minte.

Ah! Și ce adânci cute de amărăciune aducea pe fața lui încredințarea că acum era prea târziu să-și mai schimbe copilul...

De câte ori de la moartea Sașinchii nu încercase să și-l apropie de dânsul, să-i explice prețul atâtor lucruri adunate și păstrate de dânsul cu evlavie. Vrusese să-i înfățișeze strămoșii care zâmbeau în cadrele de pe pereții odăii lui de culcare; îl dusesese la biserică să-i citească pisanția care

dormea în tihnă de trei sute de ani... O! nu se poate spune durerea lui conu Costache la descoperirea depărtării dintre sufletul lui și al copilului său.

Și era totuși așa de bun de suflet, Raoul; plânse lacrimi atât de adevărate, cu câtăva vreme în urmă, când i-a plătit conu Costache nouă mii de lei, împrumutați cu polițe prin București – se jurase cu atâta adevărată încredințare că se va mărgini în cheltuieli... Cap ușor de fluture, ale căruia mișcări nu erau pricinuite decât de îndemnul și de înboldul clipei în care trăia...

*

* *

Pe unde a intrat dușmanca nevăzută, care l-a lovit pe conu Costache? Până atunci lucrase în odaie și vrea să iasă în pridvor să vadă pregătirile de pomană, la care lucra soră-sa cu slugile în curte, pentru parastasul de un an al Sașinchii, când în pragul ușii i-a simțit lovitura crudă, care l-a prăvălit.

Trei zile a zăcut în necunoștință, îngânând vorbe fără șir, pe când în curte se perindau toți locuitorii satului, cerând știri de la slugi.

În seara zilei de a treia în defața nenorocitei lui surori și a lui popa Iosif, a cerut să-i vie Raoul lângă pat. L-a cuprins în brațele lui tremurătoare; a cerut soră-sii să târască lângă pat sipetul cu acte; a luat cheia de sub pernă; cu mare caznă s-a aplecat, l-a descuiat și a scos dintr-însul două acte întocmite unul într-altul. Unul era un pergament de culoarea lemnului, scris cu slove chirilice, purtând pe el o pecetie străveche, altul pe hârtie timbrată, scris cu litere latine și purtând pecetea Arhivei Statului.

– Țsta e fătul tatii... ăl mai vechi hrisov pe care-l am... pentru moșia asta... Nu poți citi că e scris slavonește, dar citește traducerea asta... Citește tare... citește rar...

S-a rezemat, ajutat de soră-sa, pe perne în patul de sub portretele strămoșești și a închis ochii.

În tăcerea nopții, glasul tremurător al lui Raoul, începu să citească traducerea după hrisovul paleoslav din 6 noiembrie 6989 (1480), prin care Basarab Mladi întărea această moșie în stăpânirea boierilor Tudor și Stroe Surem și fetei Stana, „care le era lor fiică și nepoată în sat la Udrești“ și hotăra „ca să le rămâie în otcină și să le fie în ohav și de nimeni clintită lor și copiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor în veci“. Conu Costache asculta cu două șiruri de lacrimi pe față, silindu-se să-și ție răsuflarea zgomotoasă de suspine și să oprească tremurătura fășietoare a mâinilor pe plapămă...

„Iacă și blestem pune domnia mea: după moartea domniei-mele pe cine va alege Domnul Dumnezeu de a fi domn în țara Valahiei, fie din rodul inimei mele, fie din rudenia domniei mele, sau, după păcatele noastre, din alt neam, se va așeza și va să fie domn în țara Valahă, – dacă va cinsti, va păstra, va prenoi și va întări această de mai sus a domniei mele scriere, pe acela Dumnezeu să-l cinstească, să-l ocrotească și să-l întărească în domnia sa; iar dacă va necinsti să-l calce și-l va nimici, p-acela și Domnul să-l calce și să-l nimicească, și să-l ucidă aci cu trupul, iar în viața viitoare cu sufletul. Amin!“

După ce Raoul a sfârșit de citit, conu Costache l-a tras aproape de dânsul și jucându-se cu mâna în inecele mățăsoase ale părului său, i-a vorbit silindu-se să nu plângă:

– Păstrează-ți pământul neamului tău, flăcăul tatii... Aci, la biserică, se odihnesc strămoșii tăi, iată și eu... Văzuși blestemul pus de domnul de pe vremuri; blestem pui și eu cui s-o cerca... s-o cerca...

N-a putut să sfârșească, l-a cuprins un turtur înspăimântător, iar după un ceas și-a dat sfârșitul într-un oftat adânc, care a adunat pe toți oamenii casei înfricoșați, parcă ar fi oftat cu dânsul în tăcerea nopții toți Udreștii care se odihneau alături sub pământul bisericii.

Câteva ceasuri chipul lui a păstrat întipărirea unei amărăciuni de nespus, ca o însemnare a lumii pe care de curând o părăsise, iar către ziuă, ca printr-un farmec, i-a înflorit pe toată fața un zâmbet nepăsător și senin ca veșnicia în care intrase...

*
* *

Da, e tocmai cum ați putut-o bănuî: neamul Udreștilor s-a prăpădit picând cu o iuțeală care creștea mai repede decât iuțeala căderii tuturor lucrurilor. La patru luni după stingerea lui conu Costache, Raoul era din nou în vârtejul vieții de petreceri ucigătoare, către care era târât cum e târât fluturele în para lumânării. A fost parcă din afară o întovărășire strânsă între oamenii ce nici nu se cunoșteau unul pe altul, ca să-l împingă la pieirea către care dinăuntru îl îmbrâncea firea lui.

Pe de-o parte meșteșugurile unor negustori din Târgoviște, care punând ochii pe moșie, îi dau orice sumă de bani le cerea cu împrumut, – pe de altă parte admirațiunea fără margini a unui cerc de prieteni, care îi cântau în cor toate extravagantele și nebuneasca lui risipă; și mai presus de toate prăpastia de patimă în care îl aruncase farmecele unei femei primejdioase.

Sufletele oțelite de voință se mistuie în flacăra iubirii, necum un suflet în care patima ține loc de voință.

În scurtă vreme Raoul Udrescu s-a stins ca o candelă în care s-a sfârșit untelemnul...

Două săptămâni au vorbit gazetele de acest sfârșit sosit în spasmul unei îmbrățișări... pe urmă uitarea și-a împlinit chemarea.

*
* *

Bătrâna care umblă prin Târgoviște clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subțioară o legătură de hârtii învelite într-o basma, e cocoana Luxița, al cărei rest de judecată a zburat odată cu sufletul fratelui său. Ce spune? Unde merge? Numai ea știe.

În ziua când s-a vândut la mezat moșia Udrești, a fost de față la tribunal, îmbrăcată cum e și acum cu o mantilă cu ciucuri cum se purta acum treizeci de ani, cu mitene și cu o pălărie cu pene liliachii, o pălărie veche a Sașinchii.

A ascultat cu luare-aminte cum se urcau concurenții; – a văzut indignarea noului proprietar, Cristachi Lusiadi, căruia unul din concurenți se încercase să-i tăgăduiască cetățenia; – a aprobat din cap gestul mândru și cuvintele lui Lusiadi, care a întins actele tribunalului.

– Țe fațe! Mă rog, vedeți. Sunt împumuntenito de peste șase ani!

De bună seamă avea dreptul d. Lusiadi să cumpere moșia Udrești.

Din prețul dat de dânsul, rămânea, după plata datoriilor, o sumă destul de mare, care i se cuvenea ei, cucoanei Luxiței; dar ce să facă ea cu dânsa? După ce s-a isprăvit, a plecat clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subțioară hrisoavele neamului Udreștilor...

SÂMBĂȚĂ

Fragment dintr-o scrisoare

.....

Dar dintre atâtea lucruri ciudate din lume, cel mai ciudat e fenomenul amintirii. Trec zile, trec luni, ba uneori și ani, fără măcar să bănuiești că, într-o parte necunoscută a creierului tău, porți icoane din alte vremuri trecute; și, într-un ceas fericit, din nimic, din chiar senin, îți năvălesc deodată la fereastra minții, vii ca în ceasul când vii le-ai văzut, parcă ar fi fost ieri. A! E neînțeles cum, într-o cutiuță de câțiva centimetri, au putut să stea așa de bine ascunse, chipuri de oameni, de lucruri, de peisagii, cu dimensiunile lor, colorile lor, cu toate amănunțimile lor, cu tot.

Ieri a fost sâmbătă și zorul cu care nourii scuturați de crivăț își cerneau zăpada, – stolurile de vrăbii, care ciuguleau în mijlocul drumului, prevestind ninsoarea, – frunzele și arborii ce încetul cu încetul gerul zugrăvea pe geamuri, clopotul bisericii de alături, mi-au adus aminte sâmbetele de altădată, sâmbetele copilăriei noastre.

Stând în jețul meu, revăzând timp de un ceas și mai bine, în fumul de țigară, așezat straturi-straturi în dreptul geamurilor, toate ființele și toate lucrurile ce ne înconjurau odinioară, am trăit o bucată de viață trecută; apoi cuprins pe nesimțite de o tristețe dureroasă și plăcută tot într-o

vreme, am luat condeiul și am scris cele văzute, precum urmează:

*

* *

Sâmbătă după-amiazi, zi de paraclis.

– Vine părintele, coniță, zice mama Leanca, vârând capul pe ușă.

În odaie, „odaia copiilor“, suntem deja îngenunchiați, noi câteși-patru frați – cel mai mare de nouă ani, cel mai mic de patru, – pe când mama coase la gherghef lângă masă, iar madama drege rufele noastre, la marginea dinspre freastră a canapelei, sub portretul Mariei Terezei. Se aud pe scară pași greoi, răsuflare zgomotoasă de om care a umblat prin ger, – se sprijină un baston în colțul sălii și intră popa Costache, bătrân ca vremea, îndoit ca un 3, cu barba albă, cu cizme mari, cu pași mărunți. Mormăie ceva neînțeleș mamei și madamei, care s-au sculat în picioare, face peste noi semnul binecuvântării, își așează patrafirul la gât, își scoate ochelarii vechi, cârpiți cu sfoară roșie și-i așează cu îngrijire și începe să citească:

„Maică prea curată și binecuvântată, mărită întru toate...”

Numai la ce citește el nu e gândul nostru, ci, ba zâmbim gândind la petrecerea ce ne așteaptă după-masă inserat, ba ne dăm cu coatele imitând pe șoptite zgomotul foarfecilor bărbierului, care potrivește barba tatei în odaia vecină „țiri-țiri-țiri-țic”.

Mama, la spatele nostru, se închină, făcând crucile încet și frumos, cum nu le mai face nimeni și ne atinge binișor cu vârful piciorului, făcându-ne semn să ne închinăm și noi.

Madama nu face cruci, își urmează de cusut, dar când „Ipocritul“, cel de al treilea dintre noi, sâsie că nu-i dau pace, își ridică ochii de la lucru și pe deasupra ochelarilor

îmi aruncă o privire oțelită, șoptind restit veșnicul ei: „*Ruhig! sonst*“...

Cumințenia ține până când o întetește din nou grija cusutului, și iar ne începem râsul și îngânarea pe șoptite: „țiri-țiri-țiri-țic!“

„Mută să fie gura păgânului, care nu se închină cu credință sfințitei tale icoane, celei zugrăvite“. – Aci, mă atinge mama cu piciorul: „Auzi?“ – Eu las capul în jos ca să nu bage de seamă că râd.

Au trecut trei sferturi de ceas ca trei secunde; popa Costache presară tămâie peste cărbunii din cădelniță și îngânând: „Stropi-mă-voi cu isop și mă voi curăți și mai vârtos decât zăpada mă voi albi“, afumă întâi icoanele, apoi pe mama, pe nenea, pe mine, pe ceilalți doi mai mici, după vârstă; – madama nu se afumă, dar se îndoaie de mijloc cu respect.

*

* *

A sunat clopoțelul și ne coborâm cu toții la masă. Tata, cu mâinile murdare de pământ din florărie, cere să-i toarne să se spele; apoi ne împarte supă la fiecare pe rând, pe când madama ne așează încet șervetele la gât, iar „Prâslea“ zice, după îndemnul mamei, o poezie nemțească, care își sfârșește fiecare cuplet cu: „*Brum! Brum! der Karl, der hat gelogen*“.

Bucatele se urmează unele după altele și noi mâncând, ascultăm basmul pe care ni-l povestește tata:

„...Și după ce s-a dus Toto de i-a sărutat mâna mamei și a rugat-o frumos: „*ich bitte schön um pardon*“, l-a luat împăratul în trăsura lui de aur și s-a dus cu el în târg și i-a cumpărat o chivără frumoasă de aur, o sabie de argint, un cal de ăla frumosul, de-l întorci de urechi și umblă singur și o cutie mare de bomboane fondante“... Aproape de sfârșitul basmului și al mesei, se oprește o sanie la poartă,

sună clopoțelul la scară: „cocoana mare!“ – și pe ușa sufrageriei, deschisă până la perete de mama Leanca, intră maiestos bunica „nimaia“, cum îi zicem noi, purtând în brațe pe *Bijulică* și sprijinindu-se de o fată ca de 17 ani, „*Domnica lu' nimaia*“.

Ne sculăm cu toții în picioare și care mai de care vrem să-i dăm scaun; dar ne roagă să ședem și, trecând pe la spatele nostru, se apleacă de ne sărută pe obrazul drept și obrazul stâng și apoi merge de se așează pe un scaun adus cu grabă, între mama și tata.

Noi, copii, nu mai putem sta la un loc de bucurie; ne învârtim pe scaune, întindem mâinile cerând pe *Bijulică*, râdem bătându-ne picioarele pe sub masă; și neliniștea crește, crește până ce se aude glasul metalic al madamei: „*Ruhig! sonst*“... când ne potolim.

Ca în toate sâmbetele din timpul iernii avem la masă gelatină, prăjitura favorită a bunicii, care-și apropie scaunul și mănâncă și dânsa, iar madama, ca totdeauna, din pricina durerilor de dinți: „*Erlauben Sie mir, gnädige Frau*“, cere voie s-o puie pe sobă ca să se încălzească, pe când noi ne dăm cu coatele zâmbind și așteptând să auzim pe tata șoptind bunicăi „orz pe găște“.

*

* *

După masă, cu toții în salonaș. Închid ochii și-l revăd. În dreapta o canapea și două jețuri, între portretul bunicului și al bunicăi; pe canapea două perne cusute cu lână: pe una un cocoș, pe alta un câine de vânătoare; în stânga pianul, un „*Pleyel*“ enorm; în mijloc, peste un covor roșu, masa rotundă de marmură roșie și jur-împrejur scaune îmbrăcate cu peticuțe de mătăasă, așezate și cusute cu măiestrie de mama.

Știm dinainte ce are să facă bunica intrând în salonaș. Se oprește în prag și suspină privind portretul bunicului;

îmaginează până la fereastra cu flori, ca să le admire, însoțită de tata, care-i dă lămuriri.

– Mamă, să-ți spun eu de ce nu le merge tot așa de bine și *pelargoniilor* dumitale: prea le uzi mult. Ia te uită la *ațalia* asta.

– Apropo, mamă, știi *țineraria* aia a mea vișinia cu alb la mijloc?

– Ei?

– Am pierdut-o, s-a uscat!

– Vai de mine!

După ce-a privit bine toate florile, după ce-a primit toate deslușirile, bunica se întoarce, se așează pe canapea și roagă pe mama să cânte ceva ca să joace ridichile; și noi, ridichiile, jucăm sub ochii plini de dragoste ai tatei și ai bunicăi și sub ai madamei plini de grije, până la ceasul hotărât pentru loton.

A! drag loton! îl aduce madama din odaia de alături și așează cartoanele pe masă la locurile cuvenite, fiecare dintre noi stând la același loc și jucând pe același carton totdeauna.

Înainte însă de începerea jocului, Prâslea trebuie să recite o poezie nemțească din care bunica nu înțelege nici atâtica și care întotdeauna se isprăvește în același chip: copilul se încurcă, madama îl hărțuiește ca să-și aducă aminte, până când îl podidește un plâns amar și fuge în brațe la „*nimaia*” ca s-o roage „*să-i cumpere altă madamă*”.

La joc strigăm toți bilele, afară de cel mic, – și facem un haz nespus de tata, care le strigă cu ciudățenii „*cocoșaii*” în loc de 33, „*iacaoa și mantaoa*” în loc de 77, și iar nespus ne minunăm de mama, care le joacă în gând.

Uite și seriozitatea comică a madamei și surzenia bunicăi care întreabă neconținut: „și șase ori șapte,

maică?“ Uite și eleganța cu care mama scoate numerele din pungă cu mâna-i albă la care are un inel cu piatră albastră ca cerul.

La nouă ceasuri și jumătate, tata se dă cu scaunul pe spate, ca să poată vedea câte spune pendula din odaia vecină.

– Hait, la culcare.

Și după ce le-am sărutat mâna, plecăm însoțiți de madama, având fiecare printr-o întâmplare cârmuită de tata, aceeași sumă de bani câștigați.

*

* *

În odaia copiilor, îngenuncheați pe paturile așezate la rând, zicem în cor înainte de a ne culca: „*Vater unser der Du bist im Himmel...*“

Dinaintea fiecărui pat e un scăunel cu rufe curate pentru a doua zi... Madama micșorează lampa și se dezbracă încetinel, visătoare...

...Se aude în grădină scârțâitul zăpezii sub pașii grădinarului, care a fost în florărie, ca să vadă dacă arde focul... Nenea a adormit... și Prâslea... și *Ipocritul*... A doua zi e duminică... plimbare... Cum țacăne ceasornicul madamei... O chivără de aur... și un cal d-ăia...

Ca prin vis simt mai târziu pe bunica... A venit să ne vadă înainte de plecare... s-a oprit în mijlocul odăii și se închină la icoane... face un pas și trei cruci peste mine... un pas și trei cruci peste *Ipocritul*... un pas și trei cruci peste Prâslea...

*

* *

Și v-ați dus dragi nimicuri dintr-o vreme, când abia ici colo se zărea câte un fir de păr alb prea limbut în tâmplesle

celor ce cu atâta dragoste se micșorau ca să fie la nivelul nostru. Stați-mi bine ascunse în cea mai lăuntrică parte a minții, și când vi s-o părea vouă mai nimerit, răsăriți-mi în gând, aducându-mi cu voi toată nevinovăția, toată lipsa de griji din zilele ce se înșirau binișor pe firul vremii, ca trandafirii pe o cunună.

Iar tu, tu cel mai drag, care dormi somnul veșniciei în cimitirul de la marginea orașului, departe de cei patru pentru care toată viața te-ai străduit și de-a pururi despărțit de dragele-ți zambilii, ținerrarii și ațalii, vezi-mă cum plâng gândindu-mă la tine. Și dacă vreme multă a trecut fără ca să-mi vii în minte, și dacă aste gânduri părăsindu-mă, – căci tu știi bine că așa e scrisă cartea vieții: o pagină veselă, una tristă – poate iarăși vreme multă vei rămânea uitat; înțelege însă că în ceasurile de răsărire a icoanei tale, mi se sfâșie inima de dor...

MOARTEA LUI CASTOR

Acum câțiva ani, într-o zi de septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfârșit al cerului și acel farmec amețitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, când la o răspântie mă întâlnii piept în piept cu Maiorul.

– A! bună ziua. Ce? Aici? Eu te țineam plecat acasă.

– Cum acasă, când am slujbă aici?

– Vezi că știam că... mama ți-e bolnavă.

Și eu nu știam nimic.

– Dar d-ta de unde știi?

– Soră-mea, care s-a întors aseară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

Ca să-mi spuie maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr așa, trebuia să aibă altceva decât patima ei obișnuită.

În aceeași seară, după un drum care mi s-a părut cel mai lung din câte făcusem în viață, sosesem acasă. Teama care-mi strângea inima și mă făcuse să trec fără o întrebare printre slugile ieșite în întâmpinarea mea, mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decât o lăsasem, dar bine.

– Tu, dragă!

Și săraca oarbă, neputându-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luai mâinile și i le sărutai, certând-o încet că nu mă vestise.

– Dar n-am fost bolnavă. Cine ți-a spus? A! Maiorul! Acum înțeleg. A fost soră-sa p-aici. Ea nu m-a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știa... și acum...

În adevăr, dacă sora maiorului n-o văzuse de când cu moartea tatei, era de înțeles cum spusese că era foarte rău, găsind pe femeia – acum un an tânără și frumoasă, – fără vedere și îmbătrânită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

– Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adăoga mama, e că de două nopți nu pot dormi din pricina bietului Castor.

– De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară, lângă fereastră, un urlat lung, sfâșietor.

– Uite, așa urlă de două nopți. Asta e a treia. Săracul! Nu știu ce are. Femeia zice c-ar fi otrăvit. Eu cred că bătrânețea...

Liniștit dinspre partea mamei, acum îngrijit de starea câinelui, ieșii în curte, unde găsii pe Castor zăcând prăpădit lângă fereastră, cu gura deschisă. Femeia, care știa cât de mult țineam la el toți ai casei, era aplecată deasupra lui: se încerca să-i dea lapte dulce.

– Ce are, Mario?

Nu știa nici ea. De două zile de când nu mai mânca nimic, zăcea la soare și urla. Îi făcuse ea toate câte le-a știut, dar degeaba, îi era tot mai rău...

– Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și ajutat de femeie, detei câinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se parcă mai bine, se ridică

greoi, mă mirosi dând din coadă, apoi se culcă iar, urlând prelung și dureros.

*
* *

Era târziu. Mama dormea. Îi auzeam, prin ușa deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată – și trebuia să fi vegheat două nopți pentru ca să fi putut dormi acum, cu toate deseale gemete ale lui Castor.

Ce mă ținea pe mine deștept nu erau însă urletele, ci atâtea amintiri și atâtea gânduri trezite deodată în mine la vederea suferinței lui.

Cât de limpede văd nopțile de vară, când mă duceam la moșie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici, aproape, ca sunetul a două pietre lovite una de alta, acolo, în depărtare, ca picăturile de apă căzând într-un vas plin. Castor se scoală din când în când și vine să mă miroase îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vânătoare într-o miriște aurie.

Castor caută la cincizeci de pași, în galop, cu capul în sus. Deodată, trăznit, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepelița pe brânci, înfricoșată, hipnotizată. Mă apropii și-i strig: „*Pil!*“ El sare, prepelița zboară și eu trag. „*Apporte!*“ și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-mă primăvara după sităruși, în păpurișul de la Lazuri, unde Castor caută domol și amănunțit, pe când în câmpul de alături țăranii aclamă sosirea berzelor cu chiotе și cu zvârliri de căciuli în sus.

Când mă întorceam acasă de vacanță, mi-l aduceau înaintea la gară, și era o arătare care oprea lumea în loc,

ca să admire bucuria de nedescris a câinelui care-și revedea stăpânul după trei luni de lipsă; – iar după ce plecam, îmi scria mama cum intra în fiecare zi în odaie să miroase și să mângâie hainele mele de vânatoare spânzurate în cuier.

Mi-l dase tată-meu... Parcă-l văd: în ziua când m-am întors, după examenul de bacalaureat, mă întâmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el și mama:

– Să trăiești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci.

Apoi mă ia de mână și mă duce în odaia mea, unde mă aștepta cea mai neașteptată surpriză. În perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vânat, patima mea; iar de sub pat iese Castor, întâi lătrând, apoi bucurându-se de parcă mă cunoștea de când lumea. A! fericirea mea de atunci! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toate câte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întineau de mulțumirea mea, pentru întâia oară înțelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți: o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei – un tată în fața căruia toți se descopereau cu respect – o casă bătrânească moștenită din moși strămoși, și slugi îmbătrânite în curte, iubitoare și credincioase.

Da, pe *tată-meu* mi-l aducea aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânatoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitica lui cu un cal, auzeam sunetul neuitat al arcurilor chibiticei, auzeam și glasul lui și corul nesfârșit de greieri.

Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Mintea, acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atâtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui... Masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt: toate rudele și

prietenii. Lăutarii cântă cântece bătrânești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridică supărat de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul: „Dragii mei, pilde bune v-am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu...” dar cuvântarea i se topește în lacrimile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dânsul și-l sărută lung, în aplauzele tuturor și în cântecul de urare al lăutarilor...

Și acum, ce departe erau toate!

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dânsul – iubitul, dus la groapă într-o zi de toamnă rece și ploioasă – ci a luat cu el tot rostul neamului nostru, acum atât de risipit.

Mă întrebam și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu venim să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutând-o. Nebuni ce eram! Dar negreșit, cât mai în grabă, aveam să mă întorc lângă dânsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morții.

„A! dar e peste putință!” îmi ziceam tot eu. Și acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinii neamului.

*

* *

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tânguitor al câinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cui, două cartușe din cutia mesei și ies în curte.

– Castor, vin-aici!

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m-a văzut și m-a înțeles, fuge în bucătărie, plângând.

– Castor, vin-aici!

Castor se târăște cu greutate după mine până la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii...

După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s-a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m-a cuprins în brațe.

Pe cealaltă ușă au intrat Maria și Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră; și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe – mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

ÎNTÂMPLARE

– Unul, dragă, unul singur.

– Să-ți trăiască.

– Să dea Dumnezeu! Să trăiască săracuțul; dar mi s-a întâmplat cu el o nenorocite mare. Ce mi s-a întâmplat mie, pe onoarea mea și-o spui, să ferească Dumnezeu pe tot vrăjmașul! Și tocmai mie... Ia gândește-te, mă Iancule dragă, atâta copil aveam și eu. Te uiți colo la copiii de oameni săraci, cresc fără nici o îngrijire, – iarna desculți, neîmbrăcați, vara mănâncă poame verzi și pe urmă se duc de se bălăcesc câte trei ceasuri la gârlă; – vezi pe câte un pici de cinci, șase ani că se duce cu trei cai să-i scalde – și nu li se întâmplă nimic, trăiesc zdraveni și ies derbedei ca să înfunde pușcăriile. Și tocmai al meu... de! care puteam să-i dau și eu o creștere cu averea pe care o am... Mare nenorocire, pe onoarea mea și-o spui.

Să vezi. Acum un an m-am dus pe-o lună colea la băi, la Pucioasa, cu nevasta și cu copilul. Aveam eu trebuință de niște băi că mă cam doare piciorul stâng, când se schimbă vremea. Acolo bine, frumos. Când ne întoarcem în oraș, în oraș – vărsat: se îmbolnăveau copiii pe capete. Zic nevesti-mi... (Pe ea s-o vezi, mă Iancule, n-o mai cunoști... o umbră... Să mă ferească Dumnezeu de o nenorocire... De-aia-ți spui, câteodată...) Așa, îi zic: „Dacă te-ai duce tu cu copilul la nenea, la Mărgineanca? Eu mă

duc în oraș; îmi văz de treburile, sâmbăta viu să vă văz și luna dimineață mă-ntorc – până o mai pieri molima. La plecare – parcă-mi spunea mie inima ceva, pe onoarea mea ți-o spui – zic: „Sico, să îngrijești de copil să nu i se întâmple ceva“.

Pleacă nevasta și eu viu în oraș. Asta era luni. Să vezi, domnule, ce va să zică presimțirea, pe onoarea mea ți-o spui. Miercuri mă duc la gară, c-aveam de predat zece vagoane de lemne. Cum intru în gară, îmi aduc aminte că la frate-meu la Mărgineanca, pe la spatele grădinii, trec vagonetele cu cărbuni de la mină. Zic, ca omul care are numai un copil: „Aoleu, de nu s-ar duce p-acolo!“ Las pe contabil la gară și mă-ntorc acasă să scriu nevestii, să nu scape copilul din vedere. Găsesc acasă o scrisoare de la ea, că i-a părut bine lui frate-meu, că era bine și copilul și ea. După prânz... să ferească Dumnezeu pe toți vrăjmașii, pe onoarea mea ți-o spui... îmi aduce copilul învelit într-un tartan, pe brațe, fără simțire... Se-ntâmplase! Până atunci fusese acolo, se jucase pe nisip în grădină, în ochii mă-sii... o clipă de nebăgare de seamă... „Lică! Lică!“ aude un uruit de vagonete, pe urmă un țipăt sfâșietor... și găsește copilul între șine scaldat în sânge. Mă Iancule, ce crezi tu c-am pățimit! așa eram eu de albit?... că i-a tăiat mâna de la cot, mă Iancule... i-a tăiat mâna dreaptă de la cot, Lică al meu, îngerașul meu – mă mir de unde mai am lacrimi și mai plâng – că nici nu l-a adormit, îi era frică doctorului... ce să adormi un suflețel de copil de cinci ani? Mă Iancule, la urmă, pe când îl măcelărea doftoru', nu mai țipa, gema încetinel cu două șiruri mari de lacrimi, din ochii lui frumoși care cereau îndurare... Mâna dreaptă de la cot! Care va să zică ciung, copilul meu ciung pe toată viața... Și începuse să scrie, mă Iancule! Îi am și acuma placa cu condeiul lui... Crezi c-am închis ochii o lună de zile? Cum puneam capul pe pernă, mă sculam ca nebun...

Ciung! Cum o să-l batjocorească copiii la școală... și pe urmă mai târziu, șchilod toată viața.

Ți-aduci tu aminte, mă Iancule, acum trei ani, când m-ai dus tu la Ateneu în București, de vorbea ăla? Zicea că deosebirea de căpetenie dintre dobitoace și om e că toate labele dobitocul și le întrebuințează pentru umblet, pe când omul a însărcinat numai două cu umbletul, iar alelalte două le întrebuințează să cucerească lumea, și îndemna pe părinți să-și învețe copiii să știe să facă ceva cu mâinile. Mi-a intrat mie la cap vorba asta, pe onoarea mea ți-o spui. Și unde-mi ziceam eu c-o să-l învăț să cânte din ceva, ori să zugrăvească, ori să sape în lemn. Că vedeam și la mine ce cusur mare e să nu știi să faci nimic. Mă uitam la niște tâmplari, care mi-au făcut mie foișorul ăsta; tăiau și cântau. Mare fericire să știe omul să facă frumos cu mâna lui... și vorbeam și cu mă-sa, ziceam că, cum o împlini șase ani, să-i arate și lui la clavier. Și acum poftim!... D-aia, pe onoarea mea ți-o spui, câteodată...

De atunci s-a dus toată fericirea... am îngropat-o cu mânușita lui, uite colo lângă salcâmul ăla... nevastă-mea nu mai e aia veselă, nu mai vrea să meargă nicăieri, – nu se mai vede cu nimeni, nu mai pune mâna pe clavier... De câte ori n-o prinz cu ochii plânși? De câte ori nu trebuie să mă opresc, să schimb vorba, de teamă că în ce am de spus, să nu i se pară pe departe o muștrare pentru nebăgarea ei de seamă. Și dacă spui, i se pare muștrate, și știu că după plecarea mea plânge; și dacă mă opresc, pricepe, și o arde la inimă și se topește... Sst! Uite-o, fă-te că n-o bagi de seamă, și să schimbăm vorba... Ei! bată-te să te bată! Care va să zică... bată-te să te bată! bată-te sănătatea să te bată!...

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Predoslovie

De unde mi-au venit valurile de amărăciune, care încet, pe nesimțite, îmi umpluseră sufletul de întuneric? Până adineauri mi-era bine, glumisem – și acum, în trăsura care mă ducea la gară, mă simțeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alții, silă de mine, silă de tot... Desigur, vremea mi-o strecurase în suflet picătură cu picătură: frigul și umezeala acestei seri cenușii de iarnă, lipsită până și de înseninarea zăpezii, – vrăjmășia câinoasă a vântului, care frământa, chinuia crengile pomilor.

Gara cu treptele murdare și alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiți și brutali venea numai bine să umple paharul...

Era încă devreme pentru trenul meu. Deocamdată, pe linia întâia, lângă peron, aștepta un expres gata de plecare. Priveliștea luminii vii din vagonul restaurant, a luminii discrete din vagonul de dormit, răsuflarea rară și gravă a locomotivei strălucitoare, îmi adăogă adâncă părere de rău, că nu-mi era îngăduit și mie să plec așa departe, undeva cu cer senin, cu lucruri frumoase de văzut...

Un domn elegant, care venea să se urce în expres, dând cu ochii de mine, se opri o clipă și întinzându-mi mâna:

– Ce mai faci, măi?

– Bine.

– Nu te-am mai văzut de mult... Ai îmbătrânit...

Era în privirea lui, în accentul vocii lui, în toată înfățișarea lui, un fel de mărinimoasă compătimire. Un general, care-și întâlnește o fostă ordonanță, cam așa i-ar vorbi.

Apoi, fără să-l întreb, cu tonul cu care spui lucruri fără nici o însemnătate:

– Mă duc prin Italia: Roma, Florența, Neapole... De-acolo la Monte-Carlo și pe urmă la Paris.

– Călătorie bună și petrecere bună.

– Mulțumesc,

După un pas spre tren, se întoarse în loc:

– Apropo! Mai deunăzi se vorbea într-un loc de unul care a scris niște poezii, nuvele, nu-mi aduc bine aminte... Tu ești?

– Poate.

– Ei bravo! Îmi pare bine. Te lauda. *Parole d'honneur...*

Peste câteva clipe expresul pieri în întunericul nopții, ducând cu dânsul parcă o parte de mine...

Singur, în compartimentul friguros, cu lampa afumată, îmi doream un somn adânc și vindecător, când ușa se deschise cu zgomot, până la clanta, ca să poată intra concetățeanul meu Gheorghiu.

Numai de pe înfățișarea lui, – de pe umbletul îndrăzneț, cu pieptul scos nainte, cu capul în sus, – de pe privirea când hotărâtă, când șireată, – cineva, fără să-l cunoască, bănuiește că e un învingător. Și bănuiala e întemeiată. Învingător e – căci, prin toate mijloacele care i-au stat

la-ndemână, și-a făcut o situație ades criticată, dar mai ales pizmuită.

După ce, înfruntând frigul din vagon, își scoase paltonul de pe dânsul, îmi zise, zâmbind cu disprețuitoare compătimire:

– Mă uitam la tine, adineauri... Hm! de, băiete, cine e de vină că nu poți pleca și tu ca alții?

– Dar cine ți-a spus dumitale că aș vrea să plec și eu?

– Cine!? Tu însuți, cu ochii care ți se scurgeau după expres; cu oftatul adânc când a pornit-o. Doar că nu strigai: „Luați-mă și pe mine!”

Era așa de adevărat, încât simțeam că mă roșesc.

– Ei, dragă. Dacă mă ascultai pe mine, azi erai departe și nu duceai jindul după fericiri atât de ieftine... Dar ți-a plăcut să visezi, să nu te trezești niciodată... Și, în vremea când toți cu care ai plecat într-un pas ți-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri, de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani... Au și astea haz până la o vârstă. Fiecare trece în viața lui printr-o epocă de astea. Poate că și eu am rimat în viața mea o strofă... Dar m-am trezit. Am înțeles rostul lumii, am înțeles că omul o dată trăiește și că, prin urmare, trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poate să i-o dea viața, – și m-am vindecat de *meteahna* poeziei și m-am înghămat la muncă serioasă... O fi având și scrisul rostul lui, în alte țări cu cititori nenumărați, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de scriitor; dar într-o țară păcătoasă, cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc!... Dar ți-am mai vorbit eu de-astea, și degeaba...

Prietenul tăcu, ridică din umeri și se lungi pe canapea cu mâinile sub căpătâi. După o pauză adăogă cu ochii închiși:

– Și apoi acum e și prea târziu...

Și iar după o pauză mai lungă, căscând:

– ...'ai ...'ine luai în arendă o moșie de-a Academiei...

Nu răspunsei nici un cuvânt... De mai multe ori îmi spusese prietenul că el are somnul la poruncă, dar nu-l crezusem... Acum însă răsuflarea lui egală și șuierătoare îmi dovedea că adormise frumos, lăsându-mă pradă gândurilor pe care le sădiseră vorbele lui în sufletu-mi pregătit parcă înadins pentru asemenea răsaduri... Și mă gândeam: „Nu cumva a avut și are dreptate? Așa e. Toată viața e un război. Toate viețuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-și câștige un loc mai prielnic la masa vieții. Și e o singură lume și o singură viață, din care va să scoți cu strășnicie toată fericirea cu putință. Așa se merge, poate, în pas cu rostul lumii. Și orice înclinare care știrbește vitejia în lupta vieții, e o slăbiciune care te face să rămâi în urmă, învins și strivit... Și nu cumva știința și arta sunt deșertăciuni ca toate deșertăciunile?... Mi se părea că vântul, care acum șuiera în ferestre, pătrundea până în inima mea, urlând a pustiu...

Cu o astfel de stare sufletească m-am coborât să-mi cumpăr țigări, într-o stație de încrucișare, în care trenul se oprea câteva minute. Restaurantul era gol. Numai colo, la masa de lângă sobă, un căpitan de infanterie, bătrân, cu tâmplele albe, sta cu capul rezemat în palmă, dus pe gânduri. Desfăcând încet pachetul de țigări, mă uitam la el și mă gândeam: „De ce o fi rămas căpitan până la o vârstă așa de înaintată? Vițios? mărginit? ori împrejurări nenorocite? ori un învins?“...

Băiatul care-mi adusese țigările mă întreabă, pomenindu-mi numele, dacă mai doresc ceva.

La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine, se codi câteva clipe, apoi, ridicându-se, înaintă spre mine cu *chipiul* în mână și mă întreabă cu blândeță:

– Dumneavoastră sunteți scriitorul?

– Da.

– A! dați-mi voie să vă mulțumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-ați procurat și mie și familiei mele, în vacanța trecută... Am o fată care citește foarte bine... Seara, după masă, ne citea din cartea dumneavoastră... Ne-ați produs o mulțumire... Ce bine o să le pară, când le-o spune că v-am cunoscut!

– Domnule căpitan, sunt foarte măgulit de omagiul...

Atât am apucat să îngân căpitanului, pe care nu știu cum îl cheamă, pe care nu l-am mai văzut niciodată, dar pe care niciodată nu-l voi uita...

Acum, întors în vagon, privind somnul liniștit al prietenului, mă gândeam la glasul blând al căpitanului și la vorbele lui, și-mi ziceam: „Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor... Câteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora. Are o fată care citește bine. Seara, după masă... desigur în sufragerie, după ce s-au adunat tacâmurile și firimiturile... Un cerc mare de lumină jos, care îmbrățișează întreaga familie, și un cerc mai mic sus, pe tavan... Desigur prâslea cere ceva mămichii și căpitanul îl dojenește cu degetul arătător ridicat în sus: „Puiule, sst! ți-am spus: când citește Lenuța să stai cuminte“. Un strop de fericire am dus eu în casa lor!...”

Nu știu cum s-a urmat înlănțuirea gândurilor mele, dar știu că peste câțeva vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc și să-i strig:

„Nu, *omul* nu e numai o ființă care se naște, mănâncă, doarme, se înmulțește și moare, ca toate celelalte viețuitoare; *omul* nu e numai o ființă care, cu șiretenie ori cu brutalitate, călcând și strivind pe alții, caută să-și cucerească un loc la ospățul vieții... *Omul* e o ființă, care e uneori mai puțin înarmată pentru izbândă; dar, spre deosebire de toate celelalte viețuitoare, năzuiește ca în această oglindă a conștiinței, cu care a fost hărăzit, să

cuprindă o cât mai mare parte a lumii pe care trăiește, – o ființă care, cu această scânteie de dumnezeire, caută să pătrundă bezna de îndoieli și de taine care-l împresoară... Nu, știința nu e o zădărnicienie ca toate zădărniciile... Știința e scopul pe care-l urmărește firea întreagă de la începutul începutului, de vreme ce în lungul lanț al viețuitoarelor până la om, deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un *spor de pricepere*... Și între oameni, cine face fala și mândria și podoaba omenirii nu sunt cei ce s-au înfruptat cu belșug din bunurile lumești, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o mai mare parte a lumii în care au trăit, – acei care, uneori cu prețul vieții lor, au căutat să dezvelească tainele lumii... Și nu, arta nu e o zădărnicienie ca toate zădărniciile. Artistul ajută înfăptuirea sporului de pricepere. Admirația, ori înduioșarea pentru suferințele altora, aduc omului lepădarea de sine, dezrobirea minții de cele prea pământești...

Ridicându-mă în picioare, am dat cu ochii de harta țării, ținută în peretele vagonului, și mi-am adus aminte de cuvintele prietenului care și acum dormea liniștit: „țară ticăloasă“...

„Nu, am îngânat încet. Nu „țară ticăloasă“. Țară mică, țară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește. Și cel mai puternic, cel mai sfânt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pâine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății vor putea cât mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr, și că din rândurile lor vor răsări cândva minți luminoase, care să fie mândria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume“...

Harta asta era portretul țării mele, „draga mea“.

Îmi venea să-l mângâi...

Și atunci, spre a mulțumi lui Dumnezeu de înseninarea sufletească pe care mi-o adusese, sub înfățișarea unui căpitan cu tâmpile albe, – lăsându-mă pradă unei vechi metehne, m-am trezit punând cuvinte pe ritmul roților trenului: „raza de lumină... care însenină... suflet mohorât...”

Lacrimile mele
Prefă-le-n mărgele,
Să fac dragei mele
Podoabă la gât.

NICUȘOR

Copiilor mei.

La marginea dinspre miazănoapte a orașului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă în care sunt patru clădiri mari: a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei și a casieriei; restul grădinii e numai tufișuri dese de lemn cânesc, de bațachină și de rugi, în care primăvara cântă privighetorile de e o frumusețe. Chiar pe marginea malului e o movilă, pe care când te sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aici sub mal, iazul umbrit de sălcii și de anini cu o moară vorbăreață; mai departe, valea verde a Ialomitei, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită-n aburi albăstriei, toată coama munților, de la Piatra-Craiului până-n Penteleu; – în tot o priveliște frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitându-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui conu Mișu, care șade alături, când e să iasă în oraș.

Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare, care cânta de răsună grădina; și fiindcă tufișul în care cânta era chiar alături, s-a aplecat să încerce: n-o putea-o zări? Când, ce să vază? Jos, în tufiș, un băiețaș. Cu degetul arătător de la mâna dreaptă peste

buzele ȕuguiate, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mâna stângă, îi arăta privighetoarea. Aplecându-se mai mult, o văzu.

Și a stat așa multă vreme, neputându-se sătura de a o privi și neștiind ce să privească mai cu drag: pasărea mică și neînsemnată, care scotea sunete atât de puternice și de măiestre din gușulița ei care se vedea săltând, ori fericirea fără seamăn care zâmbea pe toată fața copilului?

Îl mai văzuse el de câteva ori p-aci prin grădină jucându-se cu alți copii de seama lui, dar niciodată nu-l privise cu luare-aminte. Acolo, un broscoi de băiețaș slăbuț, cu părul cânepiu, încurcat ca un caier și cu pantalonii în vine, cârpiți în zece locuri. Acum, pentru întâia oară, vedea ce ochi negri, catifelati și dulci avea.

La o mișcare nedibace, pasărea zbură și lui conu Mișu îi păru grozav de rău, crezând că s-o mâhni copilul; dar acesta ieși din tufiș și privindu-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor:

– Nu fațe nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost și poimâne.

– Ce spui, mă? A fost și poimâne?

– Da, a văzut-o și Lenuța.

– Care Lenuța?

– Lenuța, sora mea...

Și clătinând din cap:

– Da' lu' Vasilică nu i-o arăt.

– Care Vasilică?

– Vasilică a lu' nenea Dumitru de la zudecătorie.

– Și de ce nu i-o arăți și lui?

– Că fiindcă dă cu pietre.

– Bravo! să nu i-o arăți.

– Țț!

– Dar pe tine cum te cheamă?

– Nicușor a lui Ioniță, odăiasu' de la casierie și sunt de sase ani.

– Ce vorbești, domnule!!? Păi bine, tu poate că vrei și doi bani, să-ți cumperi covrigi.

Nicușor răspunde cu umărul drept, săltându-l în sus. Și conu Mișu, râzând cu mulțumire, scoate și-i întinde doi bani. Copilul, luându-i, zice: „Săru' mâna“ și pleacă grăbit, ținându-se cu o mână de brăcinarii pantalonilor prea lungi; dar după câțiva pași se întoarce să-l întrebe serios dacă la spițerie se vinde ouă de furnică.

– Ce să faci, mă, cu ouă de furnică?

– Mi-a spus mămica mea așa: că le plăte la privighetori și vreau să pui zos la a mea...

Are și conu Mișu trei îngerași de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade copilărești, dar asta i s-a părut atât de drăgălașă, încât a luat pe băiețașul odăiașului în brațe și l-a sărutat pe amândoi obraji; pe urmă, rușinat de înduioșarea lui, l-a lăsat jos și l-a scuipat:

– Ptiu! Marș d-aici, potaie mică!...

Din ziua aia datează prietenia lui Conu Mișu cu Nicușor; e! dar negreșit prietenia care poate să mijlocească între un boier mare și copilul unui odăiaș. Din vreme în vreme, când îl vede prin grădină, îl strigă: „pst! mă hoțule, vino încoa!“ și-i dă câte un ban, cum dă și Lenuții, pe care o vede în fiecare zi, venind din târg, încărcată cu o dublă de pâine și cu un clondir, pe care de-abia le duce. Cunoaște acum și pe părinții lui Nicușor; tatăl, unu gros, negru, păros, cu o mutră aspră, în care numai roșata vârfului nasului pune o pată mai veselă: mama, slabă, ofilită, prăfurie și totuși plăcută pentru blândetea ochilor...

Negreșit, Nicușor nu e primit în curtea lui conu Mișu să se joace cu copiii lui și cu musafirii lor, dar se uită și el din grădina prefecturii pe crăpăturile ulucilor; și tot încercând crăpăturile, a dat peste câteva prin care se poate vedea tot

raiul din curțile boierului. Așa, printr-una se văd rondurile de flori frumoase și locul unde joacă copiii crochet; printr-alta se vede terasa îmbrăcată în flori albastre, unde mănâncă boierii vara; prin a treia, căprioara cu țarcul ei; iar prin a de la capul din fund al ulucilor, grădina de poame, curtea păsărilor și doi câini mari legați în lanțuri pe sârmă...

*
* *

Frumos Crăciun o să fie! A nins două zile din crivăț și acum, în ajun, s-a schimbat vântul; suflă austrul subțîind norii printre care încep să se ivească stelele și aducând cu el un ger de te taie.

La curtea caselor lui conu Mișu e zarvă mare. Pe porțile deschise larg nu mai conțin sâniile încărcate cu musafiri. E pom de Crăciun, la care sunt poftiți copiii tuturor prietenilor. În mijlocul salonului încăpător, care ține de la intrare până la terasa din fund, e așezat bradul împodobit de-ți ia ochii. Cucoanele se învârtesc de colo până colo, rânduind lucrurile la locul lor. Copiii nerăbdători așteaptă în odaia din dreapta semnalul când vor putea intra. Să aștepte, că nu e încă gata. Mai sunt de așezat jucăriile pe meșcioara din jurul bradului și de pus la fiecare teanc de jucării câte o carte de vizită cu numele copilului căruia i se cuvine; și nici conu Mișu n-a sosit încă de la club cu bărbății, ca să se bucure de bucuria copiilor.

În vremea asta, alături, la casierie, e un sufleteț stingher, care se zbate și se frământă... Mama e dusă la cucoana casierului să ajute la gătit și la scuturat – și a luat și pe Lenuța cu ea; tatăl e dus la cârciumă... iar el stă singur în gangul casieriei, muncit de gânduri... A văzut azi dimineață pe un om din curtea boierească, ducând la

spinare un brad mare, mare... pe urmă băieți de la cofetărie cu tăvi și alt băiat de la librărie încărcat cu fel de felul de cutii. Și el știe ce însemnează asta. Anul trecut, când l-a durut în gât, l-a dus mă-sa la spițarie și atunci, prin ușa întredeschisă a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împăienjeniți de friguri, un brad frumos îmbrăcat în... dar a închis spițerul ușa... și era ziuă, lumânăricile nu erau aprinse și mămica i-a spus așa: că seara e mai frumos când se aprind lumânăricile... Toți copiii ăștia care trec în sănii, acolo se duc, să vază pomul de Crăciun... pomul de Crăciun!!... Și nici prin crăpăturile ulucilor nu poate să se uite, că e zăpada până la gât... E! dar dacă ar vrea conu Mișu... „Țe, conu Mișu nu e omu bun? Ba e bun“. Nu-i dă lui întotdeauna câte un ban? Adineauri a trecut în târg și nu s-a întors încă acasă... Dacă i-ar ieși înainte și l-ar ruga să-i arate și lui pomul de Crăciun, – numai nițel, nițel de tot...

Cât e de mică inimioara lui, s-a despărțit acum în două. Jumătate îl îmbrânțește înainte: „Încearcă, conu Mișu e om bun; poate te duce să vezi pomul... pomul!!“, iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi d-acolo, nu se poate... nu se poate“...

Se aud sănii venind dinspre târg... Uite-le, cotesc la colț și în bătaia lămpii electrice de la răspântie, Nicușor recunoaște pe conu Mișu și-l aude râzând cu poftă. Repede o ia la fugă să-i iasă înainte. Cine știe? poate chiar fără să-i spuie nimic, văzându-l, o să i-l arate, că e om bun. A ajuns! Aci e altă cotitură. „Hei! la o parte!“ strigă birjarul degeaba: iar conu Mișu, ieșind pe jumătate din sanie și văzând copilul în drum:

– În drum, hai? Drace împelițat! Să te calce sania. Marș acasă!

Și săniile trec... E noapte... nu se poate vedea lacrimile care au năpădit în ochișorii negri, catifelati, dulci ca o mângâiere...

I-a zis așa: „Marș acasă!“, dar ce să facă acasă? Nu e nimeni acasă, nimeni... Și coșul de la sobă țiuie... Și-i e urât... Și cum stă în drum, parcă-i șoptește cineva la ureche: „Știi ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre“. O ia la fugă înspre curtea boierească. Se dă la o parte lângă uluci ca să treacă săniile care ies; apoi, când au trecut, face doi pași în curte și se uită cu încordare... Ies valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Și mai face doi pași, strângându-și la piept paltonul lung și larg, făcut dintr-o scurteică veche a mă-sii, în care parcă e un pui de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba... A! știe el un loc de unde ar putea vedea, d-acolo de pe prispa unde mănâncă boierii vara! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucilor, sunt ferestrele jos. Da, dar câinii!!! Gândul ăsta îl face să se retragă repede din curte... Ce bine ar vedea el d-acolo pomul de Crăciun!! Stă... și-și face în gând socoteli de om mare. Nu se poate să fie câinii dezlegați acum, când vine lume... Asta nu se poate! ce, să muște pe lume? Face câțiva pași în curte, trăgând cu urechea și neputându-și dezlipi ochii de la lumina ferestrelor... Ocolește în vârful picioarelor casa... mai sunt câțiva pași... A ajuns!... na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Pășește binișor... binișor... Aaaa!!! ce frumos! ce frumos!

Poate de-acum să sufle austrul vânt tăios de rece, că în tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate. Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesațiu... Cum sclipește beteala! Uite și lumânăricile aprinse! Și ce de jucării! Trâmbițe, tobe, păpuși! Uite și niște iepurași albi, mici și drăguți...

Înăuntru se deschide de părete ușa odăii din dreapta, prin care năvălește o droaie de copii, băiețași, fetițe și nodulețe mici, pe care parcă-i dă jos fundele. Sunt câteva clipe de extaz general vrednice de admirat: copiii de o

parte rămași țagă cu ochii pironiți la pom, părinții de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele așează copiii în semicerc. Trebuie să cânte: „*O! Tannenbaum! o! Tannenbaum!*“ Se face o tăcere desăvârșită. Cucoana Zoe, gazda, deschide pianul și se așează să-i acompanieze... dar în clipa în care-și ridică mâna ca să înceapă, dinspre terasă se aude lătratul gros al unui câine și țipătul unui copil, țipăt de groază, lung, sfâșietor, care spintecă tăcerea și trece ca un junghi în inimile tuturor... Bărbații dau năvală într-acolo: deschid ușa. „Marș Leu! marș Leu!“ strigă conu Mișu dând cu piciorul în câine... Jos, lângă fereastră, zace copilul fără cunoștință...

*

* *

Nu te mai frământa atâta, coane Mișule. Închide ochii și dormi în pace, că Dumnezeu e bun și iertător. El știe c-ai priceput prea târziu de ce-ți ieșise copilul înainte și că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai dus acasă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat brațele de jucării și de bunătăți și pentru el și pentru Lenuța. El știe că ești hotărât mâine, în ziua de Crăciun, să te duci la casierie, să te încredințezi cu ochii dumitale că copilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ce-ai pus de gând cu cocoana Zoe să faceți la anul. Închide ochii și dormi în pace.

BIETUL TRIC

Să știi că o să mă întorc iar cu mâna goală, ca ieri, ca alaltăieri, fără un sitar... Și ce frumos îi stă, bietul Tric!... De la zece pași îi simte. Se târăște pe brânci, ținându-și răsuflarea, și abia calcă de grija ca nu cumva să foșnească iarba, iar când a ajuns la patru pași de sitar, stă nemișcat, parcă e turnat de bronz, așteptând să mă apropiu.

Dar frunza e prea deasă. N-a dat încă o brumă s-o rărească și sitarii șireți zboară fără a se înălța deasupra lăstarului. Le aud fâlfâitul, dar nu-i văd. Douăzeci mi-au zburat așa alaltăieri, tot atâția ieri și n-am apucat să trag într-unul. Cănele o să se enerveze și iar o să mă necăjească dând buzna peste ei ca ieri. Mai bine ar fi să aștept să dea o brumă.

Dar patima nu vrea să știe de povețele minții: mă împinge, mă biciuiește, mă îmbrânțește. Mi-am isprăvit treburile, îmi fac socotelile. Abia sunt două după-amiază... Cu brișca în câteva minute sunt la pădure și am până diseară patru ceasuri înaintea mea. Și ca să-mi zădărnicească orice șovăire, Tric se gudură pe lângă mine, mă bate cu coada și mă întreabă cu o privire mai elocventă decât vorba: „Mergem, nu e așa? mergem?“... A! dar azi am cu ce să-i domolesc enervarea. Biciul, pe care nu-l mai iau de un an încoace, azi îl iau și, ca să știe domnul Tric ce

o să însemne când i-oi striga: „biciul!“, îi strig: „biciul!“ și-i trag și o strașnică lovitură. El tace sub arsura care i-a încolăcit trupul și se culcă rușinat la picioarele mele în brișcă...

Am ajuns. A dat azi noapte o bură de ploaie... Trebuie să fi picat sitari mulți... În adevăr, abia după câțiva pași din șosea Tric își schimbă mersul, se târăște, stă... Mă apropii... El ridică nițel capul și se uită în ochii mei, parcă ar vrea să-mi spuie ceva. M-ațiu gata și-mi încordez privirea, să pot zări sitarul prin frunze... Cănele stă nemișcat. Peste o clipă aud lămurit pâlparea unui zbor, dar nu văd nimic. La al doilea sitar aceeași oprire a cănelui, aceeași privire în ochii mei și același zgomot al zborului unei păsări, care nu se vede și care își bate joc de noi. Tric s-a enervat. Acum caută în galop. „Încet!“ strig eu – „încet, n-auzi? Uite biciul!“ Dar patima strigă pe dinăuntru-i mai tare decât mine. Iată-l la 30 de pași... Stă o clipă și se năpustește ca un nebun... Sitarul, speriat, zboară ridicându-se deasupra lăstarului. N-am putut trage... Tric stă în loc, uitându-se în ochii mei speriat. Privirea lui înseamnă lămurit: „nu l-ai văzut?“ Apoi o pornește iar în galop. Strigătele mele nu-l mai pot stăpâni... Trebuie să-l prind numaidecât și să-i trag o bătaie... Dar stă... M-apropii; iar când sunt la câțiva pași de dânsul, o pornește spre stânga, părăsind urma... „Vin' aici! n-auzi?“ strig eu. Dar nu mă ascultă... „Biciul, Tric!“ răcnesc din toate puterile. În același moment, speriat de strigătul meu, sitarul – fără să-l pot vedea – zboară din locul unde-l stase cănele... Va să zică și-a pierdut mirosul, îmi zic eu... Îl chem, prefăcându-mi glasul a mângâiere și, când vine, îl apuc de zgardă și, desprinzând biciul de la geantă, încep să-l bat... El tace sub ploaia de lovituri. Abia la a cincea începe să chelălăie plângător... „Ce-ai făcut, ticălosule?!...“ După încă o lovitură îi dau

drumul... El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dânsul cingătoarea de jăratic care-l arde și începe iar să caute cu ardoare... Aci e lăstarul mai rar... pot să-l urmăresc cu ochii... Se oprește... Grăbesc pasul. În vremea aceasta, Tric, încetișior, face un înconjur și iar stă, de astădată cu fața către mine; iar când parcă socotește că m-am apropiat îndeajuns, face repede doi pași înainte... Sitarul, prins la mijloc, între Tric și între mine, se ridică acum drept în sus... Trag, îl ucid; și Tric, triumfător, îl aduce până la picior...

Stau jos, îi cuprind capul cu mâinile amândouă și, uitându-mă în ochii lui frumoși, îl mângâi peste urechile dulci la pipăit ca mătasa... îl mângâi numai pe cap... pe trup nu... o nu! că poate dor încă nedreptele mele lovituri. Că abia acum cu mintea mea de om pricep judecata lui de câne... Abia acum înțeleg îndemnul privirii lui de adineauri pe când sta: „treci dincolo, eu mă ațiu aici...” Abia acum înțeleg rostul năpustirii lui... Vrea să zăpăcească sitarul, să-l facă să se ridice mai sus decât îl povățuia instinctul lui de conservare... Și pentru dovada strălucită de înțelepciune pe care vroia să mi-o dea, părăsind locul unde încremenise o clipă și încercând să înconjure sitarul, l-am bătut... l-am bătut... mi-e rușine și mă simt umilit înaintea acestei priviri în care strălucește numai bucuria izbândeii și în care nu e nici umbra unei dușmăanii pentru o chinuire nemeritată.

Iartă-mă, Tric, iartă-mă...

NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ

Doamnei Eliza I. Brătianu

Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mișcări și, nu știu cum să zic: *dar sfios, ori prin urmare sfios.*

În toate clasele primare, urmate la școala din Măgureni, a luat tot premiul întâi, spre bucuria și mânguirea părinților. Că de! nu e lucru puțin, în ziua de *Sâmpietru*, în școala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întâi cu cunună, – Gropescu Niculae“ – să vezi pe domnul învățător că-i pune peste perișorul lui negru cununa de merișor, pe domnul primar că-i dă un teanc de cărți mângâindu-l; și apoi să pleci pe linia satului, tu, mama de-o parte, tatăl de alta, și între voi feciorul vostru, în văzul consătenilor, care zic cu dragoste: „Să vă trăiască! și la mai mare!“

La sfârșitul școlii, domnul învățător Irimescu a zis că e păcat, că așa băiat cu tragere de inimă la învățătură să nu meargă mai departe; iar neica Andrei Gropescu, de la *Sâmpietru* până la septembrie s-agândit și s-a răzgândit în toate felurile, – a luat sfat și de la unul și de la altul.

Învățătorul i-a spus precum văzurăți: și tot așa își zicea și el în ceasurile de trudă și de obidă, când vedea că munca

lui și a Stanei, nevستی-sii, n-avea nici un spor, pentru casa lui împovărată de patru copii: Niculăiță de unsprezece ani, două fete gemene de trei și alt băiat în brațele Stanei.

Arendașul, conu Epaminonda, i-a spus că învățătura multă mai rău *utravește* sufletul omului, că *tere* cheltuială mare și dezgustă pe om de munca pământului; i-a dat și pildă pe Ghițică al popii, care a urmat la liceu șase clase și a ieșit un apelpisit și un derbedeu, de a speriat comuna; și tot așa își zicea și neica Andrei, când se gândea la lipsa lui de mijloace și la ajutorul ce puteau să-i dea de aci încolo brațele lui Niculăiță. Că și dacă nu era prea voinic, dar era tare dibaci la mână și moștenise de la bunică-su, moș Sandu Gropescu, aplecare la dulgherie.

După moartea bătrânului, sculele fuseseră urcate în podul casei, iar „iscoada de Niculăiță“, care la moartea bătrânului era un noduleț abia de patru ani, dase într-o zi peste ele; și cu toate dojenile mamă-sii: „Dă-te jos d-acolo, proclete, că dă tat-tu peste tine și-ți moaie oasele“, copilul – care acum își aducea aminte ca prin vis de unchiașul care lucrase stâlpii porții – când și când da fuga în pod la sculele bunicului. Și încet-încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mâine o morișcă de speriat ciorile, care prăpădeau cireșul din coastă, – până când într-o zi, când s-a întâmplat de-a pierdut tat-su codârla de la căruță: „Taică, îți fac eu una la fel“. Și s-a pus Niculăiță pe lucru, și, din lemne vechi de prin curte, a făcut întâi cotocii, pe urmă spetezele și, după ce le-a încheiat frumos, a ieșit o codârlă, de s-au crucit și tat-su și mamă-sa și vecinii...

Da, lipsa de mijloace, îndemânarea băiatului la dulgherie și teama părintelui de pierderea acestui ajutor de mare preț, au dat greutate sfaturile lui conu Epaminonda; și a rămas Niculăiță acasă, la munca câmpului.

De puțin rău, lui nu i-a părut, că-i plăcea și munca la câmp și mai ales dulgheria... La câmp, când păzea boii cu

alți băieți de seama lui, se juca și el cu ei; dar mai drag îi era să se răslețească de-o parte și să se uite cu băgare de seamă la ierburi și la lighioni. El era cel care îi învăța să scoată din găuri păianjeni și greieri cu un glonțișor de ceară legat de ață.

Băieții ceilalți stăteau ce stăteau lângă dânsul, apoi porneau la alte jocuri; iar el rămânea singur să supravegheze cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decât ele, ori se târa binișor pe brânci, să vadă ce face lăcusta de țârâie așa de tare.

Și au trecut așa an peste an, în totul șase, și a ajuns acum flăcău de șaptesprezece ani, frumos și așezat, dar sfios...

La dulgherie acum se pricepe bine. Stâlpii care stau grămadă sub șopron, pentru ulucile din față, pe care, dacă i-o învrednici Dumnezeu, le ridică la anul – el i-a făcut: cosoroaba de la prispă, care putrezise la un cap, el a înlocuit-o, furca maică-si el a încrestat-o; și să vă arate Salomia, fata lui Pârvu Miu, vecinul, donicioara nouă, cumpărată de el din oborul de la Sfântul Ilie și tot de el înflorată cu fierul ars... Minune, nu altceva!...

Ar fi, după cum vedeți, o pildă de băiat fericit, dacă până în timpul de față ar fi găsit omul meșteșugul să stăpânească toată fericirea ce i se cuvine, – și n-ar avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorâtă din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor...

Dar amărăciunea lui Niculăiță a izvorât și din firea lui iscoditoare, deosebită de firea celorlalți... Încă de pe când era copil i-a jucat renghiuri... De câte ori nu l-a urechiat tat-su pentru că-și pierduse o jumătate de zi, uitându-se cum mâncau ori cum își făceau gogoșile viermii de mătase, pe care-i creștea maică-sa? De mai multe ori a mâncat bătaie, pentru că – în vremea când el urmărea câte o gânkanie – boii pe care era trimis să-i păzească, intrau

din miriște ori din izlaz, în vreo holdă. De câteva ori a fost trezit de arsura unei nuiiele, însoțită de o înjurătură: „Mă, ești cu dușii de pe lume? Nu vezi că ți-au intrat boii în porumbul meu?” Dar nici dojana aspră a părinților, nici bătaia pentru plăți de ispașă, nu l-au putut vindeca...

Astea însă le-a răbdat Niculăiță fără mare supărare. Ceea ce era mai greu de răbdat, era batjocura. Că încet și treptat a ajuns de batjocură.

De două ori i se întâmplase să vadă pe câmp cum un bărzăune negru-galben se luptase cu un păianjen mai mare decât dânsul, cum îl biruise și cum îl luase între labe și zburase cu el. Vederea acestei lupte, care i se păruse cumplit de crâncenă, atât îl mișcase, încât a povestit-o și altora. – „O fi!...” răspunseseră unii. Tat-su răspunsese cu dojană: „După drăcii de astea caști gura de plătesc eu gloabă, tutuitule!” Iar cei mai tineri: „Muscă să prinză păianjini! Mă, da' grozav știi să le mai croiești!”

Altădată a sărit ca mușcat de șarpe și a început să strige la alți băieți, care erau mai departe. Când au venit băieții și l-au întrebat de ce i-a strigat, le-a povestit înspăimântat că a văzut o lăcustă, de-ale de le zice *călugăriță*, cum odată s-a zbârlit, a bâzâit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea și a început s-o mănânce.

– Unde, mă?

– Uite colea.

– Unde, mă?

– Colo, lângă măracinele ăla... mai la stânga...

S-au plecat băieții cu toții, s-a plecat și el, s-au uitat, dar n-au găsit *călugărița*. Iar unul dintre ei:

– Hai, mă, încolo, să ne isprăvească Marin istoria cu Frusina. Nu-l știți pe Niculăiță? Mă, să te duci la popa Alecu, să-ți citească o moliftă.

– Să n-am parte de...

– Nu te mai jura, mă, degeaba.

Într-o zi, cum sta pe un scăunel, creștând un băț cu briceagul, văzuse în stratul de mărar de lângă dânsul pisica lor, pe brânci, la pândă după un stol de vrăbii, care, la patru-cinci pași de ea, ciuguleau pe jos, ciripind, niște mălai risipit. Uitându-se cu luare-aminte la pisică, o văzuse căscând puțin gura și o auzise lămurit făcând din gâtlej ca vrăbiile. Parcă ar fi vrut să le ademenească, să vie înspre locul unde era pitită. Și în adevăr vrăbiile se duseră după mălai înspre dânsa. O văzuse cum își încorda picioarele și când a judecat că sunt destul de aproape, hârști! odată s-a repezit și a prins una în gheare. Seara a povestit la poartă cele văzute și auzite. Era de față și Pârvu Miu și fii-sa, Salomia și lea Manda, mama Salomiei, și moș Grigore, alt vecin.

– Cum le vezi și le auzi numai tu pe toate, mă Niculăiță? a întrebat moș Grigore zâmbind. Iaca, eu sunt om de merg pe șaptezeci și patru de ani, dar pisică să facă din gât ca vrăbia n-am auzit.

– Moș Grigore, nu știu alte pisici; dar a noastră face. Am auzit-o, uite, cum mă auzi dumneata.

– Mă, o să-ți scornească lumea o poreclă. O să te pomenești odată cu unul: „Niculăiță Minciună“, și așa o să rămâi.

Salomia a început să râză cu hohote, zicând de câteva ori, parcă înadins, ca nu cumva să uite: „Niculăiță Minciună“...

...Și n-a mai trebuit să se găsească altul, să-i scornească porecla proorocită de moș Grigore cu o povață părintească... „Niculăiță Minciună“ o să fie de acum încolo pentru tot satul... Și, negreșit, îl doare când i-o spun băieții; iar când Ghiță al popii l-o lua în zeflema, întrebându-l: „ce-ai mai văzut, mă Niculăiță?“ și i-o spune în hohotele de râs ale celorlalți, c-a văzut și el greiere prinzând o cioară și mâncând-o, – Niculăiță o să se

rușineze și o să înceapă să se îndoiască el însuși dacă a văzut și a auzit cu adevărat ce știe, de vreme ce acest om deștept, care făcuse șase clase de liceu, nu-l credea.

Și azi așa, mâine așa, dojana părinților pentru vremea pierdută degeaba „după prostii și după gângăni“, neîncrederea unora, batjocura altora au închis inima băiatului și l-au făcut tăcut și sfios... Un singur om era de se-nțelegea cu el: bietul Isaia ciobanul – și a murit și ăla...

Dar durerea cea mai mare a lui Niculăiță venea tot din zâmbetul de neîncredere al frumoșilor ochi ai Salomieii... Că pe băieți putea să-i ocolească. La han, despre partea băieților, putea să se uite fără să intre în horă; și în munca cu sapa ori cu tesla găsea, împotriva înveninării pe care i-o aduceau zeflemelele lor, doftorie – de parcă i-o lua cu mâna. Dar același leac era fără nici o putere față de durerea pe care i-o pricinuia zâmbetul batjocuritor al fetei, – zâmbet, după care nu trebuia să alerge o dată pe săptămână la han, că-l avea acolo, peste gard, la fiecare ceas al zilei; iar duminica, la han, peste acest zâmbet se adăugau glumele și limbuția lui Petrică a lui Stan Pașalan, care urmărea stăruitor pe Salomia...

La câțeva vreme după întâmplarea cu moș Grigore, într-o după-prânz, Niculăiță și-a făcut drum spre casa învățătorului. L-a găsit în livadă, culegând prunele. Întâi s-a sfiit să-i spuie la ce venise și a început să culeagă și el în rând cu ceilalți. Dar pe urmă, fiindu-i teamă că prea întârzie și, folosindu-se de o clipă când se găsea numai cu învățătorul mai la o parte, a îndrăznit să-l întrebe:

- Domnule, nu te supăra, dumneata știi multe...
- Ei?... a întrebat Irimescu, văzând că nu mai urmează.
- Uite ce e... dumneata știi multe, c-ai învățat carte multă... Nu e așa că pisica face ca vrăbiile?
- Cum ca vrăbiile?
- Face din gât ca vrăbiile...

Învățătorul s-a uitat la el cu luare-aminte; iar Niculăiță a urmat:

– Și mă gândeam că poate ai dumneata vreo carte în care scrie că pisica face din gât ca vrăbiile... și-ți lucrăm și eu la vreo ulucă... la ceva...

– N-am nici o carte în care să scrie bazaconii d-astea, mă Niculăiță...

I-a părut rău grozav la întoarcere, rău de tot... Tii! să fi avut domnul învățător o carte așa... să fi adus pe Salomia, să citească ea... cu ochii ei... Că poate că altă dată nu mai râdea, cum râsesse atunci, la poartă, când cu vorba lui moș Grigore, râs frumos, care în pieptul lui se prefăcuse în junghi...

A doua zi, după ce a lucrat la niște zăbrele, a presărat mălai prin locul unde văzuse el vrăbiile și, după ce și-a zgornit surorile, a adus pisica, a luat pe frati-su Ilie lângă dânsul, ca să nu se miște – și s-a așezat la pândă creștând un băț. La scurtă vreme au venit câteva vrăbii, și a început și pisica să facă din gât ca ele... Atunci Niculăiță a început să strige șuiert Salomie, care scutura niște țoale pe prispa casei:

– Salomio, Salomio!

Fata a ridicat capul; și el, stând nemișcat, a șoptit:

– Apropie-te binișor de gard... binișor... Dar Salomia s-a apropiat se vede prea zgomotos, că odată au zburat vrăbiile.

– Le speriași... dar, dacă nu ești prea zorită, treci pe poartă și vino-ncoace nițel. Uite pisica colea-n mărar... Vin' s-o auzi cum face.

Era curioasă și fata să auză și a venit. El i-a dat un scăunel și s-a așezat cu un genunche în pământ, lângă dânsa, ținând pe frati-su Ilie alături de el. Și au stat așa alături... au stat... au venit două-trei vrăbii; dar pisica moțăia nepăsătoare... Și cum ședeau așa alături nemișcați,

deodată a simțit Niculăiță că din părul auriu al Salomieii și din sânul ei de fecioară de șaisprezece ani se răspândea un miros de busuioc și de sulfină, mai ademenitor și mai dulce decât toate florile pe care le-ncresta el, decât toate găngăniile a căror cunoaștere îl ispitea; și îmbătat de fericire, a întins mâna dreaptă și-a cuprins-o de mijloc... Dar Salomia, care, pe când se uita la pisică se gândea la deșteptăciunea și la puterea lui Petrică a lui Stan Pașalan, și-a întors capul mirată, a început să râdă și desprinzându-se:

– Zi, d-aia m-ai chemat, Niculăiță Minciună!? și a fugit zglobie acasă.

După ziua aceasta i-a lucrat el donicioara, înflorind-o cu fierul roșu, care ardea ca zâmbetul ei necredincios și batjocoritor... Salomia i-a dat și ea niște bete – bete ca toate betele; dar lui Niculăiță i s-au părut că altele asemenea nu mai sunt pe lume.

*

* *

A plecat Niculăiță la oraș, cu căruța cu lemne. Că s-a gândit neica Andrei că tot îi stau boii degeaba acum la începutul lui octombrie... Ce bruma porumb a făcut l-a cărat, prunele asemenea; de arat nu era o bură de ploaie, că era pământul cremene...

A cumpărat omul de la domnul Frim, din pădurea care o taie, trei stânjeni de lemne: când și când să-ncarce căruța cu cât or putea duce boii – și ori să se ducă el la târg ori să măie pe Niculăiță, să le vândă cu ceva câștig. Au încărcat amândoi de aseară mai bine de un sfert de stângen, l-au legat regulat cu lanțul să nu pice și, când mai erau două ceasuri până la ziua, și-a îmbrăcat Niculăiță cojocul; maică-sa i-a strigat de la vatră: „Încheie-te la piept, că e frig”; tat-su i-a adus aminte pentru a patra oară: „Să nu le

dai din unsprezece lei nici o para mai jos – să fii cu ochii în patru să nu te-nșele frunul, că tu ești cam tutuit!“...

Era întuneric beznă; dar Niculăiță nu știa ce e frica, nici urâtul. Pe tot drumul, treisprezece kilometri, mai mult în căruță, sus pe lemne a stat, fluierând încet, cu ochii la stelele grozav de strălucitoare în această noapte limpede de răcoarea toamnei. Îi erau dragi lui stelele toate și-l învățase răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare. Și cum venea înspre răsărit, a văzut cum s-a ivit și s-a ridicat din marginea zării luna nouă, apoi luceafărul de ziuă; pe urmă s-a făcut o geană roșie, s-a deschis fața cerului, s-a tot deschis, stelele s-au topit una câte una, și luceafărul, și cornul lunii; iar în dreapta locului, unde se ivise geana roșie, au început să iasă sulii aurii, ca părul Salomei...

Când a ajuns la oraș, soarele era sus... Cârciumarul de la bariera orașului l-a întrebat cât cere pe lemne.

– Unsprezece lei, a răspuns Niculăiță. Iar negustorul căruia nu-i trebuia, că el avea lemne, după ce s-a uitat bine la marfă, a zis:

– Face, că sunt lemne bune de tufă curată. Și, după ce s-a uitat și în ochii băiatului, i-a dat o povață: „Mă, băiețuș, tu să ceri pe ele cincisprezece lei, să ai de unde lăsa“.

Acum trei zile să fi venit Niculăiță cu lemnele astea la târg, numaidecât le desfăcea, – că nepriceperii lui la negustorie i-ar fi venit într-ajutor vântul pizmaș, care a bătut până ieri dimineța; dar azi, soarele cald care l-a făcut să-și scoată cojocul, îi strică vertul mărfii... Unul îi dă opt lei, altul zece, altul zece și șase bani; dar nu le dă și umblă prin oraș până la ziua-jumătate.

– Dar ce, tu ești turc, să nu lași nici un ban din cât ai cerut? îi răcnește un brutar. Trage înăuntru-n curte.

– Dar să știi, unsprezece lei, jupâne.

După ce le descarcă Niculăiță și le așează unul câte unul, sfert regulat, brutarul îi numără în gologani zece lei și jumătate.

– Păi , ne-a fost vorba unsprezece lei, jupâne.

– Dar ce, ești turc? dacă-ți place; dacă nu, încarcă-ți-le și pleacă.

Niculăiță îi dă banii înapoi și, fără supărare, începe să încarce lemnele la loc, frumos, tacticos, cum le încărcase aseară la pădure.

Liniștea băiatului pesemne că i-a plăcut brutarului, că începe să răză și, scoțând unsprezece lei deplini, îi dă zicând: „Ăsta să știi că e Păcală“.

Niculăiță și-a băgat banii în chimir, își înjugă boii și pleacă... Se gândește că mai bine i-ar fi dat banii în fișice. Așa, te pomenești că la-ntors, de neodihna de peste noapte, îl prididește vreun somn în căruță și i se risipesc gologanii... De aceea, mergând pe uliță, caută cu ochii pe jos, doar o găsi vreun petec de hârtie, să facă banii fișice... Nu caută de prisos: prin dreptul tribunalului găsește o jumătate de coală de hârtie. O ridică, o bagă în sân și, după ce iese din oraș, se suie în căruță, taie hârtia în două; o jumătate o taie iar în două și, scoțându-și banii din chimir, face două fișice: unul de cinci lei, altul de șase. Le bagă frumos în chimirul pe care-l închide cu îngrijire și zice: „Cea! Joian!“...

...Mai târziu, când se înnorează și începe să bată vântul, își pune cojocul pe dânsul și simte ceva rece în sân. E cealaltă jumătate de hârtie neîntrebuințată, pe care n-a aruncat-o. O scoate și se uită la ea. E scrisă de mână și, cum știe să citească, citește: ...făcând aplicația articolului 327, a cărui cuprindere este următoarea: „Cel ce, găsind pe drumuri ori pe uliță lucruri ce nu sunt ale sale și întrebându-se despre ele, le va tăgădui, se socotește că a

comis un abuz de încredere și se va pedepsi cu închisoare de la 15 zile până la 3 luni“...

„Adică cum?“ se gândește Niculăiță – „dacă oi găsi eu în drum, să zicem un galben, să nu fie al meu, care l-am găsit? Dar ce, l-am furat? Nu l-am găsit? Pă ce să-l dau altuia?“ Și citește încă o dată; și când ajunge la „*întrebându-se despre ele*“, deodată duce repede mâna la chimir. Fișicile sunt la locul lor; dar acum începe să se facă lumină în mintea lui Niculăiță: „Dar dacă ăl de l-a pierdut a muncit pe el? Dacă s-a dus la pădure, cum s-a dus el cu tat-su, și i-o fi căzut peste picior un buștean, cum i-a căzut lui tat-su? Dar dacă o fi umblat cât a umblat el prin târg astăzi? Și dacă a schimbat banii pe un galben, ca să-l ducă de pus în salba unei fete ca Salomia?“...

Și aducându-și aminte de o vorbă auzită de mai multe ori de la tat-su: „de banul nemuncit nici praful nu s-alege“, înainte de a ațipi în căruță își zice că el chiar de nu l-ar întreba nimeni, dacă i s-ar întâmpla să găsească o pungă cu bani, ar duce-o la primărie ori la domnul șef de jandarmi.

Cine i-a auzit gândul de i l-a împlinit așa de curând? Că la patru zile după asta întocmai așa i s-a întâmplat. Erau cu toții la porumbiște, tăiau cocenii. La un timp tat-su zice:

– Mă Niculăiță, era vorba să dregi ușa de la podul șopronului și n-ai dres-o. Până diseară, în patru ceasuri, eu zic să faci una nouă...

– Fac.

– Brațele noastre ne ajung aici să dăm gata și să încărcăm până diseară.

– Așa e.

Și Niculăiță pleacă; și ca să ajungă mai degrabă acasă, o taie prin prunii boierești, sare pârleazul din dreptul crucii Căminarului, o cruce înaltă de piatră în marginea șoselei, o coboară la stânga pe șosea; și cum umblă pe poteca din

margine drumului, vede jos, dinaintea lui, un portofel de piele neagră... Îl ridică, îl deschide și vede, și în buzunarul din dreapta și în buzunarul din stânga al portofelului, hârtii de bani, hârtii multe, câte n-a văzut neam de neamul lui... Se uită de jur-împrejur: nimeni... Mult la gânduri nu stă și o pornește; dar, în loc să ție drumul spre casă, sare alt pârliaz și se îndreaptă spre reședința jandermeriei. Mergând așa, zâmbește gândindu-se: „De! să nu-l am acum coala în mână și să spui la lume c-am găsit un portofel cu bani, ar zice că mint“. Oamenii sunt duși la treburile; se întâlnește numai cu copii mici, n-are cu cine vorbi... Ajunge la reședință, deschide ușa. Domnul șef e singur în odaia din dreapta. Tolănit pe pat, citește o gazetă. Din fund se aude cântând un glas de femeie. E glasul cucoanei Steluța, ibovnica domnului șef. O fi lucrând ceva și cântă: „Suspine crude pieptu-mi zdrobește“...

– Ce e, mă? întrebă domnul șef, ridicând ochii de pe gazetă.

– Uite, domnule șef. Venind p-ici pe șosea – că m-a mânat taica acasă, să dreg ușa de la gura șopronului – și așa, am dat prin prunii boierești și am sărit pârliazul din dreptul crucii Căminarului, și cum umblam așa, văz jos o tomoașcă neagră. Zic: „Ce să fie aia?“ Și când m-aplec, uite ce găsi: portofelul ăsta cu bani de hârtie mulți Și am venit de vi l-am adus dumneavoastră că trebuie să se arate păgubașul.

Domnul șef se uită de mai multe ori, când la flăcău, când la banii din portofel și după o lungă tăcere întreabă:

– Mai era cineva cu tine?

– Nimeni.

– Ai spus la alții?

– La nimeni. Am venit p-ici pe poteca din dos, drept la dumneavoastră.

Domnul șef tace, apoi:

– Ia ascultă, mă Niculăiță, parcă așa te cheamă...

– Așa.

– Să nu mai spui la nimeni, până nu s-o ivi păgubașul, că te aude spunând cum e portofelul și se scoală vreunul și zice că el l-a pierdut, fără să-l fi pierdut el. Nici mă-tii nici lu tat-tu să nu le spui până nu se arată păgubașul, auzi?

– Auz!

– Bine ai făcut că l-ai adus, bravo! Ești băiat cinstit. Și să știi c-o să spui eu păgubașului să te cinstească frumos.

Niculăiță o pornește spre ușă; dar când e în prag, domnul șef, gândindu-se la procesul-verbal ce va trebui să dreseze, îl mai întreabă:

– Cum te cheamă pe tine?

– Gropescu Niculae.

– Carte știi?

– Știu...

Rămas singur, domnul șef scoate hârtiile din portofel, le numără de vreo trei ori: sunt cinci mii patru sute de lei în hârtii de câte o sută, încolo nimic. Își scoate tabacherea, își face o țigară, o fumează dus pe gânduri, se închină a mirare și, înainte de a începe să scrie, se lasă cu scaunul pe spate și strigă:

– Steluțo!

Dar Steluța cântă și n-aude.

Domnul șef se scoală și strigă din pragul odăii mai tare:

– Steluțo!

– Ei? face Steluța, ridicând ochii de pe bluza la care lucra.

După ce domnul șef i-a povestit istoria toată, după ce i-a arătat banii, au rămas amândoi amuțiți... Gândindu-se la bluzele de mătase, la jachetele, la pălăriile, pe care și le-ar fi putut cumpăra dumneaei pe atâția bani, cucoana Steluța a zis într-un rând: „Cum nu-i găsii eu, Doamne!?” Și iar a tăcut și i s-a dus gândul la ifosele primăresei și ale

Irimeascăi, care se uitau la ea de sus... Într-un târziu a întrebat:

– Ăla de-i zice „Niculăiță Minciună?” Și iar după o tăcere: Și zici că nu l-a văzut nimeni?

Dar domnul șef s-a uitat în ochii ei și n-a răspuns nimic...

*
* *

În vremea asta Niculăiță se și apucase de lucru și scoțând cu cleștele cuiele ușii celei vechi se gândea că maică-sii și lui tată-său tot trebuie să le spuie, n-are încotro.

– Ce lucrezi acolo, mă Niculăiță?

Băiatul ridică ochii, în care a înflorit un zâmbet de fericire de la întâiul sunet al glasului care-l întreabă și vede pe Salomia. E urcată pe un buștean cu brațele pe gard. Vântul îi flutură-n părul auriu și ochii ei verzi, ca apa adâncă și limpede la umbră, zâmbesc a batjocură.

– Dreg ușa de la podu șopronului, răspunde Niculăiță, și se gândește: „Nu, ei nu-i spui, că nu mă crede și o să spuie la alții râzând de mine. Mai bine să afle singură de la alții, când s-o ivi păgubașul“...

S-a ivit păgubașul. E colo, pe linia satului, în mijlocul mulțimii de femei și de copii adunați în jurul lui. Călărețul care a trecut adineauri în buiestru, ăla e păgubașul.

Salomia, care, de pe bușteanul pe care era urcată, vede copiii alergând într-acolo, se coboară și dă fuga la poartă zicând:

– Nu-ș ce s-a întâmplat pe linie, că văd că dau copiii fuga-n sus.

Niculăiță își lasă lucrul și iese și el la poartă. O femeie care vine dintr-acolo îl dădurește:

– E un negustor care cică a pierdut o pungă cu bani și întreabă dacă n-a găsit-o cineva.

Niculăiță se duce grăbit într-acolo, își face loc printre copii și, ajuns lângă negustor, îl atinge de braț și-l întreabă:

– Cum era punga dumitale?

– Un portofel de piele neagră, zgâriat într-un colț, portofel de-alea care se îndoieste așa, cu două buzunare...

Niculăiță zice cu simplitate:

– L-am găsit eu adineauri lângă crucea Căminarului și l-am dus la domnul șef de jandarmi.

Negustorul pare nebun de bucurie, nu știe ce să mai zică. Și pe când femeile se crucesc de mirare, pleacă cu flăcăul spre reședința jandarmeriei, cu droaia de copii după dânșii.

*

* *

Mișcarea neobișnuită în Măgureni. Lume adunată la primărie... Se așteaptă sosirea domnului procuror, care vine să ancheteze cazul la fața locului; și sosirea autorității se așteaptă cu nerăbdare, ca să facă odată lumină în această afacere încurcată, care ține lumea în nedumerire... Ciudată împrejurare! Alaltăieri, marți, pe la toacă, s-a ivit în comună domnul Niță Andreescu, de ține în tăiere pădurea Colfescului, întrebând din om în om, dacă nu cumva i-a găsit vreunul un portofel cu 5400 de lei, pe care l-ar fi pierdut dimineța, când trecea spre vale. Și pe când întreba niște femei din cătunul Manga, s-a pomenit cu Niculăiță, feciorul Gropescului, ăla de-i zice „Niculăiță Minciună“, că l-ar fi găsit el în dreptul crucii Căminarului, că l-ar fi dus la tactul jandarmeriei și l-ar fi dat în mână șefului; iar șeful cică habar n-are. Păgubașul neștiind ce

s-aleagă din arătările băiatului și din tăgada șefului, s-a plâns procurorului, care trebuie să pice...

Și iată-l sosește, singur, numai cu grefierul. Căpitanul de jandarmi, care trebuia să-l însoțească, lipsea, dus la București. Trage la primărie, unde-l așteaptă păgubașul; se supără că nu sunt veniți nici șeful de jandarmi, nici băiatul care zice c-a găsit banii; dă poruncă să trimeată numaidecât după ei; iar până la sosirea lor, cere lămuriri de la primar, de la notar, de la perceptor.

– De! domnule procuror – vorbește primarul – știi eu ce să zic? Asta vorbim și noi între noi de alătăieri... Să mintă șeful!... de!... Sumă mare... cinci mii patru sute de lei... Banul e ochiul dracului... Te pomenești... Dar iar mă gândesc: să bagi pe un om în pușcărie așa, pe vorba unui zănatic...

– Cum zănatic? întreabă procurorul.

Răspunde notarul:

– Păi să vedeți, domnule procuror, băiatul ăsta e cam așa... cum să zic?

– Cum îl cheamă?

– Niculăiță Gropescu, dar lumea îi zice „Niculăiță Minciună”.

– De ce?

– I-a scornit așa o poreclă.

Procurorul, din ce în ce mai intrigat și nerăbdător, întreabă:

– Pe cine ați trimis după ei?

– Am trimis un vătășel; dar iată că vine șeful. Dacă binevoiți să-l ascultați.

Domnul procuror binevoiește.

Ușa se deschide și domnule șef intră, scoate capela, o ține cu mâna stângă, lipită de sabie; și, alăturând călcăile zornăitoare, zice uitându-se drept în ochii procurorului:

– Trăiți!

Autoritatea superioară îl examinează de sus până jos. Constată că e același bărbat voinic, oacheș, de toată frumusețea în uniformă cu întreite galoane. Îl cunoaște de mult, și-l întreabă:

– Ce e, Albescule, cu chestia banilor?

Domnul șef zâmbește, dar cu măsură (a! cucoană Steluțo, meșteră profesoară ești!) și răspunde:

– De! domnule procuror, dacă credeți dumneavoastră că sunt eu în stare de așa ceva – și că trebuie...

Dar domnule procuror a venit să ancheteze; și dumnealui când vine să ancheteze, nu-i place vorbă multă. Dumnealui, când cel căruia îi pune vreo întrebare, nu-i răspunde scurt și se lungește la vorbă, i-o taie. Din experiența dumnealui de doi ani a constatat că asta e cea mai bună sistemă. „Altfel nu mai isprăvești niciodată“. De aceea taie vorba șefului și chiar îl înștiințează:

– Mie, te rog să-mi răspunzi scurt. Unde erai când a sosit păgubașul la reședința jandarmeriei?

– Eram acolo.

– Să vie Andreescu.

Păgubașul Andreescu vine de afară. Procurorul îl întreabă:

– Unde ai găsit pe domnule șef, când te-ai dus la jandarmerie?

– Să vedeți, domnule procuror... după ce m-a întrebat băiatul cum era portofelul meu și am spus că era negru, cu o zgârietură la un colț...

– A! pardon, pardon! Mie ieri la parchet mi-ai spus că băiatul ți-a spus dumitale întâi cum era portofelul. Acum zici că dumneata i-ai spus lui... Uite ici în procesul verbal...

– Să vedeți, domnule procuror...

– Ce să văz? Mie te rog să-mi răspunzi scurt, el ți-a spus dumitale întâi cum era portofelul ori dumneata lui?

– Eu lui.

Notarul înștiințează pe domnul procuror c-a sosit băiatul; și domnul procuror, care e foarte curios să-l vadă, spune păgubașului și jandarmului să aștepte afară, și dă poruncă să i se aducă băiatul... Băiatul intră. E tras la față, cu o frunte largă, sub care sclipesc doi ochi negri, în care tremură parcă o licărire de friguri... Altfel foarte curățel!...

Vătășelul își explică întârzierea:

– Nu vrea să vie, să trăiți, domnule procuror. Abia l-am adus.

– De ce nu vrei să vii, măi băiete?

Niculăiță ridică din umeri... A! de marți după prânz s-au petrecut multe, pe care nu le-ar putea povesti cu șir Niculăiță. Mai ales cele petrecute pe dinăuntru lui. Toate tremură, sclipesc și se sting nestatornice ca fulgerile.

...A ajuns la jandaermerie cu păgubașul și cu alți oameni după ei, între care parcă și primarul... Și a zis zâmbind: „S-a găsit păgubașul, domnule șef“... Și șeful a zis mirat: „Care păgubaș?“... Și el s-a uitat bine să vadă dacă vorbește cu șeful, și a zis: „Păgubașul cu portofelul de l-am găsit lângă crucea Căminarului... de vi l-am adus adineauri“... Și șeful a zis: „Ce, mă, visezi?“... Și el s-a uitat la lume și s-a pipăit și a zis iar... „Adineauri când cânta cucoana Steluța pe pălimar“... Și domnul șef a răcnit: „Ce, mă, ești nebun?“... Și el atunci a simțit că parcă i se rupe ceva în cap, înăuntru, și a zis duios, ca din pragul unei mari primejdii: „Domnule șef, ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e“...

Și domnul șef l-a plesnit cu pumnul peste gură de l-a poditit sângele. Și pe urmă nu mai știe, până unde a venit mă-sa și cu mama Paraschiva care-i descânta și-i da să bea apă dintr-o oală nouă... Era pe prispa casei... Alături era

parcă nea Pârvu Miu și cu moș Grigore, vorbeau cu tat-su... Moș Grigore-l întreba: „Dar ție și mă-sii cum de nu v-a spus nimic? cum n-a dat fuga să vă spuie întâi vouă?“... Nea Pârvu a zis: „Cu ei nu s-a întâlnit, n-auzi? dar fii-mi cum de nu i-a spus nimic? c-a vorbit cu ea după aia?... Și s-a întors nea Pârvu cu fața spre gard și a întrebat: „Așa e, Salomio?“ Și Salomia era urcată pe buștean lângă gard, se uita speriată și a răspuns: „Așa e“... Și el s-a sculat și a răcnit odată: „Uite aici, cu mâinile amândouă l-am ținut – ca lemnul să i se usuce mâinile!“ și pe urmă iar nu mai știe... Parcă a venit ieri primarul și notarul și s-a dus cu ei de le-a arătat unde a găsit portofelul, pe unde a sărit pârleazul, pe unde a dat, pe unde s-a întors.

Astea tot le mai zărește Niculăiță, că sunt lucruri trăite, văzute și auzite. Dar ce nu mai poate zări, e treptata pierdere a simțului realității pe care i-a adus-o îndoiala, neîncrederea tuturor... și indignarea șefului, care nici n-a mai putut să se stăpânească... Sunt câteva ceasuri de când nu mai e așa de sigur c-a găsit în adevăr banii... Venind pe drum cu vătășelul, se silise să-și orânduiască gândurile și să spuie cum s-a întâmplat, de la început...

– N-auzi, mă băiete – întreabă a doua oară domnul procuror – de ce nu vrei să vii?

– De!...

– Cum de!? Faci o pâra contra unui om; viu eu, procurorul, să cercetez faptul; trimit după tine și nu vrei să vii? Ce fel de socoteală e asta!?

– De!...

– Cum te cheamă?

– Gropescu Nicolae.

– Nu-ți zice lumea „Niculăiță Minciună?“

La asta nu se mai gândise Niculăiță. Așa e!!... Lui îi zice „Niculăiță Minciună!“ Vezi dumneata!?

– N-auzi ce te întreb? Îți zice lumea „Niculăiță Minciună?”

– Mi-o fi zicând.

– Cum „mi-o fi zicând?” Îți zice; spune toată lumea. De ce?

– De!...

– Iar „de!”... În sfârșit... Spune cum e cu chestia banilor?

Băiatul se codește: se silește să-și adune mințile risipite... Vrea s-o ia de la început, cum și-a făcut planul venind cu vătășelul...

Se freacă cu mâna pe frunte, înghite în sec... Procurorul așteaptă...

– Uite, domnule... Când mi-a dat mie brutarul...

– Care brutar?

– Brutarul de i-am vândut lemnele în unsprezece lei, azi se-mplinește o săptămână...

– Ce-mi tot îndrugi mie de brutar?... Ce are a face brutarul?

– Să vă spui.

Și Niculăiță tace și iar se silește să-și adune mințile care se amestecă... Domnul procuror se uită cu luare-aminte la tremurarea mâinilor băiatului, la privirea lui rătăcită; și cum e om bun la inimă și milos, și cum a început să înțeleagă, după ce se uită în ochii primarului și ai notarului, zice blând:

– Spune.

– Când mi-a dat mie banii brutaru'... de m-a mânat taica la târg cu lemnele... și am văzut stelele...

Niculăiță tace.

– Spune.

– Că întâi a vrut să-mi dea numai zece lei și jumătate, dar pe urmă... Ghițică al popii mi-a scornit mie porecla, că el nu crede că ia bărzăunul păianjine...

În capul domnului procuror s-a făcut lumină deplină. Nu mai încape îndoială. Se vede cât de colo. Deci, ca să nu piarză vreme multă, îl oprește din povestire și-i zice să mai aștepte afară. După ce băiatul a ieșit, zice celor de față:

– Bietul băiat.

– Eu ce vă spuneam, domnule procuror? zice notarul.

Procurorul stă pe gânduri. Se gândește matur!... Aseară, la club, unde se vorbea de acest caz, Mitică Ionescu, avocatul, zisese: Te pomenești că reclamantul n-a pierdut nici un ban și-și pregătește vreun faliment“... Și cazuri de astea cunoștea destule domnul procuror... Nu mai departe, cazul de deunăzi cu Daradan... Dar atunci băiatul? Dar așa e... băiatului îi spusese o femeie că un om a pierdut un portofel pe care-l caută. Asta a mărturisit-o păgubașul de ieri; iar cum era portofelul a mărturisit adineauri păgubașul, că i-a spus-o chiar el... După matura gândire, domnul procuror face: „hm“ și întreabă pe primar.

– Cât e d-aici până la spitalul din Dălgeni?

– Patru kilometri.

– Spune birjarului să înhame caii și să se ducă un vătășel cu scrisoarea pe care o s-o scriu eu acum, s-o dea doctorului... Să-i spuie și din grâu că-l aștept aici, să vie neapărat...

Și domnul procuror scrie repede: „Doctore dragă... Urcă-te în trăsură și vino imediat până aici... Un caz curios de autosugestie, de telepatie, de *pseudomanie*. Cum însă nu vreau să-mi asum singur responsabilitatea, am neapărată nevoie de avizul unui om competent ca dumneata. La revedere. Vino neapărat că am să-ți povestesc ceva nostim despre Nineta“.

*

* *

Tatăl lucrează la gluga de coceni. Mama, uitându-se din când în când spre prispă, mătură prin bătătură: să fie curat,

că vine popa Alecu. I-a povățuit lumea să cheme popa să citească o moliftă... Descântecetele mamei Uții nu mai ajută la nimic, și ma rău îl îndârjește vorba ei blândă: „Niculăiță mamă, nu te mai gândi la banii ăia, maică... o fi fost vreo vrajă... ți s-o fi părut – farmece fir-ar pe pustii locuri“.

Niculăiță stă pe prispa casei ținându-și între palme tâmplele care-i zvâcnesc și se gândește și nu poate să-nțeleagă, de ce i-au băgat degetul în gură și doftorul și domnul procuror.

Cum o să priceapă Niculăiță, când nici ceilalți care erau de față n-au priceput?...

Doctorul, după primirea scrisorii procurorului, luase cu dânsul volumul de medicină legală al lui Vibert și pe tot drumul citise partea referitoare la cazurile de *pseudo-manie*, atât de frecventă la copii, și văzuse că e o manie care se vindecă, dacă nu cumva e o primă manifestare a unei nebunii care are să progreseze. În *speță*, după ce ascultase pe băiat, pe ceilalți oameni, între care și pe moș Grigore, venit și el la primărie, își făcuse convingerea deplină. Nu mai încăpea nici o îndoială că era vorba de *prodromele* unei alienațiuni în toată regula: vorbă fără șir, oareșcare temperatură, halucinații, lighioni, pisică pe care o aude ciripind, caz tipic... De aceea, după ce sfătuiesc pe părinții băiatului să se poarte blând cu dânsul, aducându-și aminte de o dovadă peremptorie, chemase din nou pe băiat, îl pusese să caște gura și, pipăindu-i cerul gurii cu degetul arătător, zisese procurorului:

– Uite, bagă degetul și pipăie... mai la stânga... Simți o protuberanță a palatului?

– Da, răspunsese procurorul complet edificat. Această ultimă dovadă, venită după explicările doctorului, ilustrate cu citațiuni din autorul la-nedmână, risipiseră toate îndoielile domnului procuror. Urcându-se în trăsură, se felicitase de admirabila idee ce avusese de a trimite după

doctor și, înduioșat de vădita și zgomotoasa deznădejde a păgubașului, dase poruncă primarului, notarului, șefului, încet, ca să nu fie auzit de grupul de oameni, care stau mai departe:

– În orice caz, voi supravegheați. Vedeți dacă vreunul face cheltuieli mai mari decât de obicei...

*

* *

Niculăiță stă pe prispă dus pe gânduri, cu tâmpilele între mâini... Deodată sare în sus... Și-a adus aminte că jumătatea de coală din care făcuse fișicile, i-a rămas în buzunarul cojocului... Și i se pare că aceasta ar fi cea mai puternică dovadă de găsirea banilor. Dă fuga în odaie și caută prin buzunare, caută... Și negăsind hârtia iese în curte și începe să strige la surori... prinde pa frati-su Ilie și-l bate peste mâini: „La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului? la ce, hai, la ce umbli în ale mele?“... Copilul țipă. Mama cheamă în ajutor pe bărbatu-său și amândoi îl cuprind, unul de-o mână, altul de alta. Dar el înjură cu ochii tulburi și se zbate... De pe prispa casei de alături, Salomia se uită cu groază, închinându-se.

În așa stare îl găsește popa Alecu. El a mai văzut de astea și, știind puterea de vindecare a rugăciunii, își petrece patrafirul și începe să citească: „Dumnezeului să ne rugăm, Dumnezeu Dumnezeilor și Domnul Domnilor, făcătorul cetelor de foc și lucrătorul puterilor celor fără de trup, meșterul celor cerești și al celor pământești, pe carele nimeni din oameni nu l-a văzut, nici poate să-l vază“...

Niculăiță suspină adânc și zice cu amărăciune:

– Lăsați-mă.

Părinții îl lasă și el se duce de se așază cuminte pe prispă... De acolo se aud numai parte din cuvintele pe care le citește popa, restul se pierde într-un murmur ușor:

„blestemu-te pe tine duh necurat ca Savaot... și cu toată... Adonai.... Eloii... blestemu-te pe tine... adâncurile cele de pre sub cer... blestemu-te... Gomorenilor... și cu piatră de pucioasă l-a ars... blestemu-te... teme-te, fugi, fugi“...

*

* *

Niculăiță nu mai poate dormi; iese în curte. E seară târziu... Măcar că bate un vânt rece, cerul e limpede sticlă. Luna scapătă, acolo, peste crestele prunilor boierești. Vântul face să tremure așa sclipirea stelelor?...

Și cum stă Niculăiță așa în curte, lângă gardul lui Pârvu Miu, se deschide binișor ușa vecinului... coboară treptele o umbră care se îndreaptă încoace... E Salomia. O cunoaște și orb de-ar fi, de pe pas. Trece între casă și gard spre grădină. Acum e la doi pași de el.

– Salomio! cheamă el duios ca un cântec.

Fata dă un țipăt și se lipește de perețele casei privindu-l cu spaimă.

– Salomio, nu-ți fie frică. N... nu... nu sunt nebun, Salomio... Și nu vreau să-ți fac nici un rău, Salomio.

Ea se uită cu ochii mari, în care nu mai e nici o umbră de batjocură, ci numai groază și zice tremurând:

– Fugi, Niculăiță, mi-e frică de tine... mi-e frică de tine!“.. Și fuge înspre grădină.

*

* *

Cele două umbre care peste un ceas, în fundul grădinii lui Pârvu Miu, stau alături șoptind, sunt Salomia și Petrică a lui Stan Pașalan.

– Mă, stai binișor... Să știi că mă supăr. Ce ciorile! Prea mă strângi tare... Ce, eu sunt de fier?

– Ba nu ești de fier, neică, ești de carne, trupșorul tău de carne e... și numai să-l mângâi așa vrea! dar când te

cuprinde în brațe, parcă tot mi-e frică să nu mi te fure altul, și atunci îmi vine să te strâng, să te fac mică, să...

– Ia!

– Ce e?

– N-ai auzit!?

– Parc-a oftat cineva.

Ascultă amândoi cu luare-aminte; dar nu se aude decât vântul.

– Ți s-a părut.

Nu i s-a părut, dar femeia aude mai de departe... Cel care a oftat acum se duce repede. Încotro se duce, îl mână niște cuvinte auzite de mai multe ori, dar auzite unde?... la școală? la biserică?... cuvinte care dominau în partea întunecată a minții lui și care acum câteva ceasuri au ieșit la lumină, și-i sună mereu la ureche: „Veniți cu mine cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pre voi...”

Îl cheamă cuvintele acestea de colo, din culmea pe care stă ridicată crucea Căminarului... Ajuns sub cruce, își descinge betele de la brâu, le sărută și plânge, plânge... Apoi se uită în sus și de jur-împrejur. Tremură stelele. Suflă vânt rece... Nu mai sunt nici lăcuste, nici greieri... au murit de frig.

Du-te cu bine, Niculăiță, și Dumnezeu să te ierte...

*

* *

Peste o săptămână, când gândaci de care n-a văzut niciodată Niculăiță, îi vor mânca ochii lui negri, frumoși și iscoditori, se vor gândi și vor vorbi despre dânsul fiecare după cum se va pricepe.

Cuconu Epaminonda, ca vrednic urmaș al lui Platon și al lui Aristot, va explica proprietarului, care va fi citit în gazetă că la moșia dumnealui s-a spânzurat un băiat:

– Da, da, a lui Andrei Gropescu... Era nebun săracu... Dacă vă aduceți aminte, un băiețel frumușel... udata la

Simpetru, la împărțirea de premiile... Tocmai me vurbeam cu nevasta.. De la fasolica lu'tat-so udata la învățătura multa, asta aduțe utrava în sindzele...

Proprietarul, după matură gândire, o să răspundă: – Asta așa e.

Salomieii o să-i fie urât, uitându-se în curtea de alături, de unde va lipsi cu cine să-și treacă vremea până la întâlnirea cu Petrică...

Neica Andrei, uitându-se la grămada de bulumaci de sub șopron, o să se gândească cu durere că zăbrelele nu sunt ispărvite toate și c-o să trebuiască să ducă iar în pod sculele lui moș Sandu...

Iar biată mama lui Niculăiță o să se bată cu pumnii în cap pe prispa casei, jelindu-se:

– Că era bun și blând și nimănui nu-i făcea nici un rău... că dacă îi ziceam să taie o pasăre, zicea: „Dă-o, maică, lui moș Grigore, că eu nu pot...” Lume, lume, ticăloasă...

Dar ori că și-ar zice ei *ticăloasă*, ori c-ar zice lumii, dreptate n-ar avea. Că ea ce vină are? Iar lumea de două mii de ani tot s-a îndreptat. Că azi oamenii, dacă nu ești la fel ca dânșii, nu te mai răstignesc ei cu cruzime – ci (mai ales dacă nu le ești o prea mare primejdie), te duc fără multă răutate, ba poate chiar cu compătimire, să te răstignești singur... Și tot e o îndreptare...

PRIVIGHETOAREA

– Ce ai nene Iorgule? parcă ai fi supărat.

– E!...

– Ba nu zău, ți s-a întâmplat ceva?

– Mi s-a întâmplat o ticăloșie... Nici nu știu cum să-ți spui... Știi că prin fundul curții mele trece iazul morilor. Când n-am ce face, dau cu undița la pește. Am acolo, în stânga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat) o adâncătură, în care arunc în toate serile câte o bucată de mămăligă, ori câte un pumn de grâu fiert: nadă la pește... Și uneori, când e apa merie, mai ales acuma primăvara, se dă bine și prinz... nu cine știe ce pești mari, dar în sfârșit: cleni, mrene... Am prins de multe ori și măricei – așa, cât un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar; n-ai dat cu undița niciodată... E păcat... La mine acolo, e frumos de tot: o umbră deasă și răcoroasă, și apa aia care curge lin printre sălci pletoase... Să vii odată să vezi... Acum, eu am undițe sistematice, de se strâng, se fac baston; dar aici, în iaz, nu le întrebinez, că prea sunt lungi... Iau câte o nuia de alun, îi pun ață, plumb și cârlig, și gata; iar când plec de acolo, înfășor ața pe nuia și o bag într-un tufiș de răchită. În tufișurile astea și în sălciile de pe marginea iazului vin privighetori și cântă toată noaptea... Foarte de multe ori, când stau liniștit la pescuit, vin săracele până

lângă mine, aproape de tot să le prinzi cu mâna, parcă ar fi oarbe: umblă după ouă de furnici și după râme... Ce e azi? joi. Alaltăseară, marți, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor, să le ascultăm. Nu cânta una, cântau zece, cincisprezece; răsună tot zăvoiul... Și cum era o lună ca ziua și mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întrebi pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cânta... Doamne, Dumnezeu!... De câte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei, să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea – fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!... iar când isprăvea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă... Și din crină îi răspundeau altele și altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Și ne întrebam cu toții, dacă o fi adevărat că toate viețuitoarele de pe pământ se trag dintr-o tulpină și că s-au deosebit unele de altele, numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut, – ce fel de împrejurări au fost alea, care au putut sili privighetoarea să ajungă să cânte așa, iar cârsteiul bunioară să hârâie, ca un ceasornic de buzunar când îl întorci? Mare taină! E!... Pe la douăsprezece ne-au plecat mosafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne-a zis nouă „bună seară“, a făcut bezele înspre salcia pletoasă, strigând: „La revedere, puică, pe mâne seară!“

Și au venit și aseară; dar în salcie nu mai cânta privighetoarea... Se auzeau în zăvoi, dincolo, peste iaz, o mulțime; aci însă nu... Ne gândeam că poate și-a găsit soția și s-o fi dus după ea în zăvoi; și ne silea s-o recunoaștem de pe cântec; dar, ori că era prea departe și nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cântă toate la fel; dar lucru hotărât, lipsea un sunet; n-auzeam pe nici una făcând: clings! Țsta nu-l auzeam și să vezi de ce...

Azi-dimineată, neavând treabă, mă scobor la gârlă. Lăsasem în ajun undița acolo într-un tufiș... O caut: nimic. Zic: să știi că mi-a furat-o cineva. Când mă uit mai bine, o văz mai deprate pe jos. Dau s-o ridic: ața deșirată de pe băț și încurcată în richită. Mă iau după fir și ce să văz? Parcă și acuma mi se sfâșie inima... Lăsasem râma în cârligul undiței: și biata privighetoare, umblând după demâncare, a înghițit cârligul!... Sărăcuța! cât trebuie să se fi zbatut, cât trebuie să se fi chinuit!... Acuma sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochișorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea! Sunt așa îmtâmplări absurde care-ți turbură mintea, îți zdruncină credința... Auzi dumneata moarte: cu cârligul înfipt în gușulița aia, care scotea sunetele alea dumnezeiești! Auzi dumneata, cum am răsplătit eu păsărica aia nevinovată, pentru că ne desfătase cu viersul ei! Când mă gândesc, îmi vine nebunie; dar ce nebunie!... Ah! ochișorii ăia negri pe care năpădiseră furnicile!...

INIMĂ DE TATĂ

Conu Nae stă în pridvorul caselor de la vie și-și face țigări din cutia de bectimis. Cum stă de le răsuțește tacticos, le lipește ducând limba de-a lungul foitei, le taie cu foarfecele firele de tutun care ies la capete și le așează una lângă alta în capacul cutiei, – ar vrea să pară liniștit; dar nu e: se vede după cum își face uneori mâna pâlnie peste ureche, ca să asculte de nu se aude uruit de trăsură pe podișca de la poarta obrației, și după cum se uită din când în când cu băgare de seamă spre peticul de șosea, care se zărește printre ramurile ulmului. Al naibii ulm! o să puie să-l taie că împiedică vederea... Țigări își face dinadins, ca să-și potolească neastâmpărul, c-a fluierat de mult trenul ajuns la oraș și de mult a trecut jumătatea de ceas în care trăsura trebuia să sosească de la gară la vie. Cucoana Frosa e mai liniștită, poate pentru că, cu pregătirile mesei, nu-și dă seama de timpul trecut (nici nu s-a uitat de zece ori la ceasornic ca conu Nae) – poate și pentru că cel așteptat nu e Lică, primul născut, ofițerul ei, dragostea ei cea mare... Cel așteptat e Mișu, favoritul tatălui, asemenea lui prin firea blândă și visătoare, prin îndemânarea la orice meșteșug, prin toate însușirile și toate slăbiciunile (până și patima vânătorii), moștenite de la el cu atâta credință... Și-i tremură mâinile lui conu Nae, gândindu-se la plăcerea ce o să-i pricinuiască băiatului

toate sculele de vânătoare: pușca, geanta, jambiere, două sute de cartușe făcute gata cu mâna lui la mașină, așezate cu orânduială în odăița lui...

De venit trebuie să vie, c-a depeșat; dar se vede că s-a întâmplat ceva la cabrioletă... desigur iar uluba din dreapta... și i-a spus de trei ori vizitiului să treacă cu ea la fierar, să-i puie un lăntșor la cui, să nu mai saie, sau... Și conu Nae strigă spre bucătărie:

– Dragă!

– Poftim? întreabă Frosa, ivindu-se în pervazul ușii.

– Nu cumva ai spus lui Gheorghe să târguiască ceva din oraș?

– Da, i-am dat o însemnare să-mi ia niște lucruri de la băcănie.

– Aha! face conu Nae dumirit și-și urmează făcutul țigărilor. Așa da, acum înțelege întârzierea: mocăitului de Gheorghe... Și iar își aruncă ochii spre șosea... Al naibii ulm! o să puie să-l taie că împiedică vederea...

Șase luni de când nu l-a văzut, șase luni lungi ca șase veacuri! Iar acum conu Nae zâmbește cu blândeță, nu țigării la care se uită răsucind-o, ci gândului că trebuie să-i fi crescut lui Mișu mustăcioara, pe care de la vederea din urmă se căznea s-o răsucescă, ștregarul... Că grozav își iubește conu Nae pe Mișu lui. Și pe cel mare îl iubește, nu e vorbă, că e chipeș, frumos, mândru, leit coana Frosa. Când calcă Lică de-i sună durița de la pinten, drept, falnic, cu capul sus, cu pieptul lat, parcă se lărgește ceva și-n pieptul adus al lui conu Nae... E! dar altfel de dragoste are pentru Mișu. Mișu e tot el la tinereță, cu înfățișarea lui, cu sufletul lui... Și parcă n-are cuvinte să mulțumească lui Dumnezeu că ce n-a învățat el în vremea lui, o să învețe acuma Mișu... Că s-a însurat târziu conu Nae, la 46 de ani, și multă vreme l-a frământat și l-a chinuit grija că nu i-or trăi copiii târziu făcuți; dar Dumnezeu a fost bun, iacă:

pe cel mare l-a văzut locotenent, cu cariera făcută, iar cel mic și-a isprăvit liceul, și-a luat bacalaureatul și acum, de doi ani, urmează la medicină... Și, când a fost la București acum șase luni, gazda i-a spus că n-a mai văzut băiat așa silitor, care toată ziua și toată noaptea să citească, iar profesorul că are mare îndemânare la disecție. L-a ascultat băiatul și i-a priceput sfatul pe care i l-a dat întotdeauna: „Ferește-te, fătul meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună“... L-a ascultat băiatul și poate c-o să-l asculte și Dumnezeu, la care se roagă în toate diminețile și serile și peste zi de-atâtea ori, să-l învrednicească să-l vadă și pe ăsta doftor. Că el datoria și-a făcut-o... După ce s-a însurat, n-a mai știut de altă grijă decât de-a casei și de-a copiilor. Toate dorințele și le-au înfrânat și coana Frosa și el, – ea mai cu seamă, care era mai tânără și care a primit să se retragă aici, la vie, numai ca să agonisească ceva copiilor... Și iacă le-au agonisit... nu rămân fără nimic; casă în oraș, via asta aproape ca o moșie și ceva bani...

La asta se gândește conu Nae, de-și lasă acum țigara jos și-și face cruce; iar când ridică ochii, acolo, la zece pași înaintea lui, vine încet cabrioleta urcând la mal. Repede-repede, cât îl îngăduie cei aproape șaptezeci de ani, scoboară scara, strigă sastist pe coana Frosa: „Dragă, dragă!...“ strigă tremurând spre cușca cățelei: „Diana, a venit Mișu“...

Diana vine repede și trage salturi chefnind de bucurie împrejurul trăsुरii, slugile au ieșit pe prispa bucătăriei, iar părinții primesc băiatul în brațe, cu ochii strălucitori de bucurie...

*

* *

Conu Nae nu mai înțelege nimic... Atâta vreme de când se frământă în zadar să priceapă pricina schimbării

copilului lui. Mișu lui... Unde e Mișu lui? Că nu e el, tânărul grav, serios, care acum aproape o lună s-a scoborât din trăsură în brațele lor, rece, străin, fără un cuvânt către dânsul, fără o mângâiere Diane, fără un strigăt de bucurie la vederea orânduiei sculelor de vânatoare... Nu e a lui Mișu fruntea asta neclintită; nu sunt ai lui ochii ăștia nepăsători... Unde sunt ochii lui care priveau stăruitor asupra lucrurilor cu drag, cu dor de pricepere? Nu e Mișu lui băiatul ăsta care răspunde cu monosilabe la întrebările lui, la aducerile lui aminte despre lucruri de care vorbea cu drag odinioară, la toate stăruințele lui de a-l face să vorbească... Zadarnic cherlăie Diana de dorința de a pleca la vânatoare, zadarnic i-a spus el de câteva ori că, plimbându-se prin vie, a dat peste un stol de potârniche care-și au storiștea acolo, – de când a venit n-a pus mâna pe pușcă. Stă, ia uneori o carte, citește câțva, curând o închide, o aruncă la loc și tace cu ochii duși în zare... Nici silințele coanei Frosii n-au fost de vreun folos. La întrebările ei, băiatul a răspuns cu răceală: „N-am nimic, poate preocupările examenului“...

Dar pentru sufletul de tată al lui conu Nae, ăsta nu era un răspuns mulțumitor. Și se gândea bătrânul la toate primejdiile, bolile de care i-l scăpase Dumnezeu. Și-și aducea aminte nopțile de veghe, aplecările peste pătucul lui ca să-i asculte răsuflarea...

Deunăzi, cum băiatul pornise devală în liveze, conu Nae s-a luat după el. Când l-a ajuns, l-a rugat să stea jos și a încercat din nou să-l facă să vorbească.

- Mișule tată, ce ai tu?
- Nimic.
- Ți-e grijă de examene?
- Poate...

Bătrânul i-a luat mâna în mâinile lui și, punându-și în glas toată blândețea sufletului, iar în privire dragostea de care tremura:

– Tu ai ceva, fătul tatii, ai ceva... nu se poate... spune-mi mie. Nu te sfii... De ce te sfiești de mine?

Încercă să râdă:

– Ha-ha! știi eu ce trebuie să fie: vreo fată... o păreche de ochi frumoși rămași la București.

– Ce idee! răspunse Mișu cu răceală.

– Poate ești bolnav, spune, fiul tatii, nu te sfii. Boala e lucru firesc... e rău să ascunzi.

Și față cu răspunsul băiatului făcut cu același glas străin:

– N-am nimic... nimic... nimic..., Bătrânul zisese cu durere:

– E păcat că te ascunzi de mine... e păcat!...

*

* *

Sunt cinci seri de când conu Nae iese binișor în vârful degetelor și merge la fereastra odăii lui Mișu, să vază ce face. Lumină în casă, se poate vedea printr-un loc unde perdeaua nu e bine căzută. Băiatul, cu capul rezemat într-o palmă, citește. Atunci se-ntoarce și întreabă în dreptul ușii fără a intra:

– Nu dormi, Mișule?

– Nu.

– Ce faci?

– Citesc.

Nici vocea parcă nu e a lui. Și altădată îl întreba așa și tot așa îi răspundea: „nu... citesc“: dar în amândouă cuvintele era ceva duios, dulce, mângâietor, parcă mulțumirea de grija ce i-o purta. Acum aceleași două cuvinte: „nu... citesc“... au un sunet mort, fără înțeles, ca sunetul unui ban plesnit...

Și conu Nae simte cum i se urcă pe spinare un fior rece ca-n față unui lucru de groază... A citit odată coana Frosa

în foiletonul *Universului* o istorie așa, în care unul, care semăna grozav cu altul, l-a omorât și a venit să se dea drept dânsul. În tăcerea nopții și cu sunetul straniu al vocii băiatului încă în auz, conu Nae intră în odaia coanei Frosii, închinându-se grăbit...

*

* *

Mișu e dus în vie; și-a luat o carte și-a plecat în vie. Din odaie, ochii lui conu Nae l-au urmărit cum se ducea încet la mal, pe răzor, până a pierit. Bătrânul se scoală și trece în odaia băiatului. Pe masă, pe policioara din perete, pe scaunul de la căpătâiul patului sunt cărți. Ce de cărți! Și se gândește bătrânul că greutatea atâtor lucruri de învățat poate să întristeze și să îngrijească până într-atâta sufletul băiatului... Toate sunt cărți franțuzești, unele cu chipuri înfățișând oase, mușchi, vine; unele, animale; astea rădăcini, ierburi, flori – cărțile lui de medicină; iar altele fără chipuri, însemnate de băiat cu semne, cu sublinieri doveditoare că le-a citit.

Ce-o fi scriind în cărțile astea? se-ntreabă bătrânul, luând una și silindu-se să-i priceapă titlul. *De la quadruple... racine... du principe... de la raison suffisante...* O deschide și-i pare rău că nu știe destul franțuzește ca să poată înțelege părțile subliniate... Ce să înțeleagă el, care n-a citit nici românește decât cărți bisericești, cronicarii, Cei trei mușchetari, Corina sau Italia și din când în când vreun număr din Economia rurală?... Și se căznește să traducă: *De la*, despre;... *quadruple*, împătrita;... *racine*, rădăcină... *du principe*, a principiului... *de la raison suffisante... raison suffisante...* asta nu știe. El, Mișu, trebuie să știe... Pune mâna pe altă carte... și aici sunt însemnări... Citește titlul, tot franțuzească: *Les mensonges conventionnels de notre*

civilisation. A! iaca și o carte românească. M. Eminescu, poezii... Și aici sunt sublinieri... Citește strofa însemnată:

*A fi?... nebunie și tristă și goală,
Urechea te minte și ochiul te-nșeală.
Ce-un secol ne zice ceilalți o dezic...
Decât un vis searbăd mai bine nimic.*

Conu Nae întoarce foile nedumerit. Iacă iar ceva însemnat:

Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi...

Și iar însemnat:

*Din haos, Doamne, am apărut
Și m-aș întoarce-n haos,
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.*

– Mi-e sete de repaos?... îngână încet bătrânul...

Pe scaunul de lângă pat e altă carte cu un cuțit de tăiat foile într-însa... tot franțuzească... *Le monde... comme volonté... et comme représentation...* O deschide și o răsfoiește. A! uite aici sunt pe margine lucruri scrise de mâna lui Mișu... Se duce lângă fereastră; își pune ochelarii și citește, silindu-se să înțeleagă:

Da, puterea mistuitoare a înțelegerii, care nimicește lucrurile învățate... o parte din obiect topită în subiect, mistuită în flacăra înțelegerii... Unde poate duce înțelegerea totului... reducerea întregului spațiu la un punct și nici atât... a întregii veșnicii la o clipă și nici atât... confundarea desăvârșită a obiectului cu subiectul, dacă nu la o desăvârșită indiferență, la neființă?... Și

atunci de ce această strădanie, de ce această frământare, când această neînțelegere mi-o pot procura de acum, de îndată, cu o mișcare, cu o singură apăsare pe trăgaci?...

A! cum pică cartea din mâinile tremurătoare ale bătrânului, galben ca turta de ceară. Azi dimineață l-a văzut umblând cu revolverul... Vrea să strige: „Dragă!... Frosino!“, dar nu poate, îl împiedică un nod în gâtleej... Împleticindu-se, iese din odaie, scoboară scara, intră în vie și începe să urce grăbit răzorul, cu mâna dreaptă sprijinindu-se de araci, cu cea stângă, apăsându-și pieptul în dreptul inimii... și urcă... și urcă... I-e milă lui Dumnezeu de bietul bătrân. Ar fi prea dureros să urce coasta până-n vârf. D-aia arată vederii lui întunecată, acolo, la jumătatea drumului, pe Mișu, citind sub un nuc, pe brânci, cu capul între mâni. Bătrânul stă locului, răsuflând din adânc, trecându-și mâinile peste ochi, parcă pentru a se încredința că nu visează; apoi se apropie de băiat, șade jos, silindu-se să-și astâmpere bătăile inimii.

– Te-a obosit, zice băiatul cu nepăsare.

– Da, răspunde bătrânul... N... n... nu mai merge...

Apoi, când s-a mai liniștit, începe rar cu o voce gravă:

– Mișule, fătul tatii, lasă cărțile alea că nu sunt bune...

Cartea va să fie omului prieten, nu dușman... Din carte va să învețe omul, – cum zice Miron Costin, cronicarul, în predosloviea lui, să cunoască pe Dumnezeu și laude să-i aducă pentru toate ale lui cătră noi bunătăți.

Băiatul se uită la bătrân care urmează cu seninătate:

– Prieten, nu dușman... și cărțile astea îți sunt dușmani. dacă-ți sădesc și fac să-ți încolțească în minte gânduri pizmașe ca alea care le-am cetit adineauri scrise cu mâna ta... slova ta... dușmani dacă ponigresc bunătatea lui Dumnezeu și frumusețea lumii clădită de dânsul... Uită-te și vindecă-te!...

Sunt ani d-atunci. Mișu s-a vindecat de amețitoarea zguduire sufletească ce i-a pricinuit întâia călătorie în țara gândurilor despre rostul lumii: – cu vremea și o mai pătrunzătoare înțelegere a lucrurilor, în locul duhului de tăgăduire și de răzvrătire i s-a scoborât în suflet împăciuire și evlavie – și niciodată... niciodată n-o să uite chipul bătrânului și gestul lui cu mâna întinsă spre zările unde, colo soarele apunea în pulbere de aur, ca un disc uriaș de văpaie cu marginile pâlpâietoare, dincolo se ridicau clocote de fumuri cu sute de nuanțe de albastru, pe când în tăcerea serii care se lăsa încet, greierii de toamnă își suspinau cântecul tremurător și duios ca glasul bătrânului:

– Uită-te și vindecă-te...

TAINĂ

Într-o vineri, pe la sfârșitul lui august, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propuie să mergem a doua zi la vânătoare.

– Gând la gând cu bucurie, zic, nene Iorgule; tocmai vream să ies în oraș să te-ntâlnesc tot pentru vânătoare; dar nu mâine dimineață, că am nițică treabă.

– Dar când?

– Plecăm mâine după prânz și ne-ntoarcem duminică seară. Pe aici primprejur degeaba, nu sunt prepelițe. Dacă vrei să ne întoarcem cu vânat, să mergem tocmai la Milești.

– Nu merg la Milești, făcu nenea Iorgu, cu un gest de protestare.

– Dar de ce?

– De când cu întâmplarea cu bietul Virgil, nici n-am mai dat pe-acolo.

Întâmplarea la care făcea aluzie nenea Iorgu era moartea bietului colonel Steriu, împușcat din greșeală de un țăran, vânător, fost ordonanță la el. Da, era sfâșietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani, și pe care revederea locului unde se întâmplase trebuia să ne-o evoce; dar gândindu-mă că locurile mai aproape de oraș le bătușem până atuncia toate zilele din urmă, fără să găsesc vânat, și aducându-mi aminte de zecile de prepelițe,

împușcate altădată în meiturile și în porumburile pline de mohor, de pe locurile țăranilor, avusei o vorbă crudă:

– E! asta e... Morții cu morții și viii cu viii.

Apoi, rușinat de privirea de blândă mustrare a lui nenea Iorgu, adăugai:

– N-avem nevoie să mergem în sat la Milești. Luăm cu noi toate ale mâncării și dormim, cum îți aduci aminte c-am mai dormit o dată, la șirele de paie ale oamenilor. Altundeva nu văd unde ne-am putea duce.

– La Produlești.

– N-am fost eu marți? Nimic. Porumburile de doi stânjeni, iar miriștile parte întoarse, parte tocate de oi. La Milești sunt meiturile țăranilor. Îți aduci aminte câte am ucis acolo.

Ispita belșugului de vânat l-a învins pe nenea Iorgu și-a rămas așa să plecăm a doua zi după prânz; și, fiindcă tot se ducea în oraș – să vorbească el cu Pitiș pentru poștalion.

Minunat tovarăș de vânătoare nenea Iorgu! Exact la întâlnire, fără preget la umbrel, cu toți șazeci și cinci de anii lui, și nesupărăcios la glume, și țințaș... „pușcă sigură“, vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulți vânători, dar așa vânător cu dichis ca nenea Iorgu, nici c-am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de câinele lui, care doar că nu vorbea; dar nu era sculă trebuincioasă unui vânător, care să lipsească din „besacteaua“ lui, fără de care nu pleca la vânat. Acum în urmă, și-a luat și *termofoor*. Pune în el cafea cu rom în clocote, și fierbinte rămâne 24 de ceasuri. Și ce bine prinde dimineța pe răcoare o cafeluță caldă. Minune!

A doua zi, punct la trei și jumătate după prânz, după cum ne vorbisem, poștalionul era la poartă. Mi-am urcat câinele pe capră, m-am suit și eu cu bocceluța mea cu merinde lângă nenea Iorgu și am pornit-o la drum. Socoteam că cei patruzeci de kilometri până la Milești

i-om putea face în trei ceasuri și că vom putea vâna ceva și în seara aceea; dar caii erau stătuți, – făcuseră în ajun drumul la Ploiești, așa că înmurgea bine când am ajuns la șirele de paie, unde aveam să dormim.

Curând după ce am mâncat, în vederea sculării timpurii de a doua zi, ne-am rânduît culcușurile și ne-am lungit jos, învelindu-ne cu paie, iar peste ele cu mantalele de cauciuc.

Era o noapte de august fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăvești și cu ce să asemeni bolta cerului și sclipirea vie a mii și miilor de stele? Știu că măreția frumuseții îmi scoborâse în suflet un sentiment de evlavie și de admirare, care-mi tăia răsufarea. Nenea Iorgu, amuțit ca și mine, sta cu fața-n sus, cu ochii țintă la stele.

Din când în când se auzeau sforâind caii, care pășteau alături; într-un rând, departe, tocmai în fundul zării despre miazăzi, s-a auzit uruitul și fluieratul unui tren, care trecea spre București, apoi au murit toate zgomotele și nu se mai auzea decât cântecul greierilor, fiiiir-fiiiir, fiiiir-fiiiir, aceleași două note lungi și tremurate, ici, colo, pretutindeni; parcă era însăși ușoara răsufare a pământului adormit...

Deodată, în liniștea aceea răsună un glas puternic:

– Care ești ăla, mă?

Era paznicul.

– Oameni buni, răspunse nenea Iorgu...

– Care oameni? Ce căutați acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

– E conu Victor Miculescu și conu Iorgu Petrescu; au venit la vânătoare.

– Aha! răspunse dumirit omul și, apropiindu-se de noi: Sărut mâna, dumneavoastră sunteți?

Nu mai era nici o asemănare între vocea blândă de acum și vocea de adineauri. Ne cunoșteam. Era Toma

Sităruș, vânător și el, nelipsit de la bătaile pe care le făceam aici, iarna, la lupi, la mistreți, pe când trăia bietul colonel Steriu.

- Ce mai faci, Tomo?
- Sărut mâna, bine, coane Iorgule.
- Prepelițe ceva sunt?
- Sunt berechet, mai ales în lunca mică.
- Dar ăilalți ce mai fac? Vasile, Lazăr, Alecu al Popii?
- Sunt bine, cu munca, cu alea...
- Dar Marin Dorobanțu? întrebai eu.
- S-a răpus acum două săptămâni.
- Zău! a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.
- Păi se stricase rău, coane Iorgule. De când cu nenorocirea cu bietul domnu' colonel, după ce și-a făcut luna de osândă, a căzut la darul beției. Nu-l mai scoteai din cârciumă. Parcă-și făcea singur de cap. Eu crez că s-au ars mațele dintr-însul.

După o tăcere de câțeva vreme, Toma mai zise:

– E! sărut mâna și noapte bună, că e târziu și mâne va să vă sculați din vreme.

Și se depărtă, pierzându-se în întuneric.

Vestea morții lui Marin îmi aduse aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închiși, vedeam limpede toate împrejurările în care se întâmplase. Petrecerea veselă seara în ajun la Alecu al Popii, scularea a doua zi de dimineață pe un ger cumplit; drumul cu săniile până la pădure. Vedeam locul unde stam așezat în bătaie. Auzeam glasul hăitașilor, bubuitul puștilor și apoi strigăte de chemare: „Hăp-hăăp! hăp-hăăp!” și chiar pe Toma acesta chemându-mă desperat: „Să-i coane Victore, l-a împușcat pe domnu' colonel“. Ce deslușit mi se înfățișa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într-o baltă de sânge, cu hainele sfâșiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu și Mișu Palada înghenunchiați

lângă el, căutând să-i lege rana. Alături, înconjurat de un cârd de oameni care-l înjurau, Marin Dorobanțu, rezemat de un pom, cu o privire tâmpită, gâfâind șuierător: „hhh! hhh! hhh!“ Și acum m-apucă cu fiori, aducându-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul Virgil întins într-o târlie; mulțimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraș; disperarea neveste-sii și fi-sii... și moartea lui, acolo acasă, în curte, cu un ultim zâmbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, când auzii alături pe nenea Iorgu zicând încet și grav:

– Hm! Dumnezeu să-l ierte.

– Pe cine? Întrebai eu.

– Pe Marin Dorobanțu.

...Eram gata să adorm, când îl auzii din nou, șoptind ca numai pentru dânsul:

– Hm! Dumnezeu să-l ierte.

– Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu, în loc să-mi răspundă, își întoarse capul spre poștalion și chemă încet, dar deslușit: „Ioniță! Ioniță!“

– apoi, încredințându-se că vizitiul dormea, se trase binișor lângă mine și-mi zise:

– Victore, nimănui n-am spus taina pe care vreau să ți-o spui ție acum: dar jură-te c-ai s-o păstrezi numai pentru tine.

– Mă jur.

– Ascultă... îți aduci aminte că în noaptea aia, voi, adică tu, Constantiniu, State și cu Mișu Palada ați mas la Alecu al Popii, iar Virgil și cu mine am trecut la Marin Dorobanțu. Așa e?... Știi pe nevasta lui Marin.

– Cum să n-o știi? Voichița, după care ni se scurgeau ochii tuturor.

– E!... Casa lui Marin o știi. Avea o odaie bună în dreapta, la drum, în care am dormit noi, și alta în stânga

nelocuită; și mai avea în față, lângă magazie, o altă odăiță, în care dormeau ei. La câțeva vreme după ce am intrat în casă – eu stam și-mi făceam țigări – văd pe Virgil că iese afară și-l auz că strigă pe Marin și-i spune că ar fi bine să vie a doua zi și frații Vintilești din Suseni, că sunt puști cam puține, și că cum ar face să le dea de veste? Marin zise: „Au un cumnat aici, șade tocmai în capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească“. Trecuse, așa, aproape un sfert de ceas, și Virgil nu se mai întorcea, când aud că se deschide portița de la drum și tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odaie și trage zăvorul. În urma lui încerca cineva clanța la ușă și auz un glas făcând: „hm!“ Vream să-l întreb unde a fost, dar el îmi făcea semn cu mâna să tac din gură. Cum stam așa tăcuți, auzim un geamăt dinspre odăița din față. Virgil zice: „Vezi c-o omoară p-aiă“. Am priceput. Am ieșit afară. De pe prispă se auzea glasul înăbușit al lui Marin: „Așa, cățea, hai? Așa, hai?“ L-am strigat. Când a deschis ușa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii fața încruntată și firoasă. Când a dat cu ochii de mine, odată s-a domolit, și-a scos căciula din cap și m-a întrebat răsufând din adânc: „Ce poștești, coane Iorgule?“ Zic: „Ce-ai făcut cu Vintileștii? Zice: „Am găsit pe cumnatul lor la cârciumă. Mi-a spus că se duce mâne dis-de-dimineată să-i vestească“. M-am făcut că intru în casă și ascultam. Nu se mai auzea nimic. Când am intrat în odaie, zic: „Bine, mă Virgil, nu e păcat de Dumnezeu? Omul ăsta ți-a fost slugă bună și credincioasă atâta vreme; de câte ori venim la vânat își lasă treburile și merge cu noi ca un câine, și ce împușcă, noi luăm, – și tu, drept răsplată, îi necinstești casa. La ce? Să fii becher tot așa mai pricepe; dar om însurat cu fată de măritat“. Zice: „E! parcă dumneata în tinerețile dumitale...“ Zic: „Nu! pe Dumnezeu, meu! Sunt om de șaizeci și mai bine de ani și oi fi avut și eu fel de fel de prilejuri, dar niciodată nu

m-am legat de nevasta altuia“. Zic: „Dacă te tăia, ori îți crăpa capul cu ceva, că – Doamne ferește – la așa necaz omul nu caută, – ce te făceai? Cum ai fi explicat lucrul? Cine ai fi spus că te-a lovit, te-a tăiat? Marin! Cum? Pentru ce?... Așa e?“ A doua zi, când am ieșit în curte, Marin înhăma caii la sanie, parcă nu s-ar fi întâmplat nimica, dar pe ea n-am mai văzut-o... Când am ajuns la pădure, îți aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi: colnicul prea îngust. Tu cu Constantiniu și cu ăilalți erați în flancul stâng. Ici, în flancul drept, era Mișu Palada, după el veneam eu, pe urmă Marin, și, în stânga lui, Virgil. Își alesese locul lângă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împușca în șold ori în picioare, nu tocmai în coastă... Mistrețul a dat să iasă întâi la mine, pe urmă a cotit la stânga. Eu am tras numai de datorie, că era departe. A ieșit tocmai între Marin și între Virgil... E! acuma spune tu, – l-a ucis cu dinadinsul ori din greșală? Eu, când s-a dat veste că e rănit și am aflat cine-l împușcase, am înghețat, dar nu mi-am pierdut mințile. Mergând într-acolo, am văzut locul de unde trăsesese, locul pe unde trecuse mistrețul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povârniș... și mi-a intrat o îndoială în suflet. Dacă o fi numai o întâmplare? Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină. Și când el a zis oamenilor care-l întindeau: „N-am vrut să-l împușc“, iar oamenii îl înjurau: „Cine zice c-ai vrut, păcătosule?“, am simțit că vorbele alea pentru mine le spunea, că numai eu puteam spune c-a vrut să-l împuște. Dar n-am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, când ne întorceam spre oraș, eram hotărât că de s-o întâmpla să moară, să-l dau de gât. Dar după ce a murit, în fața deznădejdiei nevesti-sii și fi-sii, mi s-a părut că l-aș ucide a doua oară în dragostea lor, dacă aș vorbi: și am tăcut până acum și mi-am zis că dacă

I-o fi ucis cu dinadinsul, Dumnezeu nu doarme. Și ia auzi cum a murit Marin Dorobanțu.

– Va să zică, făcui eu, nene Iorgule, dumneata crezi?...

– Știu eu? a răspuns nenea Iorgu și am rămas amândoi pe gânduri...

Trebuie să fi fost târziu de tot, că era o tăcere desăvârșită, nu mai cântau nici greierii, când am adormit șoptind într-un glas cu nenea Iorgu:

– Hm! Dumnezeu să-l ierte!

PATIMĂ

La club. E devreme. Jucătorii vin mai târziu. Acum, lângă sobă sunt numai cinci inși. Stau la taifas.

– E! ce-ai făcut deunăzi la vânătoare, coane Manole? întreabă conu Iancu; și înainte de a primi răspuns, povestește celorlalți: – Alaltăieri treceam pe la poarta dumnealui, tocmai când pleca cu Guță Steriu... Cizme, puști, cartușiere cu două rânduri, parcă plecau împotriva leilor. Se duceau la sitari... E! și ce ai făcut?

Conu Manole răspunde în silă, ca unuia care nu e vânător:

– Am împușcat vreo cinci sitari.

– Care va să zică, pentru cinci sitari ai umblat o jumătate de zi prin crânguri, prin hățișuri, prin noroi... Curioasă patimă!

Lui conu Manole îi e silă să răspundă. Dă cu cotul lui Nicu Milescu și zice atât:

– De, mă! Iar Nicu Milescu, vânător și el:

– Toate patimile sunt curioase, coane Iancule. Cum te miri dumneata că un vânător umblă o jumătate de zi, ca să împuște cinci sitari, – așa s-ar putea mira altu', de dumneata, cum poți să stai în fiecare zi patru ceasuri pe scaun, să faci două taloane de preferență, la care te superi, te otrăvești.

– Care are a face?

– Cum ce are a face? Dumneata te miri cum poate cineva umbla cinci ceasuri prin aer curat și găsești firesc să stai ținut pe scaun ceasuri întregi, într-o odăiță îngustă, dinaintea unui petic de postav verde, să înghiți fumul de tutun al dumatăle și al altora, și să te dai de ceasul morții că te licitează altul la șapte cupe.

– Bravo! strigă conu Manole. Iar Nicu Milescu, încurajat, urmează:

– Eu, care joc și prefă, înțeleg foarte bine mulțumirea pe care o simți dumneata, când – după ce te-a licitat unul și s-a dat cartea pe față – vezi că poți să-i faci morișcă și să-l bagi de două ori, ca să-l înveți minte să te mai liciteze și să-ți strice opt jocuri ghintuite. Dar dumneata nefiind vânător, bineînțeles că n-o să pricepi plăcerea vânătorii... Are și vânătoreea farmecele ei... Lasă că trupește face un bine nespun... Uite eu, acasă mănânc pe sponci, mai nimic. Când mă cauți sunt scârțâit... Aia îmi face rău, ailaltă e greu de mistuit... Se ia și nevasta de gânduri; nu mai știe ce să gătească... La vânătoare, după câteva ceasuri de umblet, mănânc și pietre, și n-am nici pe dracu... Și are un haz mâncarea pe câmp!... Ciorba de găină pe care o gătește căruțașul cât umblăm noi... Și mușchiul fript în bătaia vântului... Hai, ce zici nene Manole?

– De! face conu Manole, ridicând din umeri.

Și Nicu Milescu urmează:

– Nu mai vorbesc de ajutorul pe care ți-l dă câinele la descoperirea vânatului, mișcările lui care dovedesc o inteligență cum nici nu bănuiești... Dar mai întâi umbletul ăla sănătos în mijlocul firii, unde ai prilejul să vezi frumuseți nemaipomenite. Mereu m-am ținut, dar nu m-am învrednicit, să-mi cumpăr un aparat de fotografiat, că nimeni nu are prilejul să dea peste colțuri frumoase de fire ca vânătorul... Să pleci înadins după căutarea lor, nu-ți

vine; dar așa umblând după vânat, dai uneori peste locuri în care rămâi încremenit, nu altceva! A! și ce doftor minunat e natura!... Cum te vindecă ea ca prin farmec de toate necazurile, de toate amărăciunile, de cum ai pătruns în mijlocul ei. Ce mici și nevrednice de ținut în seamă ți se înfățișează toate frământările și netrebniciile vieții!... Să stai odată la pază de sitari... Hai, ce zici, nene Manole?

– De! mormăi conu Manole.

– Când scapătă soarele și rămâne în fundul zării o geană roșie, iar deasupra ei cerul întâi portocaliu, pe urmă de un galben din ce în ce mai stins, din ce în ce mai stins, până se topește în azuriul bolții. Treptat-treptat amănunțimile lucrurilor pier și rămân numai siluete... Cum se topește lumina pe cer, așa și zgomotele pe pământ... Adineauri se auzea duruitul unei căruțe pe șosea. Pe urmă au venit păsările să se culce. Întâi coțofenele s-au abătut pe vârfurile copacilor strigându-se: „caracara-ca! caracara-ca!“ Mai târziu au fluierat mierlele. Pe urmă altă pasăre a îngânat încet adormind: „țic! țic! țic!“ Stai și aștepti în fața pădurii cu ochii ținți spre lumina care moare... Și-n încremenirea asta de o clipă, deodată se ivește deasupra codrului silueta sitarului... Vine repede drept spre tine... E o clipă de mulțumire!...

– Și-l împuști, adică-l asasinezi! strigă conu Iancu.

– Ei! vezi, aicea ai dreptate, coane Iancule. Și ăsta e un lucru pe care niciodată nu mi l-am putut explica. Cum poate ca în același suflet de om, să existe sentimente atât de opuse?... Cunoști și dumneata destui vânători... Iaca: nenea Manole, nenea Ștefan Dărăscu, colonelul Toporan, Guță Steriu, eu... Suntem noi oameni mai răi, mai haini decât alții? Dimpotrivă, mai că-mi vine să zic că toți vânătorii, pe care i-am cunoscut sunt oameni buni, miloși... Iaca, eu unul. Nu ți-aș tăia un pui de găină, să-mi dai nu știu ce... Ori să stau eu de față la o operație, sau

măcar când îi scoate cuiva vreun dinte? Ferit-a Dumnezeu!... E! la vânătoare, tot sufletul meu milos se duce, și-n locul lui vine altul, vine sufletul răsstrămoșilor noștri că altfel n-am ce să zic... Când mă gândesc pe urmă acasă la lucruri pe care le-am săvârșit la vânătoare, mă apucă groaza... Uite, a stat câinele. Sitarul e la câțiva pași înaintea lui, jos pe brânci, ascuns în frunzele uscate din care nu se poate deosebi. Îmi caut un loc bun, unde să nu mă stânjenească ramurile, ca nu cumva să-l greșesc. Zboară și trag. A picat. Câinele îl aduce. Nu e mort, e împușcat numai în aripă; și ca să-l ucid smulg o pană și i-o vâr pe la ceafă în creieri. Atunci se sgârcește și bate din aripi repede-repede-repede, parcă ar vrea să fugă de moartea care-l ajunge; apoi se moleșește, pâlparea aripilor contenește, și moare întinzându-se ca pentru o odihnă lungă.

– Barbarie! răcnește conu Iancu. Iar Nicu Milescu urmează:

– Ziceai adineauri, coane Iancule: „curioasă patimă“. Eu zic: curioasă e puterea cu care patimile, oricare ar fi, pun stăpânire pe inima omului... Ni se pare că-n noi mintea e stăpână, dar e numai o părere... La sfârșitul fiecărui sezon de vânătoare mă hotărâsc să mă las de ea. Îmi fac toate socotelile; toate mi le pui înainte: oboseală, neglijare de afaceri, cruzime, – de mâncat vânat nu mănânc... Degeaba! Când vine vremea vânatului, nu mă ții legat cu lanțul... Odată m-am jurat... parcă mi-e rușine să vă spui... Sunt d-atunci optsprezece ani... Îmi născuse Caterina pe Victor, întâiul născut... Ați trecut cu toți prin emoțiile alea: noaptea de veghere la căpătâiul femeii, cu mâna ei fierbinte în mâinile tale tremurătoare, – sfâșierea de inimă la vederea chinurilor ei... Știu că la un moment dat n-am mai putut îndura... am ieșit năvală pe ușă răcnind, am dat fuga în a treia odaie și, plângând cu

hohote, mi-am ascuns capul sub pernă... Curând s-a deschis ușa și m-a strigat servitoarea: „Conașule!“ La lumina sfeșnicului pe care-l ținea în mână, i-am văzut fața râzătoare; iar când mi-a zis: „Să vă trăiască!... băiat!...“ Ei! dar astea sunt fericiri pe care dacă le-ai simțit bine, dacă nu, nu se pot descrie... Știu că peste vreun ceas, pe la șase dimineța, am ieșit în stradă. Nu mă mai încăpea nici casa, nici curtea... Era pe-atunci p-aici un maior, unul Polizu. Nu-l cunoșteam... Se ducea spre cazarmă... Așa, fără să-l cunosc, zic: „Domnule maior, mi-a născut nevasta un băiat!“ S-a uitat omul la mine ca la un nebun... Eram pe-atunci supleant la tribunal. Mă pomenesc pe la opt ceasuri cu o trăsură cu patru cai la poartă. Era avocatul statului și grefierul tribunalului. Veneau să mă ia la o cercetare locală, pe care o uitasem cu desăvârșire, măcar că chiar atunci, în ajun, vorbisem despre ea... Întâi zic: „Nu merg“. Dar pe urmă, față cu stăruințele avocatului, care-mi vorbea de cheltuielile făcute, cu aducerea martorilor, cu aducerea inginerului din București – și față și de asigurările doctorului, care venise și care-mi spunea că să n-am nici o grijă, am hotărât să plec... Ei! să vezi ce va să zică patima. Când mă urc în trăsură, dau cu ochii de câinele de vânătoare... Era spre sfârșitul lui septembrie... Cercetarea o aveam la Pietrari. În drum spre Pietrari era un loc, unde la sigur găseam potârnicchi de câte ori mă duceam... Dumneata știi, nene Manole: la *tufele lui Mihalcea*. Zic: ia să-mi iau pușca și câinele; dacă s-o isprăvi cercetarea mai de vreme, la întoarcere, mă abat un sfert de ceas p-acolo. După ce am plecat îmi ziceam că era o nebunie, că nu putea să-mi arză de vânat. Gândul mi-era acasă, la nevastă și copil... Acolo, la Pietrari, am stat ca pe ghimbi... La întoarcere zoream pe birjar... Galopul cailor mi se părea țcăneală... Și cu toate astea, când am ajuns pe la patru după amiază în dreptul *tufelor lui*

Mihalcea, am oprit și m-am dat jos „măcar pentru zece minute“. Patima!... N-am apucat să fac trei sute de pași și din niște mărăcini, băști! îmi sare un iepure; dar, lucru curios, în loc s-o întinză la fugă, după două sărituri, văz că se întoarce să se uite la mine... Era prea aproape să trag... E! dar parcă mi-e rușine să vă spui...

Și Nicu Milescu tace; iar ceilalți în cor:

– Spune! Spune!

– Am făcut un pas spre el, gonindu-l cum ai goni o pisică și, când s-a pus pe fugă, am tras, câinele, care căuta în dreapta mea, l-a văzut, s-a repezit și a pus gura pe el... M-am dus să i-l iau din gură; și cum mă luptam cu el să-i dea drumul, simt că mi se scurge ceva cald în mână... Credeam că e sânge... nu... era lapte... Era o iepuroaică... În mărăcinii de unde sărise i-am găsit stratul și patru pui, născuți atunci, de curând... Deodată mi-a răsărit în minte chipul nevastii și copilul, lăsați acasă... Eram și ostenit de noaptea de veghere... m-a cuprins o groază și un fior de moarte... Mi se părea că i-am ucis pe ei... Am lăsat iepuroaica acolo și n-am știut cum să fug spre trăsură, plângând ca un copil... O vorbă n-am putut scoate până acasă, cu toate întrebările avocatului: „Ce e? ce s-a întâmplat?“ Atunci am făcut jurământ mare, dar n-am putut să mă țin de el...

– Ptiu! păcătosule! face conu Iancu în culmea indignării. Și luând pe unul de braț:

– Hai, mă Iorgule, până ne vine partida, să facem un dardăr și să lăsăm pe nelegiuții ăștia... ăștia sunt câini, nu sunt oameni!

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÂNTĂ

CÂT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cât un munte de mare ca să poți judeca. Ci de-ai fi cât o neghină, ori cât un fir de colb, dacă ai în căpșorul tău scânteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ți-i de ajuns: știi ce ești, de unde vii și încotro trebuie să te îndrepti“. Gândirea aceasta i-o spusese gânganiei o furnică. Și spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche și-i ieșise pe alta. De-abia văzuse de câteva zile lumina soarelui, pământul, florile! În iarbă i-au părut toate un rai; dar când a întins aripioarele și-a zburat, mirându-se că poate să străbată aerul, când apoi a căzut, istovită de oboseală, pe o frunză, atunci: întâiași dată a cunoscut greul. Și spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era? O gânganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o semânță. De unde venea? Din iarbă; ținea minte că se trezise sub o *rochița rândunicii*. Dar încotro avea să se îndrepte? Ei, asta era greul!

S-a scoborât de pe frunză și-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, – furnica nicăieri. Altele a întâlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult și bine; altă gândire n-a mai auzit. Întelepciunea e rară, se gândea biata gânganie. Și aceasta a

fost al doilea necaz al ei. E greu începutul! Într-o zi o prinse o ploaie: din nebăgare de seamă căzu într-un șivoi. De-abia scăpă, pe un pai. Iar altădată, – ce spaimă Doamne! stătu o clipă, fără suflare, sub talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de o pietricică ce lăsase lângă dânsa un gol. De ce-ți atârnă viața în ziua de azi! dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela când ești nevoit să-l cumpănești în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele: cercetând, ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părțica mea de pământ, se întreba gângania? Unde să mă așez ca să rămân liniștită? Atunci în față i se ridică deodată casa, locuința stăpânului grădinii. „Sus, acolo, trebuie să fie bine,... dar e prea înalt. Să se ridice cu cumpătare“. Întâi zbură pe vârful unei gherghine; de acolo pe un copăcel, pe un călin; pe urmă pe iedera dimprejurul balconului. În sfârșit, iat-o: a ajuns. S-a așezat pe marginea streșinei. Uf! cum ardea tabla. Soarele o dogorește, – un chin. Va să zică și aici, iad. Și gândul o munci iar: „Ce rost avea pe lume?...“. Toate celelalte vietăți păreau că au o chemare. Și fluturul? Cum de nu. dar fluturul e încântarea ochilor, e floare zburătoare, e o picurare vie din curcubeu. Furnica își face casă, agonisește, – trăiesc mii la un loc; furnica dacă ar fi de o sută de ori mai mare i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atâtea dobitoace, mari cât munții, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sunt. Albina... Toate, toate. Și ea? Seama ei pe lume?...

În clipa ceea găza prinse cu ochisorii o semene a ei zburând pe sus, căutând poate un loc de scăpare ca și dânsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, când, ca o săgeată, o rândunică se repezi din cuibul de sub streășină și prinse din zbor tovarășa de suferință. Peste o clipă se

auzi țipetele de bucurie ale puișorilor cărora rândunica le aducea hrană. Și gângania, biata, își dete seama: „Vezi asta e soarta noastră: să hrănim păsările care au ce căuta pe lume!“...

...Gâza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puțin; apoi săgeata străbătu din nou aerul. Se auzi o pâlpâire de aripi. Și îndată, puișorii primeau, gălăgioși, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

GÂNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-și dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn și parcă era de când pământul. Nu simțise nici durere, nici bucurie. Și mult își muncise gândul: cum răsărise, și al cui era? Mic cât un fir de linte, mișca piciorușele fragede și ocolea, pe de margini, frunzișoara care-l adăpostise. Într-o zi încercă o pornire lăuntrică: ieși de sub umbra răcoroasă și dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit, de atâta strălucire. Încetul cu încetul îi veni inima la loc, și îndrăzni: deschise ochișorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise în sfârșit bine-bine și privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decât fusese. Cu câtă strălucire, ce adânc și albastru se dezvelea cerul! Și ce minune! cu ochișorii lui mărunți, cât niște fire de colb, îl cuprindea întreg. Și ce întunecime, câtă umezeală sub frunzișoara lui. Ce căutase dânsul acolo? Iar din mijlocul tăriei albastre un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul? Piciorușele nu mai erau ale lui de scânteiau așa? Și mai era îmbrăcat în aur! Căci și trupușorul lui, pe care și-l vedea pentru întâia oară, scânteia. Nu cumva era o fărâmiță căzută, de acolo, de sus, o fărâmiță de lumină închegată, rătăcită pe pământ? Și, ca o adevărire, pe țărâna neagră trupul arunca o lumină dulce. Ce se mai întreba! Fără îndoială, de acolo căzuse, – acolo

trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare! Și cum să ajungă? Privi în sus; și atunci, deasupra căpușorului, zări lugerul unui crin ce se ridica așa de înalt, că parcă floarea din vârful își deschidea paharul chiar dedesubtul bulgărelului de aur, să-i culeagă razele.

În mintea lui își înjgheabă planul. Să se suie pe luger în sus, să meargă, să meargă și să meargă, până în vârf; și de acolo, la bulgarul de aur, din care credea că se desfăcuse: o săritură, – sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mișcă din nou și, după ce trecu peste un grăunte de piatră cât un munte și scoborî dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete! Mai întâi se rostogoli de pe tulpina lucie de câteva ori în țărână. Văzând asta, se ridică pe piciorușele de dinapoi și, fără să știe pentru ce, cu cele dinainte își făcu, moșnegește, cruce. Pe urmă încercă din nou și văzu că poate. Luciu i se păruse lugerul crinului, și când colo avea atâtea adâncituri, atâtea ridicături: văi, dealuri. dar ce mireasmă se revărsa de sus!...

Și a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos și-l prinse ameteala. Privi în sus și se cutremură. Ce, – nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. Încă vreo câțiva pași, și ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzișoară lătăreață, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Și iar purcese la drum; și umblă, și umblă, băiete; și de-abia ajunsese. Iar când a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Și voinicul privi iar în sus. Privea în sus și nu-și credea ochilor: zile, săptămâni, luni avea de umblat. Și cât era de hotărât și de vânjos drumețul, nu-și putu opri un oftat:

– Uf! că mult mai am de suit, Doamne!

SĂRĂCUTUL!...

S-a iscat un vârtej ca din senin. S-a înșurubat în pământ, apoi a pornit-o, tehui, peste câmp, curți și livezi, luând cu el tot ce găsea mai ușor în cale. Și dacă de pe jos fura flori, pene și hârtii, de pe o ramură luă un cărăbuș, un cărăbuș mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochișorii ca două neghiniți. Cărăbuș de primăvară. Când l-a luat vârtejul pe sus, și-a strâns și el piciorușele și a văzut că poate zbura și fără să dea din aripi.

Vârtejul și-a făcut gustul, și-n mijlocul unui drum de țară, lângă o curte, s-a întepenit o clipă ca un sfredel, apoi s-a topit deodată, lăsând tot ce luase, baltă, la pământ. iar cărăbușul căzu pe o bucățică de hârtie albă și rămase acolo, amețit. Când s-a trezit, privi împrejur: un drum prăfuit. Și din capătul drumului, țațoș, cu pieptul în platoșă, cu pintenii arcuiți, venea un cocoș. „Ia! scap de unul și dau peste altul, își zise cărăbușul; ăsta mă înghite!“ Cocoșul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochiu la cărăbuș, și-a trecut mândru înainte. „Am scăpat!“ gândi cu bucurie cărăbușul, și se întoarse să privească după cocoș. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbușul se făcu mai mic decât era, ținându-și sufletul: „Acuma chiar c-am pățit-o!“. Când ajunse curcanul în dreptul cocoșului, se înroți, își roși mărgелеle și își dădu capul pe spate; iar cocoșul scoase pieptul și mai

în afară, se înalță în picioare și forfecă aripile de câteva ori în pământ: își dădeau binețe. Cocoșul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbușul când îl ajunsese, și acesta, bietul, răsuflă: „Bine c-am avut noroc!“. Dar, deodată, de după gard, sări, mare, cu coada rotundă cât soarele la răsărit, un păun. Pasărea se legănă o clipă, apoi își strânse coada și zbură în drum. „De ăsta nu mai scap!“ crezu cărăbușul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi își văzu de drum. Cărăbușului nu-i venea să-și creadă ochilor că mai e în viață. Dar uite: colo e drumul, sub el o hârtie, pe dreapta gardul, – trăiește. Ia să zboare acum, cât putea mai repede de acolo, pe vreo creangă de copac. Să-și încerce aripile. Și le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărișor ceva decât o nucă, zbură peste el. „Ei! de așa păsări mici, mai de seama mea, mi-i drag și mie“, gândi cărăbușul, pregătindu-se chiar să dea sturzului „ziuă bună“. Dar sturzul se lăsă lângă bucățica de hârtie, deschise pliscu, apucă, cu lăcomie, cărăbușul, și: hap! hap! – mai să se înece, îl înghiți.

Sărăcuțul cărăbuș!

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viața ei, își așezase puișorii în rând, să privească, de cum zărise cărăbușul jos. Și acum își luă zborul într-alt loc, strigându-și după dânsa odraslele care duceau în minte o învățătură mai mult.

CĂLĂTOARE!...

E călătoare! A ieșit din mușuroi furnica și a pornit, cum face în fiecare dimineață, a pornit să vadă lumea... Ea știa că ochii duc și mintea întoarce; că văzând multe, știi destule și ai de unde da și la alții. Și ce fericire să călătorești dimineața, în revărsatul zorilor, când iarba e proaspătă sub rouă, aerul jilav de răcoare și când se prelinge lumina ca o undă de aur. Și apoi dimineața privești altfel lumea, altfel o judeci; gândurile nu-ți sunt spulberate, ci se limpezesc, ticnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap și pornește la drum.

În dimineața aceasta a luat-o spre răsărit. Încântată de frumusețea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuși avu puterea să se gândească, drumeața, că privind și minunându-se numai, nu câștiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin miriște, de cizma unui vânător, își și puse în gând să cerceteze, să cunoască mai bine făptura omenească în apucăturile ei. Îndrăzneală și destoinică, se ridică pe călcâiul pe care câteva fire de nisip se prinseseră, apoi, cu iscusință, o luă încet pe cusătura carâmbului, în sus. Călătorea își dete toată silința să se urce mai repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveliștea pe care cizma unui alt vânător i-o dăduse într-o zi: trei tovarășe din furnicar strivite, dintr-o dată, sub talpa grea a omului. „Ciudat“, gânde furnica în

sine, „s-ar zice că numai pentru ca să facă rău își învelesc oamenii picioarele cu pielea groasă a încălțămintelor“. Și tot gândind astfel, furnica ajunsese la pânza îmbâcsită de praf a pantalonilor vânătorului. Îi sui și pe aceștia, în zig-zag, și, când dădu de cel dintâi buzunar al surtucului, se opri. Să se scoboare, să nu se scoboare în el? Din cele ce învățase dintr-atâtea călătorii, și de la alții, știa că pe oameni, mai ales, cu greu îi poți cunoaște pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar; bunica dăduse de veste numaidecât, întreg neamul furnicesc venise și, în vreme ce drumețul dormea în iarbă, cât ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe o pradă de război. Așa, furnica își luă inima în dinți și, ușoară, se coborî în buzunar. Scotoci încolo și încoace; într-un colț dădu peste câțiva bani de aramă. Îi pipăi, îi mirosi, – întrebuințarea nu le putu găsi! „Ce-o fi făcând oamenii cu lucruri care, după cât se vede, nu le aduc nici un folos?“, judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai și acolo! De-abia se coborî însă, și, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbâcsit cu foi de tutun, o amețise. „Iată ce fel de buruieni știu culege oamenii!“ își zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc! O luă mai sus; se urcă până după gâtul vânătorului. Acesta ridică tocmai atunci mâna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mîneacă, până lângă pumnul încheștat pe gâtul unei puști. Și cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ținea în mâni, cât ai clipi prinse drept înaintea zborului unei prepelițe. În vremea aceasta o bubuitură groaznică răsună și un nor de fum învăluie furnica în ceață, în mirosul lui pipărat și acru. Vânătorul alergă și, mai din colo, ridică prepelița moartă și o puse în tolă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mîneacă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se coborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolă. Păș

iute peste geanta de la șoldul vânătorului și, la marginea ei, îi mai veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o bucățică de pâine ce rămăsese prinsă în rețea. Oricât era de grăbită, lucrul găsit știa că nu se lasă în drum; mai ales merindele; „Bine că m-am ales măcar cu ceva“, își spuse în gând și se grăbi să culeagă fărămitura. Dar cum o apucă, îndată o și lăasă la loc: fărămitura era udă de sângele păsării. „Brrr! va să zică ăsta e omul!“ gândi furnica; și repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se coborî pe un fir de iarbă și își scăldă cu mulțumire trupul într-o picătură de rouă.

MUSCULIȚA

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliți. În fața iconostasului clipește candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cât o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bâzâind să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo și-ncoace. Se uită prin strachini, se așează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca și cum s-ar închina, ba intră până și-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl așezaseră pe pat cu fundul în jos și-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roșii, – căci e Paștele. Nimic...

În sfârșit, dă Dumnezeu și ajunge și la măsuță, drept deasupra ceaslovului. Se lasă ușoară, zbârnâind mulțumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colțuri de sus picăturile de ceară stau ca niște peceti. E doar obișnuită cu cărțile bisericești; nu odată ieșise sătulă din biserica de peste drum. E atâta hrană pe foile îngroșate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grâul dulce al colivelor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta: o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degețelul ce-și lăsase urma avusese grijă să se înmoaie dintru-ntăi în dulceată. Musculița se pune pe ospătat; prăpădenie de lacomă ce-i! Numai din când în când prinde, cu ochișorul, roșul slovei mari din susul foii,

un S frumos, încondeiat cu măiestrie, ca și cum ar fi fost țesut la începutul rândului: „*Slavă ție*“. Atunci își aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o liturghie, pe un dascăl, căruia îi rămăsese pe barbă, lângă buze, un fir de grâu uns cu miere. Până ce n-a gustat din miere nu s-a lăsat; dar bietului om i-a ieșit sufletul alungându-l.

Acum s-a săturat; se suie binișor până în mijlocul slovei roșii, care o atrage. Își scutură aripioarele, își întinde piciorușele de dinapoi și le freacă unul de altul, ca și cum ar ascuți două cuțite; apoi, leneșă, ațipește.

În clipa aceasta ușa se deschide dintr-o dată. Sfinția sa, popa Gheorghe, intră supărat, aprins la față, răsuflând din greu. A făcut slujba la biserică, pe urmă s-a abătut pe la Petru bacalul, așa în treacăt, a luat un pelinaș și s-a întors acasă. Și poftim ce găsește: preoteasa nicăieri, – dusă prin vecini; copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întâi toate învelitorile gavanoaselor cu dulceți, de pe fereastra din șală.

– Poftim!... ei, poftim! strigă părintele înfuriat. Apoi își aruncă ochii pe masă și se supără și mai rău:

– Până și cărțile mi le-au vrăfuit!

Repede, cu o mișcare iute, sfinția-sa închide ceaslovul, și-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roșii, musculița, strivită, se făcu una cu hârtia, tocmai în clipa când, mai adormită, izbutise să-și statornicească în căpșorul ei un gând: „Ce bine e să trăiești și să mori sătulă!“.

ÎNTR-UN COLȚ DE BISERICĂ...

Toți s-au dus; – care au murit, care s-au împrăștiat, pe unde norocul sau nenorocul i-au mânat. Și odată cu stăpânii și viața de pe moșie s-a stins. Casele și-au pătat pereții de pecinginea ruinii; pe scări s-a prins mușchi; lângă temelie cresc ciupercile; în geamuri bate a pustiu degetele moi ale vântului călător. Dinăuntru nimeni nu răspunde!

Mai la o parte, în marginea livezii, bisericuța unde se-nchinau ai casei se macină în uitare. Dranița acoperișului s-a desfăcut, bucățile au zburat departe și-au căzut apoi la pământ, ca niște paseri rănite. Crucea s-a plecat într-o parte, apăsând parcă și clopotnița sub greutatea ei. Ușa zăvorâtă nu dă pas nimănui să calce pragul, dar prin ferestrele sparte, ploaia și viscolul se năpustesc cu șuierături, cu hohote nebune, clătinând policandrul din mijloc. Catapeteasma geme sub loviturile lor, zugrăveala sfinților se șterge, auriturile se fărâmițesc ca miezul uscat de pâine.

Numai într-un colț a rămas, neatinsă, atârnată acolo sus, de către mâni smerite, o iconiță: Maica Domnului cu Iisus în brațe. Pe fereastra din față soarele pătrunde în zilele frumoase și chipul Sfintei Marii parcă trăiește și buzele copilului pare că zâmbesc.

Dar vremea nu cruță nici pe această din urmă fereastră: geamurile cad, ploaia bate până în colțul ce adăpostește icoana, iar pe fața Maicii Domnului picăturile de ploaie se scurg, ca niște lacrimi, deasupra părului bălan al copilului nevinovat.

Și atunci, singura scânteie de viață din acest lăcaș al uitării, un păianjen, s-a scoborât încet-încet, din ungherul întunecat și a început să-și țese, răbdător, pânza de jur-împrejurul iconiței, până ce a acoperit-o. Și când bătea soarele, pânza părea o broderie măiastră de aur; iar când ploua, se păreau mărgăritare cusute pe ea. Iar uneori, când adieri dezmierdătoare atingeau țesătura străvezie, părea că însăși răsuflarea caldă a copilului o saltă ușor.

CÂNTĂREȚUL

E de neam! Între toate lighioanele lumii, gândește el, nu era alta care să aibă strămoși mai aleși și mai de viță. Pământul era o nimica toată, un boț de humă ce orbecăia fără de nici un căpătâi, prin văzduh, când neamul lor greieresc își ridica osanale lui însuși, sub frunzele uriașe din care astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea – dăinuiau stăpâni în lung și în lat, ca și pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cântăreț la cuptorul brutăriei lui Por-Împărat. Și astea nu erau vorbe de ici, de colo, ci le povesteau bătrânii în toate mințile lor, și ei, firește, de la alți bătrâni pricepuți le auziseră. Căci doar așa rămân poveștile pe lume.

Toate gândurile acestea năvăliseră grierului în cap într-o seară, când nu putea ațipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cântecele ei, de sus, din copacul sub care dânsul se odihnea. „Mă rog, n-aș putea vedea și eu pe dihania asta? Ce neam așa de obraznic să fie?“ se întreba greierul. Și cum numai de întrebat se putea întreba singur, ca să afle și un răspuns, își puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deși numai la gândul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întrecă din sărit cu el, îl apucau furiile. O căută; totuși nu o găsi.

„Firește, gândi greierul, lăcustă și să stea acasă, – dracul a mai văzut!“. Și cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Și, așa, se întoarse.

Toată nopțica nu închise ochii. Privighetoarea își făcuse de cap. Îl mai mângâie însă pe greier iubirea și laudele pe care o mulțime de *vaca-Domnului*, – gângăniile cele roșii stropite cu negru, – i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor, greierul înțelese că și ele erau mirate de îndrăzneala unei păsări venetice care turbura liniștea băștinașilor de neam. Greierului i se umfla inima în piept de mândrie și, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Și, cu toată oboseala, greierul le cântă, în cinstea lor, un imn al dimineții. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-aveau de făcut decât să-l asculte.

Și le-a cântat greierul până ce soarele s-a ridicat de câteva sulii pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cântărețul se rugă de iertare, să ațipească puțin. Și se adăposti sub frunza unei rochița-rândunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcușului cinstului cântăreț și, legănându-se ușor, începură să-i facă vânt, să doarmă în răcoare, cum se și cuvenea unui mândru crai ce era.

HOINAR

O clipă țin noaptea, cât țin nopțile de vară, când întunericul e numai o strângere de aripi a luminii. Și totuși, îndată ce se trezi, fluturelui, în răcoarea umedă a dimineții, i se păru că dormise de când lumea; de aceea zise în sine bănuind:

„Ce Dumnezeu, răsare soarele atât de târziu!“.

Dar ca și cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se resfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare și peste câmpie năvăli un vâl de aur. Fluturul își pâlpâi de câteva ori aripile și, din vârful galben al tulpinei de *lumânărică*, unde poposisese de cu seară, își luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la târg, o luă într-acolo.

Curând zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pârleazul și, mehenghi, se furișă întâi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă? Nimic! În schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau cu florile deschise, fragede, liliachii bătând în albastru, sinilii bătând în roz, acoperite de rouă ca de niște nestimate, „Fragede flori“, gândi fluturașul, și, bătându-și aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rând. „Aici o să stau astăzi pe vremea arșiței“, gândea ștrengarul. Dar tot privind la ele, găsi rozelor o scădere; prea își schimbau fața: dimineața într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara

se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice“, adăugă craiul și plecă mai departe. Cum zbura așa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se coborî de se așeză pe o tulpină de rozetă. Și cum rămăsese pierdut, răsuflând mireasma îmbătătoare, se gândea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, – degeaba! În mireasma ei să mori, și mori fericit“. Gândind astfel, privi mai bine tulpina floarei. Cine-l pusese? Mâhnit, își mai schimbă din păreri: „Într-adevăr, îmbătător miros; dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însușirile la un loc. Poftim, privește, cine împrăștie o asemenea mireasmă! Ce flori mărunțele, pipernicite, aproape verzi, ca și frunzele“. Și fiindcă în clipa aceea veni până la el adierea unor *crini*, urmă: „Ce are a face rozeta cu crinii, – cu crinii albi ca spuma laptelui!“. Fără să stea în cumpănă, își făcu vânt spre lugerul înalt, subțire și mândru al unui crin întârziat. Așezându-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul își destinse aripile puțin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al floarei și se necăji: „Foarte mulțumesc de gazdă, dacă e vorbă să ies mânjit!... Și unde mai pui că aici stai ca într-o mănăstire“. Se înălță în aer. Se încălzise grozav. „Parcă e mai cald ca la câmp“, gândi sprintarul. În vremea aceasta ochii lui zăriră, așa, ca o șuviță de sânge. Era un strat de garoafe. „Hai într-acolo“, întinse aripile, lovi de câteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulger, deasupra unei garoafe bătute, creată și îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i năzuroasă, își zise; o găsești pretutindeni; și cu toate astea ar avea dreptul să fie mândră cu fața ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă“. Și stătea, hoinarul, tolănit pe frunzișurile moi ca un pașă, când parcă îl ameți ceva. „Ce să fie? A! mirosul garoafei. Uite asta, cugeta craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să aibă un miros al ei, numai al ei? Trebuia să împrumute mirosul pipărat

de cuișoare? Pfui!“ Zglobiu, își văzu de drum, aiurea, strănutând... Și ziua trecea, și rătăcitorul zbură mereu, mereu, fără astâmpăr. „Uite colo un lăvicer *nu-mă-uita*. Fiindcă-s albastre ca și mine, s-or fi crezând, mă rog, lucru mare“; atingându-le, disprețuitor, cu vârful aripei, le lăasă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului*! „Sunt prea din topor“, băgă de seamă, curtezanul: „Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine“. Îngâmfat, se împiedică de o *gura-leului*; „*Mersi*, de-al de dumneata găesc și-n câmp, la țară“. „Ei, cu micșunica, se schimbă vorba“, adevveri șiretul, „asta da“. Și se lăasă, elegant, în roate, deasupra floarei cumiști. Își strânse aripile una, își răsuci mustața, făcu ochii mici, micșunica rămase liniștită; gazdă bună, dar nu sprintară. Flăcăul se necăji: „Ho! băbătie, prea te crezi! Eu n-am venit să dorm“. Și fugi, râzând. *Mărgăritarele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz; întrucât privește *barba-împăratului*, îi venea rău numai când se gândea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpăta; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine*. Cocoțate sus, pe tulpinele lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „Înalte și proaste“ zise pierde-vară, și, înălțându-se sus, căuta cu ochii *trandafirii*. Îi zări. Se coborî încet, curtenitor, se închină în fața fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...“, dar cum se întorcea, în dreapta și în stânga, complimentând, aripa i se zgârie de un ghimpe. Craidonul o șterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lângă *lalele* fără să le privească; dar în drum făcu cu ochiul *rochiței-rândunicii*, o veche prietenă, și spuse o vorbă proastă unui *stânjenel* scuturat, îmbătrânit, ce i se ținea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăsese doar tulpinele; *liliacului* frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori*, rătăcită pe acolo cine știe cum. Și cicoarea îi aduse aminte de câmp.

„Tot mai frumos e câmpul... Dar nu-i vorbă, și-n grădină!...” Și parcă departe, într-un colț, zări o floare, învoaltă, necunoscută, Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. Îl apucase noaptea în drum. Neputând să mai zboare, se lăsă, la întâmplare, pe un spic uscat, să aștepte zorii, suspinând nemulțumit:

„Ce Dumnezeu se-nnoptează așa devreme!“...

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la țară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curții se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se țese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de *rochița-rându-nicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvârlitură de piatră unul de altul, se înalță plop bătrâni, fuse uriașe pe care se deapănă vântul; pe vârfurile lor țin acoperământul, – cerul. Tufe de pomușoară și de agrișe dau, înăuntrul curții, adăpost păsărilor mele.

Căci am păsări multe și felurite. De ici, din porțița încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigu*? Răsare soarele. Cucoșul acela negru e ceasornicul curții mele. Iată-l pe culme, țănoș, cu pintenii arcuiți, cu platoșa penelor oțelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-și arate bărbăția cârdului aceluia de claponi din fața lui, – găini care nu se ouă, ale căror pene lungi și moi îi prefac într-un fel de sălcii plângătoare printre păsări.

A, uite-o: harnica ogrăzii! Repede-repede, sfârâindu-i piciorușele în ghetete galbene pe nisip, de iute ce aleargă, cu bonețica albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cercelușii de mărgean la ureche, strânsă în fusta ei cu picățele, biblica – picherea – aleargă dintr-un colț într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi gurița când vreo leneșe se întrece mai mult cu dedeochiul somnului!

Albe, linse, sau zburlite ca de vânt, legănându-se, sâsâind, îndemnând la tăcere, le vezi? Cârdu de găște se înșiră, una după alta, ca și când cea din capăt ar fi înghițit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rând, toate celelalte.

Dincolo, lângă teuca de apă, sunt rațele; parcă-s totdeauna văduve, așa-s de ursuze. Mișcând mereu din ciotul cozii, la dreapta și la stânga, ca și când dânsa le-ar îndemna și îndrepta trupul încotro s-apuce, știu numai să-și desfacă lopătelile pliscului, să se lincerească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ți mâna la ochi, să poți privi mai bine.

Colo, sub tufișul cela de agrișe, sunt cloștele. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca și când ar căuta o comoară. Își hrănesc puișorii. Gâgâlicii! – boțuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frământă, cum se strâng, roi, și se desfac pe urmă, cum se ciupest de la un viermișor. Unul a sărit pe spatele mamei și, cu piciorușele lui subțiri și fragede ca paiul, i se cocoată după gât. De acolo urmărește cu ochișorii lui vioi ce fac ceilalți: prinde clipa, sare, și apucă viermușorul. Apoi, fugind sub aripa caldă și ocrotitoare a cloștii, ospătează. Ceilalți rămân locului prostiți, sărăcuți! până ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i? Găinile se strâng să privească iscoditoare. Doi cucoși tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vânt. Stai puțin și-o să vezi! Grămăticul curții mele e doar curcanul! Iată-l: i-a și zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte; pe cel mai vajnic îl ciupește și-l urmărește până în celălalt colț al curții. Iar dacă a făcut pace, e și dreptul lui: se-nroșește, își atârână șiragurile de hurmuz și mărgеле la gât și, ca un drept judecător ce este, primește închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curții mele, privește-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămaticul își poate înroți la fel coada.

Auzi un lătrat? E Dudaș, – Dudașache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaură prin care să se poată strecura lighioanele înlăuntrul curții. Când găsește o deschizătură, se oprește și latră, – dă de veste.

Aha! Vezi? s-au oprit toate păsările, cu capul întors spre cer. Gâgâlicii de aur au năvălit sub aripile cloștilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un vultan. N-avea nici o grijă! Grămaticul l-a zărit cel dintâi. Și-a strâns mugurul nasului, și-a scos gura în afară și-l urmărește cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice: „Poftim, dacă-ți dă mâna“! Dar vultanul e priceput; știe cu cine are de-a face. Un ocol, și se șterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puțin păzită.

Și-n urma lui păsările își văd de hrană, gâgâlicii răsar iarăși la lumină, și liniștea și pacea se lasă peste curtea mea.

Hai, de ne-om duce și noi!

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pământului. Îi rămăsese de înviețuit numai câteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască și inima și mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Așa, după povața leului, care vroia să știrbească din măreția tigrului, făcu mîța; după gustul raței, zuliară pe lebedă, făptui gâsca; după placul elefantului, ironist, născu șoarecele. Ascultă chiar de măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu știa că fiecare din vietățile acestea își vor avea pe pământ menirea lor; că, cu cît vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea șoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pământ, întrebând și ascultând în dreapta și în stînga. Într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o viețuitoare aerului. Și cum căta cu ochii primprejur, iată că vede: sub o frunză, o broască; o albină și-un fluture pe căte o floare; și-n mijlocul unei mreje, țesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zâmbi, le chemă la el și le spuse:

– Ascultați, vietăților, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarășă. Doresc să aud povața voastră, – cum și ce înfățișare să-i alcătuiesc. Mergeți și vă sfătuiți dintru-ntăi între voi și veniți cu lucrul gata.

Cele patru viețuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

– Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preasfântului că ne are pe noi? O să lase atâtea ființe pe pământ, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Și şu-șu-șu, şu-șu-șu, – se sfătuiră! Apoi, câteșipatru, veniră în fața Domnului.

– Ei? le întreabă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai?

– Înalt-preasfinte, zise broasca, priviți-mi ochii și faceți-i noii viețuitoare la fel.

– Bun! Dar tu, fluture?

– Priviți-mi trupul.

– Bun! Dar tu, albină?

– Priviți-mi aripile.

– Bun! Dar tu, păianjene?

– Priviți-mi picioarele.

– Bun! Foarte bine! răspunse Dumnezeu și zâmbi: ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină și picioare de păianjen! Iată lighioana pe care o doreau ele!

Dihăniile se uitară una la alta.

– Acum să-l vedem! zise albina, încet, broaștei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Și în mâna Domnului răsări, deodată, noua viețuitoare.

– Iată sora voastră. Vă place?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se:

– Dă... mărite Doamne!...

Și Dumnezeu înțelese că noua viețuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite și-o șopârlă. S-o întrebe și pe asta, se gândi Dumnezeu:

– Ei, tu, șopârlă, ce zici că-i mai lipsește ființei acestea ca să se desăvârșească sfatul celor patru tovarăse ale tale?

– Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală șopârla.

– Fie! Du-te! porunci Dumnezeu făpturii celei noi care se ridicase pe vârful degetului său.

Și așa, din răutatea celor cinci viețuitoare, zbură, pentru întâia oară pe pământ, nebunatica și gingașa *libelulă*.

*

* *

Dar ar fi nedrept să nu se știe, că dintre toate viețuitoarele, numai rândunica fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viață unei alte rândunele mai chipeșe ca ea. Și Dumnezeu îi făcu hatârul: însufleți *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rândunicii o lăasă tot pe dânsa mai frumoasă.

CIOC! CIOC! CIOC!

Și păsările se înțeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veți crede. Atâta pagubă! Dar eu știu multe asupra lucrului ăstuia de la gaița mea, de la gaița mea care, fiindcă am învățat-o să vorbească omenește, mi-a descoperit atâtea taine ale graiului păsăresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind o rândunică, crezi că i-a venit, așa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dânsa dă povețe puișorilor ei: „Nu ieșiți la marginea cuibului!“: „Nu strigați când nu sunt eu cu voi!“ – „Tst! pisica!“: O vrabie ciripește pe gard. D-tale puțin îți pasă. Și ei, biata! i-a sărit inima din loc: „Uliul!“: În nopțile cu lună ascuți privighetoarea, – te încântă; ajungi să crezi că pentru tine își varsă în gălgâiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuiești că-și plânge numai dragostea ei.

Așa, mulțumită gaiței mele, am ascultat dăunăzi, o convorbire între un măcăleandru și un scatiu. Să v-o spun:

„Cioc! cioc! cioc!“ se aude de depărte. Măcăleandrul zice:

– E ciocănitoarea!

– Ciocănitoarea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu?

– Caută veverița, îl deslușește măcăleandrul.

– Veverița? De ce?

– Urâți mai sunteți voi, scatii, că nu știți nimic. Nu-i cunoști povestea? Să ți-o spun!

(Mărturisesc că vreo câteva ciripiri nu le-am înțeles, dar le-am ținut însă minte. Acasă i le-am spus gaiței, și gaița mi le-a tălmăcit. Așa, vă pot spune, întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănitorei):

„Demult, m-ascuți scatiule? începe măcăleandrul, de mult tare, la-nceput, pe când oamenii erau puțini de tot, și poamele și mai puține, veverița a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roada rotundă, tare, dar cu miezul dulce și gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele și, vezi, ființă prevăzătoare, să nu mai pățească cum o pățise, când rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gând? Să strângă alune. Și și-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dânsa, făcea planuri mari, să nu se miște toată iarna din căsuța ei, nici cu vârful botului să nu miroasă vifornița, când, într-o bună dimineață, se zgârie la un picior într-o coajă. Caută, – coaja de alună! De unde? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strânse. Cercetează: un sfert de alune mâncate! S-a mâhnit veverița, dar s-a și mâniat. S-a pus la pândă, să prindă pe hoț. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, și-a așteptat. Ce era? Ciocănitorea, cum o vezi: sai ici, vâă-te colea, dă de scorbură, în scorbură de alune, și, cum e iscusită, a înțeles ea că în alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului! Craț! iacă și miezul. Bun! Craț-craț-craț, s-a pus pe mâncat. Din ziua aceea venea în fiecă amiază să-și ia prânzul. În dimineața când o pândea veverița, a sosit tot așa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veverița se repezi. Ciocănitorea vroi s-o zbughească afară, dar veverița o prinsese de coadă! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca șopârla, în laba veverței, și pe ici și-i drumul. Mai târziu, când i-a venit inima la loc și s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriță să se roage de dânsa. N-a mai intrat în scorbură și, smerită, a bătut cu

ciocul: Cioc! cioc! cioc! Dar veverița își mutase culcușul! De atunci mereu ciocănește la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

– Zi, de atunci, întrebă scatiul, n-are ciocănătoarea coadă...

– Vezi bine... Ssst! Uite-o...

Mă uit și eu. O fulgerare roșie străbate luminișul. Ciocănitoarea se cațără cu ghiarele de trunchiul unui mestecăn și-l ciocănește de jos până sus. Apoi trece la alt copac și la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbușit. Un stejar găunos răsună ca un hârb. Și ciocănașul bate mereu, se duce, se șterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe:

Cioc! cioc! cioc!

*
* * *

Scatiul piruie iar:

– Știi una, frate măcălendre? Eu cred că tot ce mi-ai spus sunt numai niște vorbe. Ea ciocănește fiindcă sugă din mustul copacilor, – i-o fi plăcând hrana asta.

Măcăleandru se supără:

– Se cunoaște că ești pasăre neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce și-o fi zis: „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puțin să trag din asta un folos, să mă hrănesc!“

– Așa-i! încheie scatiul.

*
* *

Acestea le-am auzit mai dăunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă: dacă veniți cineva pe la mine, să nu spuneți cumva gaiței mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzește cu ocările. Vă rog!

ÎN FEL DE FEL DE FEȚE...

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania ciocănitorei și de atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămână întreagă am rugat-o până să-și ție cuvântul, să-mi spuie cum au căpătat păsările penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce am vorbit cu gaița:

Eu. Pasăre dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița. Lasă că te cunosc. Așa mi-ai vorbit și rândul trecut, și mi-ai pus ciocănitorea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu. Gaiță dragă, mă jur...

Gaița. Jurămintele tale sunt ca fulgii mei de ușoare. Uite:

(își scoate un fulg cu ciocul și-l lasă să plutească în aer).

Eu. Gaiță dragă, crede-mă, jurămintele mele sunt ceva mai grele...

Gaița. Lasă! lăsa!... În sfârșit, o să-ți spun și povestea asta, și atâta tot...

Eu. Și lada-n pod!

Gaița. Așa. Ascultă: La început toate păsările aveau penele de două feluri: albe și negre, ca ziua și noaptea. Decât Dumnezeu se cam săturase să le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis: „Bine, dacă la trup îs deosebite, de ce n-ar fi

și la pene“? Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărât îndată unui păun – păunul era alb, cânta mai frumos decât toate și era și pasărea lui de casă – a hotărât așadar unui păun să-și ia zborul în zorii zilei prin înaltul cerului, să-și moaie penele în albastrul văzduhului și-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pământ, să-și poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate acestea, de-ți lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, și, după ce s-au strâns la un loc cu toate, preasfântul le-a spus că vrea să le înfrumusețeze. Arătându-le păunul, le zise să-și aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Și ca să-l vadă mai bine păsările pe păun, Dumnezeu îi porunci să-și rotească coada, și de atunci păunul căpătă darul acesta. Păsările cerului însă, deprinse mereu cu albastrul văzduhului, cu verdele ierbii și cu aurul soarelui, puține au ales penele acestea, și mai toate s-au bucurat de socoteala sticletelui. Vezi dumneata, mic și afurisit: „Doamne, zise el, amestecăm noi cum ne-o tăia capul“. Dumnezeu a zâmbit și-a încuviințat că cele care voiau să asculte de sticlete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop! și ciocănitoarea, care întârziase c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o cheamă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroasă. Îngerul, când luă crenguța, se împunse într-un spin și îndată îi ieși în vârful degetului o bobiță de sânge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintâi picătură de sânge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roșie, cum se și făcu, iar pentru că prin ciocănitoare se întâmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-și șteargă degetul de capul ei, să rămâie înseamnă.

Ce să vezi, însă? Așa le-a luat ochii celorlalte păsări roșul ciocănitoarei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de

dânsa, să capete și ele măcar cât de puțin din fața sângelui. Cel dintâi sticletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi? Pe urmă și-au amestecat penele care cum le-a tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în țărână și s-a făcut ca dracul. Cioara, foarte înțeleaptă, ce-a gândit: „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă și o să mă înmulțesc în pace. Ia să rămân eu neagră cum sunt“. Și neagră a rămas. Tot astfel și corbul. Puține au avut înțelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Așa preaînaltul și-a atins degetele de penele păunului și-a făcut: prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar și eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe ele. Uite. Mărturisesc, cam puțin, însă și așa e bine că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îți închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul și verdele, disprețuit de celelalte păsări, i-au rămas lui. Iar el, de bucurie, și cum avea un glas minunat, s-a pus îndată să cânte, și cântă, cântă, fără să ia seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să ațipească puțin. De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, de unde! îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiș, iată și privighetoarea! Privighetoarea, pe vremea ceea era cea mai leneșă pasăre: dormea și ziua și noaptea. Și fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise și ea la spartul târgului, și alergă la preaînaltul să-i schimbe și ei penele, că nu vroia să rămâie așa cum o mângălise, acum, în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua și dânsa de pe aripe. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetoarei și o lăsă așa, ba o și pedepsi să nu mai doarmă nici nopțile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotputernicului și se rugă frumos, de iertare, și fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaște margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-și mai putea lua cuvântul înapoi. Ce să facă? Tocmai atunci îi lovi auzul glasul

păunului. Și ce se gândi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetoarei: pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, și un dar mare. Ba scăpa și de cântecul zăludului. Zis și făcut. De atunci privighetoarea cântă așa de frumos, iar păunul schiaună ca o mătă. Ia așa!“.

După ce gaița sfârși, m-am gândit puțin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu. Ia ascultă, gaițo dragă, frumoasă poveste și mare minciună mi-ai înșirat.

Gaița. Dacă o crezi, cum o cred eu, ți-am spus un adevăr.

Eu. Așa-i! Dar adevărul e un adevăr când e pentru toți la fel.

Gaița. Și câte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toți, adevăruri adevărate.

Eu. Gaițo, umbli cu șiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl știm.

Gaița m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiera un cântec care am învățat-o eu, un cântec de batjocură, ca și cum mi-ar fi zis: „Vorbă să fie“. Ei, vă place?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit și povestea aceasta. Uite-așa.

MAI SUS!

S-a trezit ciocârlia în chemarea prepeliței: *Pitpalac!*

Cerul abia se rumenise; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare; luceafărul tot făcea din ochi pământului.

Dar peste puțin, deodată, adâncul scăpără. Cea dintâi rază străpunse văzduhul și se topi în ochiul ciocârliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul păsării de o mai mare fericire. Căci și fericirea nu-și alege totdeauna clipa nimerită în care să-și verse prinosul.

Scuturându-și penele, un tril de mulțumire izvorî din gușa ciocârliei. Apoi se deslipi de țărână, și, pâlپând din aripi, se înălță.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pământul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus!

Slab de tot i se părea ciocârliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gâdilitor, ca unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care i se topise în ochi o chemă la ea, în înalt. În cântecul ei, pasărea îi spunea că vine. Încă o lovitură de aripi, și încă una.

Mai sus!

Îmbătată, pasărea se asculta singură; pentru ea și pentru soare cânta.

I se părea că tremurările cântecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, deslipită de țărâna pământului, – ea și raza, în singurătatea amețitoare a înălțimilor...

Își avântă din ce în ce cântecul; își încordează mai tare puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănțuie glasul, i-l ține închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, ușoară, ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus! mai sus!

Și trupul mereu o trage înapoi către pământ, și raza mereu o cheamă către înălțimi.

Într-un avânt își pune cea din urmă putere și, deodată, se simte, în sfârșit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Și în vreme ce, smulgându-se, nebun de fericire, glasul se înalță singur, tremurător și dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de țărână spre pământ.

NEDESPĂRȚITE!...

Toamnă! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zărilor. Păsările se rotesc în înalt, se deșiră, iar se strâng și iar se răresc, apoi își aleg călăuzele, le pun în frunte, și în vârful de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, și lin, ca împinse de un dor tainic, vâslesc, se șterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc!

Încotro?

În nopțile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde ființă sub stele; noiane de frunze desprinse pare că sunt purtate de vânturi; umbre se strecoară rătăcite; țipete răsar și se strâng; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sunt păsările călătoare. Și cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

*

* *

Un stol de turturele a întârziat. Grăbite s-au strâns în dimineața aceasta, și în fâlfâirile lor, care se aud ca niște sunete supte ușor dintr-un flaut, pornesc. Întâi o iau pe-aproape de pământ, peste lunci, deasupra rariștilor, printre plopii înalți, ca și cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur împrejurul păduricii, în vreme ce o rază de soare împunge pânza

norilor și tivește pe cer o dungă de lumină. Bucuroase, păsările bat din aripi și se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămâne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra râului; un țipăt năbușit; din gușă, – un semn al călăuzei, vrea să le strângă pe toate la un loc. Și în clipa aceea un bubuit de pușcă clocotește aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături; dar din perechea din urmă, o turturică își curmă zborul, își adună apoi puterile, cu cel din urmă fior a vieții, se rotește în două cercuri, se înalță drept, ca o săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele râului, care o fură și o poartă mai departe.

Stingherul, soțul, urmărește puțin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat și, pe apa turbure, își vede tovarășa. O putere îl ține atunci deasupra vârtoarii, cu ochii nedesprinși de la trupul plăpând și pătat de sânge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strânse, îl urmărește mereu.

Și sub cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei: stolul care se șterge în zare ca un rămas bun, pasărea moartă mânată de valuri, și porumbelul care se rotește mereu, urmându-și soția, ca un simbol al veșnicei iubiri!...

Și în urma lor, toamna cade mai grea!

PASĂRE DE NOAPTE

O zi înăbușitoare ca aceasta nu mai scoborâse Dumnezeu pe pământ. Se coșcovise scoarța copacilor, se scorjiseră frunzele; iarba se măcinase, pământul se făcuse cenușă. Izvoarele secaseră; locul bălților nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, câte o șuviță de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de boală. Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-și stâmpere setea. Atunci, unele din ele o luară în sus, spre ținuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Până și buhna, cât era ea de greoaie, că nu-și întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca și cum i-ar sufla mereu un foi în coșul pieptului, cu capul ei buhos și nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna care pe vremea aceea era pasăre de zi, ca celelalte, și-a dezmoțit aripile și-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pârâu, să bea o picătură de apă măcar. Și cum nu era deloc deprinsă, își fâlfâi aripile dintru-ntăi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, până ce a ajuns, în sfârșit, într-o altă pădure. Decât se întunecase de-a binelea, căzuse noaptea, și peste o apă să deie nici gând. Atunci a poposit pe o cracă, să aștepte zorii zilei. Răcoarea nopții o mai învioră.

Dar cum stătea așa, plecă puțin capul, și în clipa aceea, zări, chiar sub creanga pe care stătea, cum strălucește

ceva. Ce să fie, se gândi buhna. Ochi de mătă sălbatică nu erau, fiindcă nu erau doi. Atunci? Zbură jos, și care nu-i fu mirarea când simți pământul sub picioare jilav. Fusese pe acolo un șipot bogat de apă, și acum nu mai izvora decât câte o picătură, pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetoarei. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrângea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gândit, dar de ce strălucește picătură ceea nu și-a dat bine seama, și, numai într-un târziu, și-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Cum era tare însetată însă, sorbi apa, și în locul ei rămase pământul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Și mare-i fu mirarea buhnei când nu mai zări lumina. Va să zică ea o băuse odată cu apa? Zburând înapoi pe cracă, se gândi ce se gândi, și se hotărî..., „Dacă sorbise lumina, trebuia și ea, la rândul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumusețeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască“...

De atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric; și acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dânsa.

O fi și pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetoarei.

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munților falnici. Și doritor de lumină, în această dimineață scaldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrâni. S-a înălțat mai întâi drept în sus, ca o săgeată; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălțime uriașă; a plecat capul și-a privit în jos. Pe câmpiile lucii, satele împrăștiate, ca grăunțele, scoteau sclipiri repezi ca a prundișului spălat de ape. Oamenii nu se zăresc; deasupra, dedesuptul lui, primprejur, – nici o vietate. I se păru că lumea această frumoasă, încântătoare, peste care primăverile se aștern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Și, scuturându-și aripile, făcu un ocol larg, suind și scorborând prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie până la el: se repezi, și, în ciocul gata să frângă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dânsa, sus, apoi îi dădu drumul, și urmări cu ochi strălucitori lunecarea ușoară, ca pe o apă, a penei, care cândva îi ajutase să se ridice.

Luă munții în lung. Nici o boare de vânt, nici un murmur de ape care să străbată atât de sus.

Și așa a mers până după amiază, cu ciocul deschis, înghițând aerul în gâlgâiri puternice, privind în toate părțile cu ochii lui ca două scânteii.

Obosi. Se scoborî ușor și se așează pe vârful unei stânci ce țâșnea în sus, goală, din stratul gros de mușchi al muntelui. Cum sta nemișcat, părea și el de piatră, părea că-i colțul ascuțit al stâncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă își plecă în jos capul; în fund, în noaptea deschizăturii adânci, tăiată ca de pala unui zmeu, șerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Și i se făcu dor de răcoarea dulce a unde șerpuitoare. Săltă și se repezi în fund; se lăsă în voie să cadă în apă; stropii reci îl acoperiră deodată, ca niște pietre scumpe, și, întinzând gâtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi își luă iarăși zborul până pe stâncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare, și închise ochii. Ațipi...

Adieri de vânt îl înfășoară în vălul lor. Aproape se trezește; prin pleopa închisă încă parcă zărește un foc grozav a cărui flacăra încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sânge, soarele apune. Munții parcă-s aprinși, cerul arde.

Își ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeași liniște în tot cuprinsul firii. Mai are puțin; zărește prăpastia spre care avea să se scoboare, când, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubeie, până în depărtări adânci, un tunet, și aripa, amortită, îi cade în jos. Se rostogolește de câteva ori prin aer, simte fierbințeala glonțului, ca a unui cărbune, ce-i arde carnea, își încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesuptul lui munții parcă se prăbușesc. Aripa îi mai stă puțin întinsă, apoi i se frânge lângă trup, udă de sânge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă; iarăși caută să-și întindă aripile; se anină de o ramură. Se

uită în jos. Drept dedesupt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniștit, privind înainte.

Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură strașnică îl cuprinde; parcă ar dori să se stingă toată lumea odată cu dânsul. Se lasă să pice drept peste căprior, și, cu cea din urmă putere, îi înfinge ghiara în ochiul curat și umed.

În vreme ce căpriorul se scutură și fuge, năuc de spaimă și durere, pasărea cade moartă, cu ghiarele strânse, cu ochii deschiși.

CUCOȘUL

În nucul stufos din marginea ogrăzii, găinile, cocoțate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul sub aripi, împrăștiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac și le-a venit mai la socoteală. La o parte, așa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cucoșul, – pașa, cum îi zic toți ai casei, – rotofei, îmbrăcat în pene, cu creasta lăsată, ștregărește, pe-o ureche. Cu gâtul întins, cu ochii încă cețoși de somn, privește. E poet. Sufletul lui, deși războinic, e mai avântat spre frumos decât al curcanilor, care se umflă într-atât de par niște burdufuri, când sunt seci, ca niște gogoși; decât al tuturor gânsacilor care se plimbă pe apă și fac pe visătorii, dar în cap n-au minte nici măcar cât un grăunte; ori decât al rătoilor care, cu cât sunt mai fuduli, cu atât umblă mai legănați; și chiar decât al păunilor mândri în port, dar cu glasul, între păsări, ca al măgarului între dobitoace. El e poet! E cel dintâi care se minunează de frumusețile firii și, fără părere de rău, își rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dânsul acum privește, pe când toți ai casei dorm.

Mijește de ziuă. Departe, în zare, se deslușește, ușoară, dunga de lumină a zorilor; întâi e ca o dâră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se prefăce într-un întins de apă care-și înalță o margine tot mai sus, prelingându-se pe cer,

ca sorbită de o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de până acum pare că răsfrânge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde ființă, parcă și lumina începe să se cearnă peste pământ, ușoară, ca un colb de argint. Departe, cine știe unde, se văd dealurile, mai încoace câmpul, aproape satul, și, chiar în față, își desface stâlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se înfioară; cucoșul răsuflă fericit, apoi își udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremenește o clipă.

Cucoșul își caută cu ochii tovarășele, le zărește, și în gândul lui le judecă pe toate. La stânga, ici, doarme Sura, nadoleanca; băbătia, tot lângă el și numai lângă el; a scos cinci rânduri de pui până acum și mai face pe tinerica; uf! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Țiganca, sora Surei; ceva mai tânără, dar tot o poamă: amândouă gâlcevitoare foc. În dreapta, la rând, pe crengi deosebite: Roșcata, Bogheta și Cucuiata; bune fete, dar prea își scoteau ochii de la el și prea i se țineau de urmă. Cel puțin Berca, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro și-l lăsa în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americană albă ca laptele, puțin ma răsărită decât un ou și cu un cucui mai mare decât ea întreagă; îi place cum merge înfiptă, cu capul țănoș, tremurându-și uneori moțul, ca și cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!“ Dar unde-i? Atunci un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireata, întinsese gâtul și, pe când celelalte visau încă, ștregărița îl săruta de „bună-dimineța“.

Și în aceeași vreme, într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintâi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiți. Cucoșul își înfoaie penele și rămase așa, minunat, în fața răsăritului care ardea în pară. Peste câteva clipe, privi spre găinile care dormeau și zise

Puicei: „Ce frumusețe dumnezeiască, dragă! Și proastele astea dorm“. Apoi plănuiește o ghidușie: făcu Puicii cu ochiul, dându-i să înțeleagă că le-o pregătește el. Se ridică în picioare, bătut din pîteni, își fâlfâie aripele ca două steaguri și, întinzându-și gâtul, – cu gândul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn – trâmbiță din gușă, voinicește:

– Cu-cu-ri-guuu!...

CA SOARELE!...

O casă, o livadă și o curte mare. În casă stau stăpânii; în livadă sunt pomi roditori; în curte felurimi de păsări.

Așa, în curtea aceasta, s-au întâmplat multe și mărunte, căci unde sunt păsări multe dragostea-i stăpână. Nu mai departe, acum o lună, un cucuș a fugit, peste gard, cu bogheta altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni! Unele păsări spuneau una, altele alta, găștele șușoteau, fel și chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiți. Ei și-au văzut de treabă. Acum o săptămână, o găină, o *americană*, zor nevoie după un pichiroi. Au șters-o și aceștia... Iar zarvă, iar șușoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mânca, cum se întâlneau două păsări față în față se întrebau: „Ce-i cu americanca?“. Cealaltă: Ce-i cu pichiroiul?“. Pichiroiul așa; americanca altfel. Și ei doi habar n-aveau de gura lumii!

De-aceea când pichirea, stingheră, hotărî să-și caute un soț, și-și puse ochii pe păun, – pasere de neam mare – se feri de toți, de frică să nu li se așeze cineva de-a curmezișul dragostei. Și-a început pichirea să se învârtă în sus și în jos pe lângă păun. Azi așa, mâine iar așa, până când i-a venit odată la socoteală și i-a șoptit, cu glasul ei cel mai dulce: „Pi-chi-chi-chi-chi-ri“. „Te iubesc!“ Păunul a privit-o dintru-ntăi de sus, dar pe urmă și-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat. Mai auzise că dragostea,

dacă o întâlnești, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit, și-a răspuns: „Chiau!“ – „Bine!“ . Și zilnic sau curtat. Pichirea, mică și pestriță, dar șireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Și așa, într-o dimineață, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai divremior chiar decât cucoșul, a ciugulit ce-a putut, și pe urmă s-a dus sub culmea păunului, de l-a sculat. Și amândoi, aripă la aripă, au pornit pe pajiște. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întâia oară și-au apropiat pliscurile: Întâiul sărutat! – „Sunt mulțumită!“ „Chiau!“ „Sunt fericită!“ – „Chiau!“ . Ce Dumnezeu, gândește pichirea, numai atât e în stare să-mi răspundă? Și în clipa aceea se înălță, rotund și de aur, soarele!...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul strălucește de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl privește încântată, mândră de frumusețea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Și, cu sufletul ei, sălbatic, plin de poezie, își îmbie și iubitul: „Privește, privește, dragă!“ . Dar păunul se supără. Îngâmfala îi descleștează limba: „Ce să te uiți la soare, când mă ai pe mine! Rogu-te, privește-mă!“ . Și cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept în față și își înrotește coada: – „Privește-mă!“ . Se uită pichirea, se uită mirată, apoi duminindu-se, îi răspunde: – „Te privesc, dar ascunzându-mi lumina soarelui, nu-ți mai văd nici strălucirea ta“ .

Și, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai așa pasările din curte nu mai avură prilejul să sușotască pe socoteala altor doi îndrăgostiți.

LUPTĂTORII

Soarta se vede că-i menise așa: să fie vecini și să fie dușmani. Și amândoi cocoși frumoși.

Unul negru, – cu toate lucirile pe care negru le poate da în mângâierea luminii. Gulerul și penele subțiri, moi ca mătasea, ce-i atârnav de pe spate spre pinteni, băteau în verde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oțelul. Și penele lungi, mlădioase și întoarse ca niște arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstirii, ce se stingeau îndată. Numai deasupra capului cu ochii neclintiți ca niște găze, creasta plecată, strengărește, roșie, aprinsă ca para focului.

Celălalt alb. Alb pieptul – cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi; albe aripile, cu un alb moale, ca al omătului de curând căzut; alb gulerul, cu vârfurile penelor puțin-puțin gălbui, ca suflate cu aur; albă coada bogată în pene, ușoară, răsfirată. Și, deasupra capului cu ochi galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută și roșie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi; își aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului; fiecare se silea să trâmbițeze mai înainte zorii zilei. Și totuși prilejul nu-i adusese încă față în față, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amândoi sosise pe neașteptate.

Cucoșul alb, cu găinile lui, ieșise pe tăpșanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară,

(pământul era jilav, plin de mustul din care se și hrănea cea dintâi urzeală a lăvicerului ierbii.

Cum scurma așa cocoșul, își auzi tovarășele șoptind. Ridică semeț capul și, drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmașul negru se proptise gata de luptă. Găinile se opriră; înțeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare și s-au repezit. S-au oprit față în față, cu gâturile întinse, cu penele gulerelor zburlete, cu aripile puțin desfăcute și date înapoi. Cel negru bătu o dată din pinteni și se loviră piept în piept; apoi se deslipiră repede și, cu capetele pe spate, se avântară din nou, prinzându-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile în coapse.

Erau grozav de voinici amândoi: cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Și iarăși se deteră înapoi, cu gâturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca și cum i-ar fi suflat o dată vântul, așa s-au ridicat de la pământ. Se îndesară pene-n pene, căutând să se apuce cu pliscul, să se sfâșie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ca și cum ar fi vrut să se răpească în văzduh; și în sfârșit, se țintuiră locului. Cel negru prinse creasta dușmanului în ascuțișul pliscului; cel alb îi înfipse gheara în gât. Plini amândoi de sânge, tremurând, stătură așa până când durerea îi învinse; atunci se smuciră-napoi, pândind clipa când să se răpuie.

Sângele clocoti deodată în trupul amândurora; ochii le vedeau roșu; turbați, se năpustiră, de astă dată pe viață și pe moarte.

Strânși în gheare ca în niște clește, cu pliscuri împlântate unul în carnea celuilalt, se rostogoliră la pământ și iar se înălțară, aprigi, în picioare. Săpară pământul cu pintenii și țărâna sărea împrăștiată. Penele, negre și albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecară în lupta abrașă, așa că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare

ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăştia petalele în vânt.

Dar puterile li se sleir. Nici unul nu biruise. Se mai încordară o dată şi se descleştară doborâţi, însângeraţi, răsuflând cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sânge. Pe pieptul celui negru se aşternuse o dungă roşie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Şi cum stăteau aşa, găinile se apropiară, mulţumite şi mândre parcă fiecare de stăpânul lor; îi înconjură. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată ca şi cum şi-ar fi zis: „pe mâine!“, se depărtară, ţanţoşi, fiecare în mijlocul alaiului său.

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărămături de oglinzi; colo, plăci de oțel; comori de galbeni între trestii. În nuferi, ca în niște potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște neclintită, de rai.

Cocostârcul s-a sculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lugere, trupul lui se leagănă agale. Din când în când își udă pliscul; uneori se oprește de se uită, ispititor, în fundul apei, ca și cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, și răcoarea îl încântă. Nu simte nici o altă dorință decât să-și scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori până sub aripi.

Deodată se oprește; încordează gâtul și privește. Pe frunza unui nufăr, o broscuță se bucură și ea de frumusețea și răcoarea dimineții. Când l-a văzut, biata broscuță a încremenit pe piciorușele dinapoi; cu ochii mari deschiși cată la cumplitul dușman. În spaima ei, îl vede uriaș, cu capul atingând cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta și, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Își aștepta sfârșitul.

Cocostârcul o vede și înțelege. Dar dimineața e mărinimos. Ș-apoi i se pare atât de mică, atât de neînsemnată această vietate a bălții, că, de la o vreme,

parcă o pierde din ochi în fundul apei și nici n-o mai zărește. Ridică piciorul, o pășește disprețuitor și trece, măreț, mai departe.

Broscuței nu-i vine să creadă. Mai stă așa câteva clipe. Apoi, de bucurie, sare pe o altă frunză; și într-un avânt de recunoștință, ea, cea dintâi, taie tăcerea dimineții: Oaac!

SINGURATICII

Pe lacul luciu din grădina cu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foșnet, pe lacul adormit că pare o uriașă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda – bărbatul rămas singur – trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gâtul lăsat între ele, subțire, ondulat ca toarta unei amfore. Pasărea plutește lin, și în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei ființi duse de pe lume.

Sus, pe bolta adâncă, stelele au pălit; în haosul albastru luceafărul sclipește tainic, strălucitor, purtând parcă în văpaia lui viața tuturor lumilor cerești, a lumilor veșnic călătoare în cuprinsul firii.

Și cum, jos, lebăda sidefează fața apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sunt pâlpâirile nopții acesteia în care lumea pare adâncită într-un somn de moarte. Amândoi rătăcesc singuri, amândoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mândri, deopotrivă de reci, deși unul bulgăre de gheață, celălalt, pară de foc. Și se cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul, și se întâlnesc: din înalt, luceafărul își scoboară raza jos, în adâncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar pasărea se apropie de scânteia picurată din cer și plutește ușor, împrejurul ei, mai întâi în cercuri largi, apoi

în rotiri tot mai strânse, tot mai strânse, până ce se oprește drept deasupra răsfârngerii stelei; și atunci, din mugurul de aur, pare că se desface dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Și astfel stau de se privesc: sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

FILOZOFUL

E mare, negru ca întunericul; numai vârfurile labelor sunt albe, ca și când lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scânteii. E cel mai frumos motan al târgului. Dar de frumusețea lui nu-și dă seama, – de bărbăția lui însă, da; pentru aceea, în ceasuri de veghere, când i se pare că-și zărește chipul în talerul lunii, și-și vede înfățișarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate și-l ondulează, de mândrie, până în vârful cozii. Trăiește singur. Ziua stă ascuns cum poate și unde poate. Ziua doarme; numai când sosește ceasul prânzului, care îi vine singur în labă, se trezește, morocănos.

Căci mâncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei și să înghiți aer când ți-e sete de înălțimi ametoitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o știe. Când ziua fuge din fața nopții, el pornește; atotstăpânitor, pășește, măreț, peste acoperămintele întregului târg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste deosebită pentru nici un colț. De aici ca și de acolo, firea lui îl îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul lui nu tresare nimic, decât în cele câteva zile când dragostea îl chinuiește. Căci dragostea e pentru toți același veșnic chin. Și niciodată nu se simte mai fericit

decât după nopțile acestea de zbucium, când liniștit, gândește la ele cu deznădăjduit.

Numai farmecul nopții îl îmbată. Când târgul se cufundă în tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streșina vreunei case. Și privește. A văzut multe: întâlniri ferite, în colțuri de grădini; rugăminți duioase, de după ferești deschise; îmbrățișări pătimase, în unghere de ziduri; despărțiri sfâșietoare, în praguri de uși. O întreagă țesătură de patimi, ca și sus, în lumea acoperișurilor, cu deosebirea că jos, firul patimilor se torcea mereu, fără de niciun răstimp. Și în schimb liniștea cerului cum îl minuna! Nici un frământ, nici un zbucium; cunoștea cerul și-l citea ca pe o carte. Știa când răsare luceafărul; când pornea la drum carul mare; când își încorda strunele lira; când își aduna puii, cloșca. Era un astronom. Și de sus, de unde sta, i se părea câteodată că și el făcea parte din lumea aceea, că împrejurul lui se învârtesc toate, prietenoase, înțelepte, tăcute ca și el. Și era fericit. Singura ființă fericită! Iar când zorii mijeau și când, liniștit, urca acoperământul să se strecoare iarăși în noaptea vreunui pod, gândea, mulțumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Și cugeta: „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu fie al tău, să trăiești singur: tu și cerul deasupra.“

CÂND STĂPÂNUL NU-I ACASĂ

În odaie, liniște. Liniște și un miros! Pe polița din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de cașcaval. Mirosul de brânză proaspătă a străbătut până în cel mai îngust colțișor al casei. Și din gaura lui, din gaura de după sobă, șoricelul nu-și mai găsește locul. Parcă îl trage cineva de mustață afară. Să iasă, să nu iasă? Mai bine să se astâmpere. Să se astâmpere, ușor de zis; dar cașcavalul? Vezi, asta-i asta: cașcavalul. Să închidă ochii. I-a închis. Prostul! Dar ce, cu ochii miroase? Și brânza-i proaspătă. Mai mâncase așa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atâta ca aceasta de acum. Să încerce. Face câțiva pași mărunți până în marginea ascunzătoarei lui. Măcar s-o vadă. Unde o fi? De unde-l vrăjește, din ce colț îl poștește cu atâta stăruință la dânsa? A! uite-o colo, pe farfurie. Dacă ar îndrăzni! Dar cum? Să meargă mai întâi pe lângă perete până la divan. Așa, bun! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia? Pe lângă dulap? Nu. Pe după jilțul cela? Nici așa. Atunci? Păi, lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea și de acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete, până la poliță. Și-odată la cașcaval, lasă, n-are el nevoie să-l învețe alții ce să facă cu dânsul. Dar motanul. E-hei! la dânsul nu se prea gândise. Și, Doamne, mulți fiori i-a mai vârât în oase motanul cela. Dar poate nu era în odaie. Ha? nu era. Nu. Orișicum, să

mai aștepte puțin, să vadă, nu se mișcă nimeni, nu-l pândește cineva?

Cum să nu-l pândească! Dar de când așteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul șoricuț. Dacă nu mâncase el cașcavalul, căci mirosul acela îi zbârlise și lui mustățile, păi nu-l mâncase tocmai pentru asta: să-l momească pe lacomul din gaură. Cu botul adulmecând, cu ochii galbeni și lucioși ca sticla, cu mustățile întoarse, subțiri și ascuțite ca oasele de pește, stă neclintit, după perna de pe divan și așteaptă. L-a zărit. Uite-l, îi vede mărgелеle ochilor. Iese? Iese oare? Da, da; așa, încă un pas, încă unul, doi, așa!

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul șoricuț n-avusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îl apasă puțin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strânge, de drag ce-i, îl răsucesce în aer și-l lasă amețit pe podele. Și-l privește, gândind. „Cașcaval ți-a trebuit! Poftim cașcaval! Doamne! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crânțani“. Dar mai întâi să se mai joace puțin cu dânsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să încerce să fugă și iar vrea să-l prindă în cleștele labelor. Dar ce s-aude? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, câinele! Nu-i vreme de pierdut! Din două sărituri motanul e în ocnița sobei, iar șoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o șterge în gaura lui. Corbici vine, nebun ca întotdeauna; în mijlocul odăii se oprește, adulmecă, lacom, mirosul de cașcaval, apoi zărind motanul se repede și latră cu înverșunare. Ar sări în ocniță, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cascade, de neliniștit ce-i, mârâie și latră. Apoi tace și, cu ochii țințiți la motan, așteaptă să se scoboare. Numai uneori întoarce capul spre polița de unde brânza parcă îl ademenește. Și astfel câteșitrei dușmanii: șoarecele în gaură, motanul în ocniță,

și câinele în mijlocul odăii, se pândesc munciți de același gând.

Dar pași apăsați cutremură sala. Ce! Stăpânul! Repede atunci: motanul se-ngheșuiește și mai în fund, iar câinele o șterge sub divan; numai șoarecele, mic cum era, rămâne la locul lui. Stăpânul intră; obosit de muncă, își aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se face foame; se îndreaptă spre poliță, ia felia de cașcaval, taie o bucată de pâine și, mușcând când dintr-una, când dintr-alta, mănâncă din plin, cu poftă.

Și din trei părți, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

GRIVEI

E bătrân. Înțelege că-i bătrân, că-i netrebnic, că cele câteva zile ce i-au mai rămas sunt o povară pe capul tuturor. De când s-a și îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai mângâie nici o mână, nu se mai întoarce spre el nici o pereche de ochi. A slujit cu credință. Douăzeci de ani, vară și iarnă, în curtea aceasta a trăit și a păzit-o. În nopțile de toamnă, cu ploile repezi și pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu vifornițele năpraznice, el nu stătea în cușca lui; suflând cu greu, încordându-și mușchii, căci era vânos, tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii și, lătrând, dădea de știre că nu e chip să te poți apropia de casa stăpânului... Dar în seara aceea, când prinsese de pulpa piciorului pe hoțul care furase mere din pomul de lângă gard! Ani de-a rândul simțise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci în creștetul capului. Și altă dată... Dar câte nu făcuse, câte nu suferise Grivei, dulăul credincios al curții!

Însă vremea trece; viața, cu ea. Și acum a îmbătrânise! Nu se mai putea duce nici până la ușa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămânea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mișca. Și acum, în urmă, avea niște dureri grozave. Urla. Și mai ales noaptea, când nu avea cu ce să se mai ia, când nu mai vedea pe ceilalți câini, când rămânea singur, numai el și suferința lui, – mai

ales nopțile îl chinuia boala. Și urla. Mai întâi gema, înăbușit, cu gura închisă, cu limba zgârcită, gema adânc, ca și cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii; spasmurile îi descleștau fălcile și gemetele îi ieșeau mai tari, mai ascuțite. Apoi plângea, plângea cum plâng oamenii, cu lacrimi fierbinți, care îi lunecau pe bot, și parcă-l ardeau. Și în urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic din toată puterea măruntaielor lui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimântător, de răsună până în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt câine care îi plângea de milă. Și dimineața, când zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcușul lui de paie.

Și toți ai casei, care treceau pe lângă el, îl blestemau. Toți. Urletele lui le tulbura liniștea nopții, le curma somnul și-i făcea să tresară speriați, în pat. Iar unii credeau că prevestește ceva rău, că prevestește moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea și-i înțelegea. Cu ochii blânzi, șterși de boală, îi urmărea până ce se făceau nevăzuți.

Înțelegea și aștepta să-i vie ceasul.

Într-o dimineață și-a zărit stăpânul de departe, venind spre el, cu mâinile la spate, ținând ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a încercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adâncă pentru stăpânul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care mersese pe câmp, la picioarele căruia se culcase de atâtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Și jalea aceasta parcă-i dădu puteri; se sculă și, scheunând, plângând, se târî către stăpânul lui, se târî și, când ajunse, îi linse picioarele, ca și cum și-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii și, încolăcit, așteptă. Așteptă mult. I se făcuse milă stăpânului?... Bubuitura nu curmă liniștea ogrăzii.

Și astăzi simți că nu mai are mult. Și parcă-i părea rău să închidă ochii în curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de care n-ar fi vrut niciodată să se despartă, sub privirile care nu se mai îndreptau spre el prietenoase. Și, deodată, o groază, o frică de locul acela în care suferise atâta îl cuprinse. Își adună toate puterile, apoi, ca și cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărtă cât putu mai repede, ieși din curte și o luă pe drum, înspre pădure. Când ajunsese în marginea ei, intră în cel dintâi tufiș și, acolo, între crengile care îi ascundeau vederea, își făcu culcușul. Și așteptă. Spre seară, un fior îi zvârcoli trupul, apoi altul. Și încă unul, – cel de pe urmă. Și în clipa în care-și dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte și, cu capul întors spre curte, urlă ca și cum și-ar fi luat un rămas bun.

Și urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt câine care-l chema din depărtări.

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din povești: copaci de zahăr, câmp de cristal, iaz de oglindă. Și în cuprinsul larg, uriașul policandru al cerului își aprinde, una câte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danț. Viețuitoarele pustietății sunt îmbătate de farmecul acesta: păsările zbor ca ziua; lupul poposește pe labe, în hățișuri, și privește nemișcat; vulpea stă lângă vizuină și nu se îndură să meargă la vânat; veverița pleacă creangă lângă creangă, și hoinărește, ca o deșucheată, pădurea întreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultând, ispitind, a ieșit tiptil-tiptil din curătură și, când a ajuns la margine și-a văzut întinderea lucie de zăpadă, a început să sară de bucurie:

„Poate mai întâlnesc un prieten“, își zise iepurașul.

Și gândul îi răspunse:

„Poate mai întâlnești un prieten...”

Și iar lupai-tupai, iepurele sare vesel:

„Poate dau și peste o prietenă.”

Și gândul:

„Poate dai și peste o prietenă.”

Și mergând așa, iepurașul cu gândul își vorbesc:

„Ce lumină, și totuși luna încă nu a răsărit.”

„...Și totuși luna încă nu a răsărit.”

„Dar o să răsară.”

„...O să răsară.“

Și cum mergea pe marginea unei vâlcele, iepurașul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de la spate, se ridică, albă și ea, ca de gheață, luna. Stelele păliră; pădurea, copacii, tufele își dezbrăcară deodată umbra. Iar iepurașul împietri de groază: chiar de lângă el, se întinse pe pământ o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepurașul se destinse ca o coardă și o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă și iar se rostogoli, până jos; apoi o luă de-a dreptul tăind câmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflând, se ghemui cu ochii închiși... să nu-și mai vază umbra!

MUSAFIRUL

În lungul câmpiei arse, pustii, se înalță doar în singur pâlț de sălcii ce ocrotesc, sub umbra deasă a crengilor deslipite, un izvor din care și ele își sug viața. Izvorul curge subțire, întinzând în față, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, câte o rază de soare.

În frunzișul sălciilor acestora se strâng stoluri întregi de păsări, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, stigleți floreni, câte și mai câte alte neamuri de zburătoare – toate își găsesc aici sălașul. E un ciripit, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă sub acest umbrar singuratic. Și păsările trăiesc ca în împărăția lor...

Azi e o zi înăbușitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i sufletul pământului ostenit de alergătura lui prin haos. Păsările se scobor pe fiecare clipă să ia în gură câte o picătură de apă din izvorul rece, care se prelinge, argintiu, în ciuda arșitei.

Din pricina dogoarei, mlaștinile sunt uscate peste tot. Și bietul viețuitor se topea; amețit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Și, când se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roșii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropați în grăsimea capului, pâlcul ademenitor de

sălcii. Îndată și-a îndreptat râțul spre ele, cum își îndreaptă luntrea botul spre țărm, – și o porni într-acolo. Când a ajuns și a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind păsările, care zburară înfricoșate. Se afundă, până la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflând cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburând zglobie, și, crezând că deasupra apei e o floare, se lăsă, ușoară, pe râțul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînțeleasă de plăcută, gâdili sufletul musafirului pentru întâia dată în viața lui, și fericit la culme, prinse a guița lung și ascuțit. Libelula, văzând că se înșelase, zbură, înfricoșată. Iar păsările ascultară cât ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gând, înpânziră, care-încotro, largul câmpiei încropite.

CĂPRIOARA

Pe mușchiul gros, cald ca o blană a pământului, căprioara stă jos lângă iedul ei. Acesta și-a întins capul cu botul mic, catifelat și umed, pe spatele mamei lui, și, cu ochii închiși se lasă dezmiardat. Căprioara îl linge, și limba ei subțire culcă ușor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl privește și în sufletul ei de fugarnică încolțește un simțimânt stăruitor de milă pentru ființa fragedă căreia i-a dat viață, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuie să se despartă chiar azi, căci vremea înțercatului venise de mult încă. Și cum se uită așa, cu ochii îndurerați, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbușit de durere; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare și pornește spre țăncurile de stâncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit și de dușmănia lupului, și de iscusința vânătorului, căci pe muchile prăpastiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi știut ca lângă dânsa. Dar până la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara își azvârle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăznețe, să încerce puterile iedului. Și iedul i se ține voinicește de urmă; daor la sărituri amețitoare se oprește câte o clipă, ca și cum ar mirosi genuna, apoi se avântă ca o săgeată și behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subțiri ca niște lugere.

Dar trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre țăncuri. Căprioara contenește fuga; pășește încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi sub bolți de frunze, pe urmă prin hrube adânci de verdeață, până ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Și-au mers mult așa, până ce au dat, în sfârșit, de luminiș. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeași clipă căprioara se oprește, ca de o presimțire, adulmecând. În fața ei, de sub o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt și iedul ar fi fost sfâșiat. Atunci căprioara dă un zbierat adânc, sfâșietor, cum nu mai scosese încă, și, dintr-un salt, cade în mijlocul luminișului. Lupul, văzând prada mai mare, uită iedul și se repede la ea...

Prăbușită în sânge, la pământ, sub colții fiarei, căprioara rămâne cu capul întors spre iedul ei. Și numai când acesta, înspăimântat, se topește în adâncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se turbură de apa morții.

VOINICUL!

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă șeaua de lemn, și i-a strâns chinga bine, căci aveau să meargă la târg. Apoi a început să-i îngrămădească pe spate: o sarică – a ciobanului; două lăvicere – ale stăpânului; patru tivgi cu lapte, câte două de fiecare parte, să se cumpănească; opt sedile cu brânză – patru și patru; iar deasupra, moț, cei doi băieți ai stăpânului, veniți la stână din ajun, spate la spate, să nu-și scoată ochii.

Dar pe când ciobanul, ștergându-și sudoarea cu dosul mâinii, de pe frunte, aducea poclada să o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe mâneca ciobanului pe spinarea măgarului, și-și făcu un locușor, sub o încrețitură a poclăzii, tocmai cât îi trebuia să fie la largul lui. „O să stau la umbră“, gândea puricele, iar ciobanul încărcă mereu. Cât era de mic puricele, ce loc prindea? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Și au pornit la drum, și au mers zi de vară prin arșița lui cuptor. Curgeau nădușelile de pe cioban; băieții stăpânului se muiaseră; iar măgarul de-abia pășea. Au trecut pe unde au trecut și, spre seară, au ajuns la târg, și au poposit în ograda stăpânului. Iar puricele, simțind că au ajuns la capăt, se strecură binișor, binișor, și hop! deodată, sare, sprinten și odihnit, pe mâneca ciobanului.

Când dădu însă cu ochii de spinarea măgarului și văzu ce clădărie stătuse deasupra lui, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate! Până acum n-am știut că sunt așa de voinic!“. Și privea cu mulțumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar când omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoștite, cu genunchii îndoiți. Iar puricele zise, mâniat, în sine: „Uitați-vă ce mămăligă de dobitoc! Eu nu-s nici cât urechea lui și nu mă plâng de câte am dus în spate, și el, fiindcă m-a purtat până aici, mai să cadă în bot! Ia stai, să-l înviorez puțin!“. Și așa zicând, sări drept pe botul măgarului, de-l pișcă până la sânge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior și vărsă o tigră cu lapte. Iar ciobanul îi așternu pe spate câteva bețe, să se-nvețe minte de alt' dată.

GÂZA

Calul suia, din greu, dealul. Năduşise. Muştele îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap să-şi lărgească dârlogii, până ce călăreţul îi lăasă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pământ, cu coama împrăştiată în tot lungul gâtului, cu buza de jos spânzurând, cu mijlocul frânt. De sus cădeau întruna razele soarelui ce-i străbăteau prin păr şi-i beşicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sân, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunişuri. Unde şi unde, câte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mânios parcă, dar vârful lui rămânea mai jos de înălţimea şoselei albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vânt. Calul se opri câteva clipe, suflă puternic, apoi o smucitură a frâului îl sili iar să pornească. În sfârşit, mai făcu cei câţiva paşi de ajuns în vârful dealului. Calul ridică capul. Drumul se întindea nedet, scoborând prin mijlocul pădurii, care începea să se arate mai deasă, mai bătrână. Tocmai în fund, târgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pâlpâie şi dânsa ca o flacăra. Un vântuleţ răcoros îi înfăşura gâtul şi crupa ca într-o pânză udă. Îşi încordă muşchii şi o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pământ, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lângă dânsul. Calul de-abia putu să prindă scânteierea

țintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu și mai mare putere. Apoi târgul se arătă din ce în ce, și calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl așteptase, atunci, ieslele cu fânul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea măcar o fereastră prin care să străbată căldura cât de cât. Și în fața lui i se păru că se ridică deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută, mănâncă strașnic din iarba coaptă, și că pentru dânsul e un locușor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Până la târg nu mai era mult. Vântul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă; la dreapta și la stânga, câmpul, acoperit mai tot de lumânărică, se întindea departe, până în poalele munților întunecați. O smucitură a dârlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întârziere, trecu șanțul pe o podișcă ce se îndoi sub greutatea lui; poticni, simți călărețul prăvălindu-i-se până peste gât, o ploaie de lovituri îl făcu să-și ia seama la mers. Câmpul parcă îl mai învioră. Târgul rămăsese în urmă, la stânga: mergeau aiurea. Vedenia cu ieslea se șterse, cele dintâi căsuțe acoperite cu stuh, ale satului, se împrăstiau printre îngrăditurile de nuiete. Câțiva purcei fugiră, guițând, din drum; un câine se luă după el lătrând amarnic; o femeie se întorcea de la fântână cu o tigvă plină cu apă pe umăr. La poarta țarinei stătură. Stăpânul său se scoborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încăleacă, îi aruncă dârlogii peste oblâncul șăii de-i încorda gâtul, și porni pe jos. În mijlocul satului, lângă biserică, se opri. Ajunsesse la crăsmă. Pe lavițe, femei, moșnegi și câțiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mână, cu ulcelele dinainte.

Stăpânul îl duse din dos, lângă un gard, și-i legă dârlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarce capul după stăpânul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fân, nimic; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulțime de poloboace pline cu huștile borșului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oțet. Spre crăsmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frânt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul.

Deodată un zumzet ușor îi lovi auzul și, în aceeași vreme, un fior îl furnică în tot trupul. O găză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără veste un miros de câmp, de flori, i se împrăștie până în suflet, și-l răcori ca un izvor. Gâza își scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simți cum iese și pornește, sprintenă, cu piciorușele mărunte, în susul frunții. Cu coada ochilor de-abia o zări, și strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea țintelor de argint, de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezișul pe lângă ochiul lui; o simți cum merge deasupra pleoapei, înfiorându-l ușor, cum i se ridică pe gât, pe sub coamă, cum se suie până sus, lângă ureche, și rămâne acolo, la umbră.

Mulțumit, calul își apropie genele și dormitează.

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi.

Singură! În tot cuprinsul câmpului larg, dânsa nu se zărea decât numai când vântul culca ierburile înalte, și ea rămânea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăștiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolăcită de-a lungul picioarelor subțiri. Venea dimineța în urma hergheliei întregi, la pas, ascultând de departe clinchetul clopoțelului de argint de la gâtul calului care, nu de mult încă, se ținuse pe urmele ei. Pe rând, clopoțelul a trecut la toți mânjii ei, cei mai frumoși de prin ținuturile acelea. Pe doi dintre dâșii îi ținea minte încă, pe ceilalți îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simțise lângă dânsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise; scăpase cu viață, dar își pierduse vederea. Simțea căldura soarelui, mirosea câmpul, dar lumina nu mai era nicăieri. A fost groaznică cea dintâi noapte. Înlăuntrul grajdului se făcu deodată parcă și mai întuneric. Ieslea era în față, odinioară o mai zărise, așa, ca prin sită, și peste o clipă se ștersese dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra; ridică ochii și stete așa până când glasurile oamenilor, ciripitul rândunelilor, ce-și aveau cuibul chiar deasupra, lipit de o grindă, îi vesti dimineța. Dar fereastra tot nu se lumina.

Și întunecată a rămas de-atunci! Acum se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toți. Pleacă singură din grajd și se întoarce singură. Ceilalți cai, îndată ce ajung în câmp, o iau razna, se împrăștie repede. Dânsa paște puțin, apoi rămâne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca și cum ar aștepta pe cineva. La amiază vine la apă; își știe locul la jgheab; pe lângă ea nu simte nici un cal. Toți ceilalți beau mai încolo. Arareori, seara, își mai aduc aminte de dânsa. Atunci aude glasul călărețului care gonește caii cum o strigă prelung. „Martaaa!“ . Ea întoarce capul și o ia înapoi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinele înalte de lumânărică ce o ating ușor, ca și când ar alinta-o. Și parcă întreg câmpul s-a obișnuit cu dânsa, o cunoaște și-i e dragă. Cum merge încet, fluturi mici, albaștri, atrași de albeața părului, se țin după dânsa, se așează pe crupa lucioasă, se ridică iarăși, alungându-se unii pe alții, și o întovărășesc până departe. Vine și se duce mereu, pe același drum. S-a deprins: o ia mai întâi de-a curmezișul câmpului, apoi de-a lungul unei prăpastii grozav de adânci, în care, dacă ar putea să se uite, ar cădea amețită poate. Merge drept pe marginea povârnișului, înfășurată în mirosul cimbrului ce crește tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta mirați, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dânsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gâtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul; câinii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dânsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, își găsește totdeauna fânul. Iarna e ca într-o pivniță; și noaptea, când viscolul geme la ferești ca un uriaș rănit, ea se culcă jos, între paie moi, și, neliniștită, așteaptă să audă a doua zi glasul unui om:..

În dimineața aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simțea slabă; când intră în câmp, în nemărgenirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu; se înăbușea, vroi să pască, smulse câteva fire de iarbă și se așează, ca niciodată, jos. Întinse botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creștetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Semințele florilor miroseau ca și cum ar fi fost prăjite și iarba se încălzi sub dânsa ca într-un culcuș. Și, deodată, vântul începu să sufle, cu suspinuri adânci, venite cine știe din care codri, cu vâjâituri puternice, care culcau tulpinele și le încurcau într-o rețea. Un tunet de-abia se auzi; pe deasupra, păsările alergau grăbite, scoțând țipete de spaimă. De departe, dinspre munți, venea ropotul ploii. Se sculă în picioare, îngrijată, când cele dintâi picături căzură plescăind pe trupul ei. În câteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsuflă, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbușit îi izbi auzul: herghelia se întorcea în fugă; și prin vuietul ploii un glas răsună prelung: „Martaa!“ și a doua oară: „Martaaa!“. Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoșată, sub potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, pășind ca printr-o băltoacă în care picioarele i se afundau și ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge, se opri deasupra deschizăturii adânci, în fundul căreia șuvoiul gâlgâia înfuriat. Și, fără de veste, i se păru că se mișcă sub ea pământul; nici n-avu vreme să se înfricoșeze; malul se desprinsese mai întâi domol, răsturnând-o pe o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o până în adânc, oprind-o tocmai pe un dâmb dedesuptul căruia fierbea pârâul. Și vântul, care sufla printre malurile prăpastiei, curgând și dânsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatic peste trupul ei zdrobit.

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu.

S-a trezit în câmpiile întinse, acoperite de ierburi dese, culcate de vânturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ținut câțeva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzlețită de ceilalți cai, dintre care cei mai frumoși fuseseră mânjii ei. Apoi, când a simțit fiorul sălbatic ce i se revărsase în sânge, în largul pustietăților acestea a deprins cele dintâi goane, și-acolo și-a ridicat capul, a lărgit nările și, cutremurându-și coama încâlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimițând depărtărilor cel dintâi nechezat puternic ce-i ieșise din piept.

Dar când se învățase cu viața asta slobodă, se pomeni o dată prins din fugă, înfrânat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înțeles că ceva îl amenință, că cineva vrea să-i țarmurească libertatea, s-a strâns ghem, apoi s-a destins repede și a pornit ca o săgeată. Mânca pământul sub copitele lui, simțea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard și că limba îl frige; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sânge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau și i se încolăceau ca șerpilor de picioare. De la o vreme se simți sleit de puteri și se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova; dar când văzu că dușmanul e tot pe spatele lui,

că-i smucește frâul tot așa de crunt, puse capul în piept și, învins, se întoarce încet, purtându-și *stăpânul*. Apoi plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine și depărtate.

L-au necăjit îndelung până să-l învețe cu viața înfrânată de zăbală și pinten. Când s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu șaua și știa chiar ceasul de dimineață la care pornea înspre câmp ca să-și poarte călărețul, prin fața regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemișcați, la strigătul goanei, ca și oamenii de pe ei. Și nu mai putea de mulțumire când, după alergările prin vânt și ploaie, se întoarce în grajdul în care îl aștepta nutrețul.

După câțiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau fericiți, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului; stăteau zile și nopți în ploaie și glod, sub cerul încărcat de norii deși ce atârnavă până lângă pământ. Într-o zi, în capul călăreților, cu săbiile scoase, se simți mânat la moarte într-un vârtej înspăimântător. În față le răsări deodată un alt vârtej, și se loviri într-un învălmășag de glasuri, de vaiete, de împușcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avântă, sări peste trupuri de oameni și cai, și, în goana nebună, își duse călărețul departe, despărțindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înalță deodată împrejurul lui și-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarce și se aruncă orbiș înapoi.

Simțea că pe urmele lui veneau alții, simțea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunsese. Târziu, când se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl creștase adânc. Mâinile stăpânului îi spălară rana ușor, o legară, și-l mângâiară îndelung pe coamă.

Trecu și războiul. Întors acasă, își luă locul în grajd, mulțumit de liniștea dimprejurul lui, de lumina ce se revărsa pe ferestruia din față, de fânul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineața mergea la câmp,

ca de obicei; serile, arareori. În grajd vara era răcoare: iarna, cald. Și vremea trecea.

Vremea trecea! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe! cine știe când fusese războiul! Dar odată cu anii s-au scurs și puterea și avântul lui. Îmbătrânise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă; gâtul nu mai sta așa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni și se rostogoli jos, cu călăreț cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci, îl lua mai rar la câmp, și-l purta numai la pas. În urmă, nu-l mai lua deloc.

Venea dimineața la el, îl mângâia, dându-i fiori ce-i fugeau pe sub piele, apoi porunca soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i mai venea să iasă din grajd; îi plăcea să mănânce încet, cu ochii închiși, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.

Într-o zi, ușa grajdului se deschise largă și doi soldați aduse un cal tânăr, înspumat. Însuși generalul arată unde să-l puie la iesle, el, bătrânul, avea să fie mutat mai încolo în colț, iar noul venit îi lua locul, în fața ferestruii. Bătrânului parcă îi veni din nou vlaga tinereții, ridică în sus capul, se uită la stăpânul lui, apoi rămase cu ochii pironiți pe acel care-l înlocuia. Iar când se duseră cu toții, se închise ușa; și când venitul ridică botul să smulgă din brațul de fân, din care dânsul mâncase mai înainte, el se smuci, rupse frâul și, repezindu-se către celălalt, îl mușcă de gât. Îi despărțiră repede, iar el luă, pentru întâiași dată, de la soldat, două lovituri de vargă. A doua zi, dimineață tare, generalul veni, porunci să se puie, în fața lui, șaua pe calul celălalt, încăleacă și porni. Bătrânul întoarse capul și-i urmări cu ochii până departe.

În fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea și câteodată bătrânul, reînsuflețit, se smucea să se arunce. În urmă primea loviturile de vergi și se punea să mestece, liniștit, nutrețul, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

Într-o seară, după multă vreme, calul cel tânăr întinse capul, cu ochi cercetători către bătrânul lui tovarăș. Acesta a stat o clipă, ca și cum ar fi vrut să se hotărască, apoi simțind, ca niciodată, mirosul acela de câmp care-i amintea de herghelia lui, de caii lângă care nu fusese de atâta vreme, întinse și dânsul gâtul și boturile lor se atinseră. Au stat câțva timp așa, apoi bătrânul se încordă, rupse belciugul și, rămânând slobod, veni încet, se alipi de celălalt și începură să mănânce liniștiți, unul lângă altul. Din seara aceea nu-l mai legară.

Se deprinseră împreună; aproape nu se mai puteau despărți. Când cel tânăr ieșea înșăuat, bătrânul necheza înăbușit, nu-și găsea astâmpăr, și pleca încet-încet prin ogradă, după el, până îl aduceau soldații în grajd. Acolo aștepta să se întoarcă tovarășul, ca să mănânce. Iar serile, când obosea să mai mestece, își răzima botul de gâtul celui tânăr și dormita.

Într-o zi bătrânul nu mai putu să se țină în picioare. Ochii i se împăinjeniră deodată, genunchii îi tremurau și buzele scăpară jos mâna de fân ce smulsese atunci. Voi să se rezime de tovarășul său și nu izbuti. Încet, încet, bătrânul simți cum se întunecă ferestruica spre care căta, i se muiă încheieturile și trupul îi alunecă jos. Întâi se ținu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră și acestea, se rostogoli pe-o parte, horcăi de câteva ori și rămase întins, zbătându-se încet... Iar calul cel tânăr își apropie botul de trupul aproape nemișcat, stătu câțva vreme cu ochii pironiți, apoi tresări, întoarse capul spre ușă și necheză prelung.

TOVARĂȘII

E încă întuneric. Pământul e jilav de rouă și brazdele răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o rață sălbatică zboară, furișându-se, măcăind speriată, ca alungată de glonț. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în câmp, doarme învelit cu niște saci; și mai încolo boulenii treji, Duman și Joian, stau cumiți, cu gâturile întinse, așteptând jugul. Dar departe, în sat, încep să cânte cocoșii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, și-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pământ se deslușesc toate: satul, încolo pe coastă; ca urnită din loc, pădurea; în fund, dealurile gemene, unul după altul, ca pe o scară.

Și în cea dintâi clipă de revărsare a luminii, grija, care țârâie la urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, își frecă ochii cu dosul mâinii stângi și cu dreapta își îndreaptă șalele. Apoi pornește spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca niște arcuri sub piele, boii își încoardă mușchii, își potrivesc bine cerbicea în jug și pornesc, împlântându-și picioarele ca niște țaruși de oțel. Și cum merg așa, aud din urmă fâșâitul cuțitului cum intră în pământ ca într-un miez de pâine, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă și-i îndreaptă părintește:

– Cea, Duman, tată!

Ei îl ascultă ca niște copii; și, mereu, dâra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E liniște. Un stol de grauri se lasă, pieziș, în apropiere. Razele soarelui își scutură, tremurând, praful de aur în aer. Și boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpânului au mai slăbit.

– Hăis, Joian, tată!

Iar la glasul lui, răspunde, ca din niște dumbrăvi înflorite în adâncuri, ciripitul gădilitor al ciocârliei...

E cald. Pământul parcă fumegă. Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare; jugul îl frige. Și din urmă glasul mai mâniat al stăpânului îl zorește:

– Hai, Dumane, hai!

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet; căci cunosc ei cuvântul nerăbdător și necăjit al stăpânului. Pășesc liniștit, înțelepțește, și în ochii lor cumiți și negri parcă se răsfrânge și mai tare fața neagră a pământului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă-și simte picioarele tremurând, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum câtăva vreme. Îi e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpânului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai așteaptă încă ceva; și nu întârzie mult: o vargă i se așterne pe spate, lăsând o dungă peste pielea udă. Omul țipă:

– Sireace, sireace! Mânca-te-ar lupchii!

O albină rătăcită se ține morțiș de plugar și el o alungă, înfuriat, cu mâna. Un graur s-a desprins din stol și s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostârc pășește agale, privind când

cu un ochi, când cu altul spre pământ, înfigându-și uneori ciocul.

– O ahoo!

Soarele s-a înfipt în creștetul cerului și de acolo dogorește văzduhul. Țarina e încropită, ca și cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulonii răsuflă din greu. Împrejurul gâtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mână de coceni, din care ei de-abia aleg câte unul. Un prichindel de copil i-a adus și omului de mâncare: o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar decât mâncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol și-l pune sub cap.

Boulonii nu mai mănâncă; prichindelul le-a adus o oală cu apă în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămân așa, cu puterile sleite, sub arșița soarelui. Graurii, cocostârcul, au zburat. Au rămas ei singuri în câmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu fața arsă, bătut de razele fierbinți ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dânsul, și de la dânsul își poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pământ, la umbra care parcă se topise din el, de i se așternuse, moale ca o ceață, la picioare.

Și parcă înțelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească: pornește cu pași grei, se apropie de stăpân, până când îl învelește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pânză răcoroasă. Apoi, cu ochii închiși, bouleanul rămâne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă.

TRANDAFIRUL

La o margien de drum înflori și trandafirul. Și a fost o minune, căci floarea trandafirului era așa de gingașă, așa de albă, că parcă de la ea luminase dimineța ceea de primăvară. Ș-avea crengile lucii, rumene ca mărganul, frunzele verzi ca smaragdul. Iar mirosul florii se împrăștia îndată peste întreg cuprinsul câmpiei: fluturii cădeau adormiți; celelalte flori se plecară în fața adevăratei stăpâne, pe când păsările veneau din depărtări adânci, atrase de mireasma vrăjită, să vadă și ele tulpina măiastră, care își desfăcea frumusețea pentru întâia oară pe pământ. Și parcă și lui Dumnezeu îi părea acuma rău că pusese într-o floare așa de minunate însușiri, – daruri pe care nu le împărțise nici în rai. Lucrul acesta îl șoptise o ciocârlie care, la răsăritul soarelui, ducea totdeauna lui Dumnezeu câte o sămânță din fiecare floare ce creștea pe pământ, să o păstreze presfântul, pentru răsad.

Până la amiază trandafirul se acoperi întreg de flori. Drumeții treceau și rămâneau locului, puneau mâinile la ochi, răsfirau nările să înghită mireasma nemaisimțită până atunci, apoi, cu priviri lacome, rupeau câte o floare; iar dacă aveau câte ceva în mână, aruncau să țină floarea mai bine. În locul ei răsărea îndată alt boboc, și, cât ai clipi, se desfăcea. Și alți drumeți treceau, și nu era unul să nu rupă câte o floare.

După câteva zile trandafirul se mâhni: el se împodobește și oamenii îl despuiau. „Uite, își zicea, spinul de lângă mine ce înalt e, ce chipeș, și nimeni nu-l atinge; și pe mine mă dezbracă toți de frumusețile mele“. Un stiglete, care tocmai atunci se așezase pe o creangă, îl desluși: „Cum să se atingă cineva de spin, când tot e îmbrăcat în ghimpi!“. Atunci trandafirul se uită și văzu, că-într-adevăr, spinul avea ghimpi.

Și nu mai pregetă: se rugă îndată lui Dumnezeu să-l acopere și pe dânsul de ghimpi, ca să-i păstreze floarea. „Vezi, își zise atotstăpânitorul, era dat ca pe pământ să nu rămâie ceea ce numai în rai trebuia să dăinuiască“.

Și, bucuros, îndată a făcut un semn și tulpina lucie s-a acoperit de ghimpi. Dar trecătorii tot se opreau și nu era unul care să nu se repeadă, lacom, la floarea minunată. Deosebirea stătea numai în aceea, că fiecare lăsa și câte o bobită de sânge în vârful vreunui ghimpe. Iar din ghimpe sângele a pătruns, încetul cu încetul, în tulpină, s-a ridicat până în boboci, și într-o dimineață, floarea trandafirului se desfăcu roșie, aprinsă, ca sângele. Spinul stătea ursuz alături. Iar de la o vreme, se trezi și în dânsul pizma că prea nu-l băga nimeni în seamă. „Uite cum se închină toți trandafirului, și mie nimeni“. Și se rugă de Dumnezeu să-i schimbe și lui floarea, să i-o facă roșie, bătătoare la ochi ca a trandafirului. Atunci Dumnezeu și-a zis: „Veșnic o să se ia pe pământ un lucru drept altul; căci numai eu pot ști că ce am merit odată așa dăinuiește; oricum s-ar schimba fața, soarta rămâne aceeași!“. A făcut Dumnezeu un semn, și floarea spinului se făcu roșie ca focul...

Și-au trecut mereu drumetii, și-au rupt întruna florile trandafirului, și nu s-au uitat la spin.

FRUNZA

Lui Cristinel.

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineață caldă a începutului de primăvară. Cea dintâi rază de soare s-a împletit pe dânsa ca o sârmă de aur, făcând-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întâi i s-a părut scurtă și apropierea nopții o mâhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vâre între celelalte și să aștepte, ațipind, până a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpânitorul lumii, până sus, pe cer! Raza se coborî din nou, și toată ziua, încălzită, frunza se scaldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decât celelalte, tocmai în vârf. De desupra îi cădea lumină, dedesubt se ridica, până la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Și cea dintâi rândunică, venită de departe, tăie albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de câteva ori, cu strigăte de bucurie, apoi se așează pe streășina casei, cântând mereu...

Dar într-o dimineață, raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintâi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Câteva zile a plouat. Nici rândunelele nu

se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăştia puternic, umed: o ameţea.

După zilele acestea, lipsite de scânteiere, soarele răsări într-o dimineaţă înfocat, vărsând parcă flăcări, încălzind totul în câteva clipe. Raza o fripse. În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi şi galbene, un scatiu, veni moleşit de căldură, de se furişă sub dânsa, la umbră, la adăpost. Şi frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărica; iar aceasta ciripî, întâi înăbuşită, din guşă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzise frunza cântec.

Şi în fiecare zi pasărea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, şi seara cântecul se împrăştia vesel.

Cât n-ar fi dat acum frunza pe o picătură de ploaie! Dar norii fugeau gonîţi de vântul din înălţimi; cerul de sticlă, înflăcărat, uscaseră totul. Crinii nu mai miroseau; când şi când rozeta, care îşi scutura sămânţa coaptă, împrăştia mireasma ei în zorii unora din dimineţi. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Noaptea senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele, o fermecau. Ar fi vrut să fie veşnic noapte...

Pasărea venea mereu, câteodată şi noaptea rămânea acolo, aţipind cu căpşorul sub aripă.

Şi trecu mult până ce, odată, vântul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopţile mai reci; cerul arareori curat. Puternic suflă vântul tomonic! Apusurile erau ca sângele şi parcă înroşeau şi pământul. Frunza îşi simţi puterile slăbite; cu greu putea să ţie piept vântului, care o clătină în toate părţile; câteva tovarăşe, smulse, flutură prin aer, apoi fuseră duse departe.

Paserea îi venea mai rar, nu mai cânta, şi asta o mâhnea cumplit.

Frunza tânjea, se îngălbenea; celelalte, de pe acelaşi copac, parcă se îngălbeniseră şi mai repede. Începuseră să

cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vârf, foșnetul cobitor al tovarășelor ce o părăseau, strecurându-se ușor, ca o șoptă, ca o rugăciune, așternându-se jos, într-un lăvicer, pe deasupra căruia vântul alerga grăbit.

De dimineața până seara, și noaptea, frunzele cădeau întruna. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănându-se în aer ca o aripă de fluture, aninându-se de ramuri ca cerând ajutor; numai într-un târziu, dându-se învinse, cădeau, îngropându-se între celalte.

Într-o dimineață se sperie. În tot copacul rămăsese numai ea! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurând ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac; în largul lui, stoluri întregi de păsări plecau în șir; atunci băgă de seamă că și cuiburile rândunecilor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu și se gândi la pasărea pe care nu o văzuse de câteva zile. În clipele acestea, când parcă se cutremura la gândul că poate și dânsa va trebui să se desprindă, să moară, ca și celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atâta i-ar fi fost de ajutor.

Și pasărea parcă auzi chemarea tovarășei de altădată; veni, dar se opri puțin, pe o altă ramură, ca și când n-ar fi cunoscut locul obișnuit în care cântase; apoi își luă zborul și, în trecere grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vârful aripei frunza care, de-abia mai ținându-se, căzu la rândul ei.

Și lăvicerul de jos nu se mai îngroșă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă.

DE VORBĂ...

O dimineată dumnezeiască. Așa trebuie să fi fost la începutul începutului. Cer lăptos, cald, ca o mângâiere. Flori, cu nemiluita, deasupra ierbii fragede și moale. Copacii plini de poame coapte. Și fluturi, ca o ninsoare de petale. Un rai! Pe o așa frumusețe de vreme păsările ies și ele la voroavă. O turturică, un gangur și o pupăză vorbesc. Turturica e sfioasă, gingașă, ca o fată mare. Pupăza gătită foc, împopoțonată, cu o creastă cât toate zilele. Gangurul strâns și spilkuit în haina penelor, Doamne, ce mai ștregar!

– Dimineată te-ai mai sculat, spune el turturicăi.

– Ca întotdeauna: când soarele soarbe cea din urmă picătură de rouă.

– Dar pe mine nu mă întrebi? se lingusește pupăza.

Gangurul tace.

– Ca să te văd pe tine, răutăciosule.

Gangurul tace.

Pupăza e înciudată.

– Și adică la ce numai după ce soarbe soarele cea din urmă picătură de rouă te scoli dumneata?, face ea către turturică.

– Fiindcă altfel, răspunde turturica, i-aș sorbi-o eu, și nu mi-e dat să sorb pietrele nestemate ale cerului.

– Dar ce, picăturile de rouă...

– Păi da, roua sunt lacrimile stelelor, pe care soarele le preface apoi în pietre nestemate.

– Foarte adevărat, adaugă gangurul.

– Eu n-am știut! se miră pupăza.

Turturica își scutură penele, apoi și le așează frumos cu ciocul. Pupăza ciugulește prin iarbă. Gangurul fluieră. Și atunci, deodată, dintr-un tufiș, sare și mierla:

– M-ai chemat, gangure?

– Nu. Dar nu-mi pare rău c-ai venit.

Mierla, bucuroasă, se înalță în picioare, se închină, în haina-i de sărbătoare, în fața turturicăi:

– Tot luminoasă...

– Tot luminoasă...

– Îmi plâng mereu mierloiul.

– De ce?

– Fiindcă mereu e amorezat de mine.

– Și eu iubesc...

– Pe cine?

Mierla se uită la gangur. Gangurul fluieră, ștregărește.

– Am înțeles! răspunde pupăza, înțepată.

Din creanga de deasupra, un măr se desprinde și cade lângă turturică:

– Cum m-am speriat! zice ea, tremurând. Mierla îi face vânt cu aripa. Gangurul îi aduce, pe o frunză, o picătură d apă.

– Bea, e de la izvorul de lângă gutui.

Turturica bea. Gangurul îi spune:

– Știi ce ai băut?

– Ce?

– O picătură de rouă! Tot am mai găsit una, uitată, pe o frunză de rozmarin.

– Vai, se mâhnește turturica, am păcătuțit!...

Soarele arde cu putere.

– Unde stai? întrebă pupăza pe gangur.

– Tot în leagănul meu din plop.

– Dar tu, mirelo?

– Într-un tufiș de liliac.

– Și tu, turturico?

– În mesteacănul din luncă.

– Eu, încheie pupăza, am o casă nouă, un cuib! O răcoare! O mireasmă! Știți una? Tot e fierbințeală de acum, haide și mi-l veți vedea.

– „Foarte mulțumim!“ fac însă păsările dintr-o dată și, grăbite, zbor care încotro.

FLOAREA LACRIMILOR

Poruncise Irod; de la un capăt la altul al Betleemului mișunau călăii. Fierul săbiilor se păta de sângele copiilor nevinovați. Mamele își sfâșiau sânul care îi hrănise; înnebunite de durere, strângeau la piept păpuși de zdrențe și strigau: „Mi l-ați luat pe unul, acum am altul!”. Din fundul palatului, Irod n-auzea gemetele de durere, nici scrâșniturile de furie, nici suspinele de deznădește. Dar Irod credea că printre copiii uciși fi-va și cel a cărui naștere cei trei crai de la răsărit o vestiseră.

În vremea aceasta, Iosif străbătea pustiul, ducând de căpăstru asinul, pe care călătorea Maria cu Iisus în brațe.

Fugeau de urgie.

Spaima îi gonea; arșița le topea puterile; nădejdea îi chema.

În miezul zilei soarele prăjea nisipul; asinului i se muia genunchii. Iosif îl opri o clipă, ajută Mariei să se coboare și o sfătui să se odihnească vreo câteva clipe la umbra rară a unor spini.

Maria se așează jos să hrănească pruncul. Iosif rămase în picioare, cu privirile la copil; iar asinul se apropie, adulmecând cu botul umed spre fecioară, ca și cum ar fi mirosit și el izvorul laptelui binefăcător.

Pruncul suga dormind; îi era obrazul fraged; gura rumenă ca mărgeanul; de sub scufița albă părul, galben ca

aurul, ieșea aruncând parcă o cunună de raze de jur-împrejurul capului.

Și cum îl privea, ochii Mariei se umeziră. Ce le făcuse copilul oare? Cu ce le greșise? De ce-l prigoneau?

Ridicându-și privirile, Maria și le ținti în zare. Dar acolo, departe, ele întâlneau o vedenie grozavă. Mama tresări din adâncul măruntaielor ei și, fără să spuie un cuvânt, izbucni într-un plâns sfâșietor.

Căzând pe obrazul copilului, lacrimile fierbinți îl treziră. Zâmbind, Iisus își duse atunci mânuța la obrazul mamei. Iar Iosif o întrebă:

– De ce plângi tu, Marie?

Femeia nu răspunse, dar fiindcă nu avea cu ce să-și șteargă lacrimile, luă scufița copilului și o duse la ochi.

Într-un târziu, când să plece iar la drum, Maria văzu că scufița îi udă de lacrimi. Și căutând, zări tulpina uscată a unui spin, și puse scufița în vârful ei să se usuce.

Iosif mângâie asinul, ajută mai apoi Mariei să se ridice, dar când Maria se întoarce să ia scufița, rămase locului uimită; tulpina spinului se prefăcuse în luger verde și în locul scufiței strălucea o floare albă ca zăpada, deschisă ca un potir de cristal.

Și pruncul iar zâmbi; iar Maria lăsă pe Iosif să potrivească înainte căpăstrul asinului și nu-i spuse nimic despre floare, de teamă să n-o rupă.

Și plecară.

Maria își desfăcu părul, care parcă luase ceva din mireasma neasămănată a florii, și feri capul lui Iisus în umbra lui...

Și de atunci până astăzi *crinul* culege, în potirul florii lui, cele dintâi lacrimi de rouă ale dimineții.

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur și a rătăcit prin senin. Și-n întâia zi, tremurătoare, caută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri, găsi urma copitei unui cerb, plină ochi, de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna într-un tufiș, se repezi, sorbi apa turbure ce mai rămase, apoi se prăbuși în cealaltă margine a pădurii, după o căprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munți, dealuri, văi: ai ce cutreiera în lume, când te-ai așternut la drum.

Pe un câmp, o grămadă de oameni prăfuiți, osteniți, aduși de șale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia își duc puștile cu spăngile ascuțite. Raza îi urmărește; ar vrea să se înfășoare ca o sârmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă străbate până în adâncuri. Călătorii se opresc, își îndreaptă trupurile, privesc iscoditori și crunți înainte, scot puștile, și-ntr-o clipă, dimpotriva lor alți oameni se arată. O clipire: dușmanii se aruncă unii spre alții, puștile răzbubeie, spăngile se înroșesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat adineaore poate ca și lupul din pădure, acum e și el o fiară. Pe luciul de oțel al puștii lui se prelinge sângele.

Înfiorată, raza călătorește mai deprate. Când vrei să rățăcești, ai unde. Așa, raza ajunge deasupra unui târg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulțime de femei și de bărbați sorb ceaiul aromat. Râs, vorbă; și-un vals molatic se desprinde de pe clapele pianului, sub degetele subțiri și albe ale cântăreței. Ce mâini frumoase! Iar la degetul cel mic o piatră prețioasă, un diamant, parcă atrăgea raza; din înalt, ea se scoboară, și-n clipa aceea degetul fetei pare că fulgeră de focuri. Uimită, mândră, cântăreața se oprește, frânge cântecul și se uită cu îngâmfare împrejur:

– Uitați-vă la diamantul meu, zice celor din odaie. Dar raza se furișează și ochii tuturor privesc răutăcioși.

Mai departe. Un colț curat, senin și liniștit nu e pe lumea aceasta?

Într-alt târg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă; lângă fereastră, mama, cu fața suptă de neodihnă, își leagănă copilașul bolnav pe genunchi. Micuțul stă cu ochisorii verzi deschiși, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe nu se pot mișca. Se gândește mama: câte necazuri, câte nădejdi, și acum! Și cum gândea astfel, o lacrimă curată ca un mărgăritar, îi izvorăște din ochi mamei și i se anină de geană. Și atunci raza pribeagă se topi în lacrimă și-o polei.

Iar copilașul, care de mult nu se mai înviorase, o zări; întinse mânușița spre obrazul mamei și zâmbi ușor.

SINGURĂ SUB CER!...

Zeci de ani, poate veacuri de când stă singură, sub cer, înfipită în trupul câmpului pustiu, a câmpului năpustit din toate părțile de vânturi. Cioplită în piatră, crucea își întinde brațele desfăcute în lături, ca un uriaș încremenit într-un fior de deznădejde. În zilele cu soare puternic, de vară, umbra i se întinde până departe, sărutând pământul, ca un crucificat scoborât de pe crucea suferinței lui.

A fost cioplită în stâncă, ridicată acolo în vremi de năstrușnice lupte pentru pământul care o ține. S-au adunat atunci drept credincioșii; de jur-împrejurul ei va fi fost o mare de capete descoperite și mii de ochi se vor fi oprit pe partea albă, pe miezul alb și luciu al stanei din munte. Și când picăturile de agheasmă va fi stropit piatra de pomenire, ostași în platoșe vor fi îngenunchiat pe locul în care stase bătălia, în care atâția, – al căror nume era săpat în brațele de piatră, – căzuseră morți...

Și astăzi, după atâta amar de vreme, după ce nimeni, și nici cenușa celor care au ridicat-o nu se mai odihnește, astăzi, crucea mai stăruiește ca un martor nepăsător, prin fața căreia se perindă vremea.

Dar vremea tocește, vremea roade, vremea scurmă, vremea desfundă și afundă și șterge de pe fața pământului atâtea lucruri și le nimicește. Iar când nu poate birui dintr-o dată, vremea rabdă. Cu răbdarea macină, cu răbdarea își înseamnă puterea.

Și așa brațele crucii ce se desfac tot atât de puternice în lături, pe fața lor anii și-au șters aripile, și din slovele acele care aminteau numele atâtor ostași biruitori, n-au mai rămas decât urme, semne neînțelese care, încetul cu încetul, se vor duce și ele la rândul lor. Și așa, singură, în mijlocul câmpiei, crucea stă ca un loc de popas păsărilor obosite, păsărilor care își strâng aripile deasupra ei și se lasă pe brațele reci de piatră, să se odihnească. Și iarna, stoluri întregi de ciori flămânde se abat peste ea ca peste o pradă; iar uneori, peste întinsul alb al zăpezii, în fâlfâiri grele, câte un corb se apropie și se așează pe vârful ei, uitându-se de jur-împrejur cu ochi dornici după hrană.

Un rug de mure și-a întins ramurile și le-a ridicat apoi pe piciorul crucii, înfășurându-l, ținându-l împrejurul lui ca o mreajă de frunze. Rar călător să se abată pe la ea. Și atunci, nepăsător, privește o clipă și dă bici calului să pornească mai departe.

Numai în nopțile furtunatice, când vânturile se năpustesc nebune de se lovesc parcă în capete, suierând și vânzolindu-se ca balaurii, în nopțile acelea parcă, în preajma crucii se trezesc oștile, și iar se înfiripă și stă bătălia pe locul pe care mai fuses, și glasuri de durere și de groază umplu cu vaietele lor noaptea.

Iar a doua zi, când din norii gri și suri ploaia cade, de pe creștăturile crucii se scurg picăturile de apă ca niște lacrimi izvorâte din piatră.

...Și singură, sub cer, crucea plânge atunci, din zori până în seară!

CEA DINTĂI DURERE

CEA DINTĂI DURERE

Am crescut pe ulița boierească a Iașului, pe „Podul Verde“, cum i se zicea odată, în fața grădinii lui Mihai-Vodă Sturza și în coasta pădurii Copoului. Am crescut pe ulița din capătul căreia privirea pătrundea până departe, spre șesul întins, în fundul căruia Cetățuia se ridica deodată, ca înălțată de niște brațe uriașe, mândre că pot scălda în razele soarelui un asemenea juvaier. Am mai apucat încă pe cei de pe urmă boieri, îmbrăcați totdeauna în haină neagră, cu pălării înalte, rătăcind pe sub aleile de tei, cu ochii pierduți în urmărirea unui vis ce nu se poate îndeplini. Îmi aduc aminte cum ascultam toată ziua trâmbițele, al căror glas războinic făcea să răsunе cazărmile ce ne înconjurau casa. Toată lumea militărească era tăbăruită lângă noi, „*la deal*“. Nu o dată am rămas uimit, în poartă, când regimentul *de linie* pornea la paradă cu tamburul major în frunte, un țișan cât un munte, purtând în cap o căciulă de urs, cât o baniță de mare, haine numai aur, și în mână un buzdugan pe care îl azvârlea în aer de se rotea de două ori, apoi îl prindea în palmă și-l ținea o clipă sus, până ce clocotea glasul de tunet al tobei celei mari. Din poarta ogrăzii duceam mâna la pălărie, să salut militărește pe tata, care mergea călare în fruntea batalionului. Tata, parcă-l văd, se uita de sus, pleca sabia spre gâtul calului, ca să-mi răspundă,

Multe am văzut în ulița aceasta, în multe întâmplări am fost și eu amestecat, și multe lucruri de pe acea vreme sunt închise în sufletul meu. De unele nu-mi aduc aminte, îs ascunse bine colea, și cine știe dacă vreodată farmecul sau durerea lor vor răsări iarăși în mintea mea, cum răsar, în unele nopți, dărele luminoase ale fărâmiturilor de stele. Cine știe! Dar unele din aceste întâmplări mi-au rămas săpate în amintire, cu o atât de mare putere, încât, ori când le pot vedea, le pot povesti, cum aș putea spune cea dintâi rugăciune pe care mama m-a învățat s-o înșir: cu mâinile împreunate și în genunchi, în fața icoanei de deasupra pătișorului meu...

De multe ori m-am gândit la cea dintâi durere ce-am simțit-o în inima mea de copil. O pot povesti așa cum aș fi văzut-o aseară, cu înțelegerea mea de acum, cu ochii și inima mea de atunci.

...Poate să fi avut vreo cinci-șase ani. Într-o seară, mă jucam în grădinața din față. Cum făceam grămezi de nisip, deodată clocoti strigățul grabnic și deznădăjduit al trâmbeței de foc. Și într-o clipă năvăli, în goana nebună a cailor, șirul întreg de care cu soldați, ale căror căști galbene tăiară repede o dungă luminoasă în înseratul zilei. Apoi a fost un învălmășag de trăsuri, de călăreți, de ofițeri, de soldați alergând mai mulți, sub comanda cuiva, sau singuri în gâfâiala fugii. Se opreau unii pe alții, se întrebau sau își strigau vorbe de-abia spuse, apoi se aruncau în aceeași goană grozavă. Un soldat sosi cu un plic; după câteva clipe, am văzut și pe tata, cu chipul îngrijat, trecând pe lângă mine fără să mă vadă. Mă răzimasem de parmaclâc, în colțul grădinaței, și priveam cu plăcere la neobișnuita mișcare a uliței.

Peste puțin veni în fugă slujnica noastră, mătușa Smaranda. Am văzut-o ieșind până în mijlocul străzii,

tipând speriată: „Vai de mine, arde târgul“. Atunci m-am strecurat printre două jaluzele desprinse, și bătrâna s-a trezit cu mine lângă dânsa. M-am uitat și eu: în fund, cerul se rumenise, unde de fum negru se ridicau în văzduh, și uneori câte un smoc de scânteii scăpăra ca niște mărgele împrăștiate. Ne-am întors lângă poartă. Un călăreț trecu în goană; nu mult după aceea, alte pâlcuri de soldați se perindară ca niște vedenii. Seara se așezase ușoară; odată cu răcoarea ei, veni un miros acru și înecăcios; rumeneala cuprinse tot cerul, iar vârfurile copacilor din grădina lui Vodă se auriră; mișcate de vânt, păreau niște flăcări ce ardeau legănându-se. Peste tot se întinsese o lumină dulce, de vis. Mătușa Smaranda întrebă pe un trecător: „Mă rog dumitale, ce arde?“ Acesta îi răspunse din treacăt: „Ulița Mare“. Bătrâna își rosti numele, cum obișnuia să facă la orice întâmplare ce-i redeștepta mila sau mâhnirea: „Smărăndiță, Smărăndiță!“ Și iar se făcu tăcere. Numai de departe venea vuietul năbușit al unui zbucium. Mă cuprinsese o frică neînțeleasă. Deodată, gândul mi se opri la mama, care plecase în târg. „Dar mama?“, întrebai îngrijat. Bătrâna mă trase mai lângă dânsa și-mi răspunse: „O să vie, conașule, n-ai mata teamă“.

Nu știi cât vom fi stat în această așteptare încordată. Mama nu mai venea, nici tata, care pornise pe urmă. Deodată răsunară niște pași trăgânați. Privirăm în lungul uliței. În curând puturăm desluși pe cei ce veneau: erau doi soldați care duceau o năsalie. În dreptul porții dânsii se opriră: de sub pătura ce acoperea nășalia ieșea un horcăit răgușit, care se stingea cu totul o clipă, apoi izbucnea din nou. Am auzit bine și mi-a rămas săpat în adâncul minții fiecare cuvânt din convorbirea celor doi soldați. Cel dintâiu se întoarse și spuse, cu glasul plin de spaimă: „Moare măi“. „Da, moare“, îi răspunse celălalt.

Întâiul urmă: „Să-l punem ici, în dosul porții, să-și deie sufletul în liniște“. „Să-l punem“. Când zăriră pe mătușa Smararda, o trimeseră repede: „Fă-ți pomană și adu o lumânare“.

Bătrâna se zăpăci, alergă numaidecât, și pe mine mă lăasă singurel lângă stâlpul porții. Soldații nici nu mă văzură poate. Așezară nășălia în ogradă, chiar lângă parmaclâcul grădinuței, și unul dintre ei ridică pătura. Lumina felinarului dn față se întindea până acolo. Horcăitul se auzi deslușit, aerul serii parcă-i dase putere; cel ce sta întins, un pompier, înghițea în gâlgâiri adânci, parcă ar fi băut, însetat, apă. O grijă de ceva ce nu înțelegeam, mă făcuse și mai mititel și mă ținutise locului. Pieptul pompierului se ridica des, ca niște foi. „Scoate-i casca“, spuse unul dintre soldați. Celalt îi luă binișior casca.

Atunci se petrecu ceva groaznic. Pompierul scoase un strigăt de durere, un strigăt așa de adânc, că mi s-a părut că ieșise din fundul unei hrube, de supt picioarele mele... Apoi, cu cea din urmă putere, vroi să se scoale, se prăvăli pe o coastă și se răsturnă jos, trântind pe soldatul ce se plecase peste dânsul. Casca se rostogoli până lângă mine. Rănitul rămase pe pământ, zbatându-se, iar fața i se acoperi ca de un văl negru, ce se întindea cu încetul și pe jos: îi izvora sângele din cap.

Toate acestea s-au petrecut cât ai clipi. Nici n-am avut vremea să mă înspăimânt. Aproape în aceeași vreme, putusem auzi, la spate, glasul mamei: „Ce-i aici?“. Apoi al tatii, întrebând pe soldați: „Ce e, ce faceți?“. Când mama se apropie și înțelesese ce se petrecea, și când, întorcându-se, mă zări pe mine, se azvârli, cu un țipet, să mă ieie în brațe: „Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauți tu aici?“ Mă ridică, apoi îmi întoarse capul cu mâna și mi-l sprijini de umărul ei.

În această vreme veni și mătușa Smaranda. Am auzit scrâșnetul chibritului ce aprindea lumânarea, am auzit cele câteva cuvinte, întretăiate, ale soldatului ce povestea tatii: „Un zid dărâmat..., da, peste dânsul... scos de sub dărământurile unei bolți“... Apoi o clipă de liniște, și pe urmă un suspin, un suspin lung, de ușurare, ca al unui om care se așează să se odihnească după un drum lung. Simții tremurul mamei. Tata o luă de braț: „Hai, ce stai și tu; hai, dragă“. În urmă glasul bătrânei tânguia: „Smărăndiță, Smărăndiță!“.

În noaptea aceea n-am putut dormi. Într-un răstimp, mi se păru că lumina candeliei se înalță, se subțiază și se toarce mereu din caierul luminat al paharului, apoi se întinde de se strânge ghem împrejurul unei căști mari ce spânzura deasupra patului meu. Am țipat, a alergat mama lângă mine, și toată noaptea mi-am simțit mâna într-a ei.

A doua zi m-am jucat ca de obicei. Tot ce privisem cu o seară mai înainte se ștersese ca un vis. La întâmplarea din seara trecută nu mai gândeam, cum nu mai gândeam la zgâriiturile care mă usturaseră numai în clipa când mi le făcusem.

Dar a treia zi, rânduri-rânduri, soldații treceau în pas domol, cu toții ofițerii lor, cu drapelul și cu goarneau ce sunau duios, o rugăciune. „E o paradă“, îmi spuse mama, care mă ținea în brațe,,o paradă, știi, ca atunci când a venit ghenearalul“. Eu n-am crezut; căci de la fereastră am văzut sicriul purtat pe un tun, iar, deasupra sicriului, *casca*. Și atunci, din nou mi-a răsărit în minte seara aceea.

Din nou am văzut pompierul întins jos, vărsându-și chinul în suspinul adânc ce mi se păruse că ieșise de sub pământ. Mi-am dat seama că acum îl duceau undeva, departe, că-l luau de lângă toți ai lui, săracul! Și-am avut

acea presimțire nedeslușită a despărțirii ce cândva nu se poate înlătura, presimțire care se naște odată cu noi. Nu pricepusem tot, dar înțelesesem destul. Și, ca și când cineva ar fi vrut să mă despartă și pe mine de mama, am cuprins-o de gât cu amândouă mâinile și-am plâns, zguduitoare, cea dintâi durere a mea.

TATĂ

– Te miri de ce mă găsești mâhnit?“ mă întrebă prietenul meu, în ochii căruia căutam cercetător. Iar după câțeva vreme adăugă:

– Mi-au plecat toți copiii la țară. Am rămas eu cu nevasta. După ce spuse acestea, căzu pe gânduri. M-am uitat din nou în ochii mari, adânci, umeziți de stropul lacrimii sfărâmate în repede clipit al genei. N-am mai spus nici o vorbă. Mă gândeam la omul acesta potolit, mulțumit în mijlocul alor lui, lângă nevasta pe care o iubea mai presus de orice, alături de copiii fără de care nu putea trăi. Ce rar se găsesc oamenii aceștia și cât n-am da să schimbăm, măcar pentru un an din traiul lor, întreaga noastră viață răvășită, viață cu zilele spulberate de către furtua dorințelor și plăcerilor neizbutite. Mă uitam cum a doua lacrimă rășărea iarăși, ca un bob de mărgăritar, în scoica de sidef a ochiului. Prietenul îmi vorbi:

– Tu, care ești singur, dragul meu, nu vei înțelege mâhnirea mea. Ai venit acum la mine, peste câțeva vreme te vei întoarce iarăși între cei patru pereți ai odăiței tale liniștite, între lucrurile puse și rămase la locul lor de zile, de săptămâni întregi.

Nici o schimbare nu vei găsi – aceiași salcâmi de la fereastră, aceleași strigăte pe uliță, la același ceas, aproape aceleași scrisori săptămânale, și, rar, aceiași prieteni care,

fie vorba între noi, nu prea sunt legați sufletește cu viața ta de cunoscător al multor lucruri... Tu ești singur, ești deprins cu lânzezeala aceasta, – care pentru mine e ucigătoare. În casa noastră trebuie să tresalte viața, s-o simțim. Uită-te împrejur: pentru că sunt la birou, să luăm de pildă cuțitul acesta de os; ieri, nu mai departe, nu l-am găsit la locul lui; l-au căutat un ceas, îmi trebuia să tai o carte, și de-abia l-am aflat, știi unde? colo, sub vraful cela de cărți. Îl ascunsese Sandi. Și de câte ori am nevoie, de atâtea ori îl caut. Mă necăjesc, nu-i vorbă, dar cu câtă bucurie nu țin cuțitul în mână când știu că s-a jucat Sandi cu dânsul. Clopoțelul cela de lângă mâna ta, – lasă-l, lasă-l acolo, a căpătat el și alte trântituri, nu ca aceea ce poate să i-o dai fără voia ta – clopoțelul acesta mă trezește întotdeauna după prânz, când de-abia ațipesc, după munca grea a dimineții. Dar cum mânușița lui Sandi e departe, azi, vezi tu, clopoțelul parcă nici nu mai e, iar eu, pentru că știam că nu o să fiu trezit, nici nu m-am culcat. Să văd câte ceasuri sunt: sunt patru și jumătate. Peste câteva clipe ar trebui să sosească Puiu de la școală. Parcă-l aud: trănestește portița, își aruncă tașca pe bibliotecă din sală, apoi se repede ca o furtună să mă sărute. Și nu-mi lovește auzul dupăitul, pe scări, al lui Vasilică, dupăit de ursișor plin de viață; îmi lipsește arătarea, așa din senin, a Miei, cu pălăria ferfeniță, la o parte, crezându-se tare cochetă, cu întreg boclucul de hârtii și poze subțioară, cu zâmbetul cela strâns, ca într-un degetar de argint, în gropița de la colțul gurii. Vezi tu, toate acestea îmi lipsesc.

Apoi se uită într-un colț.

– Uite, Mia și-a uitat tot boclucul despre care ți-am vorbit. Și cât l-a cules și l-a așezat și l-a bătăturit! O să i-l trimit chiar azi. Strânsura asta de hârtii e cea dintâi gospodărie a ei, gospodărie care o să pregătească pe cea de mâne, cea temeinică, la casa ei de femeie harnică și

cinstită... Dacă ar da Dumnezeu să o văd așa!... Dar sunt bolnav... cam slăbit.

La gândul unei așa de mari fericiri, neliniștea de acum se schimbase pentru dânsul într-o boală grozavă, de care n-ar fi putut scăpa. Am căutat să-l liniștesc.

Deodată își aminti ceva.

– Hai, îmi zise, să-ți arăt un lucru.

În odaia de alături, într-un sertar încuiat, păstrase tot felul de amintiri ce se legau de viața celor patru copilași ai lui. Mărturii de botez, cordeluțe, jucării. De sub un vraf de hârtiuțe, scoase un caiet.

– Uite caietul lui Puiu, caietul din clasa a doua primară (acum a trecut în liceu, îmi adaugă cu mândrie, ca și când n-aș fi știut despre aceasta). Vezi ce bine scria de pe atunci! Dar bagă de seamă. Uită-te cum a scris cuvântul „*Tablă*“, și privește, ici, mai departe, cum a scris „*Tată*“. Cu câtă răbdare și iscusință e așternut *T* de la tată. Privește bine cu câtă mlădiere, alintare copilărească, e trăgănată coada literei în jos – ca brațul lui când mă apucă de după gât să mă sărute. De multe ori, în astfel de lucruri mici, neluate în seamă, se ghicește tot sufletul unui copil.

Prietenul închise caietul, se mai uită încă o dată, peste tot, în sertarul din care se împrăștia nu știu ce mireasmă umedă, pătrunzătoare ca mirosul florilor de tei, apoi îl închise, puse cheia în buzunar și ne întoarserăm amândoi în birou.

În astfel de clipe cineva trebuie lăsat singur – singur cu gândurile lui. Astfel de înduioșări au ceva din poezia plimbărilor ascunse, în serile pline de mirosul crinilor, ce tânjesc, singurateci și mândri, pe tulpinele lor înalte. O privire, o vorbă – care niciodată nu poate fi la locul ei – împrăștie tot farmecul acestei suferințe curate și rare. M-am sculat să plec, dar prietenul, împotriva așteptării mele, îmi puse mâna pe umăr și mă opri.

– Ce rău îmi pare că tu, cu sufletul tău duios, n-ai putut încă simți iubirea de părinte. În legătură cu asta, urmă el, o să-ți povestesc ceva. Sunt de atunci vreo șapte ani. Puiu avea trei ani. Să stăm.

Ne așezarăm iarăși pe scaune, la locurile ce le avuseserăm înainte; prietenul meu își sprijini câteva clipe fruntea în palmă, apoi lăasă să-i cadă mâna și începu:

...,„Plecasem într-o lungă călătorie, numai eu cu copilul, cu Puiu. Sunt răstimpuri când, alături de un copil sau nevestă, pornesc să rătăcesc în lume. Tu știi. E o patimă. Cum aș fi călătorit și acuma, să fi putut! Pe drum, între străini și locuri necunoscute, pacea te învăluie mai ușor; priveliștile frumoase: munții, apele, satele pierdute în ceață, departe în clinurile munților acoperiți de păduri întunecate, îți ușurează inima, îți răcoresc sufletul ca aripa unui vânt ce se strecoară între piept și faldul hainei care te înăbușă. Așa sunt călătoriile. În anul acela am cutreierat Italia. Două luni de zile am alergat de la un oraș la altul, de la mare la uscat și iarăși la mare. Minunile de artă, în muzee, sau prin mănăstirile ascunse, ca niște comori – prin munți, toate mi-au furat din privire și din suflet. În urma unei asemenea călătorii te simți obosit și dorești să te întorci cât mai repede în căsuța ta mică, cu lucruri de toate zilele, cu o altfel de poezie, pe care sufletul o poate cuprinde. De câte ori nu ai simțit tu cât de mărginit ți-i sufletul, cât de puțin poate încăpea într-însul! Așa eram eu atunci; și am fugit din Italia pe coasta Dalmației, într-un oraș vechi, pe zidurile căruia vremea s-a scurs, de veacuri, ca apa pe o stâncă ce n-a putut-o clinti din loc. M-am dus în Ragusa. N-ai fost? Să te duci îndată ce-i putea. Trebuie să vezi zidurile acelea mucigăite, pe care petele de rugină par niște ochi însângerați, și în fața cărora parcă ai vrea să pari mai mare, decât ceea ce ești, în strâmta ta haină de *om modern*. Trebuie să calci pe treptele înguste, săpate în

munte de cine știe ce mâini, să treci pe sub porțile întunecate și umede de răcoare, să privești din pervazul lor marea întinsă, să privești insula smălțuită în verde și să te lași încins de fâșia vântului înecat în mirosul amar de olendri, ca să înțelegi tot farmecul neașteptat al acestui loc. Nicăieri n-am văzut marea mai albastră ca aici, nicăieri n-am simțit, mai puternic, legătura sufletului meu cu nemărginirea de apă ce tresaltă veșnic, alături de tine, întinzându-ți brațele să te ia la sânul ei. Nu știu de ce, dar de când am văzut marea la Ragusa, nu mi-am putut închipui altfel moartea, decât ca un val albastru ridicându-se domol, ca să-ți cuprindă mijlocul și să te adoarmă... Am stat aici o săptămână și poate aș mai fi rămas de nu mă alunga lângă ai mei, o întâmplare ce ți-aș fi spus-o mai repede, dacă nu mă oprea amintirea acestui oraș.

...Într-o seară am luat pe Puiu și-am pornit spre port. Mă dusesem să văd escadra engleză, care venise chiar în dimineața aceea și ancorase în radă. E ceva neobișnuit priveliștea unor vapoare mari cât niște cetăți, clătinate mânios de valurile unei mări înfuriate cum era Adriatica atuncea. Am privit câțva, dar pentru că furtuna se întârea, cerul se acoperise deodată de nori groși, și de lângă cuirasate începuseră să se desprindă bărci ce aduceau pe marinarii învoiți în port, m-am întors înapoi. N-am apucat să fac nici un sfert din cale și ploaie rece, o ploaie biciuitoare începu să cadă. Am intrat cu Puiu în cea dintâi cârciumă ce ne-a ieșit în cale. Se înnoptase, un băiat aprinse lampa unsuroasă atârnată de mijlocul tavanului, și am cerut o cafea. Așteptam să steie ploaia, dar ea se întetea pe fiecare clipă, iar de departe veneau bubuiturile, înăbușite ale valurilor ce se spărgeau de țărături. Cum isprăvisem de băut cafeaua și căutam să pătrund ceva pe deschizătura înecată în umbră a ferestrei, deodată se

deschide ușa și, într-un zarvăt grozav, intră, unul după altul, vreo treizeci de marinari englezi. Mesele nu le-ar fi ajuns, poate nici vinul, mă gândeam eu, când din mijlocul lor se desface un fel de uriaș bărbos, roș la față, și se îndreaptă către masa mea. Ce e dreptul, am simțit un fior; repede, ca o clipire, mi-au trecut prin cap toate amintirile grozave despre acești lupi ai mărilor. Vroii să mă ridic, să plec, dar, în aceeași vreme, uriașul se apropie, se plecă, luă pe Puiu în brațe, și, în spaiama mea, îl ridică cu furie de două ori până în tavan. Apoi îl sărută apăsător pe amândoi obraji, îmi făcu semn să n-am frică și, în limba lui, pe care credea că nu o înțeleg, cu un glas cald ce tremura, începu a număra lăsând mâna, odată cu fiecare număr, de sus până aproape de dușumea: „Unul, doi, trei, patru, cinci.“

Și arată că sunt ai lui. Avea cinci copii, departe, acasă. Se mai uită încă o dată la Puiu, în ochi îi străluciră două lacrimi, și, scoțând un strigăt cu o adâncime de durere ce nu se poate descrie, se aruncă spre ușă și se făcu nevăzut.

În cârciumă se întinse tăcerea. Mă înăbuși plânsul, luai pe Puiu în brațe și ieșii afară. Ploua mereu. Marea spumega în urlete, iar departe, în învălmășagul valurilor, felinarele de pe catarge sclipeau ca niște ochi ce nu puteau adormi de dor.

Am plecat de la prietenul meu, cu sufletul strâns la gândul că, acasă, nu mă aștepta nici un copil să-l pot săruta.

CINE A IUBIT-O!

Boierul Toma privea de la fereastră cum creșteau, văzând cu ochii, troianele în ogradă. Niciodată nu i se păruse iarna mai plină de întristarea aceea care o răspândește căderea molcomă a fulgilor înfoiați de zăpadă. Cădea întruna ninsoarea, cădea fără să contenească, legănându-se ca penele, înceată, gânditoare parcă unde să se așeze. Îngropase ograda, legând-o de-a dreptul cu șleahul dinspre sat, prefăcuse șurile, șoproanele, într-un singur morman, aruncase peste toate aceeași învelitoare albă, de sub care se părea că niciodată nu vor mai răsări lucrurile cunoscute. Boierul căută să pătrundă cu vederea prin perdeaua deasă a ninsorii, dar nu putea: zarea se închidea sură. Căută să prindă cu auzul un vuiet, un strigăt, strigătul unui om din sat, lătratul unui câine, țipătul unei păsări înfrigurate. Nimic.

Toată firea părea înecată în acea tăcere adâncă ce-ți poate da închipuirea morții. Nici măcar scânteierile focului din sobă nu mai răsunau, focul se stinsese. Numai ceasornicul cel mare și rotund din perete bătea rar, înăbușit, ca de aiurea; și scuturând clipele din zimții roților lui, regula parcă mersul ninsorii.

Un urât de moarte, un urât dintr-acele care se strecoară în suflet ca otrava, care se schimbă în spaimă, cuprinse pe singuratecul boier. Ar fi vrut să vadă pe cineva, pe un dușman chiar, numai să-l vadă. Și spaima veni repede.

Boierul se repezi la clopot, trase găitanul cu putere și-l rupse, iar de sus, din colțul casei, nici un clinchet nu veni. Ce făceau oare argații? Să-i strige, dar cum? Cuhnea era departe. El singur își deprinsese slugile să nu vie decât chemate, ca să nu-l stânjenească în socotelile lui; ca nu cumva să zărească, deschise, lăzile de fier ce gemeau sub greutatea bănăritului. Începu să cutreiere odăile mari, înfrigurate, în care nu mai făcea foc. Aceeași liniște de moarte, neturburată nici măcar de foșnetul unei haine atinse de lemnul sau pânza unei mobile.

Gândurile-l năpădeau. Era întâia iarnă pe care o petrecea singur. De la moartea nevestei lui se împlinise jumătate de an și singurătatea îl silea să simtă că-i lipsește cineva, că suferă o pierdere, ca aceea ce ar îndura când n-ar mai avea haina groasă, pe care nu o iubea, dar care totuși îi ținea cald și o avea aproape de trupul lui. Trecând din pustiul unui colț într-altul, se mira cât loc prinsese în casă ființa ceea căreia, fiindcă nu era de aur, ca galbenii lui, nu-i zâmbise o dată mai binevoitor, căreia nu-i purtase ură, pentru că atunci când urăști simți că-ți răscolești sufletul împotriva cuiva care este, și ea nu era. Un abur care se mută dintr-un loc într-altul, asta fusese dânsa.

Dar deodată, boierul se opri locului, încremenit. I se păruse că auzise foșnetul unei rochii, dincolo, și întoarse încet capul. Nu era nimeni; se desprinsese o perdea și lunecase într-o parte, strângându-se într-un singur fald. O lumină cenușie intră în odaie și în dosul geamului, acoperit pe jumătate cu zăpadă, se vedeau ramurile negre ale copacilor, înfigându-se, ca niște sulii, în pieptul alb al grădinii. O pasăre trecu printre ele tăind ca o foarfecă pânza de ninsoare. Liniștea se întinse din nou. Boierul se lăsă într-un colț pe scaun. Ziua aceasta de Crăciun îi amintea pe cea din anul trecut, îi aduse aminte chipul prietenului celui mai bun, chipul lui Filip Micle, care nu

lipsise niciodată mai îndelung din casa lui. Îi scrisese acum câteva zile, rugându-l să vie, îi făgăduise că vine, dar pe semne că se răsghândise.

Ce să facă singur, Doamne! Deodată i se păru că aude ceva, niște clinchete înăbușite, așa ca loviturile de linguriți în paharele pline, și odată cu ele i se strecură o picătură caldă în suflet. Se ridică repede și alergă la geamul ușii, în sală. În poartă răsări ceva negru, care se mărea, se apropia, până ce se desluși că e un poștalion. Caii se izbiră cu piepturile de fruntea troianului, se opintiră și, cu capetele în sus, începură să taie pârtie prin zăpadă. Dar cu toate puterile lor încordate, după câteva clipe se opriră. Surugiul se înalță în scări și se auzi, întretăiat, strigătele lui: „Măăi, măăă... să vie argații cu lopețile... Cine dracul să poată intra în iadul ista?... Morților... Măăă, n-auziți, dugleșilor!” Boierul Toma împinse cu putere ușa înțepenită de zăpada strânsă în cerdac și strigă și el la argații care de-abia acum își scoaseră capetele afară. După ce se uitară ca niște oameni buimaci de băutură, se întoarseră cu lopețile pe umăr, înotând până la gât prin troian. Musafirul ce venise se scoborî din sanie și o lună spre cerdac, dezgropându-și, la fiecare pas, picioarele. Era Filip Micle. Lui Toma i se strecurase o rază de bucurie în suflet, cum parcă niciodată nu simțise. Și venitul nu-și credea ochilor când văzu chipul destins într-un surâs de bunătate, cum nu mai aflase la prietenul său.

În vreme ce Toma desfăcea musafirul de blănurile ce le avea pe dânsul, de afară veneau glasurile necăjite ale argaților, care de-abia urcau sania înspre grajduri.

*

* *

Așa se face că în seara aceasta a ajunului Anului nou, boierul Toma nu era singur la măsuța acoperită cu șervet

curat, de sub lampa atârnată, a căreia revărsare de lumină rumenea sticla cu vin rubiniu și aprindea scânteii din picăturile rămase în cele două pahare de cristal, Prietenii mâncaseră și acum rămăseseră la un pahar de vin. Moleșiți de băutură veche, stăteau răsturnați în scaune și gândeau. Frica boierului Toma se dusese, și dânsul rămăsese omul din trecut, cu sufletul lui cel adevărat. Firește, se gândea la munca lui, la munca în adevăr uriașă, care-i răvășise viața pe câmpuri, în ploi, pe soare și în ceață, pentru adunarea banului rotund, care la dânsul nu se rostogolea, ci cădea, pe lat, în cutiile de tinichea ale lăzilor de fier... Și pentru cine strânsese? Pentru el! Numai pentru el! N-avea nici un copil, n-avea pe nimeni. Mai bine că nu avusese copii, deși ei nu i-ar fi răpit măcar o parte cât de mică din dragostea lui pentru bani. Dar copiilor le trebuie hrană, foc, școală... Îi fusese de ajuns nevasta. Își amintea bine de nevastă.

Fără voie, se uită pe peretele din față, deasupra ușii. Acolo îi era portretul. Un *prezent* al lui Filip, de ziua ei. Simți nevoia să vorbească despre dânsa.

– Seamănă bine, Ana, în portretul cela.

Filip tresări, întoarse repede capul, se uită la chipul, pe jumătate în umbră, al femeii, și răspunse scurt, cu glasul tremurat:

– Da, foarte bine.

Și căzu iar pe gânduri.

Toma urmă:

– Parcă vă văd, anul trecut, în ajunul Anului nou; tu erai tot în locul acesta, dânsa sta colo, lângă bibliotecă. Vorbeați, ca de obicei, despre o carte, mi se pare.

– Da, despre o carte.

– Iar acum doi ani... A, da, acum doi ani ați făcut sărbătorile singuri. Eu a trebuit să mă duc la Iași, pentru vânzarea pădurii celeia... La întoarcere, mi-ați ieșit înainte, voioși... Vă înțelegeați bine voi amândoi.

Apoi adăugă ca încheiere:

– Iaca, eu n-am înțeles-o niciodată pe nevastă-mea. Nici ea pe mine, nu-i vorbă.

Filip se uita departe, cu ochii umezi.

Un dor îl îneca, îi oprea parcă inima să-i mai bată, îl făcea să sufere grozav.

Și tocmai acum glasul lui Toma răsărise dintr-o lume de vrăjmășie. Nevoia unei spovedanii, a unei spovedanii făcută nu din credință, ci dintr-o mândrie haină, dădea mereu răsunet cuvintelor lui:

– Dumnezeu să mă ierte, dar parcă nu eram făcuți unul pentru altul.

Filip îi răspunse, stăpânindu-se:

– Nu ți-ai cunoscut femeia, cum nu-ți cunoști nici una din cărțile acele, din biblioteca pe care n-ai deschis-o niciodată.

Toma sorbi din pahar și răspunse.

– E adevărat! N-am avut vreme să-mi citesc biblioteca, întocmai după cum n-am avut vreme să-mi iubesc nevasta.

Filip se îndreptă pe scaun și întrebă răstit:

– De ce-ai luat-o atunci, dacă n-ai iubit-o?

Toma răspunse liniștit:

– Am luat-o pentru bani. Fără zestrea ei azi n-am sta aici, în casa asta.

Filip vorbi cu glas înăbușit, întretăiat, neputându-și stăpâni furia, care veni deodată, ca un clocot:

– Ai luat-o ca să-i înșeli viața... Ai amăgit-o ani de-a rândul.

Toma nu băgase de seamă felul în care prietenul îi vorbise. Urmă să spuie:

– N-am iubit-o, dar i-am dat tot ce a vrut. A avut de toate aici în casă. Nu a dus nici o grijă. Nu i-a lipsit nimic; spune tu dacă i-a lipsit ceva?

Filip se sculă în picioare; o clipă îi venise să-l lovească peste gura care mințea; o furie grozavă îi năvăli din inima în care o ținuse până acuma ascunsă, ca pe un izvor ce n-are pe unde ieși la lumină, apoi cuvintele curseră repede, dezlănțuindu-se, aproape fără răsuflăt:

– I-a lipsit, i-a lipsit dragostea ta. Dragostea pe care sufletul tău n-a avut-o, – sufletul sterp ca un pământ nisipos din care nu răsare iarba. I-a lipsit cuvântul tău cald, care nu-ți putea ieși de pe limba deprinsă numai să numere. I-a lipsit blândețea, pe care faptele tale de om zgârcit, care stoarce banul, nu putea să i-o dea. I-a lipsit fericirea, înțelegi, fericirea, pe care tu ai gustat-o lângă lăzile tale cu bani, dar pe care ea n-a avut-o pentru că... pentru că era cinstită, pentru că era credincioasă jurământului ei. Totul i-a lipsit în casa asta, tot, tot.

Filip se plimba prin odaie, își purta mâna prin părul lung, cărunț. Se simțea tot mai luat de furie. Toma se îndreptase și el în scaun, trupul i se scuturase de moleșală, deschise ochii mari și se uita nedumerit la chipul prietenului, pe care aproape nu-l recunoștea. Întrebă cu spaimă parcă:

– Ce ai? De ce-mi spui vorbele aceste?

Filip i se așează în față și, aproape de tot, îi suflă ca un șuier cuvintele:

– Pentru că ai deschis singur vorba, – vorba care nu te costă parale. Eram hotărât să ți le spun de mult încă, deși ar fi trebuit să-mi calc sufletul pentru aceasta, dar aș fi făcut-o dacă ar fi venit o împrejurare ca cea de azi, aș fi făcut-o, nu pentru tine, ci pentru dânsa. Aș fi încercat și mai mult: aș fi dat și viața, pentru ca să o văd mai fericită, mai mulțumită. Aș fi dat tot, și dacă ți-aș fi deschis ochii. Dacă te-aș fi făcut să-ți înstrăinezi măcar o parte, cât de mică, din iubirea pentru bani, și să i-o fi dat ei, atunci nu ți-aș mai fi călcat în casă. Dar nu ți-am putut spune nimic

fiindcă n-ai pomenit niciodată numele ei; – îl pomenești astăzi, când nu mai este, când ai scăpat de dânsa, când vorbele mele nu-i mai pot aduce nici o alinare, acolo, în mormântul ei, lângă care ar trebui să stai zile întregi, îngenuncheat... ca un nemernic.

Toma se sculase în picioare. Sub biciuirea cuvintelor lui Filip parcă-i încolțise o lumină în minte, o lumină care lega anumite fapte din trecut și al căror înțeles se deslușea acum, deodată, într-o scăpărare ca de fulger. În clipa aceea Toma simțise și mânie – mânie asupra cuiva care-l furase de o avere uitată într-un colț, – și un simțământ străin care-i umpluse pieptul, apoi îl golise repede, poate o părere de rău.

Amândoi stăteau față în față. Filip cu încredințarea că spusese prea mult, deși parcă ar mai vrut să adauge ceva mărturisirii, Toma cu părerea de rău că nu auzise totul, cu dorința de a mai întreba.

Și, cu toate acestea, înțeleseseră că trebuiau să tacă, să nu-și mai vorbească un cuvânt unul altuia, niciodată. Între dânșii parcă se întrupase o umbră, o vedenie, care le pusese ușor mâna pe gură. Și buzele lor rămaseră închise peste mormântul sufletului lor. Se uitară unul la altul, apoi Filip porni repede, purtându-și mâna peste fruntea scaldată în sudoare, înspre odaia lui, să se pregătească de plecare, în zorii zilei, fără să se mai revadă.

1877. SCHIȚE DIN RĂZBOI

SANTINELA

Seara se lăsa devreme, umedă și rece. Norii, atârnați ca niște perdele de cer, își târau capetele de pământ, împrăștiindu-se din când în când într-o bură de ploaie mărunță și deasă ce înghimpa ca peria. Mirosul înecăcios, pipărat al prafului de pușcă se amesteca peste tot cu cel acru al sângelui frământat, în țărâna cleioasă, de picioarele oamenilor și ale cailor. Apa ce cădea de sus spăla câmpia, strângând prin vâlcele ochiuri adânci, în care cercetașii se afundau până la glezne. Pe ici-colo, facile fumegânde își aruncau lumina tristă împrejurul soldaților care ridicau pe răniți. Și peste tot, orice zgomot de viață se stinsese; tot furnicarul de oameni, ce cu puțin mai-nainte se zvârcolise în spasmele furiei nebunești, părea că fusese înghițit de pământul căscat deodată sub picioarele lor. Puterile se sleiseră, inimile băteau înăbușite, brațele căzuseră frânte. Și-n față, Grivița se ștersese în întunericul de nepătruns. Dar oamenii vegheau. Se putea ca turcii să încerce un atac în urma izbânzilor avute, după cum și dâșii se temeau ca românii să nu năvălească din nou în zorii zilei. Răniții fură ridicați, facilele se stinseră, iar prin întunericul ce apăsa câmpia și supt ploaia ce cădea tot mai repede, santinelele începură să străbată câmpul ostenit, de-abia târându-și picioarele, spre dușmanul din față.

Din avanposturile Regimentului 14 dorobanți se pregătea să pornească în patrulă sergentul Nastea, cu soldații Ion A Vădăanii, Pricop Gheorghe și Cardaș Vasile. Ieșiseră singuri, când locotenentul întrebă care dintre dânșii aveau puterea să mai umble în urma ostanelilor îndurate. Strânși la un loc, în șanțul plin cu apă, își pregăteau muniția. Sergentul se sculă anevoie, se duse la un soldat care adormise cu capul pe raniță și-l trezi ușor:

– Bre, A Măndoaiei!... Scoală.

La lumina felinarului din mâna sergentului, soldatul se ridică buimac, căută să-și îndrepte șalele.

– Dă-mi cartușiera ta... pe-a mea am pierdut-o...

Soldatul parcă nu înțelegea.

– Ce-i, domn' sergent?... Care?... Ce-o fi?

– Mă duc în patrulă.

– A-ha!

Își căută centironul și-l întinse sergentului, apoi căzu înapoi pe raniță, ca o piatră.

Nastea luă cartușiera și se întoarse.

– Mă băieți, camarazii dorm ca bolovanii... tare-s trudiți... A Măndoaiei nici nu știa ce vorbește.

Cardaș își ștergea baioneta; apoi, într-un târziu:

– Îs și ei oameni, domn' sergent!

– Mai bine-i de ceilalți! adăugă A Vădăanii.

– De care?

– Ia, de cei care s-o dus pe ceea lume!

– Mă băiete, ți-o veni rându, n-ai tu teamă.

Pricop prevesti:

– Poate că-n noaptea asta chiar!

Tăcură. Răsufletul oamenilor ce dormeau începu să se audă mai deslușit; câte un suspin adânc scăpa uneori, ca un geamăt al vântului. Și deodată, pe deasupra, un șuier subțire îi făcu să ridice capetele. Sergentul șopti:

– Parc-o bâzâit un glonț.

– Da, un glonț.

– Cine dracu să-l fi trimis? întrebă A Vădăanii.

Pricop se gândi puțin:

– Vreo santinelă... Cine știe ce i s-o fi năzărit. Apoi întrebă pe sergent: N-ar fi bine să plecăm?

– Încă nu-i miezul nopții: atunci ne-o poruncit domn' locotenent să purcedem.

Un soldat trecu încet, ca o umbră.

– Cine-i de planton?

– Îi Vanghele, domn' sergent, zise Pricop. Iacă, vezi? s-o vârât ca dracu în toate, ș-o scăpat fără o zgârietură. Eu l-am văzut cu ochii mei cum o străpuns pe turcu cel tânăr, care sărise asupra domnului locotenent...

Cardaș nu-l lăsa să isprăvească:

– Rău o făcut, măi Pricop.

– De ce?

– Că-l lovise altu mai nainte și rămăsese fără armă. Vezi? el l-o tăiet cum tai un pui de găină. Cela numai o-nchis ochii și-o așteptat să-i împlânte *baineta*... Cămărade, ș-acela-i om.

– Ce, tu i-ai ales? întrebă Nastea.

– Nu, domn' sergent, am dat și eu, nu-i vorbă, da' vezi că pe cel făr' de armă nu l-aș fi omorât. De ce? Că-i păcat.

Tăcu puțin, apoi urmă:

– Că, vezi, și dânșii îs ca și noi. Ne dușmănim toți la un loc, da' fiecare-n parte ce avem? Eu cu Vanghele am mai multe de descâlcit decât cu cei pe care i-am ucis. Că se cheamă că cu ista-s dintr-un sat. Da' cu cela? Nu l-am văzut de când sunt. Nici acuma nu știu fața celor pe care i-am omorât... Vai de capul lor!... Trebuie să ne batem, nu zic, să ne batem cu toții, da' cu unu-n parte să n-ai nimic... Eu când ucid pe unu, nu zic: „L-am ucis pe *ista*“, eu spun: „Unul mai puțin“; c-o fi acela sau altu, totuna-i... Cel care n-avea arma, ce putea să mai facă?

Soldații tăcură iar. Sergentul Nastea își petrecu cartușiera pe centiron, își încercă arma și porunci:

– Haidem!

Dar Pricop nu se-nvoi cu părerea camaradului:

– Ce spui tu?! Mă, turcu, dacă nu-ți poate face alta, te mușcă de picior, ca și câinele... Așa făcea și acela dacă nu-l omora Vanghele!

– Atunci turcu ar fi fost vinovat, nu Vanghele... răspunse Cardaș.

Și porniră.

Sergentul trebuia să străbată linia avanposturilor, apoi, împrăștiindu-și pe cei trei oameni în santinele, să străpungă, cercetând, cât or putea mai înainte, spre Grivița. După ce meraseră câțeva vreme, umăr la umăr, sergentul se opri deodată:

– Parcă s-a auzit ceva.

Soldații ascultară, ținându-și răsuflarea. De departe se auzea șuietul vântului trecând prin niște tufăriș. A Vădăanii răspunse șoptit:

– O *hi* fost la avanposturile noastre, domnule sergent!

Pricop încredință și el:

– Da, la avanposturi, în urmă.

Atunci sergentul Nastea hotărî:

– De-acu, băieți, ne-mprăștiem. Tu, Pricop, o iei la dreapta; A Vădăanii, drept în față; Cardaș, la stânga. Eu o să merg după A Vădăanii.

Apoi, după ce se gândi:

– Nu trebuie să ne împrăștiem prea mult. Eu o să dau țigdale cu fluierul, ca să nu ne rășchirăm prea tare... Înainte marș!

Soldații își făcură cruce și porniră...

Ploaia se întetea din ce în ce. Întunericul era de nepătruns. Aerul încărcat te înădușa. Santinelele se despărțiră, și-n șuietul apei ce cădea de sus, vuietul pașilor

se stinse. Cardaş se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un țignal ușor, repetat de două-trei ori. Soldatul își șopti:

– Domn' sergent Nastea.

Și porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simți că scoboară într-o vâlcea; se opri din nou. Nu mai auzi țignalul. Ploaia se repezi deodată ca un bici, șfichiindu-i fața. Apa îi străbătu repede mantaua și-i îngreue ranița.

Cum mergea, își aminti deodată că pe locurile acelea mai călcase și dimineată. Lupta i se desfășura parcă înaintea ochilor: reduta, plutoanele alergând, ofițerii avântându-și săbiile, apoi căzând deodată ca fulgerați... Și repede își aminti că sublocotenentul Cristodorescu fusese omorât; și Vulpe, cornistul, și căprarul Bujăniță; și sergentul Toma, – ba nu, pe sergentul Toma îl rănise numai și-l duseseră în urmă, la ambulanță. Iar el scăpase neatins; doar o întâpătură de baionetă, care mai nici nu-i străbătuse postavul tunicii. Poate că oțelul pătrundea mai adânc dacă, în clipa când i-a văzut fulgerarea, un pat de armă n-ar fi culcat pe turc la pământ. Cine să-i fi venit în ajutor? Poate Stoilă, că lupta alături. Stoilă? Nu. Stoilă căzuse de mult, împușcat în picior. Atunci cine? Și din toate chipurile care și le amintea, nici unul nu-i răsărea lămurit; la urmă se amestecară compăniile, sergenții îndemnau soldații din alte secții, și, într-un târziu îi adunase un maior pe care nu-l mai văzuse și care le striga întretăiat, ca și cum se îneca: „După mi-ne băieți, după mi-ne băieți“. așa i-a adus prin rovinele semănite de morți, înapoi...

Deodată își dete seama că, furat de gânduri, înaintase prea repede.

Amintirile i se șterseră, capul i se învălmăși, îl apucă parcă ametelele, se întoarse în loc, neștiind încotro s-o ieie; pe urmă merse la întâmplare. Parcă-l cuprinsese frica. Ascultă puțin. Nimic. Atunci, cu glasul stins, strigă de câteva ori:

– Domn' sergent; domn' sergent Nastea!

Nu primi nici un răspuns. Teama că se rătăcise îi îngheță sângele în vine. Plecase de mult, trebuie să fi ajuns departe, poate chiar în fața Griviței. O toană de vânt îl înfășură într-o pânză de apă, luându-i răsuflarea, și de sus se porni deodată ca un potop. Nu era chip să rămâie acolo, mai cu seamă că i se părea că scoboară într-o văgăună. Se uită în toate părțile, să găsească un adăpost. Freamătul frunzelor unui copac îi lovi spre dreapta auzul. Atunci se îndreptă într-acolo. Grăbi, buimac, pasul, dar când ajunse, se opri deodată, dând piept prin întuneric cu un om. Soldatul se dezmetici îndată și puse degetul repede pe trăgaci, dar celălalt aruncă un cuvânt domol, un cuvânt străin, pe care Cardaș nu-l cunoștea, dar pe care sufletul lui îl înțelese. Necunoscutul parcă spusese:

– Lasă!

Cardaș lăsă trăgaciul, apoi se uită la tovarășul care se lipise de trunchiul copacului, să se adăpostească și el, de ploaie. Când ochiul i se deprinse mai bine, desluși chipul și trupul omului de lângă el. Era un soldat turc, o santinelă rătăcită ca și dânsul, trimisă să iscodească dușmanul. Cardaș se rezemă de copac, cu pușca lângă el, și se gândi: „cine știe câte oboseli, câte neazuri îi sleise și lui puterile, de nu mai dorea acum decât să se odihnească”; umărul lui ajungea pe al străinului și-l simțea cum tremura. Îl pipăi: turcul era îmbrăcat numai în venghercă, fără manta. Și lui cardaș i se făcu milă. Ca și când i-ar fi cunoscut limba, dorobanțul îl apucă de braț și, ținându-i haina între degete, îl întrebă:

– De ce n-ai luat mantaua, bre?

Păgânul dădu din mână, în gol, și parcă iar răspunse cu glasul lui stins:

– Lasă!

Un gând trecu prin mintea lui Cardaș. „Dacă vine cumva și domn' sergent, cu ceilalți? Pricop îl taie pe bietul

turc bucățele“. Și i se muie inima. „De ce, săracu? Cine știe de unde l-au adus pe meleagurile astea? cine știe pe câți hrănea dânsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită?... Își făcea și el datoria, ca oricare soldat. Iacă, se cheamă că au stat alături, că s-au încălzit umăr la umăr, fără să-și cunoască fața bine, întâlnindu-se acum apentru întâiași dată, și poate că valurile vieții n-o să-i mai aducă niciodată față-n față. Ori o scăpa amândoi să se ducă acasă, ori unul dintre ei s-o-ntinde într-o bună zi, făr' de suflet, cu pușca lângă el, pe câmpul de luptă: că glonțul n-alege...”

Și cum gândea astfel, deodată din pieptul turcului scăpă un oftat sfâșietor, atât de adânc, încât lui Cardaș i se păru că suspinase el. Întoarse capul; turcul, încovoiat, adormise în picioare, trudit, frânt de oboseală. Cardaș îi simțea mâna caldă și atât de slabă, că-l împungea osul umărului prin manta. Deodată parcă îi veni până la ureche un țigal. Tresări, scutură pe turc și-i strigă:

– Cămrade, cămrade!

Acesta se trezi zăpăcit, se uită la Cardaș, îl bătu pe umăr și bolborosi câteva cuvinte. Apoi, ridicându-și pușca cu greu, se pierdu în noapte...

Ploaia se mai domolise. Cardaș o luă înapoi; peste câteva clipe auzi deslușit țigalul și în curând ajunse la sergentul Nastea, ce-l aștepta cu cei doi soldați.

– Bine, măi, credeam că te-o fi mâncat turcii... Ce-ai văzut?

Cardaș se opri scurt:

– Nimic, bună pace, să trăiți, domn' sergent!

Și patrula porni înapoi, în ploaie, spre avanposturi.

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI

Lui A. Satmary

Locotenentul Petru Bogdan porunci să-i puie şaua pe cal, apoi îşi încinse sabia şi se duse în faţa oglinzii să-şi potrivească părul. La lumina lămpii se desluşi bine sprâncenele negre, mustaţa răsucită, ochii căpriei, înecaţi, ca şi obrazul, într-o ceaţă parcă. Ofiţerul rămase mulţumit de el, îşi puse chipiul, apoi scoase din buzunarul tunicii scrisoarea şi se duse să o citească, vrând să se încredinţeze încă o dată dacă nu se înşelase. Cele câteva rânduri spuneau lămurit lucrul pe care-l păstrase şi dânsul atât de bine în minte:

„Te aştept, la noapte, pe la 11 ceasuri. Vino negreşit – intră prin spatele parcului, pe porţiţa pe unde te-am petrecut dăunăzi.“

Sfârşind din citit, Bogdan şopti tare numele acelei ce iscălise numai c-un E: *Elena!* Apoi ieşi în curte, să aştepte.

După câteva clipe încăleacă şi dădu pinteni. Îi trebuiau două ore de drum, la pas, ca să ajungă în Sireni. Plecase tocmai bine. Când trecu bariera, lăsa dârlogii slobozi, se aşează bine în şa, în vreme ce calul intra printre lanurile de rapiţă. Ofiţerul aprinse o ţigară; deocamdată gândul îi rătăci fără nici un interes, fără de nici o legătură cu cele ce-i

stăteau pe suflet. Privi împrejur, până în zare. La stânga se aşternea brâul lat al Siretului, cu malurile presărate de lunci; în dreapta ondula câmpul până-n poalele munţilor care nu se desluşeau, dar ale căror vârfuri Bogdan le urmărea cu închipuirea, întocmai cum le-ar fi văzut tivite pe seninul adânc al cerului. Cu cât înainta, vuietul oraşului se stingea tot mai mult; în cele din urmă îl înconjură tăcerea, netulburată de nimic, a câmpiilor ce se odihnesc supt vâlul întunericului. Luna nu răsărise, dar de sus, din înălţimi străvezii, se scobora lumina tremurătoare a nopţilor de mai, lumina care deschide cerurile, şi florile, şi inimile. Stelele clipeau tainic, împrăştiate, singuratece, fără să-şi trimită una alteia razele, păstrându-le să le scoboare toate pe pământ. Bogdan, cu firea lui poetică, se-nfioră uşor, îşi lăasă gândurile să-i fugă înainte, odată cu privirea. Se ducea spre întâia lui dragoste adevărată şi poate tot întâia oară călătorea supt vraja unei atât de fermecătoare nopţi. Fiecare cotitură, fiecare privelişte i se închea în minte, nouă, neaşteptată. Liniştea ce părea că se scoboară odată cu razele de sus, îi străbătea sufletul. Alintă uşor coama calului, îşi pipăi la piept scrisoarea care foşni încet. Departe, se înălţa deasupra pământului o umbră, ca o stâncă. Bogdan cunoştea bine locurile: era pădurea Balaurului, prin care avea să treacă. Trase adânc în piept aerul proaspăt, îmbălsămat de mireasma florilor ce nu se vedeau. Deodată, din dreapta, se revărsă o undă aurie. Şi crestele munţilor răsăriră ca prin farmec. Luna se înălţa încet, rotundă, mare, învăpăiată ca în preajma unui foc grozav. Şi-ntreg cuprinsul dintre pământ şi cer se lărgi, – pământul scufundându-se, bolta înălţându-se, – ca să încapă mai multă lumină. Câmpul, vâlcelele, râul, pădurea, toate prinseră fiinţă supt razele blânde, veşnic aceleaşi, razele ce se aşterneau tot atât de curate ca-n cea dintâi noapte a primăverii pământeşti. De o parte a drumului,

într-un tăpșan, licăriră, ca niște scânteii, focuri răzlețe. Sunete de cobză răsunară. Era o șatră de țigani. Corturile albiră îndată ca niște grămezi de zăpadă, și câțiva dănciuci goi, aduși de tropotul calului, se luară după ofițer, făcând tumbe, în vreme ce, scârțâind din diblele sparte, cereau un gologan. Strigătele lor ascuțite tulburau liniștea. Călărețul trase varga din cizmă și-i amenință; dancii, mai mulți din ce în ce, se îndărătницеau să ceară care mai de care. Ofițerul scoase din coburi revolverul și dădu drumul unui foc în aer. Depărtările clocotiră, un fum ușor se împrăstie împrejur, iar când se limpezi, șoseaua era curățită; țiganii se făcuseră nevăzuți. Bogdan privi în urmă, ca prin minune luminile din câmp se stinseră și ele. Pacea se așeză, tihnită, din nou.

Calul intră în pădure. Încetul cu încetul se afundă pe drumul îngust, adânc, săpat între cele două maluri deasupra cărora desișele încremeniseră. Peste puțin cerul se șterse, întunericul prinse stăpânire. Un miros umed de pământ stătut, de frunze putrezite se împrăstie amețitor. Copacii bătrâni, cu trunchiurile negre ca de cărbune, crescuseră în voie, drept în sus, apoi se aplecaseră, își încheștaseră ramurile; pe dedesupt drumul trecea ca supt o boltă. Unde și unde scăpăta câte o rază din înălțime, aurea, ca o candelă, doi-trei copaci. Departe, încolo, o fărâmiță de lumină arăta celalt capăt al pădurii, străbătută de drumeacul acesta deschis, ca de-o ghiulea.

Pe Bogdan îl înfioră parcă singurătatea; fără voia lui, rămase cu ochii ținți la sâmburele de lumină din margine, de unde nu mai avea mult până la Sireni. Gândurile i se porniră de astă dată la ea, la Elena Cornea, femeia pentru care simțea că trăiește, că trebuie să trăiască. Nepăsarea lui de până acuma, alergările nebune, duelurile pe care le-avusese, înfruntarea primejdiilor, toate erau astăzi străine de dânsul. Începuse să cumpănească lucrurile, să gândească

mult, mai dinainte, ce putea urma din cutare sau cutare împrejurare; se simțea fricos; și singur nu înțelegea cum în locul sufletului de altădată, cineva parcă îi pusese pe acestălalt, – suflet de copil nedepins cu viața. Și un gând îi era stăpân pe minte: trebuia să trăiască pentru dânsa.

...O cunoscuse într-o seară, la un bal, acum un an. Aflase repede ce vroia să știe. Elena Cornea era o femeie ca de vreo treizeci de ani, – deși nu-i puteai da mai mult de douăzeci și doi; era văduvă, de curând; bărbatu-său, magistrat, se împușcase din pricina unei boli de nervi, se zicea. Avea avere și trăia singură, la Sireni, moșia ei... O privise mult în seara aceea: era potrivit de înaltă, avea fața rotundă, ochii mari, negri, o aluniță pe tâmplă îi ridica parcă vârful sprâncenei drepte, și-un păr atât de bogat, de greu, că înclinarea pe spate a capului poate că nu venea din mândrie ci tocmai din această pricină. Nu o văzuse zâmbind decât în clipa în care un camarad îl prezentase ei. Înconjurase o dată salonul cu dânsa, legănați de melodia unui vals, și o auzi șoptindu-i:

– Sunteți nou venit?

– Da, doamnă, de câteva zile!

Atâta smulsese din gura ei. Nu o mai întâlne decât târziu, peste vreo două luni, la o petrecere dată de către prefect. De data aceasta vorbiseră mai mult împreună, – atunci l-a și poftit să se ducă s-o vadă, la țară. În cea dintâi duminică se trezise pe drum spre Sireni...

Un pocnet scurt înfioră calul și-l opri în loc. Ofițerul prinse repede dârlogii și ascultă. Cineva tăia un copac, pe ascuns, în pădure. Se auzea bine scârțâitul trunchiului desprins din partea rămasă nepătrunsă de ferăstrău. Un foșnet de crengi; apoi totul intră în tăcere. Călărețul strânse pulpele și lăsa iar dârlogii. Privi înainte, luminița din capăt se mărise. Se apropia. Peste câteva clipe căzu iar pe gânduri.

...De atunci se dusesese aproape în toate duminicile la Sireni. Elena, femeie deșteaptă, citise mult; și dacă poate nu pătrunsese adânc cele ce citise, le păstrase totuși bine în minte, așa că ce pierdea prin una, câștiga prin această din urmă însușire. Dar oricât se încercase dânsul, în convorbirile lor nu străbătuse, niciodată, ceva din viața ei. Cu o ușurință uimitoare înconjură trecutul, cum un călător, care știa calea bine, se ferește de locul ce i-ar putea aduce vreo neplăcere. Odată ea îi dase să-nțeleagă: „Trecutul, domnule Bogdan, e ca un mormânt: poți să te rogi pe el, dar să-l scormonești, nu“. Într-o seară, la club, un camarad răuvoitor îi mărturisise, într-adins poate, cele ce auzise el despre Elena Cornea: bărbatul ei se sinucisese pentru că o prinsese cu un bătrân, cel mai bun prieten al casei. Bogdan nu vroise să creadă nimic și plecă de lângă ofițer aproape fără să-i mai spuie un cuvânt. Se dusesese acasă, tulburat, mâhnit de moarte. Și-n seara aceea înțelesese că o iubea la nebunie. Toată noaptea rămăsese cu gândul încordat la ea; potrivit întâmplărilor, îi cântări cuvintele, privirile. Nu, nu putea fi așa cum auzise. Și-n ziuă, un gând stăpânea pe toate celelalte: „La urma urmei, putea să se fi întâmplat orice: el o iubea. O iubea cu toată patima, cu toată puterea vieții lui“...

Deodată se luminează; pădurea rămăsese în urmă. Ieșiră iar în câmp. Valea se deschidea largă, tăcută. O adiere caldă care nu mișcă nici frunzele, nici iarba, care sugă numai miresmele și sucii florilor, ca o albină, să le împrăștie în aer, îi alinta fața. Bogdan își trecu mâna pe frunte, mulțumit că înseninarea aceasta sosise tocmai în clipa când alungase și umbra gândurilor rele. Calul călca ușor, cu gâtul întins, legănându-l:

...Într-o seară întârziase la Sireni. Se apropia miezul nopții; pe jos, alături de Elena, scoborau încet aleia. Era o noapte de toamnă, când frunzele căzute foșnesc supt

picioare, când cerul ia, noaptea, sticliri de oțele, iar inimile se înmoaie. Niciodată parcă nu simțise o mahnire mai mare ca la despărțirea aceea. Întoarse capul și se uită la Elena. Dânsa mergea cu privirile pierdute înainte, ca adormită. Deodată el îi prinse mâna. Ea nu se împotrivi, dar nici nu tresărise; degetele îi rămăseseră într-ale lui, moi, reci, ca și inelele ale căror pietre prețioase le simțea. La poartă se opriră, el îi sărută mâna de câteva ori. Femeia sta nemișcată, ca și când din sufletul ei se scuturase simțăminte de dragoste, ca frunzele copacului de trunchiul căruia se răzimasă. S-au despărțit fără nici un cuvânt, fără o șoptă. Când veni duminica următoare, Elena plecase în străinătate. Se-ntoarse zdrobit, bănuindu-și că purtarea lui adusese starea aceasta de lucruri. Primi o singură carte poștală, din Italia, cu „salutări“... Elena se înapoie târziu, după cinci luni de despărție, în april. Primise două cuvinte: „Am sosit“. Și dânsul alergă. În seara aceea îi mărturisi totul: dragostea lui, durerea, deznădejdea ce încercase. Ea îl privi, apoi răspunse liniștită:

– Nu se poate.

El se înfioră, era gata să-i cadă și-n genunchi, s-o roage, când ea, cu același glas netulburat, adăugă:

– Sunt a altuia.

– Îl iubești?

Dânsa stete puțin pe gânduri.

– Nu.

– Atunci?

Femeia se plecă spre el și-i șopti, aproape, în față:

– Mă iubește el... Mi-e milă!

Dânsul căzu pe canapea, ca rănit:

– De mine nu ți-e milă?

Elena îi netezi părul pe frunte, apoi își trase mâna repede și își îngropă fața în palme. Bogdan plângea. Într-un târziu se ridică și-i zise hotărâtă:

– Ascultă, fiindcă mi-ai mărturisit dragostea ce ai pentru mine, nu pot decât sau să o primesc, sau... să nu te mai văd. Dacă îți scriu să vii... înseamnă că am primit să fiu a dumitale.

Trecuse o lună. Azi-dimineață primise scrisoarea...

Acum era aproape de Sireni. Străveziu, ca supt promoroacă, parcul se deslușea pe zare. În mijloc, ca o apă, acoperământul casei sticlea. Bogdan înfipse tare pintenii în coastele calului și, ca luat de vânt, nerăbdător, porni în goană.

Ajuns în cărarea care suia la poarta de din dosul parcului, se opri, descălecă și luă calul de frâu. Sui încet, cu teamă parcă; sus se opri iar, apoi împinse poarta și intră înăuntru. La câțiva pași înainte răsări cineva; Elena îl așteptase. Bogdan grăbi, îi luă mâna și, unul lângă altul, se îndreptară spre casă. Străbătură o alee de vișini înfloriți; copacii parcă își ninseseră floarea pe rochia albă a femeii. Razele lunii se scoborau singuratece pe pajiștile întinse, printre bolțile de verdeață; de undeva se revărsa, amețitoare, mireasma liliacului înflorit. El strânse mâna Elenei, dânsa îl sfătui, șoptind:

– Încă nu!

Ajunși lângă casă, ofițerul scoase căpăstrul calului, deprins să aștepte liniștit. Apoi urcară scările. Trecură prin sala întunecoasă, luminată numai într-un colț, de-o candelă și intrară în salonul mare, atât de cunoscut lui. Pe ferestrele larg deschise, cerul își revărsa lumina, răsfrângând-o în oglinzile înalte, ale căror cadre, pierzându-se în umbră, lăsau cristalele să se vadă ca niște fâșii de ape. Dânsa îl luă de braț și-l duse după un parvan înalt, din dreptul ferestrei ce da în parc. Bogdan se așeză pe canapea, apoi voi să îmbie pe Elena lângă el; dânsa îi zise iarăși:

– Încă nu!

Și rămase în picioare, privind afară, așteptând parcă. Bogdan simți că era ceva, înțelese că trebuia să asculte.

O ramură de liliac își înălța crengile până mai sus de fereastră; el se duse, rupse două ciorchine de flori și i le dădu. Elena își înfundă fața în ele, mirosi adânc, apoi și le prinse în piept. Și-l rugă din nou:

– Stai și așteaptă.

Se așezară unul lângă altul. De jos, din parc, se auzea cum paște calul, cum fâșâie iarba înaltă supt picioarele lui. Un bondar trecu de câteva ori prin dreptul pervazului ferestrei. Și fără' de veste, ca două şuierături moi, calde, răsunară chemările unei privighetori.

Elena privea mereu afară, așteptând; ofițerul își simțea inima strânsă, ca de-o presimțire, ca în preajma unei întâmplări de care nu putea să-și deie seama. Deodată, departe, pe drumul pietruit se auzi roțile unei trăsurii. Elena se ridică repede, apoi, cu glasul schimbat, tremurat puțin, îi spuse:

– Să stai aici. Și să-mi făgăduiești, pe cuvântul dumitale, că orice-ar fi, orice vei auzi petrecându-se în odaie, vei rămânea pe canapea, fără să cauți să vezi ceva. Făgăduiește-mi.

Bogdan îi întinse mâna și, mișcat la rândul lui, răspunse:

– Îți făgăduiesc, pe cuvântul meu!

Elena plecă.

El rămase uimit, îndurerat, ca în așteptarea unei nefericiri. Pentru ce îi luase cuvântul să steie ascuns, aici, după paravanul acesta? Și ce putea să se întâmple în odaia în care el venise să găsească dragostea așteptată de atâta vreme? Și de-abia acum își dete seamă că tulburarea Elenei era legată de vuietul trăsurii care în adevăr se apropia. Ascultă. Peste puțină vreme zgomotul roților nu se mai auzi, trăsura se oprise la poarta parcului, pe unde

venise și el. Vroi să se ridice, să se uite pe fereastră, dar își aminti că făgăduise să nu se miște din locul lui. I se păru că aude afară un glas, apoi, după câteva clipe, pași în sală. Într-adevăr, ușa salonului se deschise încet. Cineva intra mai întâi, apoi, îndată cunoscuseră foșnetul rochiei de mătase a Elenei. Pe urmă vorba ei răsună, străină, ascuțită, ca a unei alte femei.

– Șezi colea...

Și-ntr-un târziu:

– Ai citit bine ce ți-am scris?

Un glas de bărbat, un glas slab, speriat, înecat de lacrimi răspunse:

– Da.

– Mi-ai adus toate scrisorile?

– Da.

Tăcură câteva clipe, lui Bogdan i se păru că aude un geamăt înăbușit, ca al unui om ce se îneacă. Deodată tresări. Un hohot de plâns sfâșietor izbucni, un plâns deznădăjduit, și un vuiet sec, al genunchilor trântiți de dușumea, îi lovi auzul; apoi cuvinte bolborosite, încâlcite, cuvinte pe care buzele le rup însângerate din suflet:

– Eleno!... Eleno!.. De ce?... ce-am greșit... Știi că fără tine nu pot trăi... De ce... de ce mă gonești?

Glasul femeii răspunse iar, ascuțit, dar din ce în ce mai stăpân pe sine:

– Nu mai pot, dragul meu. Ți-am spus-o de mult că o să vie și ceasul acesta. Trebuia să-l aștepti. Să știi să-l primești.

– Nu, nu pot... m-am încercat!... Am făcut totul să te uit. Mă omori, mă omori!...

Femeia vorbi repede, cuvintele îi zburau grăbite de pe buze, ca și cum stătuse de multă vreme acolo, închise, nerăbdătoare să scape din lanțul ce le ținea:

– Nici eu nu pot. Înțelege-mă. Sunt tânără, am nevoie de viață, vreau să trăiesc, vreau să trăiesc! Ți-am răbd

dragostea ani după ani, eu o copilă, dumneata bătrân de pe atunci. Întâi ți-am răbdad-o pentru că erai mai bun decât celălalt, care mă chinuia, mă biciuia cu vorba, cu fapta, chiar cu biciul pe care i l-ai smuls dumneata o dată din mână. Mi-ai părut mai blând și te-am răsplătit de tot ce făcuseși pentru mine; apoi am fost a dumitale din nepăsare, fiindcă nu iubisem la dreptul pe nimeni încă, cum nu te iubeam nici pe dumneata. Astăzi, întâiași dată în viața mea, iubesc, iubesc, și între noi trebuie să se sfârșească totul...

Bogdan își pierdu răsuflarea, își îngropă unghiile în stofa canapelei; gemetele bătrânului îi străbăteau în inimă ca niște ace. Își puse toate puterile, să gândească aiurea, se-ncordă să n-asculte – o clipă izbuti, și-atunci, deodată, auzi cum se revarsă de-afară trilurile privegheitorii. Supt lumina fermecătoare a lunii, notele păsării picurau când rar, înăbușite, ca furate din strune de chitară, când rotunde, curate și repezi, ca o cădere de mărgăritare; tăcea și iar începea, luând firul cântecului de jos, ca o șoaptă, ridicând din ce în ce, ca pe o scară, spre stele, notele ușoare, ce păreau că umple bolta albastră, că învâluie cu armonia lor lumile cerești ce sclipeau de sus, liniștite, ascultând parcă. Și-n clipa aceasta suspinele bătrânului nefericit se stinseră, mireasma liliacului păli, peste toate, peste întreaga fire, părea că domnește farmecul cântăreței ascunse supt creanga înflorită a vreunui vișin. Priveghetoarea tăcu, și sufletul lui, scăldat în melodia păsării ce binecuvântează dragostea, se strânse.

Acum, pe lângă milă, simțea și ură împotriva bătrânului pe care i se părea că-l vede, în trecut, alături de Elena, supt adăpostul crengilor plecate. Dar plânsul înăbușit, rugăciunile ostenite ale omului cu inima sfâșiată, de lângă el, se auzi din nou:

– Eleno, lasă-mă să te văd măcar... să vin uneori.. să te zăresc numai.

- Peste puțină...
- Aibi milă... să vin numai câteodată, până-n prag.
- Peste puțină, ți-am spus.
- Alege o zi pe an, în care să-ți pot vorbi...
- Adio!... te rog, pleacă.

Bătrânul înăbuși un suspin, se sculă în picioare. Bogdan îl auzi pășind spre ușă, apoi oprindu-se și întrebând, cu o tremurare a glasului ce semăna unui blestem:

- Și... pe cine iubești?
- N-am de ce-ți ascunde.
- Pe cine?

Elena spuse rar vorbele ce căzură deodată, neașteptate:

- Pe locotenentul Bogdan.

Bogdan tresări. Un val de sânge îi năvăli la inimă. Închise ochii, amețit. Parcă nu înțelegea ce se petrece; i se părea că visează.

Când se dezmetici, Elena sta lângă dânsul. De-afară se auzi îndepărtându-se zgomotul roatelor trăsurii. Atunci îi veni din nou în minte toată întâmplarea. O durere grozavă îi muncea sufletul. Fără să vrea se gândi la bătrânul necunoscut, care, în noaptea aceasta, primise otrava ce avea să-l scoboare în mormânt. Apoi îi veni în minte povestirea de demult, a camaradului care-i făcuse cunoscut viața femeii de lângă dânsul... Deodată își dete seama că ea îi prinsese mâna, că degetele ei calde strângeau pe ale lui. Și de afară, din parc, din bogăția copacilor în floare, chemările de dragoste ale privighetoarei răsunară din nou limpezi, curate; - fiecare notă părea că-nseamnă pe cer o stea mai mult. Bogdan se întoarse repede, își apropie fața de cea a Elenei, îi simți răsuflarea caldă și, ca scos din minți, o cuprinse-n brațe...

Într-un târziu, ieșiră, încetișor, din casă. Se lumina de ziua. În cernerea zorilor, florile vișinilor păreau mai puțin albe. Privighetorile tăceau, în această singură clipă de

îngânare a întunericului cu lumina, când pot și ele ațipi în nopțile de mai. Ținându-și iubita de braț, străbătură, unul lângă altul, aleia întunecoasă. Zărdu-i, calul se luă domol, asclutător, după ei. La poartă se opriră. Ofițerul cuprinse pe Elena în brațe, și, sărutându-i părul, o strânse cu atâta putere, că simți mirosul umed al liliacului strivit la pieptul ei.

Apoi încălecă și porni ca o furtună, doritor să vie ziua și să treacă, să sosească noaptea mai curând.

OCHII

Conul Andrei parcă nu mai trăiește. Din față i s-a stins orice urmă de viață; ochii lui, din care nu mai poate cădea o lacrimă, sunt șterși – două ferestre ce dau în gol. Durerea l-a împietrit, o simte cum i s-a înfipt în capul pieptului. Rareori un oftat adânc îi scapă, ca o pasăre chinuită dintre gratiile unei cuști. Cele mai de multe ori, însă, nici acest răsuflu de ușurare nu-l alină; chinul îi rămâne închis în suflet. Când cei de primprejur l-ar crede că doarme, bătrânul se gândește la coana Despina. În sufletul lui se dă atunci o luptă crudă: omul care se spovăduiește lui însuși, cerând iertare. Conu Andrei – vinovatul, mărturisește conului Andrei – duhovnicul.

....,Am iubit-o pe Despina, am iubit-o mai presus de fire, mai presus de înțelegere, mai presus de orice în lume. Am chinuit-o, dar pentru că mi-era dragă, scumpă ca lumina ochilor. Dacă am ținut-o zece ani închisă în casa asta, dacă nu o lăsam să iasă nici până în cerdac, dacă o ascundeam când venea cineva, pricina a fost că o iubeam, o iubeam... Ş-apoi ochii ei, ochii mi se păreau vinovați. Aveau o strălucire blândă, ne-nchipuită, și parcă-ți făgăduiau totul când te priveau. De câte ori n-am rugat-o să nu se mai uite așa; să steie mai încruntată. Căci prin ochi se mărturisește și dragostea, ca și îngăduirea... Ochii

ei doar m-am robit, ei m-au legat de dânsa... Îi spuneam, dânsa vroia să mă asculte, și totuși, când încerca, numai sprâncenele se apropiau, încrețindu-i fruntea, dar privirea rămânea tot dulce, ispititoare. Nu, nu puteam lăsa ca și alții să se bucure de ochii mari, albaștri, prin care izvora tot sufletul celei ce o credeam născută numai pentru mine!“...

Dar mărturisirilor acestora răspundea un glas ascuns și aspru: „Nu, n-ai avut dreptate!“ Însă conul Andrei căuta o dezvinovățire în cele ce-și spunea, o alinare:

...,În întâiul an al căsătoriei noastre, la o petrecere, un prieten se înnebuni după Despina, la cea dintâi privire a ei. A știut dânsa aceasta? Apoi, altă dată, un văr al meu; și cu o altă împrejurare... Dar câte întâmplări de aceste n-aș putea spune! În toate, ochii ei se prefăceau în călăii ce storceau din sufletul meu încrederea, picătură cu picătură. Cât am suferit!“...

Și iarăși glasul îi răsuna îndărătnic: „Nu, n-ai avut dreptate!“ Și după ce conul Andrei rămânea năucit, cu inima răscolită, începea să se îndoiască și dânsul, și părerea de rău îl mistuia. Atunci se ruga în sine, recunoștea: ...,Da, n-am avut dreptate; acum aș lua-o pe Despina cu mine, aș duce-o pretutindeni, să se bucure și ea de viața aceasta frumoasă când e trăită omenește, curată când ai sădită în suflet încrederea. Aș lăsa-o să se bucure de tot ce ochiul prinde în el din afară, de tot ce oglinda lui minunată răsfărânge ca pe o altă lume ce o purtăm în noi. Ah! ochii ei!“...

Dar glasul aspru răsărea din nou: „E prea târziu!“

E prea târziu! De ce cugetul căuta să-i șoptească, în ureche, întocmai ca un hain, ce i se pleca spre față să-i rostească, numai pentru el, cuvinte ce întrupau clipe de durere grozavă? Degeaba, orice-ar fi făcut, povestirea cădea lămurită, cuvânt cu cuvânt, și-n mintea lui vorbele

răsunau, își durau prelung sunetul, ca supt o boltă de biserică:

...,Stătea la fereastră, începea glasul, și te uitai spre drum; un geamăt ușor se ridica din pieptul bolnavei, a coanei Despina. Te-ai întors și ți-a zâmbit duios. «Ți-e mai rău?» ai întrebat-o îngrijit. «Nu, drăguță!» ți-a răspuns dânsa, și iarăși te-a înfășurat cu privirea ei caldă. Privirea ei, care nu putea fi cruntă cum doreai, după cum nu poate fi amară mierea. Te-ai uitat mâniat în ochii ei, în ochii pe care și dânsa și-i ura, căci știa că din pricina lor suferise atâta! Și atunci, aducându-și aminte cum te necăjeau, i-a închis. Te-ai întors iar spre drum; într-un târziu ai întrebat-o «Dormi, drăguță?» Și nu ți-a răspuns. Ai venit lângă pat și, când te-ai plecat deasupra feței albe, coana Despina nu mai era. Ai căzut jos. În urmă, ai strigat: «Iertare!», ai strigat și lângă groapa care înghițea, pentru totdeauna, ochii cărora nu le fuseseră îngăduit să absoarbă din lumină, ca altora. Ai strigat: «Iertare!», dar era prea târziu! Și glasul tăcea, dar undeva, în adâncul lui, sau în adâncul lumii, sau unde, în care hău, nu-ți puteai da seamă, sunetul cuvintelor tremura încă: «E prea târziu!»...“

Conul Andrei închidea ochii, și așa, cu pleoapele strânse, cu gândul îndreptat spre aceeași parte, căuta să întrupeze în mintea lui chipul soției sale. Întâi nu zărea nimic, era întuneric. Apoi începea să joace ca niște aburi de foc, pe urmă ca un fum ce tremura ușor, și din fumul acela luminos începea să se deslușească, parcă venea spre el, un chip alb, ca de sîdef: gura mică, buza de jos puțin răsfrântă, fruntea mare, și supt ea, două luminiți ce pâlăiau ușor, ce căutau să se statornicească, încremeneau puțin, apoi fumegau, sclipeau repede-repede, se ștergeau, și de prea multă văpaie, ce rămânea parcă pe urma lor, conul Andrei părea că orbește, ca și când s-ar fi uitat în

soare, și nu mai vedea nimic. Și iar strângea pleoapele, iar căuta să prindă privirea ceea, măcar o clipă, dar ochii nu mai luau ființă – ca o pedeapsă.

Cele două picături de cer, pentru care suferise toată viața, pe care le visase noaptea, la care se gândise din depărtare, care-l tulburase când se înecau în ochii lui crunți, se șterseseră parcă din mintea lui pentru totdeauna... Își aducea aminte de coana Despina numai ca de o ființă pe care nu ți-i îngădui s-o vezi decât toată, deodată, într-o fulgerare.

Și atunci alerga prin casă, ca și cum lucrurile în mijlocul cărora dânsa trăise i-ar fi putut-o aduce din nou. Nu avea nici un portret al ei: se ferise totdeauna să-i atârne chipul, acolo, sus, într-un cadru din care dânsa ar fi putut privi în voie pe toți. De un singur portret mic al coanei Despina, ca fată, pe care dânsa îl purta uneori la gât, într-un medalion, își aducea aminte conul Andrei.

Dar unde să fi fost? Răscolea dulapurile, răsturna sertarele, scotea totul de prin lăzi, doar l-o găsi. Și cum dorul îl mistuia, într-o zi îi trecu prin gând că poate o scoborâse cu medalionul în mormânt. În zăpăceala aceea, în clipele de durere, nu s-a gândit la nimic, nu s-a uitat decât la fața ei. Și gânduri păgâne; nebunești, îl îmbiau să meargă noaptea, să dezgroape sicriul, să caute la gâtul moartei icoana închisă în clapele subțiri de aur... Și se blestema că n-a avut copii, o fată, care să fi moștenit ochii aceia, stinși pentru totdeauna...

Ajunsesse o umbră. Aproape nu se mai mișca. Nu mai putea face doi pași fără să nu-și simtă răsuflarea tăiată. Cu privirile încremenite, urmărind ceva în gol, părea un orb ce dibuie. Stătea mai mult înfipt în colțul canapelei ce se adâncise în locul din care el nu se mai urnea ceasuri, zile întregi. Și de-acolo, din colțul acela, căuta mereu închipuirea albă ce parcă se înfiripa uneori.

Într-o spre seară, într-un apus de soare, dincolo de geamurile deschise, vântul răsfira prin aer frunzele îngălbenite; și conul Andrei le urmărea căderea, fără să-și deie seama, fără să gândească nimic, cu sufletul gol, ca și mintea. Deodată parcă i se topi tot dinainte, simți cum i se sleiesc puterile, cum se ducea la vale, ca pe o apă. Vroi să se sprijine, dar mâna îi lunecă, strecurându-i-se în încheietura spetezei canapelei. Și atunci se înfioră, simțind că degetele au atins ceva rece, rotund.

Ghici; ca prin minune, vlaga îi veni din nou, și scoase repede mâna, cu medalionul, căzut acolo prin cine știe ce întâmplare. Se ridică, merse, încordat, până la fereastră și, răzimat de zid, se uită la foilele îmbinate de aur ce-i aduceau, în sfârșit, privirea coanei Despina. Vroi s-o vadă mai repede, dar degetele îi tremurau, se necăji puțin, capacele se desfăcură, și pe fundul unuia portretul lipit se desluși. Îl apropie, se uită bine, câteva clipe, ca și cum n-ar fi putut vedea nimic. Apoi înțelese. Pe chipul luciu, mâna coanei Despina zgâriase, ca să nu se mai poată cunoaște, cu vârful unui ac, într-o clipă de deznădejde, ochii. Și conul Andrei căzu în genunchi, plângând în hohote, privind jos, la foile de aur ce-i scăpaseră din mână și care, în căderea lor, se-nchiseseră, strângând între ele mărturia unei nefericiri.

NUCUL LUI ODOBAC

NUCUL LUI ODOBAC

Satul Arșițeni e așezat într-o văgăună; casele lui mărunțele și albe, ghemuite una-ntr-alta, se văd, de pe muchile dealurilor dimprejur, ca niște ouă într-un cuiar. Pământul Arșițenilor e nisipos și sterp; iarba crește atât de rară încât, în loc să îndulcească vederea, pătează, ca o pecingine, fața galbenă a locului. Doi-trei copaci se înalță, istoviți, cu crengile rare, cu frunzele stăvezii, care aștern pe jos, vara în amiază, o umbră destrămată, ce mărește și mai mult setea de răcoare.

Dar, ca lucru de neînțeles, ca o minune, se ridică pe dealul lutos și sterp dinspre răsărit, un nuc strașnic, bătrân, de câteva sute de ani, copac lacom, care sugă parcă tot sucule locului dimprejur, prin miile de rădăcini, ale căror vițe nu mai încap supt pământ și ies, să atârne despletite, ca niște cozi, afară. Din trunchiul gros să nu-l cuprindă trei oameni, muncit, întors și încremenit ca într-un spasm, se desfac două ramuri vânjoase, ce merg, încheștate ca niște brațe, până sus, apoi deodată se izbesc una pe alta în lături, împroșcând fiecare sute de mii de crengi ce se unesc într-un frunziș negru, cărnos, ca un aluat de fiere. Și până departe se împrăstie mirosul amar al frunzelor, miros ce ametește pe cutezătorul adăpostit la umbra ce acoperă, ca un veșmânt negru, întreaga coastă de deal.

Arșitenii îl privesc cu jind, dar și cu un fel de frică, frica pe care lucrurile neînțelese o aruncă în sufletele slabe. Copacului îi zic toți, din vechi, Nucul lui Odobac, fiindcă e pe partea de loc a Odobăceștilor, niște răzeși avuți, stăpânitori, din tată-n fiu, prin părțile acestea. Multe vorbe ciudate umblau pe socoteală nukului, dar una e mai cunoscută decât toate: se spune că un bunic al bunicului lui Toader Odobac de astăzi, purtase judecăți, tocmai pentru bucata de pământ ce-o stăpânesc și acum, cu unul Cârlibaba, un zgârcit putred de bogat, care nici nu știa de rostul avuțiilor lui. Acesta nu făcea alta decât să se ciondănească mereu cu oamenii și să le mănânce, când putea, din părți. Așa, cu Odobac, la urma urmei, i s-a împlinit. Că din una-n alta au hotărât ca hotarul să le fie un nuc, nucul acesta, care pe atunci să fi fost copac de un an, crescut în vale, la poalele dealului dinspre răsărit. Dar peste noapte, Odobac voinicul, se gândește ce se gândește, se scoală, se duce la nuc, îl apucă bărbătește de trunchi, îl smulge cu rădăcini cu tot și se suie de-l înfige drept în creștetul dealului. S-o fi mirat el, Cârlibaba, Dumnezeu știe, dar prin minte n-a putut să-i treacă vreodată că aceea îi treabă de om. Copacul s-a prins și hotarul a rămas acolo. Așa le merge vorba Odobăceștilor, că-s viță de uriași. Și-n adevăr, că cine-l vedea pe Toader Odobac, pe moșneagul și pe nepotu-său, pe Mitru Odobac, cel mai tânăr și cel din urmă scoborător din neamul lor, înțelege pentru ce de vorba lor ascultau până mai dăunăzi patru sate: Arșitenii, Moghileștii, Benza și Cotruții.

Toader Odobac să fi trecut suta, după cât de multe ține el minte. E un moșneag înalt, spătos și uscat ca un schivnic; privește ascuțit, vorbește limpede și calcă apăsat. Când se oprește să se uite la om, își îndreaptă șalele, care trosnesc ca un vreasc. Toader avusese un frate, pe Gheorghe, mort cu vreo cincisprezece ani în urmă, în

pădurea Benzei; s-a prăvălit un stejar peste dânsul, se-ncordase voinicul în picioare, se măsurase o clipă cu copacul, dar la urmă se prăbușise jos, rămânând mort cu trunchiul stejarului în brațe, ca într-o luptă. Pe urma lui rămăsese băiatul, Mitru Odobac, om ca de vreo douăzeci și cinci de ani, nalt și spătos, ca și moșu-său Toader, vânjos și uscat ca și dânsul, numai cu obrazul mai rumen, și cu pletele negre. Trăia la un loc cu moșneagul, care-i ținuse loc de tată și din al cărui cuvânt nu ieșise.

Numai de la o bucată de vreme, moșneagului i se păru că băiatul nu-și prea vedea de treburile lui. Că fusese vorba să se ducă până la Cotruți, să taie un preț pentru niște stuh, cu un om de acolo, și nu se dusese. Că trebuise să meargă până la reședință, cu livretul de oaste, și uitase. Și câte și mai câte, până când, într-o bună zi, moșneagul îl luă din scurt:

– Mitrule, ție nu ți-s boii acasă.

Dar băietanul făcu pe prostul:

– Nu, îs la câmp, în Moghileni.

– Haide-haide!

Numai atâta își spuse unul altuia. Dar prin sat se ziceau mai multe. Și ce vorbeau oamenii veni și până la urechea lui Toader Odobac, căci întâlni pe Stoica, primarul, și-l opri în drum:

– Bună, Moș Toader.

– Bună, primarule.

– Și cu noroc, ai? Da' se poate să nu ne spuneți și nouă, măcar mie, că-s bătrân și știu multe și-am văzut de toate!

– Ce primarule?

– Păi nu ia Mitru pe Ruja lui Cazacu din Moghileni?

– Cum?

– Pe Ruja.

– Ruja?

– Iacă!

Și Stoica, rotofei și îndesat, rămase locului, cu gura căscată, în fața privirilor crunte ale moșneagului.

– Cine ți-a spus?

Primarul înghiți o dată, ca și când i s-ar fi uscat gâtulejul:

– Na, toți: popa din Moghileni; A Fărămiței din Benza, ieri, când o venit cu cânepa la baba lui Farcaș. Și... el... Mitru chiar.

– Când?

– Acuma... acușica... e la primărie, vorbește cu niște flăcăi.

Moșneagul își stăpâni furia și răspunse:

– Așa ceva știu și eu; da'vezi că nu-i îngăduisem să facă vorbă. Apoi om vedea noi. Cu bine.

Și Toader Odobac își îndreptă o dată șalele și porni.

Nu găsi pe Mitru la primărie și se întoarce dintr-o întinsoare acasă. Mitru sta în mijlocul ogrăzii și cioplea un leaț la un gard. Bătrânul se duse de-a dreptul la el:

– Mi-ai poruncit coliva?

– Ce colivă moșule!

– Mi-ai luat măsură de sicriu?

– Ce sicriu, moșule!

– Mi-ai săpat groapa, supt nuc, unde ți-am zis să mă îngropi?

– Ce-i asta, moșule!

– Nu? Hai, grăiește, nu?

– Nu.

– Atunci de ce să știe alții înaintea mea, care ți-am fost ca tată, că vrei să iei pe Ruja de nevastă.

– Moșule!

– Din patru sate pe Ruja ai găsit-o? pe Ruja tâlharului de Cazacu, pe fata celuia care o furat caii lui tată-tău, de era să-l spânzure colo, de nuc?

Băietanul se-ndreaptă o dată și vorbi răspicat:

– De asta nu ți-am spus, că știm că n-o să vrei; da' fata-i bună, moșule, și vreau să mi-o fac nevastă.

– Ba nu!

– Ba da!

Moșneagul ridică palma dreaptă și-l lovi peste obraz cu atâta putere, că Mitru se clătină; dar băietanul se înalță parcă, își înghiți lacrimile și răspunse uscat:

– Ba da!

Atunci moșneagul îl lovi și cu stânga, și palma răsună sec. Băiatul se clătină din nou, își încleștă degetele pe stinghia ce-o ținea în mână; și, înțepenindu-se în picioare, spuse iarăși:

– Ba da!

Atunci loviturile moșneagului înfuriat curseră ploaie; la urmă, gâfâind, îl lăsa și-i zise:

– Acum du-te și te-nsoară cu Ruja.

– Mă duc.

Mitru își șterse lacrămile cu mâneca, își suflă nasul, aruncă leațul și ieși pe poartă.

Toader se învârti prin casă, prin ogradă, apoi porni și el; o luă spre Moghileni. Satul nu era cine știe ce departe. Moșneagul era deprins cu drumul acesta. Cum ieși din văgăuna Arșițenilor și mai merse puțin încolo, pământul parcă se schimba: încetul cu încetul, câmpul se îmbrăca, imașurile începeau să-și desfacă lăvicerele, până departe, încolo, spre Cotruți. Și mergând așa, gândurile bătrânului se adunau și se risipeau, parcă se luptau între ele; multe-multe îi mai veneau în minte. Și dintre toate, faptul că nepotu-său îl nesocotise i se înfipse ca un cui în minte. Și asta din ce pricină, din pricina unei femei!

Femeile din ziua de azi nu se asemănau cu celelalte, și tocmai pentru asta el nici nu se însurase; dar la ce folos, când Mitru se lăsase ademenit de Ruja. Și ce fată; tată-său un hoț de cai, ba se spunea că și Ruja îl ajută, că trece și

ea, noaptea, Prutul înot, când apele-s mari, și duce cai dincolo, în țara rusească. Cu gândurile acestea, Toader Odobac dumecă drumul și, fără de veste, se trezi în imășul Moghilenilor. Cum își aruncă privirile încolo, deodată îi răsări înaintea o herghelie cu cai mărunți, și-n mijlocul ei, călare bărbătește pe un sur, Ruja lui Cazacu. Odobac o luă într-acolo, dar fata lovi cu picioarele în cal și-i ieși în față, apoi, când se apropie de tot, smuci căpăstrul calului și-l opri scurt. Moșneagul își înfipse privirile în fața ei. Ruja era voinică, smeadă, cu obrazul rotund, cu părul, ochii și sprincenele negre, ca pământul cel bun. Cozile lăsate pe spate, se îndoiu pe oblâncul șalii, așa erau de lungi. Gura cu buzele cărnoase, umede și roșii ca miezul piersicei pietroase; printre ele scăpa un zâmbet, care arăta albul dinților, ca pe o rază de lumină ce țâșnea din mijlocul feței smolite. Supt cămașa strânsă bine pe trup, țățile i se ridicau, repede, în răsuflet, ca două păsări ce se zbăteau în sân. Moșneagul clipi din ochi, tulburat, dar își căpătă repede stăpânirea de sine și-i vorbi de-a dreptul:

– Ce-am auzit, Rujo? Vrei să-mi fii noră!

– Da' dumneata nu vrei?

– Eu te-ntreb pe tine.

– Întreabă-ți pe Mitru.

– Înaintea lui Mitru eu trebuie să știu.

– Zău!

– Așa.

Ruja ridică mâna și dezmiardă pe bătrân cu cele câteva frunze rămase în vârful crengii cu care-și îndemna calul:

– Moșule!

Dar Toader îi apucă creanga și, smulgându-i-o, zise înfuriat:

– El și-a luat plata, o să ți-o iai și tu.

Și ridică mâna, dar Ruja strânse pulpele și porni surul să deie peste moșneag. Odobac îl prinse de funie, îl opri, și

rămaseră așa, încordați, bătrânul măsurându-se, din priviri, cu fata.

În cele din urmă, Ruja începu să râdă, îi apucă mâna și zise hohotind:

– Lasă, moșule, nu struni așa gura murgului, că i-o sângera... și-i cal de furat.

Pe urmă sări jos, dădu calului o palmă, și surul își luă vânt spre herghelie, iar fata luă mâna moșneagului:

– Lasă, mai bine odihnește-o, că o să ai ce struni mai târziu.

Toader Odobac se uită iar în ochii negri ai fetei; inima i se înmuia și i se împietrea pe rând:

– Fată hăi, păzește-te... Ia-l pe Mitru, dar să știi că o să ai cu mine de-aface. Supt papucul tău numai colbul drumului să rămâie, nu și sufletul băiatului. M-auzi tu?

– Fata se uită și îi vorbește peste umăr:

– Tu ce zici, Mitrule?

Bătrânul se-ntoarse; la spatele lui, băietanul sta întunecat. Moșneagul le spuse la amândoi:

– În calea voastră n-o să mă pui eu; că ar fi degeaba; ce-i scris e scris! Am vrut numai să văd cât prețuiți fiecare-n parte. Da' cât m-o ajuta luminile ochilor, din ochii mei n-o să scăpați.

Moșneagul îi lăasă și porni înapoi. Se însera, imașurile răskoapte de căldura zilei parcă răsuflau, ușurate, mi-reasma ierbii păscute. Și cum ridică ochii, bătrânul zări departe, încolo, uriaș, întunecat pe bolta rumenă a cerului, nukul de pe creștetul dealului. Toader puse mâinile la ochi să-l privească bine și i se păru că, de acolo de unde era, copacul îl învinuia că fusese prea slab.

Îi venea parcă să se întoarcă înapoi, să smulgă pe băietan de lângă sânul femeii celeia; se oprea o clipă, apoi, deodată, îi răsări în fața ochilor chipul întunecat, cu raza de lumină a dinților fetei, cu cele două ridicături ale sânilor, care

poate aveau să hrănească suflete deosebite de cele ale Odobăceștilor. Și plecă la drum, muncit de gânduri. De ce adică bietul om nu poate înfrunta și dânsul împrejurările, cum le înfruntase nukul întunecat din zare? De ce nu putea călca și el vremile, cum le călcase dânsul? De ce nu se umplea și trupul lui, în fiecare an, cu un suc nou și puternic de viață, cum se revărsa în fiecă primăvară, din trunchiul până în cea mai mică frunzișoară a copacului aceuia?

Pe măsură ce mergea, nukul se deslușea și mai bine pe fundul cerului. Razele amurgului înroșeau lutul dealului, deasupra căruia frunzișul negru ședea neclintit, ca o grămadă de mangal. Toader Odobac se gândea că numai copacul acesta îl cunoștea bine, că de mic copil se deprinsese să-l vadă, să stea vara sub frunzișul lui, sub care alții ameteau, și că de pe vremea aceea numai el, numai nukul rămăsese. Nici nu băgase de seamă câtă viață se scursese, câți oameni se dusesse, ce lume nouă se ridicase. Până și sângele lor, până și Mitru era un alt Odobac, ce seamănă numai la trup și la chip cu cei dinaintea lui, dar cu alt suflet, cu-n suflet ascuns și slab.

Se înserase bine când ajunsese moșneagul acasă. Până la miezul nopții, Mitru nu se întorsese încă.

Înspre ziuă bătrânul îi auzi pașii în tindă.

Nunta fu pusă la cale de moșneag și tatăl fetei, și repede se și făcu. În casa Odobăceștilor intrase un suflet nou și străin.

În seara nunții, Ruja sărutase mâna moșneagului, apoi, cu zâmbetul ei care scăpa ca o rază de lumină din mijlocul feței negre, îi zisese:

– Ei, moșule, s-a făcut și asta.

Și Toader Odobac simți că-n dosul vorbei acesteia se mai ascundea una. Dar tăcu, și când veni și Mitru să-i sărute mâna, Toader îi zise:

– Vezi, Mitrule, să fii bărbat.

Moșneagul se trase în casa lui, căci pe locul lor erau patru perechi de case, și nu se întâlneau decât la mâncare, la amiază și seara, când nu erau duși pe câmp.

Nunta se făcu pe la începutul lui octomvrie, și acuma dădeau în iarnă. Lunile întunecate cu zloată, apoi cele cu ninsoare, însurăției le petrecură închiși în odăile lor, ca niște cârțițe în vizuină. Numai venirea primăverii îi deslipi unul de altul. În ograda lui Odobac începu să se facă multe schimbări, să se dărâme și să se zidească din nou.

Ruja adusese ca zestre trei perechi de cai. Mitru dădu jos un hambar și făcu pe locul lui un grajd. Bătrânul nu-i zisese nimic numai într-un târziu, când totul era gata, la o cină, îl sfătui pe nepotul său:

– Puteai lăsa hambarul și ridica grajdul în altă parte. Caută, Mitrule, ce-ai apucat de la cei bătrâni să păstrezi, că-s lucruri trainice.

Dar Ruja îi apucă repede vorba din gură:

– Eu i-am zis, moșule, că doar hambarul se clătina.

Și râse, râse săltat, așa, ca atunci în câmp, când îl mângăiasă cu creanga.

Într-o zi, Toader se întorcea călare. Ruja îl zărise și-l aștepta în mijlocul ogrăzii, cu mâinile în șolduri:

– Bună ziua, moșule; Iii! da' stricat ți-i roibul la picioare... merge încrucișat.

Femeia se apropie de cal, puse mâna pe dârlogi, îl strunî de-l opri în loc, apoi își înfipse privirile, ca și atunci când Toader îi oprise murgul:

– Știi ce, moșule, să-ți aduc eu un sur.

– De unde?

– Treaba mea.

Moșneagul dădu calul în lături:

– Femeie, vezi tu nukul cela?

– Ei?

– Să știi că te spânzur de el, cum era să spânzure frate-meu pe tătâne-tău, când oi afla că ai adus cai străini în ograda mea.

– Elei! într-a dumatăle, nu, da-ntra-a mea...

Toader Odobac o măsură cu privirea:

– Încearcă.

Și își îmbie calul.

Femeia îi privi pe urmă, murmurând:

– Hm! să mă spânzuri tu de nuc, ghiujule!

Și ochii i se opri pe copacul uriaș de pe creștetul dealului. Ea, de când intrase în casa lui Mitru, niciodată nu suise dealul să vadă și dânsa nukul. Și gândul o ispiti să facă drumul la el, acuma. Tocmai atunci venea cu carul și Mitru. Ruja îi sări înainte:

– Știi ce, Mitrule? bine c-ai venit. Hai de-om vedea nukul.

– Da' ce te-a lovit?

– Uite-așa.

Apoi ajută lui bărbatu-său se dejuce, duse boii în ocol, se opinti bărbătește și vârî carul, singură, supt șopron, și strigă pe bărbatu-său din casă, unde se dusesese să se spele.

Ruja și cu Mitru ridicară dealul din greu, picioarele li se afundau până la glezne în lutul galben și puhav. Un miros amar le îmbiba nările, pe măsură ce se apropiau de copac. Când ajunseră sus și intrară sub frunziș, îi cuprinse o răcoare de pivniță, întunericul îi înfășură deodată.

Ruja ameți și se rezimă de Mitru:

– Mitrule, hai, că nu mai pot.

Și bărbatul o luă în brațe ca pe un copil, de o scoase iar afară, la lumină. Femeia răsuflă prelung, apoi spuse:

– Mitrule, ista-i copac blestemat.

– Ei!

Ascultă-mă ce-ți spun. Nu vezi cum te doboară mirosul lui?

– E bătrân și-i plin de suc.

Cum coborau amândoi dealul, Ruja se opri fără de veste și zise bărbatu-său.

– Mitrule, moșneagul mi-o spus că o să mă spânzure de nukul ista.

– Când?

– Adineaore.

– Nu te potrivești.

– Ba eu mă potrivesc, Mitrule, eu mă potrivesc. Că și pe tătuța se lăuda tătâne-tău, că o să-l spânzure tot acolo.

Peste vreo săptămână, când se sculară de la masă, Ruja trase pe moșneag spre grajd:

– Haide, să-ți arăt ceva.

Apoi o luă înainte, fugi spre grajd, se întoarse ca o săgeată călare pe un cal roib, frumos, pe care Toader nu-l mai văzuse, și ieși, vâjâind, pe poartă.

Toader se duse repede în casă, la nepotu-său:

– Mitrule, de unde-i calul?

– Mi l-o dat socru-meu.

Moșneagul se apropie bine și-l privi în ochi;

– E cal de furat, Mitrule. Femeia te prăpădește.

– Lasă!

Bătrânul ieși și nu-i mai spuse nimic, dar din ziua aceea nu mai veni la mâncare; își făcea mâncare singur, și nici de mers, să se ducă în sat, nu mai mergea prin ograda lor. Deschisese un pârleaz prin gardul lui și trecea de-a dreptul în uliță.

O schimbare adâncă se petrecu din ziua aceea în sufletul bătrânului. Simțea că un duh rău se scoborâse peste casa lor liniștită. Vorba lui nu mai era vorbă, ca altădată. Cu anevoie mai da câte un sfat, oamenii care aveau nevoie de el îl găseau cu greu, ba, de când se aflase că nu se mai înțelege cu nepotu-său, și puterea asupra celorlalți parcă-i slăbise. Câteodată, când nu avea ce face,

moșneagul se suia la deal și sta în întunericul umbrei umede a nukului. El era deprins cu mirosul greu al frunzișului care alunga pe alții. Se simțea atât de liniștit supt copacul acesta, care îl primea ca un altar, supt paza frunzelor lui. Dar Ruja îl urmărea cu ochii de câte ori suia și scobora cărarea. Într-o zi femeia luă pe Mitru de mână, și i-l arătă:

– Vezi-l? Alege craca de care să-mi înnoade ștreangul.

Mitru râse și o bătu ușor peste spate. Dar femeia vroia ce vroia:

– Ori m-a spânzura de nuc, ori a fi el stăpân aceia-i totuna. Chiar atuncea încălecă și porni spre Moghileni. Când se întoarse, seara, și o întrebă Mitru unde fusese, dânsa răspunse liniștită:

– Ia, după niște cârlige de vie.

Peste câteva zile, primarul Stoica și popa Năstase treceau prin dreptul casei Odobăceștilor. Toader tocmai pășea pârleazul; primarul îl văzu:

– Da' ce-i moș Toader?

– Ce-i?

– Văd c-ai deschis pârleaz.

– Ei, păi ce să tot necăjesc pe cei tineri. Da' unde vă duceți? Ia, hai, înapoi, să cinstim un pahar de vin.

Toader intră înăuntru, luă cheile, și-n câteva clipe aducea din pivniță o cană de vin profir, de turnă în pahare. Apoi închinară, și câteșitrei dădură vinul de dușcă. Popa Năstase luă cana, mai turnă un rând în pahare, apoi zise în treacăt:

– Mie nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă via pe dealul nukului.

Moșneagul se-ndreaptă o dată din șale:

– Ce vie?

– Via care vrea s-o sădească nora dumitale; zilele trecute a căutat cârlige prin Moghileni.

Moșneagul rămase dintru-ntăi locului, fără să spuie un cuvânt, apoi se plecă să-și ascundă fața întunecată, și, tremurând, luă oala și turnă vin. Pe urmă, ca și când și-ar fi răspuns unui gând, zise tare:

– Treaba lor... ia luați.

Și dădu paharul, ca și ceilalți, peste gât. Dar îndată ce rămase singur, un gând crud, de care aproape nu-și dădea bine seama, începea să-i chinuiască mintea. Apoi iarăși se stăpâni, și de data aceasta își zise singur:

– Treaba lor.

Și ieși după treburi. Însă gândul îl lăsa câte o clipă și iarăși îl înfășura în rețeaua lui de griji. Atunci moșneagul se puse să judece. Și deodată i se făcu lumină în minte. Ca să sădească vie pe deal, avea nevoie de soare, și ca să fie soare trebuia să taie nucul care umbrea toată coasta. Aici vroia să vie noră-sa. Un fior trecu prin trupul moșneagului, dar în aceeași vreme simți că toate le putea face femeia, dar pe asta, nu. Atât cât trăia dânsul, nu. Și fără să mai zăbovească, porni să-l găsească pe Mitru. Însă în locul lui găsi pe Ruja.

Femeia îl zări de departe și-l aștepta în prag, cu mâna streășină deasupra ochilor, că bătea cumplit soarele. Odobac se opri scurt și-o întrebă cu glas stăpânit:

– Unde-i Mitru?

– Prin sat.

Bătrânul vroi să se-ntoarcă, apoi rămase. Ruja pricepuse numai din privirile lui la ce venise. Îl întrebă:

– Da' ce ai cu el, moșule? Spune-mi mie.

Atunci fața uscată a moșneagului se învineți;

– Tu nu știi că dealu-i sterp?

– Care deal?

– A nukului.

– Hm... a nukului... Atunci cum trăiește nucul din stârpiciunea lui?

– Și vrei să sădești vie?

– Vreau.

– Da' cu umbra nukului ce-o să faci?

Femeia își ținea mereu mâna streășină, dedesuptul ei privirile îi scăpau ca două țâșnituri de păcură, iar printre buzele întredeschise, dinții sclipea într-o rază de lumină:

– Adicătelea cu nukul; umbra e în nuc, moșule, ca sufletul în om. Nu-i omul, nu-i nici sufletul.

– Ce?

– Nu-i nukul, nu-i nici umbra.

– Ce?

– Nici umbra, tătucule.

Bătrânul se cutremură, nu mai văzu nimic în fața ochilor, se repezi nebun de furie, cu mâna ridicată. Dar Ruja se strecură ca un fulger pe dedesuptul brațului și fugi hohotind în ogradă. Bătrânul se-ntoarse după ea, dar în aceeași clipă zări pe Mitru venind. Se duse, gâfâind, spre dânsul:

– Ce, vroți să doborâți nukul?

– Cum să-l doborâm?

– Acuma mi-a spus dânsa, nevastă-ta, că îl tăieți... să sădiți vie.

– Nu te potrive.

Dar bătrânul ridică în sus capul și-l privi pe Mitru drept:

– Cine s-o atinge măcar de-o frunză din copac, îi sfărma capul ca la o năpârcă.

Și moșneagul, scos din minți, răcni de răsunau împrejurimile:

– Atâta rămăsese neatins pe locul ista, și vreți să-l dați jos... Da' nukul e și-al meu. Să nu vă atingeți de el.

Și clătînând din cap, amenințător, Odobac se duse. Mitru intră în casă, dar nu găsi pe Ruja. Atunci ieși iar în ogradă și o strigă. Ruja venea pe poartă, legănată, cu un

bujor după ureche, râzând. Când se apropie de Mitru îl întreabă:

– S-o dus moșul?

Dar bărbatu-său încruntă sprâncenele:

– De ce i-ai spus că tai nukul... despre ce vie îmi tot vorbești?

– Ce, nu ți-am spus că am și cumpărat cârlige?

– Ei și, trebuie să tai nukul?

– Păi dacă umbrește toată coasta.

Mitru îi dădu din cap:

– Femeie, tacă-ți gura. Te las să faci ce se poate, ce nu, nu.

Femeia se gudură ca un câne bătut:

– Mitrule!

– Nucu o să rămâie acolo, pe coastă, m-auzi tu? E hotarul nostru.

– Mitrule!...

– Auzi tu ce-ți zic?

Atunci Ruja îi bănuî:

– Când o spus moșneagul că o să mă spânzure de el, ai tăcut, și-acuma îi iei parte. Tu nu vezi că copacul ista-i blestemat? Nici la umbra lui nu poți sta. Toate dihăniile aci se aciuiesc; o să vie o molimă odată din stârvurile câinilor care se duc și mor acolo.

Mitru se uită mirat;

– Ce molimă, ce tot vorbești?

Dar femeia urmă, aprinsă:

– Molimă, molimă, că eu am fost de câteva ori, și-am văzut, și-am spus și femeilor din sat...

Dar Mitru îi tăie scurt:

– Ajunge: nukul o să rămâie acolo, pe coastă. Ni-i doar hotar.

Ruja tăcu și se luă cu treaba casei. Trecură câteva zile. Dar în gândul ei toate lucrurile astea se încâlciseră, se

înnodaseră, apoi, ca și când niște degete iscusite ar fi prins capătul firului, așa se limpeziră toate și se depănară potolit. Se hotărâse, știa ce să facă. Nimeni nu-i stătuse ei în cale. Nici santinelele căzăcești de pe malul Prutului. Îi adormea c-o sărutare, când nu putea cu vutcă, și trecea dincoace cu caii. Și un hodorog ca socru-său avea să i se împotrivească!? În ziua când i se desluși bine ce avea să facă, se duse la crâșmarul satului. Nevasta acestuia, femeie bătrână și uscată ca o scândură, căreia îi mergea numele că știe să facă vrăji, se bucură când o văzu, căci Ruja, de o bucată de vreme, se luase bine cu dânsa.

– Ei! Ruja mătușii. Ce mai faci?

– Rău, mătușă...

– Ei.

– Păi da... nu mă-mpac cu de-alde socru-meu.

– Cum asta?

Ruja se plecă și vorbi ca-n taină!

– Nu-s stăpână la mine în casă... Vreau să fac un șopron, nu, că nu-i loc, vreau să îngrădesc ceva, nu, că nu-i place; vreau acum să sădesc vie, nu, că să nu-i tai nucu.

– Aha, nucu! Păi îi hotar, Rujo!

– Și?... Da' alt hotar nu poate pune? Nu vezi că nucu ista-i blestemat? Că alt copac nu mai are ce suga din pământul Arșitenilor, că înghite el totul. Că la umbra lui nu poți sta, că te doboară mirosul lui tare... Și ce crezi? Hai de-i vedea: acolo, în umbrișul lui, numai stârvuri, toți câinii din sat acolo trag să moară. Și o să vie o molimă...

Femeia crâșmarului duse mâna la obraz:

– Dă, de asta, așa-i... Și pe Ilie ciobanu, tot acolo l-o mâncat lupchii acu trei ierni... Poate că și molima de an vară...

Ruja se plecă mai aproape:

– Dacă vezi pe Mitru, spune-i și dumneata... și când vei avea nevoie de ceva, de vreun cal... știi... una-i Ruja...

Femeia se schimbă deodată la față, își rânji gura până la urechi:

– Las’.

– Spune-i și primăresii, că primaru ține cu moșneagu... și preotesei...

– Las’.

Crâsmărița ieși cu ea din casă; pe prispă stăteau câțiva oameni. Unul întreabă:

– Da’ unde-i Mitru, lele Rujo?

– După treburi și necazuri...

– Necazuri?... Și el are necazuri?...

– Păi da... cu nukul cela, că toate lighioanele se aciuiază acolo ca-ntr-un țințirim, și am vrea să dăm copacu jos, să sădim vie.

Unul îi luă vorba din gură:

– Ehe, da’ moș Toader ce zice?

Crâsmărița răspunse acru:

– Păi decât o da vreo molimă, ca an vară, din pricina stărvurilor de pe deal, mai bine om da noi nukul jos.

În seara aceea, Ruj încălecă pe murg și trecu ca o furtună prin sat, spre Moghileni. Se însera, nici nu se ascunsese soarele bine, când sări de pe cal în fața ușii casei lor. Tătâni-său ieși repede din tindă:

– Ei! iacă și Ruja.

Apoi repede:

– Ia ascultă, n-ai veni peste două zile să trecem dincolo niște căluți?

Dar Ruja îl bătu peste gură cu palma:

– Lasă căluții, că avem de furcă la noi... Ascultă-mă, vreau să înfrâng pe socru-meu... hai în casă, să-ți spun pe larg...

Fata trase pe bătrân, un om roș, cu ochii verzi, cu mustață tunsă, c-o ureche sfârticată, în odaie, și-l puse cu de-a sila pe pat:

– Așa, stai... Uite ce e: bătrânul se ține-n calea mea, și tu știi că cine mi se pune dimpotrivă... Hmm!... Eu nu uit c-o ridicat mâna să mă bată... El ține la nukul lor de hotar, eu vreau să-l tai... Am zis că vreau să sădesc vie...

Apoi se plecă și privi pe tată-său în ochi:

– Îs călduri mari... acolo supt nuc se aciuiesc și mor toate lighioanele... o să vie o molimă peste sat... ca an vară, cum spune crâșmărița, și-o să spuie și alte femei din sat. Înțelegi?

Și făcu din ochi:

– Ei, ba nu!

– Câteva stârvuri sunt ele... da' trebuiesc să fie multe...

– Bine.

– Ș-apoi om trece și căluții dincolo.

Bătrânul se ridică și o bătu pe umăr:

– Tot Ruja mea! Așa fato!... Da' mai știi tu că potera umblă după Milcea, haiducul? Poate că tot de supt nukul vostru își ochește prada, ca dăunăzi noaptea. Ia vezi!

Ochii Rujii sticli.

– Știi că ai dreptate?... Ne-am înțeles?

– Ne-am!

În câteva zile tot satul forfotea de vorbe. Crâșmărița purta vorba din femeie în femeie, și acestea spuneau bărbaților. Lucruri care n-avuseseră nici o trecere până acum, prinseră cu încetul rădăcini.

Până și preoteasa spuse sfinției-sale într-o seară:

– Sfinția-ta, oamenii au dreptate cu nukul cela, zău, au dreptate.

– Nu mai zice zău, femeie. De ce până acuma n-a mai venit nici o boală peste sat?

– Cum n-a venit? Da' n-am băgat de seamă, că nu ne-a deschis nimeni ochii. Da' an vară, da' acum trei ani...

Preotul se sculă de la masă și porni către casa lui Toader Odobac. Zări pe moșneag stând pe prispă, dus pe

gânduri; întâiași dată, zilele acestea, bătrânul simțise dureri grozave prin piciorul drept, care-l și ținuseră să nu mai poată sui dealul, unde găsea alinarea; și-n seara aceasta înțepăturile începură să-l chinuiască și mai abraș. Preotul se apropie: - -

- Bună seara, moșule.

- Bună, sfinția-ta.

Și adăogă, cu glasul mârșnit:

- Ai venit și dumneata să mă sfătuiești să tai nukul, cum a făcut Țăru, crâșmarul, și primarul, mai zilele trecute?

- Ferească Dumnezeu... Da' eu aş zice să te-mpaci cu Ruja.

- Ce? Dac-o venit vremea ca muierile să ducă pe bărbați de nas, treaba lor. Pe mine unul n-o să mă ducă.

- O să taie nukul.

- Las' să-l taie.

Preotul plecă, amărât, căci ținea la moșneag. Odobac rămase până noaptea târziu, cu ochii țintă spre creasta dealului, până când frunzișul rotat al nukului se făcu una cu noaptea, și nu mai văzu nimic...

A doua zi era duminică. Soarele ardea ca în zi de secetă; în fața crâșmei jocul se închea și se fărâmița repede, căci flăcăii, înfocați, uzi de sudoare, treceau mereu supt umbrare de luau câte un pahar de vin. Și cum stăteau așa, numai ce prinse să aburească un vânticel fierbinte. Unii oameni adulmecau aerul fără să vrea; un miros parcă greu venea de departe. Unul aruncă o vorbă.

Crâșmarul își puse mâinile în șolduri, răsuflă, apoi se întoarse furios:

- De unde? De supt copacu cela blestemat. De unde!

Un sătean vorbi hotărât:

- Apoi nu, ia să mergem câțiva la moșneag și să ne înțelegem omenește. Trebuie să-l tăiem. De ajuns suge de

atâția ani, tot sucul satului; și boli să ne mai vie de pe urma lui?

Și repede, vorba prinse cheag, primarul și crâșmarul dădeau ghes oamenilor. Jocul se sparse, și intrară și femeile în vorbă. De departe, mirosul venea mai greu, mai puternic, nesuferit.

Toți priviră spre deal. Supt frunzișul negru părea că se deschisese o groapă care-și împrăștia miasmele.

Primarul, rotefei, se învârtea printre oameni;

– Asta, nu, asta nu mai poate trece așa.

Dar pe când vorbeau, deodată răsări în mijlocul lor Toader Odobac.

Primarul se apropie:

– Bine că vii, moșule, uite ce-i: noi, cu toții, te rugăm să tai nukul. Nu-i vorba de vie, dar numai miroase și dumneata ce mai miasme vin de supt el.

Bătrânul se-ncruntă și își îndreptă șalele:

– Dar până acum cum de nu veneau? Oamenii tăcură, dar crâșmărița sări poponeț:

– Veneau ele, da' eram noi proști.

Odobac răcni odată:

– Eu cu muierile nu vorbesc.

Atunci primarul, cam amețit, își scoase pânțele înaintea:

– Asta nu e glumă, moșule, eu îți spun să tai nukul.

– Ia taci!

– Atunci l-om tăia noi, primăria, și-om face cunoscut celor mari.

Moșneagul parcă mai vroi să spuie ceva, se uită la oameni, își mușcă buzele, ca și când ar fi vrut să-i scuie, apoi se întoarse și plecă, fără să le mai spuie un cuvânt.

Se înserase bine, oamenii începură să se împrăștie. După o lună întreagă de secetă, acumă dădea să se înnoreze. Lucrul acesta parcă-i mai îndulcise puțin, dar,

deodată, de departe se auzi câteva împușcături, apoi o fugă nebună de cal și strigăte de femeie. Peste o clipă, se năpusti pe ulița satului Ruja, călare pe Surul. Femeia, galbenă, cu părul vâlvoi, părea că de-abia mai ține frâul. Oamenii săriră și opriră calul, și Ruja lunecă mototoală jos. De-abia putuse să îngăime câteva cuvinte... Se întorcea de la Moghileni, în pasul calului, și supt deal, în dreptul nukului, îi ieși un om în cale și-i strigă să oprească. Ea dădu călcâie Surului și atunci acela slobozise câteva focuri de pistol... Oamenii o duseră pe mâini acasă; Mitru, speriat, o luă în brațe ca pe un copil, să o culce, căci sătenii rămăseseră să se sfătuiască în ogradă. Unul spuse:

– Măi, și mai acum vreo două săptămâni a oprit pe crâșmarul din Benza... Ista trebuie să fie Milcea, după care aleargă potera.

Glasurele se încrucișară:

– Milcea, să știi că-i Milcea...

– I-o fi trebuind un cal... și pândește unul...

Cineva, un glas de femeie, căci veniseră și femeile să vadă ce-i, adăugă:

– O fi pândind de sub nuc... acolo, supt deal își ține capcana...

Atunci izbucniră strigăte: „La nuc“... „Haideți la nuc...“ „La capcana lui... să-l prindem.“

Oamenii luară fiecare coase, topoare, unul făcu un șumuioc de paie, îl vârâră în păcură și-i dădu foc și, cu el în frunte, potera înjghebată porni spre dealul nukului, aruncând lumini fugare spre cuprinsul satului, în care căinii neliniștiți urlau. Cu cât se apropiau mai mult de copac, cu atât oamenii simțeau mai tare miasmele care le lovise mirosul ziua, în vremea jocului. Aproape de tot era de nesuferit. Câțiva traseră focuri de pușcă în frunzișul copacului, apoi, cei mai tari de fire, intrară supt ramurile

lui, dar, repede, se traseră înapoi, amețiți de mirosul stârvurilor zăcute în țărâna umedă. Atunci unul hotărî:

– Milcea, chiar de-a fi fost pe-aici, și-a văzut el de treabă... da' și sălașul hoției și mirosul jivinelor a rămas... Oameni buni, mâne tăiem nukul, că nu-i de chip.

Răspunseră cu toții:

– Să-l tăiem! Să-l tăiem!

Și scoborâră, sfătuindu-se ca, a doua zi dis-de-dimineață, în zori, să vie cu ferăstrae și topoare la Mitrea și, de acolo, să se suie să taie copacul.

Dar mai întâi veniră la Mitrea acasă. Începuse să ploaie cu găleata și se stârnise un vânt strașnic. Câțiva oameni intrară în tindă de unde auzeau glasul Rujei. Mitru umbla speriat de la o femeie la alta, pe când câteva babe și crâșmărița o descântau. Ruja ținea o gură, vorbea într-aiurea:

– Nukul... ia! nukul!

Și iar tăceau cu toții, și până acolo ajungea de pe deal foșnetul mânios al copacului! Femeia prindea iar să se zvârcole:

– Ia! nukul... nukul!

Mitrea veni în tindă. Unul îi zise:

– Mâne să tăiem nukul, Mitrule.

Și el se grăbi, bucuros:

– Mâne, mâne în zori; până n-o băga de seamă moșul.

Oamenii plecară. Ploaia mai încetase; Mitrea ațipi o clipă. Lângă Ruja rămăsese numai crâșmărița. Într-un rând se plecă deasupra feței zâmbitoare a Rujei și-i suflă:

– Mâne-l taie.

Ruja dezlipi buzele și privi aprins, apoi șopti:

– Mitrea?

– Doarme.

– Surul...

– Ei?

– E-al dumitale.

Numai preotul Năstase își luă umbrela, așa ruptă cum era, și plecă cu ea spre casa moșneagului, cum făcea de câte ori auzea o veste. Odobac urmărise de pe prispă pe cei ce se duseseră să caute haiducul.

– Ai văzut, moșule?

– Da, sfinția-ta.

– Știi ce-au hotărât? Mâne taie nukul. Eu nu-i mai pot opri.

– Bine, sfinția-ta... Bei un vin?

Moșneagul turnă două păhăruțe de vin, apoi preotul se sculă. Odobac îi sărută mâna și, când plecă, îl rugă:

– Blagoslovește, sfinția-ta, c-a venit precum vezi, ziua de apoi.

Preotul uni degetele și-i atinse capul, apoi se strecură pe ușă. Moșneagul rămase pe gânduri, și-n sufletul lui se aprinse cu încetul un simțimânt de ură pe care nu-l mai încercase încă, dar care acum parcă îi șoptea lămurit ce trebuia să facă. Dintr-o încordare, moșneagul se ridică, își luă securea și așa, cu capul gol, ieși în ogradă și se-ndreptă spre casa lui Mitru. Când ajunse, se opri întâi la fereastră. Pe după ochiul geamului se mișcau umbre în colo și-n-coace. Într-un răstimp i se păru, ba nu, auzi chiar glasul Rujei, și-atunci sângele îi vâjâi în urechi, furia îi înecă pieptul și se repezi în tindă. Dar în ușă se lovi de Mitru și rămaseră amândoi înfipți locului. Băietanul presimți ceva:

– Unde te duci?

– Să te scap de năpârcă!

– Haide, moșule, c-o să fie rău.

Și, repede, vânjos, apucă pe bătrân de brațe și-l împinse înapoi, afară. Aici se proptiră din nou. Toader vroi să se smulgă din brațele lui Mitru și nu putu; atunci spuse gâfâind:

– Ce, pui mâna pe mine?

– Nu, moșule, te opresc de la un lucru rău.

Deodată, pe băietan îl străbătu o durere la mâna stângă, apoi simți că i se prelinge ceva cald printre degete. În frământatul lor, Mitrea se rănise în securea moșneagului:

– Ce ai, moșule, în mână?

Și îi arătă:

– Uite, m-ai rănit, ce vrei să faci?

Moșneagul se uită o clipă buimac, apoi aruncă securea și fugi, cu fața în mâini, gemând. Când ajunse acasă, se trânti pe laviță și plânse, cu lacrimi calde, în care parcă i se topise toată fierbințeala mâniei. În locul ei, i se lăsă peste suflet o liniște adâncă a lucrurilor. Se ridică, hotărât. Căută prin lăzi, dar nu găsea ce vroia. În urmă își aduse aminte. Se duse în tindă și deznodă capetele frânghiei, pe care era întinsă niște pânză, și ieși pe prispă. Acolo rămase așa, răzimat de stâlpul cerdacului. Ploaia stase, numai vântul bufnea din când în când, și foșnetul mânios al nukului parcă arunca numai blesteme. Uneori, departe tare, ca sclipirea unor ochi firoși de fiară ce pândește în noapte, cerul se lumina de pâlpâirea unui fulger, și-atunci, o clipă, nukul se desprindea din întuneric pe creasta dealului, singur și neînduplecat. Moșneagul oftă adânc și gândi: „Tu tot tare rămâi, până la sfârșit!“ Pe urmă trase ușa tindei, apoi se cufundă și el în noapte...

Nici nu mijise bine de ziuă și țăranii veniseră. Mitru se sculă buimac, și rămase uimit când văzu pe Ruja, îmbrăcată, gata, așteptându-l. O întreabă:

– Ți-e bine?

– Mai bine. Hai, că te așteaptă oamenii. Se luminează de tot și o veni moșneagul. Eu o să mă duc pe urmă până la tata, în Moghileni.

Mitru își luă pălăria și ieși. Venise și crâșmarul și crâșmărița, primarul; se adunaseră vreo treizeci de oameni.

Primarul adusese și-un felinar. Porniră. Suiră din greu dealul, căci lutul se muia de ploaie. În sfârșit, ajunseseră și se apucară de treabă. Întâi tăiară o ramură, ca să pătrundă lumina ce se vărsa tot mai lucie până la trunchi, apoi intrară supt crengi și, la lumina felinarului, potrivi ferăstrăul. Doi flăcăi voinici scrijeliră coaja bătrână, apoi dinții oțelului intrară tot mai adânc, tot mai adânc; scrâșnetul de la început se auzea acum ca un geamăt înăbușit. Mitru stătea deoparte, întunecat, îngrijat, se uita mereu să nu vie moșneagul. Dar Ruja îl strânse de mână:

– Mitrule, ia acumă o să fim și noi acasă la noi, n-o să aibă nimeni la ce se amesteca...

Și adăugă:

– Om pune viță, n-om pune, asta-i altă vorbă.

Flăcăii se opriră, luară o frânghie și o-ncolăciră bine de o ramură. Apoi câțiva oameni prinseră de capăt să tragă copacul în vale. Unul din flăcăi strigă:

– Trageți!

Oameni își încordară puterile, ceilalți se dădură la o parte. Copacul începu să se clatine. Atunci, Mitru, care-și aruncase ochii spre frunzișul lui, strigă deodată, speriat:

– Stați... moșul...

Și arată spre nuc.

Oamenii priveră într-acolo și, printre crengile ce se legănau de smucitură, zăriră capul plecat spre piept al lui Toader Odobac.

Primarul începu să strige, să sufle:

– Stați... s-a spânzurat...

Oamenii se traseră speriați înapoi, dar copacul se desprinsese deodată de pe trunchiul tăiat, un pocnet grozav străbătu până departe, un glas strigă: „Feriți“, și nucul se prăbuși în vale, acoperind în căderea lui, ca într-un mormânt de frunze, trupul neînsuflețit al moșneagului.

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ

Odată Dumnezeu luă ca tovarăș de călătorie pe Sfântul Petru și se scoborî pe pământ, să mai ușureze durerile bieților oameni. Așa făceau: veneau și ridicau de ici, de colo câte un necaz. Și se întorceau în beruri mulțumiți.

Pe ziua de azi, Sfântul Petru avu un gând mare. Pe când Dumnezeu, se înfășura într-un fald de nor, ca într-o manta de drum, sfântul îndrăzni să-și spună părerea. „Înalt preasfinte Stăpâne, începu el, socotesc că n-am ușura cu mai mult durerea omenească, decât dacă i-am alina plânsul. Să mergem, stăpâne, și să-i culegem lacrămile“. Dumnezeu zâmbi, dar nu se împotrivi deloc. „Să mergem, Petre, zise el“. Și într-o rețea de raze, se scoborau pe pământ. Ca doi moșnegi de rând, – Dumnezeu mai adus de șale, Sf. Petre mai țațoș, – porniră la drum.

Pe-un șleau bățut de țară nimeriră într-un sat. Sfântul Petru se uita peste tot; la o fereastră întârzie mai mult. „Uite, stăpâne, în odaia aceasta e o femeie care plânge“. Și-au intrat în ogradă. Au bățut la ușă, iar femeia le-a deschis. Pe obraji albi și fragezi, urmele lacrărilor se cunoșteau, – ca o brumă care acopere o floare. Pe-o geană, o lacrimă rămăsese aninată, lucitoare, ca și cum ar fi închis un miez de lumină. „Femeie, îi zise Petru, ai plâns și ți-a rămas o lacrimă pe geană. Am venit să ți-o luăm și cu ea și

plânsul; dă-ne-o“. Femeia răspunse: „E întâiaș dată când plâng, și plâng de bucurie. Ce-mi dați în schimbul lacrimii mele?“ – „Ce să-ți dăm?“, întrebă Petru. „Un diamant răspunse femeia, un diamant care să-mi amintească lacrima“. – „Fie după cum voiește, dă-i, Petre, un diamant“, încuviință Dumnezeu. Petru se plecă, luă de jos o pietricică, pietricica se schimbă într-un diamant, și-l întinse femeii. Apoi, cu o năframă țesută din lumină, îi șterse lacrima.

– Greu se despart oamenii de slăbiciunile lor , zise Petru. Iar Dumnezeu zâmbi, nu răspunse, și purceseră mai departe.

Și, așa, ajunseră pe țărmul unei mări furtunoase, la o colibă de pescar. Valurile urlau și își ridicau brațele spre cer. Coliba se clătina în bătaia vântului. Petru se uită pe fereastră. „Aici plânge o altă femeie, Stăpâne“. „Să intrăm“. Și bătură. Ușa se deschise. Pe fața galbenă de veghere a femeii lacrămile lăsaseră urma lor jilavă. Pe-o geană, o lacrimă rămăsese aninată ca o sămânță de lumină. „Femeie, zise Petru, ai plâns și ți-a rămas o lacrimă încă pe gene. Vroiam să ți-o luăm, – dimpreună cu ea și plânsul. Dă-ne-o“. „Plâng de dor, răspunse femeia. Și ca să vă dau o lacrimă, în schimb ce-mi dați?“ „Ce să-ți dăm?“, întrebă Petre. „Un mărgăritar, să-mi aduc aminte de fiul meu care e dus pe mări“. „Fie!“, încuviință Dumnezeu. Și Petru se plecă, luă iar o pietricică, pietricica se schimbă într-un mărgăritar, și-l întinse femeii. Și, cu colțul năframii, șterse iar lacrima.

– Greu se despart oamenii de durerile lor , zise Petru. Iar Dumnezeu zâmbi și purceseră din nou la drum.

Și în mijlocul unei păduri, găsiră iarăși o colibă. Era frumos, soare, și florile își împrăștiu miresmele. Petre privi pe fereastră. „Stăpâne, înăuntru plânge o femeie!“ Bătură în ușă și ușa se deschise, și femeia răsări în prag.

Pe obraji ei supti de suferință, o lacrimă rămăsese prinsă; în celălalt ochi, altă lacrimă răsărea. „Femeie, îi zise Petru, femeie, ai plâns, și două lacrimi îți umezesc încă ochii. Am venit să ți le luăm și, cu ele, și plânsul. Dă-ni-le!“

„Am plâns, răspunse femeia, căci mi-au murit toți, și-s singură acum pe lume“. „Tocmai, adause Petre, ce să-ți dăm în schimbul lacrimilor tale?“ „Să îmi dați altele, răspunse femeia“.

„Fie!“ încuviință Dumnezeu, și femeia izbucni în plâns.

Petre tăcu. Și, gânditori, s-au întors călătorii înapoi, în cer.

CUPRINS

Prefață (Valeriu Râpeanu)	5
Notă asupra ediției (Dumitru I. Popescu)	15

I.A.L. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Tabel cronologic	19
------------------------	----

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

În lumea dreptății	22
- Puiul	83
Două surori	89
Neamul Udreștilor	111
Sâmbătă	131
Moartea lui Castor	138
Întâmplare	144

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Întuneric și lumină	147
Nicușor	154
Bietul Tric	161
Niculăiță Minciună	164
Privighetoarea	190
Inimă de tată	193
Taină	202
Patimă	210
Referințe critice (selecție de prof. Dumitru I. Popescu)	216

EMIL GÂRLEANU

Tabel cronologic	221
------------------------	-----

DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÂNTĂ

Cât un fir de neghină.....	224
Gândăcelul	226
Sărăcuțul!	229
Călătoare!... ..	231
Musculița.....	234
Într-un colț de biserică... ..	236
Cântărețul.....	238
Hoinar	240
În curtea mea.....	244
După asemănarea lor.....	247
Cioc! Cioc! Cioc!.....	250
În fel de fel de fețe... ..	253
— Mai sus!.....	257
Nedespărțite!... ..	259
Țăpăre de noapte.....	261
Vulturul	263
—Cucosul	266
Ca soarele!	269
—Luptătorii.....	271
Mărinimie.....	274
Singuraticii.....	276
Filozoful.....	278
Când stăpânul nu-i acasă	280
Grivei	283
Fricosul	286
Musafirul.....	288
Căprioara.....	290
Voinicul!	292
Gâza	294
Părăsită.....	297
Calul	300
Tovarășii	304
Trandafirul	307
Frunza	309
De vorbă... ..	312
Floarea lacrimilor.....	315

O rază.....	317
Singură sub cer! ...	319
CEA DINTĂI DURERE	
Cea dintâi durere.....	321
Tată	327
Cine a iubit-o!.....	333
1877. SCHIȚE DIN RĂZBOI	
Santinela	340
ÎNTR-O NOAPTE DE MAI	
Într-o noapte de mai.....	347
Ochii	359
NUCUL LUI ODOBAC	
Nucul lui Odobac.....	364
O LACRIMĂ PE-O GEANĂ	
O lacrimă pe-o geană.....	389
Rreferințe critice (selecție de prof. Dumitru I. Popescu) ...	392

COLECȚIA SCRITORII CLASICI se adresează *publicului larg*, dar, mai ales, *elevilor de gimnaziu și de liceu*. Volumele cuprind, alături de operele propriu-zise, prefete, tabele cronologice și referințe critice. În afara titlurilor închinatelor unor autori români sau străini, vor apărea antologii alcătuite pe genuri literare.

Colecția constituie un sprijin prețios în cunoașterea și studierea operelor și autorilor care fac parte din *programa școlară de literatură română și străină*.

„Al. Brătescu-Voinești și Emil Gârleanu sunt doi scriitori care se apropie prin viziunea lor asupra lumii, prin perspectivele morale pe care le văd întruchipate într-o umanitate pe cale de dispariție, izolată, stingându-se violent sau molcom, manifestându-și dârș sau tăcut opoziția față de noile norme de existență, pe care nu le înțeleg, în cadrele cărora nu pot și nu vor să trăiască. Și, în același timp, proza lor este asemănătoare pentru sensibilitatea lor față de lumea necuvântătoarelor care o dată cu ei devine o realitate a literaturii române.

Reunirea lor între copertile aceluiasi volum reprezintă o posibilitate de a cunoaște direcțiile sufletești, morale, artistice ale epocii de aur a povestirii românești. Pe care cei doi scriitori au definit-o prin scrieri de o certă valoare literară.“

Valeriu RÂPEANU

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor